

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLAR ARASI TİCARET VE LOJİSTİK ANA BİLİM DALI

TÜRKİYE VE İSRAİL'İN İHRACAT PERFORMANSI ÜZERİNE BİR KARŞILAŞTIRMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAKAN BİLGÜTAY

Tez Danışmanı: Yrd. Doç.Dr. Abdullatif ÇEVİKER

GAZİANTEP
AĞUSTOS 2011

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLAR ARASI TİCARET VE LOJİSTİK ANA BİLİM DALI

**TÜRKİYE VE İSRAİL'İN İHRACAT PERFORMANSI ÜZERİNE BİR
KARŞILAŞTIRMA**

HAKAN BİLGÜTAY

Tez Savunma Tarihi: 10.08.2011

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Yrd. Doç. Dr. Ahmet AĞIR
SBE Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak gerekli şartları sağladığını onaylarım.

Yrd. Doç.Dr. Hanifi Murat MUTLU
Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımda (tarafımızca) okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Abdullatif ÇEVİKER
Tez Danışmanı

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:

.İmzası

Yrd. Doç.Dr. Abdullatif ÇEVİKER

Yrd. Doç.Dr. Hanifi Murat MUTLU

Yrd. Doç.Dr. Bilge KÖKSEL

TEŐEKKÜR

Çalışmanın ilk aőamasından tamamlanmasına kadar geçen sürede ve beraber yaptığımız bilimsel çalışmalarda yol gösterdiği ve moral desteğini esirgemediği için değerli hocam Yrd. Doç.Dr. Abdullatif ÇEVİKER'e ve çok değer verdiğim sevgili aileme teşekkürlerimi sunarım.

Hakan BİLGÜTAY

ÖZET

TÜRKİYE VE İSRAİL'İN İHRACAT PERFORMANSI ÜZERİNE BİR KARŞILAŞTIRMA

BİLGÜTAY, Hakan

Yüksek Lisans Tezi, Uluslar Arası Ticaret ve Lojistik A.B.D.

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Abdüllatif Çeviker

Ağustos 2011, 158 Sayfa

Küreselleşme sonucu artan rekabet ortamında, bütün ülkeler uluslar arası piyasalarda rekabet gücü ve ihracat performansını artırarak, ekonomik büyüme ve dolayısıyla refah artışına katkı sağlamaya çalışmaktadır. Birçok ülkenin rekabet gücünü artırmaya yönelik politikaları arasında, ihracatın bileşiminde teknoloji yoğun ürünlerin ağırlık kazanmasına dönük olanlar ön plâna çıkmaktadır. Bu politikaların tercihinde, gelişme sürecini yakın dönemde tamamlamış Güney Kore ve İsrail gibi ülkelerin deneyimleri etkili olmuştur. Ekonomik büyüme performansında etkili olan ihracata odaklanan çalışmamız, Türkiye ve İsrail'in 1960'lerden bugüne sergilediği ihracat performansını konu edinmiştir. Bu çerçevede, literatürde yer alan ihracat performansı üzerinde etkili faktörler bağlamında iki ülkenin kaynakları ve ihracat performansı incelenmiştir. Çalışmamızın temel amacı, Türkiye ve İsrail'in ihracat performansının karşılaştırılmasıdır. Bu doğrultuda birincil amaç, ihracat performansını etkilediği düşünülen GSYİH, nüfus, beşeri sermaye, ulaşım alt yapısı, makro ekonomik durum, Ar&Ge, teknolojik yetenekler ile yerli ve yabancı yatırımların incelenmesidir. İkinci amaç, ülkelerin ihracatının miktar ve bazı ekonomik büyüklüklere oranı bakımından karşılaştırılmıştır. Son olarak ihracat performansı kalitatif bir yaklaşımla ele alınıp ülkelerin ihracatları teknolojik yoğunluklarına göre tasnif edilerek karşılaştırılmıştır. Araştırmamızda ihracat performansı ile ilgili makro ekonomik değişkenler Dünya Bankası veri tabanından alınmıştır. İhracatın teknolojik yoğunluğunun belirlenmesinde ise BM Comtrade veri tabanından alınan veriler kullanılmıştır. Ulaşılan bulgular arasında, 1960–2005 yılları arasında her iki ülkenin miktar olarak yakın düzeyde ihracat yaptığı, ihracatın GSYİH'ya oranı bakımından 1980'lerde İsrail'in Türkiye'den iki kat yüksek performans gösterdiği, teknolojik yoğunluk bakımından Türkiye'nin orta ve düşük teknolojiye, İsrail'in ise yüksek teknolojiye dayanan ihracat yapısına sahip olduğu bulgulanmıştır. Çalışmada Türkiye ve İsrail'in ekonomik özelliklerinin ortaya çıkarılarak mukayese edilmesi, araştırmanın özgün değerini oluşturduğu gibi, ulaşılan bulgular ulusal rekabet politikaları için gerekli bilgileri sağlaması açısından önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: İhracat performansı, Teknolojik yoğunluk, Türkiye, İsrail

ABSTRACT**THE COMPARISON OF THE TURKEY AND İSRAEL'S EXPORT PERFORMANCE**

BİLGÜTAY, Hakan

M.A. Thesis, Department Of International Trade And Logistic
Supervisor, Yrd. Doç. Dr. Abdüllatif Çeviker

AUGUST 2011, 158 pages

As a result of globalization increasingly competitive environment, all countries in the international markets, increasing competitiveness and export performance, economic growth and thus to contribute to an increase in welfare work. Many of the policies to improve the competitiveness of the country, those looking to gain weight technology-intensive products in the composition of export basket to the fore. This is the choice of policies, recently completed the process of development experiences of countries such as South Korea and Israel have been effective. Economic growth in exports, which focuses on effective work performance, subject to the export performance of Turkey and Israel has exhibited since the 1960s. In this context, the literature on the factors affecting the export performance and export performance were examined in the context of the resources of both countries. The main aim of our study, to compare the export performance of Turkey and Israel. In this regard the primary purpose, thought to influence the export performance of the GDP, population, human capital, transport infrastructure, macro-economic situation, R & D, technological capabilities to examine the domestic and foreign investment. A second objective, the countries will be compared in terms of export quantity and ratio of certain economic aggregates. Finally, a qualitative approach to export performance of countries' exports are handled and sorted and compared according to the technological intensities. Macro-economic variables on export performance in our study was the World Bank database. Technological exports to the United Nations Comtrade database, the data were used to determine the density. Findings can be reached between the two countries between the years 1960–2005 in the amount close to the level of its exports, exports from Turkey to Israel in the 1980s in terms of the ratio of the two-fold high-performing, medium-and low-tech, Turkey in terms of technological intensity Israel said that the structure based on high technology exports. Turkey and Israel are compared by subtracting out the economic characteristics of the study, as created by the original value of the research, to provide the information necessary to reach findings are important in terms of national competition policies.

Keywords: Export performance, technological intensity, Turkey, Israel

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iii
TABLolar LİSTESİ	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ	vii
KISALTMALAR LİSTESİ	viii
1. GİRİŞ	1
1.1. GİRİŞ	1
İKİNCİ BÖLÜM	4
2. LİTERATÜR	4
2.1. 1950'DEN BUGÜNE TÜRKİYE EKONOMİSİNİN KISA TARİHİ	4
2.1.1. 1950–1960 Menderes Dönemi	7
2.1.2. 1960–1980 İthal İkameci Dönem	9
2.1.3. 1980 Sonrası İhracata Yönelik Kalkınma Dönemi	11
2.1.4. Türkiye’de Üretim Gücü	13
2.1.4.1. Sermaye	13
2.1.4.2. Emek	15
2.1.4.3. Doğal Kaynaklar	19
2.1.5. Türkiye’de Makro Ekonomik Değişkenler	20
2.1.5.1. GSMH ve büyüme	20
2.1.5.2. Fiyat istikrarı	23
2.1.5.3. İstihdam	26
2.1.6. Türkiye’de Temel Ekonomik Sektörler	30
2.1.6.1. Tarım	30
2.1.6.2. Sanayi	35
2.1.6.3. Hizmetler	41
2.2. 1948'DEN BUGÜNE İSRAİL EKONOMİSİNİN KISA TARİHİ	47
2.2.1. 1948'den 1973'e Kadar İsrail Ekonomisi	49
2.2.2. 1973'ten 1985'e Kadar İsrail Ekonomisi	51
2.2.3. 1985'den Günümüze Kadar İsrail Ekonomisi	52
2.2.4. İsrail'de Üretim Gücü	55

2.2.4.1.	Sermaye birikimi	55
2.2.4.2.	Emek	59
2.2.4.3.	Doğal kaynaklar	62
2.2.5.	Makro-Ekonomik Değişkenler	64
2.2.5.1.	GSMH ve büyüme	64
2.2.5.2.	Fiyat istikrarı	68
2.2.5.3.	İstihdam	71
2.2.6.	Temel Ekonomik Sektörler	75
2.2.6.1.	Tarım	75
2.2.6.2.	Sanayi	79
2.2.6.3.	Hizmetler	84
2.3.	İHRACAT PERFORMANSI VE ÜZERİNDE ETKİLİ FAKTÖRLER	89
2.3.1.	İhracat Performansının Genel Belirleyicileri	90
2.3.1.1.	GSYİH ve nüfus	90
2.3.1.2.	İç ulaşım engelleri	90
2.3.1.3.	Makro ekonomik çevre	92
2.3.1.4.	Doğrudan yabancı yatırımlar	93
2.3.1.5.	Kurumlar	94
2.3.1.6.	Yabancı pazarlara giriş	95
2.3.2.	İhracat Performansında Teknolojik Belirleyiciler	95
2.3.2.1.	Ar-Ge	95
2.3.2.2.	Teknolojik yetenekler	97
2.3.2.3.	Beşeri sermaye	99
3.	MATERYAL VE YÖNTEM	102
4.	BULGULAR VE TARTIŞMA	105
4.1.	İKİ ÜLKENİN İHRACAT PERFORMANSININ KARŞILAŞTIRMASI (1962–2005)	105
4.1.1.	Türkiye ve İsrail'in İhracatında Gelişmeler	105
4.1.2.	Türkiye ve İsrail'in Dünya Ticareti İçindeki Yeri	108
4.1.3.	İhracatın Türkiye ve İsrail'in GSYİH'sı İçindeki Payı	110
4.1.4.	Türkiye ve İsrail'in Dış Ticaret Hacmi İçinde İhracatın Payı	112
4.1.5.	Türkiye ve İsrail'de Kişi Başına İhracat Miktarı	115
4.1.6.	Türkiye ve İsrail'de İhracatın İthalâtı Karşılama Düzeyi	117
4.2.	İHRACATIN TEKNOLOJİK YOĞUNLUĞA GÖRE YAPISI VE PERFORMANSI	120
4.2.1.	Genel Değerlendirme	125
4.2.2.	Ham madde ihracatı	131
4.2.3.	Kaynak Temelli Ürünler	132
4.2.4.	Düşük Teknoloji Ürünler	13

4.2.5. Orta Teknoloji Ürünler	134
4.2.6. Yüksek Teknoloji Ürünler	135
SONUÇ	137
KAYNAKLAR	146
İNTERNET KAYNAKLARI	152
EKLER	154
ÖZGEÇMİŞ/(VITAE)	158

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 2-1. Türkiye’de Sermaye Oluşumu	14
Tablo 2-2. Türkiye’de Demografik Yapı	17
Tablo 2-3 Türkiye’de GSYİH ve GSYİH Büyüme Oranları	22
Tablo 2-4 Türkiye’de Enflasyon ve Tüketici Fiyatları (%)	25
Tablo 2-5 Türkiye’de İstihdamın Dağılımı	28
Tablo 2-6 Türkiye’de Toplam İş gücü İçindeki Yüksek Öğretim Mezunları (%)	30
Tablo 2-7 Türkiye’de Tarım Sektörünün Toplam Katma Değer ve İstihdam İçindeki Payı (%)	35
Tablo 2-8 Türkiye’de Toplam Katma Değer İçinde Sanayi Sektörünün Payı	40
Tablo 2-9 Türkiye’de hizmet Sektörünün Toplam İstihdam ve Toplam Katma Değer İçindeki Payı	46
Tablo 2-10 İsrail’de Gayri Safi Sabit ve Gayri Safi Sermaye Oluşumu (% GSYİH)	58
Tablo 2-11. İsrail’de Demografik Yapı	61
Tablo 2-12. İsrail’de Yıllık Petrol ve Doğal Gaz Üretimi	63
Tablo 2-13. İsrail’de GSYİH Büyüme Oranları	66
Tablo 2-14. İsrail’de Enflasyon/ Tüketici Fiyatları (Yıllık %)	70
Tablo 2-15. İsrail’de GSMH İçinde Eğitim Harcamaları/ Toplam Emek Gücü İçinde Yüksek Öğretim Mezunları (%)	73
Tablo 2-16. İsrail’de İstihdamın Sektörel Dağılımı (%)	74
Tablo 2-17. İsrail’de Toplam İstihdam İçinde Tarım sektörünün Payı (%)	78
Tablo 2-18. İsrail’de Toplam İstihdam İçinde Sanayi Sektörünün Payı (%)	82
Tablo 2-19 İsrail’de Toplam İstihdam İçinde Hizmet Sektörünün Payı (%)	87
Tablo 3–1 Dış Ticarete Konu Ürünlerin Teknolojik Yoğunluğa Göre sınıflandırılması	102
Tablo 3–2 Rev.1 ve Rev.2'ye göre sınıflandırma arasında korelasyon kat sayıları...	103
Tablo 4-1Türkiye ve İsrail’in Toplam İhracatı (Cari \$)	105
Tablo 4-2 Türkiye ve İsrail’in Dünya Ticareti İçindeki Yeri	108
Tablo 4-3 Türkiye ve İsrail’in GSYİH’sı İçinde İhracatın Payı (% GSYİH)	110
Tablo 4-4 Türkiye ve İsrail’in Dış Ticaret Hacmi İçinde İhracatın Payı %	112
Tablo 4-5. Türkiye ve İsrail’de Kişi Başına İhracat Tutarı (\$)	115
Tablo 4-6 Türkiye ve İsrail’de ihracatın ithalâtı karşılama düzeyi	117
Tablo 4–7 Türkiye ve İsrail ihracatının Teknolojik yoğunluğa göre miktarı	128
Tablo 4-8 Türkiye ve İsrail ihracatının Teknolojik yoğunluğa göre oransal dağılımı (%)	129

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1 Türkiye’de Sermaye Oluşumunun Değişimi	15
Şekil 2.2. Türkiye’de Demografik Yapının değişimi	18
Şekil 2.3 Türkiye’de kişi başı GSYİH Oranlarının değişimi	23
Şekil 2.4 Türkiye’de Enflasyon Oranları ve Tüketici Fiyatlarının Değişimi	26
Şekil 2.5 Türkiye’de İstihdamın Dağılımındaki Değişim	29
Şekil 2.6 Türkiye’de Toplam Katma Değer İçinde Sanayi Sektörünün Payının değişimi	41
Şekil 2.7 Türkiye’de Hizmet Sektörünün Toplam İstihdam ve Toplam Katma Değer İçindeki Payının değişimi	47
Şekil 2.8 İsrail’de Gayri Safi Sabit ve Gayri Safi Sermaye Oluşumunun değişimi	59
Şekil 2.9 İsrail’de Demografik Yapının değişimi	62
Şekil 2.10 İsrail’de Yıllık Petrol ve Doğal Gaz Üretiminin değişimi	64
Şekil 2.11 İsrail’de GSYİH Büyüme Oranlarının Değişimi	67
Şekil 2.12 İsrail’de Kişi Başına GSYİH Oranlarının Değişimi	68
Şekil 2.13 İsrail’in Enflasyon ve Tüketici Fiyatları değişimi	71
Şekil 2.14 İsrail’de İstihdamın Sektörel Dağılımının Değişimi	75
Şekil 2.15 İsrail’de Toplam İstihdam İçinde Tarım sektörünün Payının değişimi	79
Şekil 2.16 İsrail’de Toplam İstihdam İçinde Sanayi Sektörünün Payının Değişimi	84
Şekil 2.17. İsrail’de Toplam İstihdam İçinde Hizmet Sektörünün Payının Değişimi	89
Şekil 4.1. Türkiye ve İsrail’in Toplam İhracatının Değişimi	107
Şekil 4.2. Türkiye Ve İsrail’in Dünya Ticareti İçindeki Yerinin değişimi	110
Şekil 4.3. Türkiye ve İsrail’in Toplam Hâsılası İçinde Mal ve Hizmet İhracatının Payında Değişim	112
Şekil 4.4. Türkiye ve İsrail’in Dış Ticaret Hacmi İçinde İhracatın Payının değişimi	114
Şekil 4.5. Türkiye ve İsrail’de Kişi Başı İhracat Tutarının Değişimi	117
Şekil 4.6. Türkiye Ve İsrail’de İhracatın İthalâtı Karşılama Düzeyinin Değişimi	119
Şekil 4.7. Türkiye İhracatının Teknolojik Yoğunluğa Göre Bileşim ve Gelişimi	126
Şekil 4.8. İsrail İhracatının Teknolojik Yoğunluğa Göre Bileşim Ve Gelişimi	127
Şekil 4.9. Türkiye Ve İsrail’in Ham Madde İhracatında Oransal Değişimi	131
Şekil 4.10. Türkiye Ve İsrail’in Kaynak Temelli Ürünler İhracatında Oransal Değişim	132
Şekil 4.11. Türkiye ve İsrail’in düşük teknoloji ürünler ihracatında oransal değişimi	133
Şekil 4.12. Türkiye Ve İsrail’in Orta Teknoloji Ürünler İhracatında Oransal Değişim	134
Şekil 4.13. Türkiye ve İsrail’in yüksek teknoloji ürünler ihracatında oransal değişim...135

KISALTMALAR LİSTESİ

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

Ar-Ge: Araştırma-Geliştirme

BM: Birleşmiş Milletler

DYY: Doğrudan Yabancı Yatırım

DPT: Devlet Plânlama Teşkilâtı

EFTA: European Free Trade Area/Association: Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi/Birliği.

GSMH: Gayri Safi Milli Hâsıla

GSYİH: Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla

IMF: İnternational Monetary Fund: Uluslararası Para Fonu

İDT: İktisâdi Devlet Teşekkülü

İKO: İş gücüne Katılma Oranı

KİT: Kamu İktisâdi Teşebbüsleri

KKDF: Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu

OECD: Organisation for Economic Co-operation and Development: İktisâdi İş birliği ve Gelişme Teşkilâtı

OPEC: Organization of Petroleum Exporting Countries: Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü

PTT: Posta Telefon Telgraf

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

1.1. GİRİŞ

Küreselleşmenin ortaya çıkmasıyla ülkeler arasındaki ekonomik ve siyasî ilişkiler daha önce hiç olmadık şekilde artmış; ülkeler arasındaki mevcut sınırlar anlamsız hale gelmiştir. Küreselleşmeyle devletlerin özellikle ekonomik ilişkileri yoğunlaşmış, ülkeler arasındaki ticarî ilişkilerde rekabet şiddetlenmiştir. Bütün ülkeler diğer ülkelerle rekabette avantaj sağlayarak dış ticaret miktarlarını arttırmak ve bunu büyüme dinamiği olarak kullanmak istemektedirler. Bu da doğal olarak ilgili ülkelerin başta kendi ekonomik yapılarını iyi bilmesini, ekonomik büyüme için neler yapılması gerektiğini, büyümenin motor gücü olan ihracatın bileşenlerinin neler olduğunu, dış ticaret alanında zayıf ve güçlü yönlerini iyi tahlil ederek buna göre politikalar geliştirmesini gerektirmektedir.

Türkiye dünyadaki bu gelişmelere kayıtsız kalmamış ve ekonomik yapısı 24 Ocak 1980 sistemik bir dönüşümün başlangıcı olmuştur. Türkiye artık ithal ikameci, nispeten dışa kapalı sistemden, Türk parasının konvertibl hale geldiği, döviz fiyatlarının ve işçi ücretlerinin piyasa tarafından belirlendiği, özel teşebbüsün öncelik kazandığı, devletin sadece denetleyici olduğu, yabancı sermaye ve ithal malların tüketiminin serbest bırakıldığı liberal ekonomik sisteme geçilmiştir.

1980'den sonra Türkiye dış ticaret miktarını arttırmak, ihracata dayalı bir büyüme gerçekleştirmek için, ihracata önemli teşvikler getirmiştir. İhracatın teşvikiyle Türkiye ihracat alanında önemli mesafeler kat etmiş ve artan ihracat miktarıyla ödemeler dengesi açığını kapatmış; bununla birlikte ihracata dayalı büyümeyle iç piyasada istihdam miktarını arttırmaya çalışmıştır. Fakat ihracatta bu

artıŖa rağmen, Türkiye'nin demeler dengesi hala ithalât lehine artmaktadır. Bunun baŖlıca nedeni, Türkiye'nin ihracatında kullanılan ham madde ve ara malların çoğunu ithal etmesidir. Türkiye gibi geliŖmekte olan ülkelerde ihracata dayalı büyüme sancılı olmuŖtur. Bunun sebepleri: YetiŖmiŖ iŖ gücü oranının dŖklđ, ihracat mevzuatının uluslar arası mevzuatla yeterince uyumlu olmaması, bürokratik yapının fazla olması, ihracat performansını oluŖturan bileŖenlerin yeterince etüt edilmediği, bu alanda zayıf ve gcl yönlerinin neler olduğu ve bu gcl ynlerin nasıl teŖvik edileceği üzerine fazla alıŖmanın yapılmaması yer almaktadır.

Türkiye'nin ihracat miktarı son 30 yılda önemli oranda artmasına rağmen, Türkiye'nin ihracat ürünleri incelendiğinde büyük çoğunluğunun tarım ürünleri gibi dŖk ya da tekstil ürünleri ve makine aksamı gibi orta düzey teknolojiye dayandığı grlmŖtir. Bu alıŖma, Türkiye ve İsrail'in ihracat performansının karŖılaŖtırılmasını amaçlamaktadır. Bu doğrultuda iki ülkenin kısa iktisat tarihleri gözden geçirilmiş ve genel ekonomik performansı belirleyen unsurlar incelenmiŖtir. Sonrasında literatürde yer alan ihracat performansı üzerinde etkili faktörler incelenmiŖ ve iki ülkenin 1960'lardan beri sergilediği ihracat performansı farklı açılardan karŖılaŖtırılmıştır. Son olarak ihracat performansına kalitatif bir yaklaŖımla iki ülkenin ihracatı teknolojik yoğunluğa göre tasnif edilerek zaman içinde deđiŖim ortaya konulmuŖtur.

alıŖma dört bölümden oluŖmakta olup, birinci bölümde ilk olarak Türkiye'nin genel ekonomik yapısı, 1950–1960, 1960–1980 ve 1980'den günümüze olmak üzere  ayrı dönemde, İsrail'in genel ekonomik yapısı 1948–1973, 1973–1985 ve 1985'ten günümüze olmak üzere  ayrı dönemde incelenecektir. Daha sonra Türkiye ve İsrail'in ekonomik yapılarının makro ekonomik deđiŖkenler olan: GSMH, fiyat istikrarı ve emek gücü ile temel ekonomik sektörlerden olan: Tarım, sanayi ve hizmetler alanında incelemesi yapılacaktır. İkinci bölümde, ihracat performansının tanımı yapılarak, ihracat performansı üzerinde etkili olan genel belirleyiciler olan GSYİH, i ulaŖım engelleri, makro ekonomik evre, doğrudan yabancı yatırımlar, kurumlar, yabancı pazarlara giriŖ ile ihracat performansını etkileyen teknolojik belirleyicilerden olan: BeŖeri sermaye, Ar-Ge ve teknolojik yetenekler gibi belirleyiciler incelenecektir. nc bölümde materyal ve yöntem hakkında kısa bir bilgi verilecek ve dördüncü bölümde ise iki ülkenin ihracat performanslarının dıŖ ticaret, ihracat miktarları, GSYİH iide ihracatın payı ve son

olarak ihracatın ithalâtı karşılama düzeyi açısından karşılaştırması yapılacaktır. Ayrıca iki ülkenin ihracat ürünlerinin teknolojik yoğunluğa göre karşılaştırılması yapılarak, ihraç ürünlerinin hangi teknolojik sınıfa dâhil olduğu tespit edilerek karşılaştırılacaktır. Çalışma sonuç bölümüyle sonlanacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. LİTERATÜR

2.1. 1950'DEN BUGÜNE TÜRKİYE EKONOMİSİNİN KISA TARİHİ

1950'li yıllar devletçilik politikalarının yerine liberal politikaların uygulanmaya başlandığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde çok partili demokratik sisteme geçilmiş, yapılan seçimlerde liberal politikaları savunan Menderes başkanlığındaki Demokrat Parti seçimi kazanarak iktidara gelmiştir. Demokrat Parti hükümet programında, ekonomide devletçilik ilkesi yerine, özel sektörün destekleneceği liberal ekonomiyi esas alacağını duyurmasına karşılık sürç hiç de istediği biçimde olmamıştır. Tarım ülkesi olan Türkiye, tarımsal ürünler ihraç etmeye ve tarıma dayalı sanayileşmeye yönelmiştir. Böylece, özel girişimciliği öne çıkaran, tüketim malları sanayi ağırlık kazanmıştır. Bu durum batı ülkelerinin sanayi ürünlerine yeni bir pazar yaratmıştır. Türk tarımında traktör ve gübre kullanımı hızla artmaya başlamış, tüketim mallarına öncelik veren hafif sanayileşme modeli için pazarların bütünleşmesi ve kentlerin birbirine bağlanması için kara yollarına ağırlık verilmiş ve bunun neticesinde motorlu araç ithali artmıştır. Buna ilâveten daha önce ithal edilen bazı sanayi ürünlerinin “montaj” aşaması Türkiye’de yapılmaya başlanmıştır. Ancak doğal olarak ağırlık, halkın refahını doğrudan ilgilendiren tüketim mallarına dayanıyordu. 1950’lerin özel girişimciliği teşvik politikası, ülke sanayileşmesinde kamu ve özel kesimin birlikte ve birbirini tamamlayacak bir gelişme sürecine girmesine fırsat yaratmıştır¹.

¹ Hüsnü Erkan.(2008). Cumhuriyetin Kuruluşundan Bugüne Türk Ekonomisinde Temel Dönüşümler Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Türk Ekonomisi s.41–42.

Bu dönemde özel sektörü teşvik edici, kamu sektörünü daraltıcı, liberal bir felsefeyi benimseyen hükümet, gittikçe müdahaleci bir karaktere bürünmüştür. Özel sektör küçümsenmeyecek bir gelişme göstermesine rağmen, alt yapı niteliğindeki yatırımların özel sektör tarafından tek başına yapılmasının zorluğundan ötürü kamu sektörü alt yapı yatırımlarına ağırlık vermek zorunda kalmıştır. Kredi politikasında genişleyici bir yol izlenmesi enflasyona sebebiyet vermiş, bu durum ödemeler dengesinin bozulmasına yol açmıştır. Ayrıca ekonomik faaliyetlerin finansmanında daha çok Merkez Bankası emisyonuna başvurulduğundan, enflasyonist fiyat artışları kendini göstermeye başlamış ve 1954 yılından sonra ödemelerde sorunlar yaşanmış, ithalât oranı yükselmeye ve dış ticaret açığı artmaya başlamıştır. Kara borsa ve döviz yolsuzlukları huzursuzluğu artırmıştır. Bu olumsuz gidişi durdurmak için hükümet, ‘**1958 devalüasyon kararları**’ diye anılan istikrar tedbirlerini almak durumunda kalmıştır².

27 Mayıs 1960 Askeri Darbesini müteakip, Türk ekonomi hayatına plân ve plânlama unsuru girmiştir. 1960 yılında 91 sayılı kanunla kurulan Devlet Plânlama Teşkilâtı beş yıllık kalkınma plânları hazırlığına girişmiştir. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı 1963–1967 yıllarını kapsayacak şekilde hazırlanmış ve 1 Ocak 1963 tarihinden itibaren uygulamaya konulmuştur³. 1963’te uygulamaya konulan ilk kalkınma plânı 1930’ların sektörel sanayi plânlarından daha kapsamlı makro kalkınma plânıdır. Plânlı dönem 1980’deki politika değişikliğine kadar sürmüştür. Bu dönemde Türkiye ekonomisi yoğun sanayileşme hamlesi yaşamıştır. 1960–79 arasında ekonomide sanayi ve hizmetlerin ağırlığı artmış ve ekonomide negatif büyüme yaşanmamıştır. Ortalama büyüme hızı ise % 6 olarak gerçekleşmiştir. Ekonomideki bu büyüme daha çok sanayi ve hizmetlerden kaynaklanmıştır. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı döneminde de sanayi sektörü sürükleyici sektör olmuş imalât sanayinin milli gelirdeki payı ise hızla artmıştır. Ekonomide tüketim mallarından ara mallar üreten sanayilere yönelim 1965’ten sonra yavaş yavaş hızlanmış ve ekonomide sanayi sektörünün payı giderek daha belirgin konuma gelmiştir⁴.

² Dündar Sağlam Vd. (1989). Türkiye Ekonomisi. T.C.Anadolu Üniversitesi Yayınları No:119,Eskişehir, Eylül, s.52.

³ Sağlam Vd. (1989). a.g.e, s.55.

⁴ Erkan .(2008).a.g.m. s.43–44.

1970’li yıllardan itibaren ithal ikamesinin ikinci aşaması olan ara ve sermaye malları ikamesi aşamasına geçmiştir. Dönem boyunca petrol krizinin yarattığı olumsuz gelişmelere rağmen stratejide herhangi bir değişiklik olmamıştır. Ancak, dönemin sonunda ithal ikamesinin büyümeye olan katkısının negatif olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca, ekonominin ithalâta olan bağımlılığı da artmıştır. Türkiye’de, ithal ikamesi kapsamında yürütülen korumacı ve popülist politikalar, ülkeyi üretmeden tüketir hale getirmiş ve bu tüketim yapısı ısrarla sürdürülmeye çalışılmıştır. Bu şekildeki bir yapılanma nedeniyle, özel kesim daha karlı bulduğu iç pazara yönelmiş, ithalâta bağımlılık giderek artmış ve ithal ikamesinden beklenen dışarıyla rekabet edebilecek ve ihracata yönelebilecek bir sanayi yapısı kurulamamıştır. Dönem içerisinde, işçi dövizleri ve kısa vadeli dış borçlar, söz konusu yapıyı 1979’a kadar taşımıştır. Ancak bu yıllarda, yeni petrol zamları, vadesi gelen dış borçlar ve siyasal istikrarsızlıklar ülkeyi tam bir çıkmaza sokmuştur⁵.

1977 sonrasında ciddî ölçüde bunalıma düşen ekonomi, koalisyon hükümetlerince uygulanmaya çalışılan istikrar politikaları başarı sağlayamamış, dış borçlar ödenemez duruma gelmiştir. Bunun üzerine IMF ve dış alacaklılar borç ödeme plânı hazırlamışlardır. OPEC ülkelerince akaryakıt fiyatlarına yapılan olağanüstü artışlar nedeniyle petrol faturası ihracat gelirlerimizi aşmış, sanayi sektörü zorunlu ham madde ve malzeme ithalini yapamadığından, kapasite kullanım oranları büyük ölçüde düşmüştür⁶.

İşte Türk ekonomisinde yaşanan bütün bu ekonomik sorunlar neticesinde 24 Ocak 1980 tarihinde ekonomik istikrar önlemleri uygulamaya konulmuştur. Uygulanan ekonomik istikrar politikalarının amaçları ise enflasyonun hızının düşürülerek enflasyon sarmalının kırılması, dış ödeme güçlüklerini gidererek ödemeler dengesini yeniden sağlanması, ihracata dayalı sanayileşme stratejisini geliştirmek, piyasa ekonomisine işlerlik kazandırılması, devletin ekonomideki yerini küçülterek, özel sektörün teşvik edilmesi ve geliştirilmesidir. Belirlenen bu amaçlara ulaşmak için sıkı para politikası, pozitif faiz politikası, kamu mal ve hizmet fiyatlarının maliyetlerini yansıtacak biçimde serbestçe tespit edilmesi, gerçekçi bir döviz kuru politikası, piyasalara devlet müdahalesinin azaltılarak serbestleştirilmesi

⁵ Oktay Yenal .(2001). Cumhuriyet’in İktisat Tarihi, Türkiye Sınaî Kalkınma Bankası Yayını, s. 137.

⁶ Erdinç Tokgöz .(2004). Türkiye’nin İktisâdi Gelişme Tarihi (1914–2004) İmaj Yayın evi, Ankara, s.196.

gibi politikalar sayesinde ilk iki yılda olumlu sonuçlar elde edilmiş ve piyasa sistemi yönünde bir zihniyet değişimi yaşanmıştır⁷.

Ekonomide devletin belirleyici olduğu bir ekonomik sistemden, piyasanın kendi kurallarının işlediği liberal bir ekonomi sistemi uygulanması için bazı yasalar değiştirilmiştir. Örneğin Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu değiştirilmiş ve köklü yasal düzenlemeler yapılmıştır. Yapılan düzenlemelerle toplumda özellikle girişimcilik bağlamında köklü zihniyet değişimi getirilmiştir. 1980 sonrası ithal ikameci sanayileşme modeli terk edilerek, dışa açık ve ihracata odaklı bir sanayileşme modeline geçiş sağlanmıştır. Bunu sağlayabilmek için ihracata teşvikler ve kolaylıklar getirilmiştir. İhracat artışı ile 1980 ekonomik krizine yol açan ekonominin döviz dar boğazına çözüm getirilmiştir. Dönemin bir diğer özelliği ise % 100'ün üstünde olan yüksek enflasyon oranının % 25'e doğru çekilebilmiş olmasıdır. Ancak enflasyon sorununa palyatif çözümler uygulandığından ilerleyen yıllarda enflasyon tekrardan hızlı artış göstererek ekonomik sorun olmaya devam etmiştir⁸.

2.1.1. 1950–1960 Menderes Dönemi

Cumhuriyetin kurulduğu 1923 yılından 1950 yılına kadar tek parti yönetiminin olduğu Türkiye 1950 yılında çok partili seçimlerin yapılmasıyla çok partili bir seçm sistemine geçmiştir. 1950'de yapılan çok partili seçimleri Adnan Menderes'in genel başkanı olduğu Demokrat Parti kazanmıştır. Seçimi kazanan Demokrat Parti açıkladığı hükümet programında, cumhuriyetin ilk yıllarında uygulanan devletçilik ilkesini ve devletin ekonomik hayata müdahalesini sert biçimde eleştirerek, devletin ekonomideki yerinin daraltacağını, ekonomik gelişmeyi özel sektörü teşvik ederek sağlayacağını beyan etmiştir⁹. Demokrat parti liberal ve kalkınmada özel sektöre öncelik tanıyan bir politika izlemeye çalışmıştır. Fakat liberal ekonomiye geçiş radikal ve tümüyle olmamış, yer yer devletçilik ilkesi uygulanmaya devam edilmiştir. Yani karma bir ekonomik sistem uygulanmıştır¹⁰.

Menderes Hükümetinin programında devlet öncülüğünde kurulan sınaî işletmelerin halka satılması hususu yer almasına rağmen, Menderes Hükümeti bu sözünü yerine getirmemiştir. Bu dönemde hiç bir devlet işletmesi halka satılmadığı

⁷ Hüseyin Şahin. (2000). Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişimi-Bugünkü Durumu Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa. s.183–184.

⁸ Erkan.(2008). a.g.m. s.46.

⁹ Şahin .(2000). a.g.e. s.97.

¹⁰ Sağlam Vd. (1989). a.g.e. s.52.

gibi, mevcut işletmelere yenileri eklenmiştir. Menderes'in başbakanlığı döneminde kara yolları yatırımlarına ağırlık verilerek, bölgeler ve şehirler birbirine bağlanmak suretiyle, ekonomik bütünlük sağlanmış ve sosyal dinamizmin artmasında önemli bir faktör olmuştur¹¹.

Gene bu dönemde kamu sektörü yatırımları, ulaştırma ve haberleşme alt yapısına, tarıma ve sanayide ara ve yatırım malları, sanayi alt dallarına yönelmiştir. Buna karşılık özel sektör, tüketim malları sanayine özellikle dayanıklı tüketim malları sanayine girişmiştir¹². Ancak bu dönemde alt yapı niteliğindeki yatırımların hepsine birden girişilmesi, kredi politikasında genişleyici bir yol izlenmesi enflasyona neden olarak, ödemeler dengesinin bozulmasına yol açmıştır. 1950–1960 yılları arasında devlet, enerji, ulaştırma, çimento, tekstil, şeker gibi alanlarda yatırım faaliyetlerine girişmiştir. Dış yardımlar ve tarım üretimindeki elde edilen artık değer, sosyal alt yapı ve sanayi yatırımlarına yatırılmıştır¹³.

Bu dönemde liberal politikalar uyarınca özel sektör teşvik edilmesine ve özel sektör küçümsenmeyecek bir gelişme göstermesine karşın, kamu sektörü ağırlığını devam ettirerek devletin müdahaleci yönü devam etmiştir. Dönemin sonlarına doğru, ekonomik kriz nedeniyle özel sektör yatırımları üretken olmayan spekülâtif alanlara kayınca kamu sektörünün sanayi sektöründeki sabit sermaye yatırımlarında artışlar olmuştur¹⁴. İktisâdi faaliyetlerin finanse edilmesinde daha çok Merkez Bankası emisyonuna başvurulduğundan, enflasyon oranlarında yükselme yaşanmış ve 1954 yılından sonra ödemelerde sorunlar yaşanmıştır¹⁵.

1950–1952 yılları arasında uygulanan liberalizasyon rejimi sonucunda T.C. Merkez Bankası altın ve döviz rezervleri hızla azalmış, zamanında yapılamayan dış ödemeler giderek artmış, enflasyonun iç ve dış fiyatlar arasında meydana getirdiği farklılık kısa zamanda ihracatımızı gerileterek, dış ticaret açığımızı yükseltmiş ve TL'nin fiili dış değerini resmi değerinin birkaç kat altına düşürmüştür. Ekonomide yaşanan bu olumsuz durumu düzeltmek için hükümet, "1958 devalüasyon kararları"

¹¹ Tokgöz .(2004). a.g.e. s.144.

¹² Şahin. (2000). a.g.e. s.101

¹³ Sağlam Vd. (1989). a.g.e. s.54.

¹⁴ Şahin. (2000). a.g.e. s.98

¹⁵ Sağlam Vd. (1989). a.g.e. s.54.

diye anılan istikrar tedbirlerini uygulamak durumunda kalmıştır. İyi uygulanan bu tedbirler sonucunda enflasyondaki artışlar durdurulmuştur¹⁶.

1950–1960 yılları arası Türkiye ekonomisinin önemli özelliklere sahip bir dönemi olmuştur. Dönemin belli başlı özellikleri şunlardır: Ekonomik alt yapı yatırımları hız kazanmış, tüketim standartları yükselmiş, şehirlere olan göç hızlanmış, şehirleşme hareketlerinin başladığı dönem olması, ekonomik serbestleşme çerçevesinde ithalât artmış, ekonomide serbestleşme ve özel teşebbüse ağırlık verilmiş, dış ödeme sıkıntılarının ve devalüasyonun yaşandığı¹⁷ tarım kesiminde hızlı makineleşme, özellikle traktör kullanımındaki artış; ürün fiyatlarının deteklenmesi ve yeni alanların üretime açılmasıyla köklü değişime uğramıştır¹⁸.

2.1.2. 1960–1980 İthal İkameci Dönem

Menderes dönemi iktisâdi yönden birçok gerçeğin, tecrübe yoluyla öğrenilmesine fırsat vermiştir. Türk ekonomi hayatına plân ve plânlama unsuru 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesini müteakip girmiştir. Devlet Plânlama Teşkilâtı (DPT) 1960 yılında 91 sayılı kanunla kurulmuş ve beş yıllık kalkınma plânları hazırlığına girişmiştir. 1963–1967 yıllarını kapsayacak şekilde Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı (BBYKP) hazırlanmış ve 1 Ocak 1963 tarihinden itibaren uygulamaya konulmuştur. BBYKP toplum refahını artırmayı hedeflerken sosyal adalet prensiplerine de uymaya çalışmıştır. Ekonomide ve milli gelirden her yıl ortalama % 7 oranında bir büyüme, tam istihdamın sağlanması ve dış ödemeler dengesinin korunması hedef olarak alınmıştır¹⁹.

Türkiye'nin GSMH'sı 1963–1967 yılları arasında % 38 oranında artmış ve ekonominin büyüme hızı ise % 7 yerine % 6,6 oranında gerçekleşmiştir. BBYKP'da kamu sektörüne öncelik verildiği halde, İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı döneminde özel sektöre ağırlık verilmiş ve özel sektör için çeşitli finansman kolaylıkları sağlanmıştır. Bu plân döneminde de tarım ve sanayi sektörlerindeki gelişme hızları, plânlanan hedeflerin gerisinde kalmıştır. Hizmet sektöründe ise hedeflerin üzerine çıkılmıştır. Üçüncü plân döneminde, ekonomi özellikle petrol fiyatlarında görülen hızlı artışlar sonucunda olumsuz yönde etkilenmiş ve ülkemiz 1977 yılından itibaren

¹⁶ İlker Parasız .(2003). Türkiye Ekonomisi, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, s.161.

¹⁷ Ahmet Kılıçbay (1985). Türk Ekonomisi Modeller, Politikalar, Stratejiler. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, S.117.

¹⁸ Yakup Kepenek ve Nurhan Yentürk .(2000). Türkiye Ekonomisi, Remzi Kitabevi, İstanbul, s.89.

¹⁹ Parasız .(2003). a.g.e. s.175–177.

döviz dar boğazına sürüklenmiştir. Bu yıldan itibaren sanayimizin ihtiyacı olan ham madde, yarı mamul ve yatırım malları ithalâtı yapılamamıştır²⁰.

Bu dönemin en önemli özelliği 1950'li yılların sonuna doğru, yaşanan yüksek enflasyon ve devalüasyonların tekrarlanmaması için, ekonomi politikalarını bilimselleştirmek, karar üniteleri arasında koordinasyon sağlamak, rasyonelliğe dönmek, iktisat politikalarına amaç ve yöntem itibarıyla istikrar kazandırmak olmuştur. 1960 sonrasında karma ekonominin geleneksel prensiplerine gerekli önem ve ağırlığın verileceği vurgulanmıştır. Bu bir bakıma 1950–1960 yılları arası serbestleştirme, özel sektöre ağırlık verme politikasına karşı bir dengeleme politikası ve geleneksel karma modele dönüşün zorunlu olduğunun ifadesidir²¹.

1963'ten sonra uygulamaya konulan Beş Yıllık Kalkınma Plânları, 1930'lu yılların sanayi plânlarının aksine, kısmî değil ekonominin tamamını kapsayan makro plânlardır. Ancak, Kalkınma Plânları kamu ve özel sektörler için aynı derecede etkili değillerdir. Plânlar, kamu sektörünün ekonomik faaliyetlerini doğrudan, özel sektörün ekonomik faaliyetlerini ise dolaylı olarak plânlanmıştır. Milli gelirin (GSMH) yüksek ve istikrarlı bir hızda büyümesi, tüm kalkınma plânlarında değişmez birinci amaç olmuştur. Tüm kalkınma plânlarında belirtilen büyüme hedeflerine ulaşmada, ortaya çıkan en büyük engel, tasarruf yetersizliği ve buna bağlı olarak plânlanan yatırımların tamamının gerçekleştirilememesidir. Bu dönemdeki kalkınma plânlarında diğer öncelikli hedef sanayileşmedir. Seçilen sanayileşme modeli ise ithal ikameci sanayileşme modelidir. Bu amaçları, ödemeler bilânçosu sorunun çözümlenmesi, ek istihdam imkânlarının oluşturulması, sosyal adaletin yaygınlaştırılması ve gelir dağılımı eşitsizliğinin uygulanacak malî ve sosyal politikalarla azaltılması gibi amaçlar takip etmiştir²².

Türkiye ekonomisinde 1974'ten itibaren ciddi bunalım belirtileri ortaya çıkmaya başlamış, ekonomiyi yönetenler bunları değerlendirip köklü tedbirler alacakları yerde, kullanılabilir tüm iç ve dış kaynakları kullanarak bunalım ertelemeye çalışmışlardır. 1977 sonrasında ciddi ölçüde bunalıma düşen ekonomi, koalisyon hükümetlerince uygulanmaya çalışılan istikrar politikaları başarı sağlayamamış, dış borçlar ödenemez duruma gelmiş IMF ve dış alacakların

²⁰ Sağlam Vd. (1989). a.g.e, s.55.

²¹ Kılıçbay. (1985). a.g.e. s.117–118.

²² Şahin. (2000). a.g.e. s.127–131.

yardımıyla borç ödeme plânı hazırlanmak durumunda kalınmıştır. OPEC ülkelerince akaryakıt fiyatlarında yapılan olağanüstü artışlar nedeniyle petrol faturası ihracat gelirlerimizi aşmış, sanayi sektörü zorunlu ham madde ve malzeme ithalini yapamadığından, kapasite kullanım oranları büyük ölçüde düşmüştür²³

2.1.3. 1980 Sonrası İhracata Yönelik Kalkınma Dönemi

Türkiye’de 1980 öncesinde yaşanan % 80 oranındaki enflasyon, dış ödeme güçlükleri, dış ticarete ortaya çıkan yaklaşık 3 milyar dolarlık açık ve uluslar arası düzeydeki durgunluk içinde enflasyonun yarattığı bunalım,²⁴ Kamu İktisâdi Teşebbüsleri (KİT) mallarının fiyatları sunî olarak düşük tutulması, piyasada kara borsa ve ikili fiyat yapısı oluşmuş, giderek büyüyen finansman açıkları Merkez Bankası emisyonu ile karşılandığından, fiyat hareketleri hızlanmıştır. Enflasyon oranı 1980 yılında % 107 gibi o zamana kadar görülmemiş bir düzeye yükselmiştir. Bütün bu ekonomik veriler yeni bir ekonomik sisteme geçilmesini zorunlu kılmıştır. İşte bu nedenle uygulamaya konulan 24 Ocak 1980 tarihli İstikrar Programı ekonomimizde yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur²⁵.

24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Programının Amaçları:

- 1-Enflasyonun hızının düşürülmesi ve enflasyon sarmalının kırılması,
- 2-Dış ödeme güçlüklerini gidererek ödemeler dengesini yeniden kurmak,
- 3-İhracata dayalı sanayileşme stratejisini geliştirmek,
- 4-Piyasa ekonomisine işlerlik kazandırılması
- 5-Devletin ekonomideki yerini küçülterek, özel sektörün teşvik edilmesi ve geliştirilmesi

Söz konusu 24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Programının amacına ulaşabilmesi için uygulanan iktisat politikası araçlarını beş başlık altında toplayabiliriz:

- A. Sıkı para politikası,
- B. Pozitif faiz politikası,
- C. Kamu mal ve hizmet fiyatlarının maliyetlerini yansıtacak biçimde serbestçe tespit edilmesi,
- D. Gerçekçi bir döviz kuru politikası,

²³ Tokgöz .(2004). a.g.e. s.196.

²⁴ Meral Tecer .(2005). Türkiye Ekonomisi, Türkiye ve Orta doğu Enstitüsü, Ankara, s.81.

²⁵ Sağlam Vd. (1989). a.g..e, s.62.

E. Piyasalara devlet müdahalesinin azaltılarak serbestleştirilmesi²⁶.

Şimdi bu araçları kısaca incelersek:

A. Sıkı Para Politikası: 1980 Ekonomik İstikrar Programının amaçlarının başında enflasyonu önlemek gelmektedir. Enflasyon talep şişkinliğinden ileri geldiğine göre, fazla satın alma gücü para arzı kısılarak, krediler daraltılarak, KİT ürünlerine zam yapılarak emilmeye çalışılmıştır²⁷.

B. Pozitif Faiz Politikası: Bu politika ile, faiz oranlarının serbest piyasada oluşması amaçlanmıştır. 1 Temmuz 1980'den itibaren faiz oranları serbest bırakılmış ve bankaların vadeli mevduat ile kredi faizlerini pazarlık yoluyla belirlenmesi amaçlanmıştır. Fakat serbestlik politikası uzun süre devam ettirilememiş ve Temmuz 1983'ten itibaren sistem yeniden düzenlenip bankalar sıkı denetime alınmıştır. 1983 İstikrar kararlarını takiben mevduat faiz oranlarının denetimi ve uygulanacak tavan faiz oranları konusunda TCMB yetkili kılınmıştır²⁸.

C. Kamu Mal ve Hizmet Fiyatlarının Maliyetlerini Yansıtacak Biçimde Serbestçe Tespit Edilmesi: KİT ürünleri fiyatlarının maliyetlerinin altında düşük olarak tespiti, uzun yıllar hükümetlerin benimsediği temel bir politika olmuştur. Bu yolla enflasyonist fiyat artışlarının durdurulacağı, düşük gelirli grupların korunacağı, sanayinin destekleneceği düşünülmüştür. Düşük fiyat politikası, sunî olarak bazı endüstrilerin teşvik edilmesine sebebiyet verirken, geliştirilmesi gereken temel bazı sektörlerde yatırım yapılmasını imkânsız hale getirmiştir. Bu nedenle KİT'leri piyasanın rekabetçi ve nötr disiplinine uygun olarak yönetmek gerektiği kabul edilmiş ve 24 Ocak 1980 tarihinde KİT mal ve hizmet fiyatlarına önemli oranda zamlar yapılmıştır. Bu yolla iç talebin emileceği, para arzının kontrol altına alınacağı düşünülmüştür²⁹.

D. Döviz Kuru Politikası: 24 Ocak 1980 tarihinde gerçekçi ve esnek kur politikası uygulanmasına geçilerek Türk lirası ABD dolarına göre % 48,6 oranında devalüe edilerek, daha önce 47.10 TL/Dolar olan kur 70.00 TL/Dolar'a yükselmiştir. 1981 yılında kurların uluslar arası piyasalarda Türk ekonomisindeki gelişmeler

²⁶ Şahin. (2000). a.g.e. s.183–184

²⁷ Sağlam Vd. (1989). a.g.e. s.64.

²⁸ Şahin. (2000). a.g.e. s.185.

²⁹ Sağlam Vd. (1989). a.g.e. s.55.

dikkate alınarak günlük olarak tespit ve ilanı konusunda T.C. Merkez ankasına yetki verilmiştir³⁰.

E. Dış Ticarete Kamu Müdahalelerinin Azaltılarak Serbestleştirilmesi:

24 Ocak 1980 Ekonomik Programıyla birlikte ‘‘İthal İkameci Sanayileşme Politikası’’ terk edilmiş, bunun yerine ‘‘ihracata dönük bir sanayileşme stratejisi’’ benimsenmiş ve ekonominin aşamalı olarak dışa açılması hedeflenmiştir. Bu amaçla kambiyo rejimi yeni ekonomik sisteme uyumlu hale getirilmiştir.³¹ Devletin piyasalara müdahalelerinin azaltılması konusunda alınan tedbirler arasında şunlar sayılabilir: KİT’lerine ürettikleri malların fiyatlarını tespit hususunda özerklik verilmesi, fiyat tespit komitesinin kaldırılması ve döviz kurunun serbest piyasalarda oluşması için alınan önlemler³². 24 Ocak 1980 istikrar kararlarıyla ekonomide bir dönüşüm yaşanmıştır. Yaşanan bu dönüşümün başlıca özellikleri, hükümetin enflasyon olgusuna maliye politikaları yerine para politikaları ile müdahale etmesi, fiyatlama sürecinin piyasa koşullarına bırakılması, kamu harcamalarının azaltılması, iş gücü fiyatının düşük tutulması, sürekli devalüasyonlar ve makro ekonomik politikalarla ihracatın artırılmasıdır. İhracatın artırılmasının nedeni, istikrar programının temel amaçlarından biri olan dış ticaret açığını kapatmaktır³³.

2.1.4. Türkiye’de Üretim Gücü

2.1.4.1. Sermaye

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını özel bir sermaye transferi olarak ele alıp değerlendirmek mümkündür. DYY bir sermaye transferi olmakla birlikte, aynı zamanda teşebbüs, teknoloji, risk taşıma ve organizasyon aktarımı da sağlamakta ve bu sebeple işletmelerin sadece kuruluş ve teçhizatının finansmanı olarak değerlendirilmemektedir. DYY bu rolünden dolayı işletmecilik ustalığı ve know-how’ı beraberinde getirmektedir. DYY’lar, genellikle sanayi sektörüne yönelik olup, daha çok A ülkesinden sermaye transferleri şeklinde değil, A ülkesinin x sanayi dalından, B ülkesinin X sanayi dalına akış şeklindedir. Özellikle doğrudan yabancı yatırımlar, iki sanayi kesimi arasında bir sermaye akışı özelliği taşımaktadır³⁴.

³⁰ Parasız ,(2003) a.g.e. s.286.

³¹ Sağlam Vd. (1989). a.g.e, s.55.

³² Şahin. (2000). a.g.e. s.101–184.

³³ Kepenek ve Yentürk ,(2000). a.g.e. s.196–203.

³⁴ Karluk.(1997). a.g.e. s.519–521.

1933–1939 yılları arasında Türkiye’de yabancı sermayeye oldukça kapalı bir politika izlenmiştir. Bunda, özellikle 1931 yılından sonra yürürlüğe konulan devletçilik rejiminin de büyük etkisi olmuştur. II. Dünya savaşından sonra özel sektör ağırlıklı, dışa açık bir ekonomi kalkınma politikası izleyen Türkiye, dış kaynak kullanımını artırma çabası içine girmiştir. Dış kaynak ekonomik kalkınmada hesaba katılan temel değişkenlerden birisi olmuştur. Yabancı sermayeyi çekmek için 1954 yılında dünyanın o zaman ki en liberal yabancı sermaye mevzuatı olan 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu çıkarılmıştır. Bu yasaya rağmen, yabancı sermaye ülkeye istenilen ölçüde gelmemiştir. Türkiye’nin dışa açık bir kalkınma stratejisi benimsemesi ve dünya ekonomisiyle bütünleşmeye önem vermesi 24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Kararlarından sonra yabancı sermayenin ülkeye gelmesi için daha fazla çaba harcanmış ve bunun neticesinde yabancı yatırımlarda artış olmuştur. Bu artışta etkili olan faktörler: Dış ticaretteki liberalleşme, kambiyo ve sermaye hareketleri ile birlikte malî piyasalardaki reformlar, dünya piyasaları ile bütünleşme çabaları ve özelleştirme konusundaki ciddi girişimlerdir. Yabancı özel sermaye yatırımlarında gerçek artış 1989 yılından sonra TL’nin konvertibilitesi, ithalatta tam liberasyon ve menkul değerler borsasının işleyişi ile olmuştur³⁵.

Tablo 2-1. Türkiye’de Sermaye Oluşumu
(Kaynak: World Development Indicators–2009)

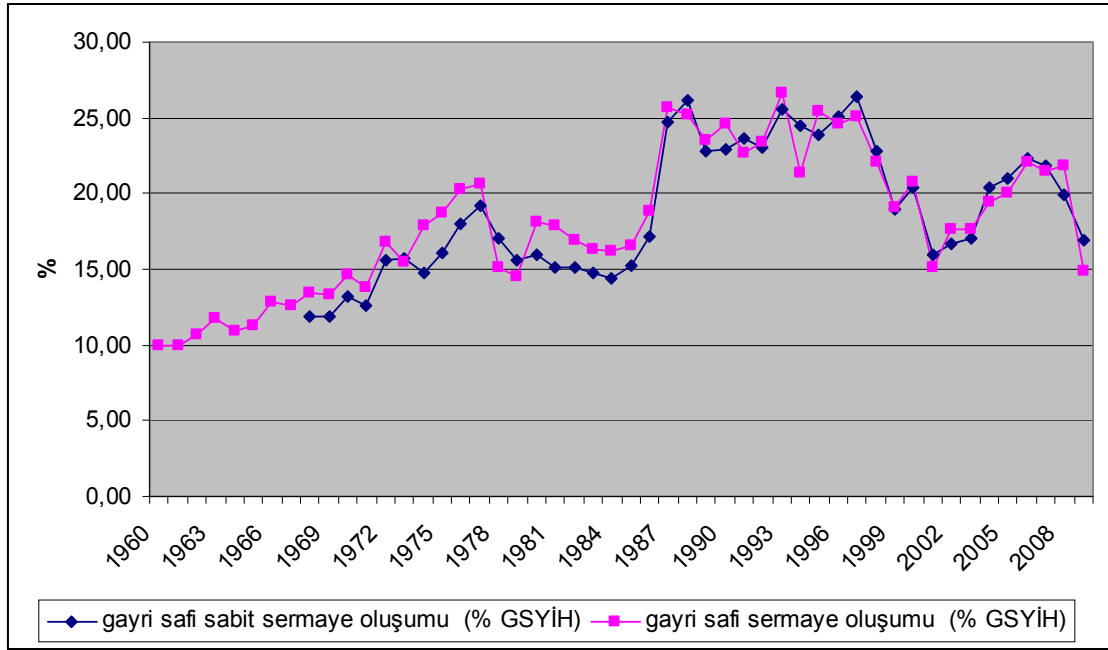
Yıllar	Gayri Safi Sabit Sermaye Oluşumu (% GSYİH)	Gayri Safi Sermaye Oluşumu (% GSYİH)
1960		9,97
1965		11,32
1970	13,23	14,69
1975	16,12	18,71
1980	15,90	18,16
1985	15,26	16,51
1990	22,87	24,55
1995	23,84	25,47
2000	20,39	20,77
2005	21,03	19,99
2009	16,87	14,92

1970 yılında % 13,23 iken dalgalı bir seyir göstermiş 1995 yılında % 23,84’e yükselmiş, daha sonra düşüş yaşayarak 2009 yılında % 16,87’ye düşmüştür. 1980 sonrası yükselişte 24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Programından sonra ekonominin

³⁵ Şahin. (2000). a.g.e. s.348.

liberalize edilip dışarı açılması ile yabancı sermayenin girişine izin verilmesi; bunun yanı sıra küçük tasarruf sahiplerinin birikim yapmaya teşvik edilmesi yatmaktadır. Gayri Safi Sabit Sermaye Oluşumu için geçerli olan durum Gayri Safi Sermaye Oluşumu içinde geçerlidir.

Şekil 2.1 Türkiye’de Sermaye Oluşumunun Değişimi
(Kaynak: Tablo 2.1.’deki veriler)

Şekil 2.1’e göre Türkiye’de 1969–1987 yılları arasında gayri safi sabit sermaye oluşumundaki artış trendi gayri safi sermaye oluşumundaki artışın altında bir artış göstermiş, 1987–2008 yılları arasında ise başa baş bir artış göstermiştir.

2.1.4.2. Emek

Türkiye’de 1980’lere kadar tarım sektörü sivil istihdamın en büyük kısmını oluşturmaktaydı. Sanayileşmeyle birlikte bu durum sanayi sektörü lehine değişmiştir. Türkiye ekonomisinin yapısı analiz edilirken, ekonominin temel kaynağı olan insan faktörünün gelişimini nitelik ve nicelik yönünden incelemek, ülkenin beşeri varlığını ortaya koymak açısından yararlı olacaktır. İnsan faktörü, mal ve hizmet üretiminin temel elemanı olmanın yanı sıra, üretilen mal ve hizmetlerin tüketimi açısından da önemlidir. Bu yönüyle bir ülkenin nüfusu, nüfusun nitelikleri ve yaş gruplarına dağılımı, ülkenin ekonomik, askeri ve siyasî gücünü belirleyen önemli bir göstergedir. Ülke ekonomilerinin gelişmesinde, doğal zenginlikler kadar, beşeri

şartlarda önemli rol oynar. Bir ülkenin nüfus yapısı, nüfusun artış hızı, cinsiyet ve yaşlar itibarıyla bölünüşü o ülkenin ekonomisine etki etmektedir. Nüfus büyüklüğünün bir ülke ekonomisine sağladığı yararları aşağıdaki gibi toplamak mümkündür³⁶:

1. Fazla nüfus askeri ve siyasî yönden önem taşır.
2. Nüfusu fazla olan ülkelerde pazarın genişliği nedeniyle optimal büyüklükte tesisler kurmak imkân dâhiline girer.
3. Aktif nüfus fazlalığı boş duran veya işletilmeyen tâbii kaynakların kullanılmasını sağlar.

Bir ülkenin ekonomik kalkınmasının en önemli kaynağını kalifiye iş gücünü kapsayan nüfusu oluşturur. Ülke nüfusu, ülkenin ekonomik gücü yanın da politik ve askeri gücünü de etkiler. Ülke nüfusunun yapısı analiz edilirken, nüfus artış hızı, nüfusun eğitim durumu, yaş, cinsiyet ve medenî hali, çalışan ve çalışmayan nüfus miktarı, milliyet ve din açısından bölünüşü önem taşımaktadır. Türkiye'nin nüfusu, ilk sayımın yapıldığı 1927'den günümüze kadar geçen sürede hızla artmıştır. 1927'de 13,6 milyon olan nüfus, 2010 yılında yaklaşık 73 milyona ulaşmıştır. Bu artışta, cumhuriyetin ilk yıllarından bugüne kadar hükümetlerin izledikleri nüfus politikalarının çok önemli yeri vardır. Türkiye'de plânlı kalkınma ile birlikte, nüfus artış hızı bir sorun olarak görülmüş Birinci Beş yıllık Kalkınma plânında (1963–1967) '**Aile plânlaması**' kavramı gündeme getirilmiştir³⁷.

Türkiye'de şehirlerde yaşayan insan sayısında son yıllarda artış olmakla birlikte, gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında şehirleşme oranları yeterli değildir. Sanayileşmiş ülkelerde bu oran % 65'in üzerindedir. Nüfusun artışı önemli olmakla beraber, hangi yaş gruplarında yoğunluk kazandığı da ekonomik açıdan önemlidir. Bu dağılım, ülkenin aktif nüfusunun (15–64 yaş arası) ve çalışamaz durumda olan nüfusunun belirlenmesinin sağlayabileceği gibi, bu konuda ileriye dönük tahminlerin yapılmasında da yararlı olacaktır. Türkiye nüfusu üç ana yaş grubuna ayrılır. Bunlar: 0–14 yaş nüfusu, çalışamayacak çağdakilerin grubu, 15–64 yaş arası Türkiye'de çalışabilir çağ nüfusunu ve son olarak 65 yaşın üzerindeki nüfus çalışamayacak yaştakilerin oluşturduğu gruptur. Türkiye'de 0–14 yaş ile 65 ve daha yaşlı nüfusun

³⁶ Sağlam Vd. (1989). a.g.e, s.20.

³⁷ Karluk .(1997), a.g.e. s.5–8.

çalışabilir yaştaki (15–64 yaş arası) nüfusa oranını gösteren bağımlılık oranı, zaman içinde düşme eğilimi göstermektedir³⁸.

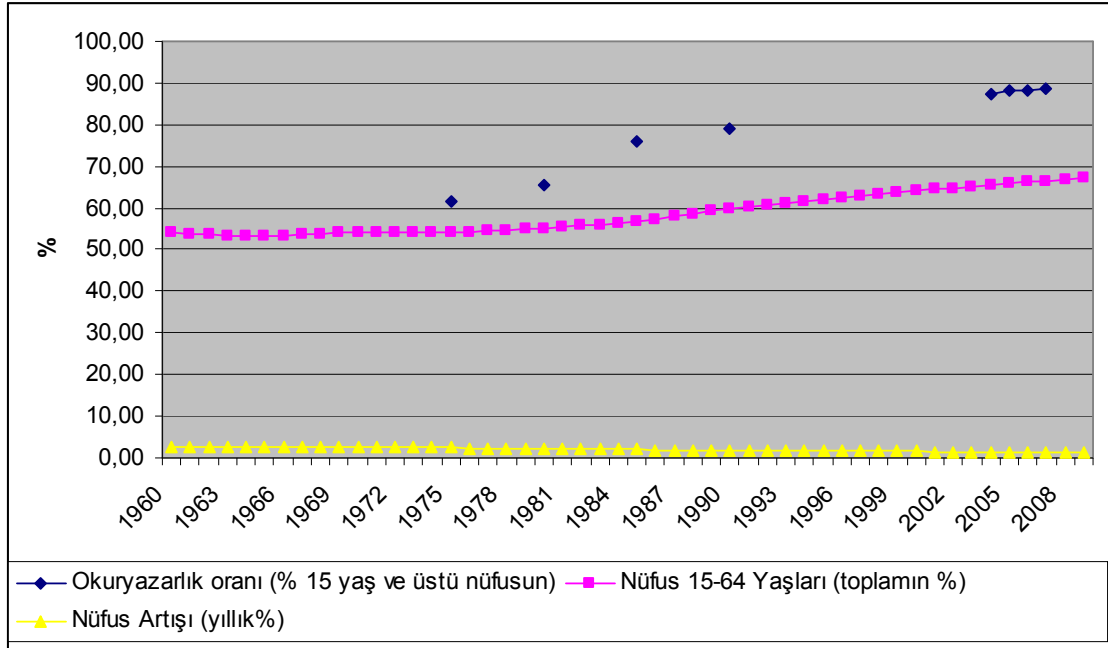
Tablo 2-2. Türkiye’de Demografik Yapı
(Kaynak: World Development Indicators–2009)

Yıllar	Okuryazarlık oranı (15 yaş ve üstü nüfusun)%	15–64 Yaşları Nüfus toplamı(%)	Nüfus Artış Hızı (yıllık%)	Nüfus Toplam
1960		54,19	2,65	28.233.000
1965		53,20	2,46	31.996.695
1970		54,17	2,54	36.207.440
1975	61,63	54,22	2,49	41.210.534
1980	65,69	55,21	2,20	46.161.316
1985	75,97	56,80	1,98	51.288.815
1990	79,23	59,78	1,75	56.086.184
1995		62,14	1,73	61.206.099
2000		64,16	1,54	66.459.578
2005	88,23	65,85	1,30	71.169.037
2009		67,30	1,21	74.815.703

Tablo 2.2.’ye göre, Türkiye’nin 15 yaş üstü nüfusunun okuryazarlık oranı okullaşma oranının artması ve eğitime verilen öneme paralel olarak 1975’te % 61,63 iken 2005 yılında % 88,23’e yükselmiştir. 15–64 yaş aralığındaki çalışabilir durumdaki aktif nüfus ise 1960–1975 yılları arasında artmaz iken, 1980’de % 55,21 olan oran 2009 yılında % 67,30’a yükselmiştir. 1960–2009 yılları arasında nüfus yaklaşık 2,5 kat artmışken, nüfus artış hızı ise 1960 yılında yıllık % 2.65’ den 2009 yılında % 1.21’e düşerek yaklaşık % 55 azalmıştır. Tablodaki değerler incelendiğinde Türkiye’nin genç ve aktif bir nüfusa sahip olduğu söylenebilir.

³⁸ Nazif Kuyucuklu .(1993). Türkiye İktisâdi. Filiz Kitabevi, İstanbul, s. 95.

Şekil 2.2. Türkiye’de Demografik Yapının değişimi
(Kaynak: Tablo 2.2.’deki veriler)

Şekil 2.2’deki değerleri incelediğimizde aktif nüfusta (15–64 yaş) okuryazarlık oranı tedrici olarak artış gösterirken, okuryazarlık oranı ise 1960’lardan 2009 yılına kadar artarak yaklaşık % 90’a yaklaşmıştır. Buna mukabil nüfus artış hızı ise istikrarlı bir biçimde düşerek 2009 yılında yıllık bazda % 1.21’e inmiştir.

Bir ülkenin kalkınması ile eğitim arasında yakın ilişkisi vardır. Eğitimin kendisi önemli bir yatırım olması sebebiyle teknolojik gelişmeyi sağlar. Ayrıca eğitim, iş gücünü ülkenin ihtiyaçlarına göre hazırlamak, ekonominin yapısal değişimini kolaylaştırmak, ekonomik performansı geliştirmek ve daha iyi istihdam imkânları yaratmak gibi fonksiyonlara da sahiptir. Ekonomik kalkınmada eğitimin önemini bu şekilde belirledikten sonra, eğitim harcamalarının GSYİH içindeki oranına da değinmekte fayda vardır. 2009 yılında OECD’ye üye 28’ ülkenin eğitime yaptığı kamusal harcamaların GSYİH’ya oranı % 1,9’dur. Üye ülkeler içerisinde en yüksek oran % 4,8 ile Danimarka, en düşük oran % 1,9 ile Türkiye olmuştur. Türkiye’nin toplam iş gücünün eğitim durumunu incelediğimizde ilkökul ve daha aşağısı eğitime sahip olanların oranı % 78, Ortaokul mezunlarının oranı %7, lise mezunlarının oranı %9,7 üniversite ve yüksek okul mezunlarının oranı da % 5,3 oranında gerçekleşmiştir. Ekonomik kalkınmanın hızlanması, her şeyden önce eğitim

ve eğitime ayrılan payın artırılmasından geçmektedir. Türkiye, 1997 yılında yasa çıkana kadar Hindistan ve Pakistan ile birlikte zorunlu eğitim süresi beş yıl olan üç ülkeden biri idi. Sekiz yıllık zorunlu eğitimin Türkiye’de yaygınlaştırılmamış olması, eğitim alanında ilerlemenin önündeki en ciddi engeldir. Fakat son 20 yıldır okullaşmanın artmasına paralel olarak eğitim oranı tüm kademelerde artış göstermiş, yüksek öğretimdeki okullaşma oranı da dünyadaki genel eğilime paralel olarak artış göstermiştir. Sanayileşmeyle birlikte Türkiye’nin hizmet ve üretim alanlarında ekonomik, sosyal ve teknolojik gelişmelerle uyumlu, meslekî teknik bilgi ve becerilerle donatılmış insan gücüne olan ihtiyacı artmıştır. Fakat teknik liselere yeterince önem verilmediğinden teknik liselerinden genel liselere bir akış olmakta ayrıca mevcut teknik iş gücümüzün yurt dışına göçü de yetişmiş iş gücü sayısını olumsuz olarak etkilemiştir³⁹.

2.1.4.3. Doğal Kaynaklar

Doğal kaynaklar bir ülkenin ya da bir ekonominin en önemli üretim faktörlerinden biridir. Doğal kaynak yönünden zengin olan ülkeler aynı zamanda ekonomik yönden de gelişmiş bir ülke konumuna gelmektedirler. Doğal kaynaklar ekonomik bir değer olarak yenilenebilen ve yenilenemeyen kaynaklar olmak üzere ikiye ayrılır. Madenler ve petrol gibi tüketildikten sonra bir daha yerine konamayan kaynaklar, yenilenemeyen kaynaklara örnek gösterilebilir. Toprak ve orman gibi çok zor koşullarda ve uzun zaman aralığında gerçekleşen kaynaklar ise yenilenebilen kaynaklara örnek gösterilebilir⁴⁰.

Türkiye jeolojik yapısı nedeniyle pek çok maden yataklarına sahiptir. Türkiye’de çıkartılan madenler: ‘**Yakıt madenleri**’, ‘**ham madde madenleri**’ ve ‘**çeşitli madenler**’ olmak üzere üç grupta incelenebilir. Yakıt madeni olarak çıkartılan başlıca madenler: Kömür, linyit ve petroldür. Ham madde madenleri arasında ise demir, bakır, krom ve manganezi saymak mümkündür. Bu madenlere ek olarak ayrıca borasit, zımpara, kurşun, kükürt, lüle taşı, cıva, molibden, volfram, mermer ve tuz başta olmak üzere çok sayıda maden çıkarılmaktadır. Bu madenler, kuşkusuz ülke rezervlerinin tümünü temsil etmemektedir. Türkiye’de maden rezervleri henüz tam olarak ortaya çıkarılmamakla beraber her yıl bulunan yeni rezervlerle büyümektedir. Türkiye, borasit gibi madenlerde dünya’da çok önemli

³⁹ Karluk. (1997). a.g.e. s.13-18.

⁴⁰ Kuyucuklu.(1993) a.g.e. s.51–52.

rezervlere sahip olup var olan rezervler ülke ihtiyacının üzerindedir. Bakır, alüminyum vb. madenlerde ise sanayinin ihtiyaçlarını karşılayacak seviyededir⁴¹.

Bir ülkenin madenler yönünden zengin olması o ülkenin ekonomik kalkınmasına pozitif yönde katkı sunmaktadır. Madenler olmaksızın bugünkü sanayileşmiş ekonomilerin ve dolayısıyla uygarlığın kurulması ve yaşatılması mümkün değildir. Bu nedenle günümüzde yaşanan savaşların birçoğu işte bu yer altı madenlerin veya denizaltı madenlerinin rezervlerini ele geçirme savaşıdır⁴². Doğal şartların ülke ekonomisi üzerinde etkisi büyüktür. Ekonomik hayatın en önemli hedefi olan ‘‘**üretim**’’ üzerinde başlıca 3 grup faktör rol oynar: 1) Milli ekonominin doğal kaynaklar yönünden zenginliği, 2) Üretimde kullanılan teknolojinin seviyesi, 3) Ekonomik hayatın organizasyon seviyesi’dir. Doğal kaynakların üretim seviyesi üzerindeki etkisi, her şeyden önce, ülkede bulunan kaynakların çeşitlerine ve kalitesine bağlıdır. Ekonomik hayat doğal çevrenin daima izlerini taşır⁴³.

2.1.5. Türkiye’de Makro Ekonomik Değişkenler

2.1.5.1. GSMH ve büyüme

Gayri safi milli hâsıla (GSMH), bir ülkede bir yıl içerisinde üretilen bütün mal ve hizmetlerin piyasa fiyatlarıyla değerini ölçmeye yarayan kavramdır. Tüketim ve yatırım amaçlarıyla kullanılan nihaî malları kapsar. Ara malları ile stoklarda mevcut eskiden üretilmiş malları kapsamaz; çünkü ara mallar nihaî tüketim ve yatırım mallarının içinde yer almaktadır. GSMH, ülkenin toplam mal ve hizmetler üretiminin en geniş kapsamlı ve en temel kavramıdır⁴⁴. Cumhuriyetten günümüze kadar geçen sürede Türkiye’de GSMH istikrarlı bir gelişim göstermemiştir. Bunda Türk ekonomisindeki dalgalanmalar, Türk Ekonomisinin iç ve dış ekonomik ve politik gelişmelere aşırı bağımlılığı önemli rol oynamıştır. GSMH’da görülen bu artışlardan yararlanılarak ölçülen ekonomik büyüme hızımız ise yıldan yıla dalgalanmalar göstermiştir. Bunun nedeni hiç kuşkusuz sabit fiyatlarla GSMH değerlerinin yıldan yıla dalgalanma göstermesidir⁴⁵.

⁴¹ Karluk .(1997). a.g.e. s.3

⁴² Kuyucuklu.(1993). a.g.e. s.77.

⁴³ Sağlam Vd. (1989). a.g..e, s.2

⁴⁴ Halil Seyidoğlu .(1992). Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük. Güzem Yayınları, Ankara, S.286–287.

⁴⁵ Sağlam Vd. (1989). a.g..e, s.78.

Reel milli gelirin bir önceki yıla kıyasla artış hızı anlamına gelen büyüme hızı aynı zamanda GSMH'daki yıllık artışını ifade etmektedir. Büyüme hızı sabit fiyatlarla GSMH'daki yıllık artıştır. Diğer bir deyişle, reel milli gelirden bir önceki yıla oranla gerçekleşen artış hızıdır. Türkiye Ekonomisi'nde, cumhuriyetin ilk kuruluş yıllarını kapsayan Atatürk döneminde 1923–1938, 1929–1934 dünya ekonomik kriz yılları dışında önemli bir büyüme sağlanmıştır. 1939–1945 yılları arasında yaşanan II. Dünya Savaşı tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de olumsuz etkiler yapmıştır. 1949 yılındaki kötü hava koşulları nedeniyle tarımsal üretimdeki düşüş, doğal olarak GSMH miktarını da düşürmüştür. 1950–1953 yılları arasında Demokrat Partinin iktidara gelmesiyle tekrar GSMH miktarı artmıştır. Fakat 1954 yılındaki kuraklık nedeniyle tıpkı 1949'daki gibi tarımsal üretim ve dolayısıyla GSMH miktarı düşmüştür. 1963 yılından itibaren plânlı ekonomiye geçilmesiyle büyüme hızları belli bir hedefe odaklanmıştır⁴⁶.

I.-II. ve III. Beş Yıllık Kalkınma Plânlarında ekonomide büyüme hedefleri belirlenmiştir. Fakat ekonomideki iç ve dış etkiler nedeniyle bir türlü istenen büyüme oranı tutturulamamış ve dalgalı bir seyir izlemiştir. 1980 yılında yürürlüğe giren ekonomik istikrar tedbirleriyle 1981 yılından itibaren atıl kapasitelerin giderilmesi ve enerji dar boğazının aşılması sonucunda imalât sanayi hâsılası hızla büyümüş ve GSMH'yı da büyütülmüştür. Büyüme hızı 1986 yılında %9,8 olarak gerçekleşmiştir⁴⁷.

⁴⁶ Karluk. (1997), a.g.e. s.13–54.

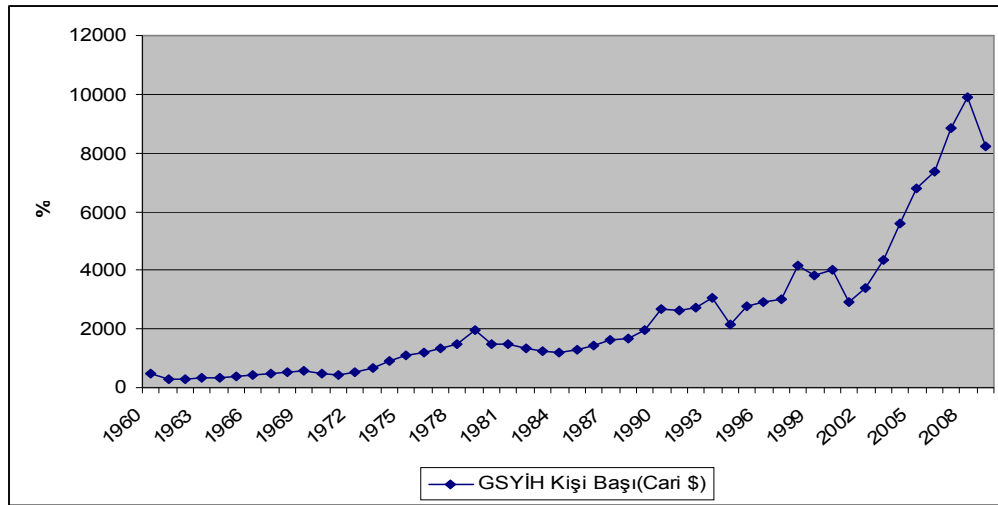
⁴⁷ Sağlam Vd. (1989). a.g.e, s.84.

Tablo 2-3 Türkiye’de GSYİH ve GSYİH Büyüme Oranları
(Kaynak: World Development Indicators–2009)

Yıllar	GSYİH (Cari \$)	Kişi Başı GSYİH (Cari \$)	GSYİH Büyüme (yıllık %)	Kişi Başı GSYİH Büyüme (yıllık %)
1960	13.995.124.535	496		
1965	11.945.722.171	373	2,824	0,328
1970	17.086.956.522	472	3,234	0,644
1975	44.633.707.243	1083	7,174	4,537
1980	68.789.289.566	1490	—2,447	—4,566
1985	67.234.948.265	1311	4,241	2,201
1990	150.676.291.094	2687	9,266	7,374
1995	169.485.941.048	2769	7,878	6,030
2000	266.567.531.990	4011	6,774	5,139
2005	482.979.839.238	6786	8,402	7,002
2009	614.603.094.839	8215	—4,688	—5,836

Tablo2.3’deki veriler incelendiğinde 1960–1965 yılları arasında GSYİH ve kişi başına GSYİH miktarı az miktarda düşüş göstermiştir. Bu düşüşte 27 Mayıs askeri darbesinin etkisinin olduğu söylenebilir. 1965–1980 yılları arasında ise artış göstermiştir. 1980–1985 yılları arasında ise 12 Eylül askeri darbesini müteakip tekrar düşmüş, daha sonra 1985–2009 yılları arasında ise katlanarak artmıştır. GSYİH’nın yıllık büyüme oranı ile kişi başına GSYİH büyüme oranları 1965–1975 yılları arasında artış göstermiş. 1980–1985 yılları arasında sert bir düşüş olmuş, bu düşüşte 12 Eylül askeri darbesi ve yüksek enflasyon nedeniyle yaşanan ekonomi kriz neden olmuştur. Daha sonra tekrar artış trendine giren GSYİH’nın yıllık büyüme oranı kişi başına GSYİH büyüme oranları Eylül 2008’ de Amerika’da başlayan daha sonra tüm dünya çapında etkili olan ekonomik kriz neticesinde sert bir düşüş yaşayarak 2009 yılında eksi %4,688’ oranında gerçekleşmiştir.

Şekil 2.3 Türkiye’de kişi başı GSYİH Oranlarının değişimi
(Kaynak: Tablo 2.3’deki veriler)

Şekil 2.3. incelendiğinde kişi başına GSYİH miktarındaki düşüşler 1960 ve 1980 yıllarında askeri darbeler, 1994 ve 2001 ‘de Türkiye’de yaşanan ekonomik krizler ve 2008’de ise Amerika’da konut sektöründeki kriz neticesinde ortaya çıkan ve tüm dünyada etkili olan küresel ekonomik kriz nedeniyle olmuştur.

2.1.5.2. Fiyat istikrarı

Önemli bir ekonomik istikrarsızlık şekli olan enflasyon, fiyatlar genel düzeyinin sürekli ve önemli oranlarda artması ve dolayısıyla paranın satın alma gücünü yitirmesi şeklinde tanımlanabilir. Enflasyon nedenlerine göre genellikle maliyet enflasyonu ve talep enflasyonu diye ikiye ayrılır. Birinci yaklaşım enflasyonu, üretim maliyetlerindeki yükselmelerle açıklamaya çalışır. Örneğin bir ham madde fiyatındaki artış maliyetleri, maliyetlerdeki artışlar da fiyatlar da yükselmeye yol açar. İkinci yaklaşımda ise ekonominin tam çalışmada düzeyinde veya ona yakın bir durumda bulunduğu sırada toplam talebin toplam mal ve hizmet arzını aşacak biçimde genişlemesidir⁴⁸.

En çok görülen enflasyon şekli, talep artışından doğan tiptir. Türkiye’de cumhuriyetin ilânından sonra 1950 yılına kadar enflasyon ılımlı bir seyir izlemiştir. 1950–1953 döneminde ise büyüme hızı arttığı için toplam harcamalar ve para arzı çoğalmakla beraber üretimde de yaşanan artışlar sonucunda enflasyon oranı yükselmemiştir. Fakat 1954’te kötü iklim koşulları nedeniyle tarımsal üretim

⁴⁸ Seyidoğlu .(1992). a.g.e. s.227

düşünce fiyatlar artmış ve bu artış 1958 yılına kadar devam etmiştir. 1958 İstikrar Kararları, fiyat artışlarını önleyememiş ve 1959 yılında fiyatlar % 20 oranında yükselmiştir. 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahale yıllarında fiyat artışları düşük seviyelerde olmuş, 1962–1970 döneminde enflasyon kontrol altına alınmıştır. Türkiye, özellikle 1970’li yılların ikinci yarısından sonra, büyük bir enflasyon sorunuyla karşılaşmaya başlamıştır. 24 Ocak 1980 İstikrar Kararları sonucunda fiyatlar hızla düşmüş ve bu düşüş 1987 yılına kadar 1984–1985 yılları dışında aynı seviyede devam etmiştir. Enflasyonun 1981–1983 yıllarında azalmasında bu dönemde Türkiye’de askeri bir yönetimin iş başında olduğunu, grev ve lokavtların ertelendiğini unutmamak gerekir⁴⁹.

1983 yılında demokrasiye dönülmesiyle birlikte enflasyon 1984 yılında yeniden canlanarak artmış ve bu artış 1985 yılında da devam etmiştir. Enflasyonun yeniden ortaya çıkmasında; bu dönemde KİT ürünlerine yapılan zamların, KDV’nin uygulamaya konulmasının, bazı fonların ihdas edilmesinin, faizlerin yükseltilmesinin rolü büyüktür. 1986–1987 yıllarında enflasyonda bir düşme görülmüştür. 1988 yılında yükselen fiyatlar, 1995 yılına kadar % 60 -% 79 gibi oldukça yüksek oranlarda devam etmiş ve 5 Nisan kararlarından sonra 1994 yılında Cumhuriyet tarihinin rekorunu kırarak TÜFE’de % 125.5’e çıkmıştır⁵⁰.

Türk ekonomisinde meydana gelen enflasyonun sebepleri olarak: Tüketim harcamalarındaki artış, KİT mal ve hizmetlerinin sürekli artırılması, Türk parası değerinin sürekli düşürülmesi, alt yapı yatırımlarının toplam yatırımlar içindeki payının yüksek oluşu⁵¹ bütçe açıkları, KİT’lerin sebep olduğu açıklar ve bunun sonuçları, para ihracı yolu ile yatırımların finanse edilmesi, ithalât fiyatlarındaki büyük sıçramalardan doğan ithal edilmiş enflasyon sayılabilir⁵².

⁴⁹ Karluk. (1997). a.g.e. s.369.

⁵⁰ Karluk. (1997). a.g.e. s.370.

⁵¹ Sağlam Vd. (1989). a.g.e, s.70–71.

⁵² Kılıçbay. (1985). a.g.e. s.319.

Tablo 2-4 Türkiye’de Enflasyon ve Tüketici Fiyatları (%)

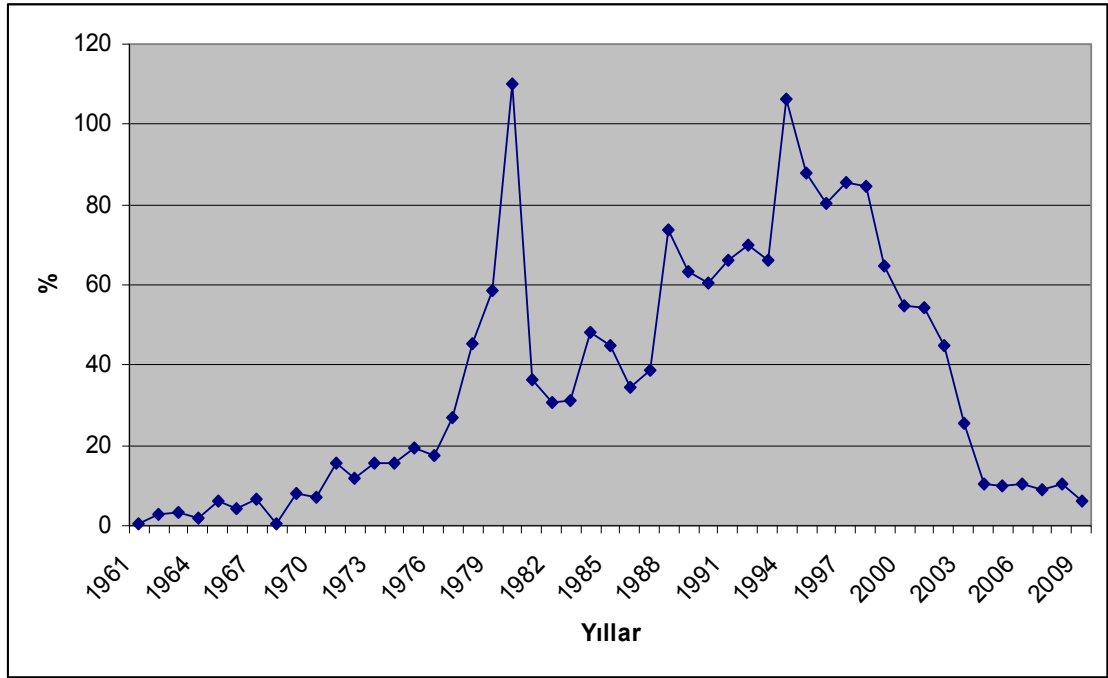
(Kaynak: World Development Indicators–2009)

Yıllar	Türkiye enflasyon, tüketici fiyatları (yıllık %)
1961	0,51
1965	5,92
1970	6,93
1975	19,20
1980	110,17
1985	44,96
1990	60,31
1995	88,11
2000	54,92
2005	10,14
2009	6,25

Tablo2.4’teki verilere göre 1961 yılında çok düşük seviyede gerçekleşen enflasyon oranı 1965’ten itibaren artarak 1980 yılında yıllık % 110 seviyesine yükselerek 3 basamaklı oranları bulmuştur. Bu artışta 1970’lerin ortalarında baş gösteren petrol krizi, ithal ikameci ekonomi politikası nedeni ile korumacı ve liberal olmayan ekonomi politikalarının uygulanması, 12 Eylül 1980 Askeri darbesi sonucunda uygulanan sıkıyönetimlerden sonra ülke idaresinin sivillerden askerlere geçmesi, ülkede üretim yetersizliği gibi etkenler sayılabilir. 24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Programı neticesinde enflasyon kontrol altına alınmış ve 1985 yılında % 44,96 seviyesine kadar indirilmiştir. 1985–1995 yılları arasında tekrar yükselme trendine giren enflasyon oranı 1995–2009 yılları arasında tekrar düşme trendine girip 2009 yılında %6,25 oranını görerek tek basamaklı bir seviyeye inmiştir.

Şekil 2.4 Türkiye’de Enflasyon Oranları ve Tüketici Fiyatlarının Değişimi

(Kaynak: Tablo 2.4’deki veriler)

Şekli 2.4.incelendiğinde 1961 yılında % 1’in altında olan enflasyon oranları 1976 yılında %20’yi bularak iki basamaklı bir seviyeye ulaşmış, 1980 ve 1994 yıllarında yaşanan ekonomik krizler sonucu %100’leri aşan enflasyon oranı uygulanan istikrar programları neticesinde 1995 yılından itibaren düşme eğilimine girmiş ve 2009 yılında % 6,25 oranında gerçekleşerek tek basamaklı bir seviyeye inmiştir.

2.1.5.3. İstihdam

İşsizlik, çalışma yaşları arasında olan, çalışmaya engel bir özrü bulunmayan ve çalışma arzusuna sahip kişilerin iş bulamaması durumudur. Bir ülkede işsizliğin önemli boyutlarda artması, ekonomik olduğu kadar sosyal alanda da çok ciddi sorunlar doğurabilir. Bu yüzden ister gelişmiş isterse gelişmekte olsun, tüm ülkeler işsizliği azaltıcı, istihdamı artırıcı ekonomik politikalar uygularlar. Toplumda sosyal barışın sağlanması işsizliğin giderilmesine bağlıdır⁵³. Bir ülkedeki nüfusun üretici durumunda bulunan kısmına, ekonomik açıdan aktif nüfus denir ve ülkenin iş gücünü oluşturur. Bu niteliğiyle nüfusun üretici kısmını meydana getirir. Ekonomik ve

⁵³ Seyidoğlu .(1992). a.g.e. s.416.

sosyal açıdan aktif nüfus, ülkenin üretimdeki beşeri kaynağıdır. İş gücüne katılma oranı (İKO), nüfusun iş gücü olan bölümünün, toplam veya çağ nüfusu içindeki paydır. Bağımlılık oranı ile ters yönlü bir ilişkisi vardır. Nitekim nüfusun iş gücüne katılmayan bölümünün oranına da bağımlılık oranı denir⁵⁴.

Türkiye’de iş gücü verileri dört kaynaktan sağlanmaktadır. Bunlar: Genel nüfus sayımları, İş ve İşçi Bulma Kurumu, DPT ve DİE’nin hane halkı iş gücü anketleridir. İstihdam, bir ülkede çalışma istek ve yeteneğinde bulunan kişilerin mal ve hizmet üretiminde kullanılması olarak tanımlanmaktadır. Bir ülkenin iş gücü piyasasının analiz edilmesi, o ülkede bir üretim faktörü olan insan kaynağının ne ölçüde, hangi sektörler de kullanıldığını, iş gücünün eksik istihdamının boyutlarının ne olduğunu göstermesi açısından önemlidir⁵⁵.

Türkiye’de istatistiklerin eksik ve yetersiz oluşu pek çok konu da olduğu gibi işsizlik konusunda da yanlış hesaplamalara neden olmaktadır. Türkiye’de işsizliğin en önemli sebeplerinden biri köyden şehre göçtür. Türkiye’de iş gücü arzının % 60’a yakını kırsal kesimde yaşamaktadır. İstihdam edilenlerin % 30’dan fazlası aile işçisi, % 20’den fazlası da kendi hesabına çalışan kişilerden oluşmaktadır. İş gücü arzının böyle bir yapıya sahip olduğu ülkelerde eksik istihdam kavramı önem kazanmaktadır. Türkiye’de nüfus artışının ve emek arzının fazla olması, emeğin istihdamını zorlaştırmakta, dolayısıyla işsizlik sürekli gündemde olan sosyo - ekonomik sorun olmaktadır. Bununla birlikte sermaye birikiminin ve kapasite kullanım oranlarının mevcut emeğin tam istihdamına imkân vermemesi emek talebini düşürmektedir⁵⁶.

Ülkemizde iş arayan işsizlerin büyük çoğunluğunu herhangi bir beceri kazanamamış genç nüfus teşkil etmektedir. Ülkemizde bir yandan niteliksiz iş gücü fazlası bulunması, öte yandan boş istihdam sahaları için yeterli beceri ve eğitim olan iş gücünün bulunmaması insan gücü plânlamasında önemli iki temel sorun alanını teşkil etmektedir. Dolayısıyla ekonomik gelişmenin gerektirdiği insan gücü taleplerinin kısa aralıklarla belirlenmesi ve eğitim sisteminin bu talepleri karşılayacak şekilde düzenlenmesi gerekmektedir⁵⁷.

⁵⁴ Kepenek ve Yentürk .(2000). a.g.e. s.416.

⁵⁵ Karluk (1997). a.g.e. s.19.

⁵⁶ Sağlam Vd. (1989). a.g.e, s.226–227.

⁵⁷Halil Dirimtekin Vd. .(1990). Türkiye Ekonomisi. T.C.Anadolu Üniversitesi Yayınları. No:119,Eskişehir, Ocak, s.336

İstihdamın sektörel yapısı ekonomik gelişmişliğin bir göstergesi olarak kabul edilir. Gelişmiş ülkelerde sanayi ve hizmetler kesiminde istihdamda büyük paya sahip iken, gelişme yolunda olan ülkelerde tarım kesiminde ağırlıklı istihdam yapısı söz konusudur⁵⁸.

Tablo 2-5 Türkiye’de İstihdamın Dağılımı

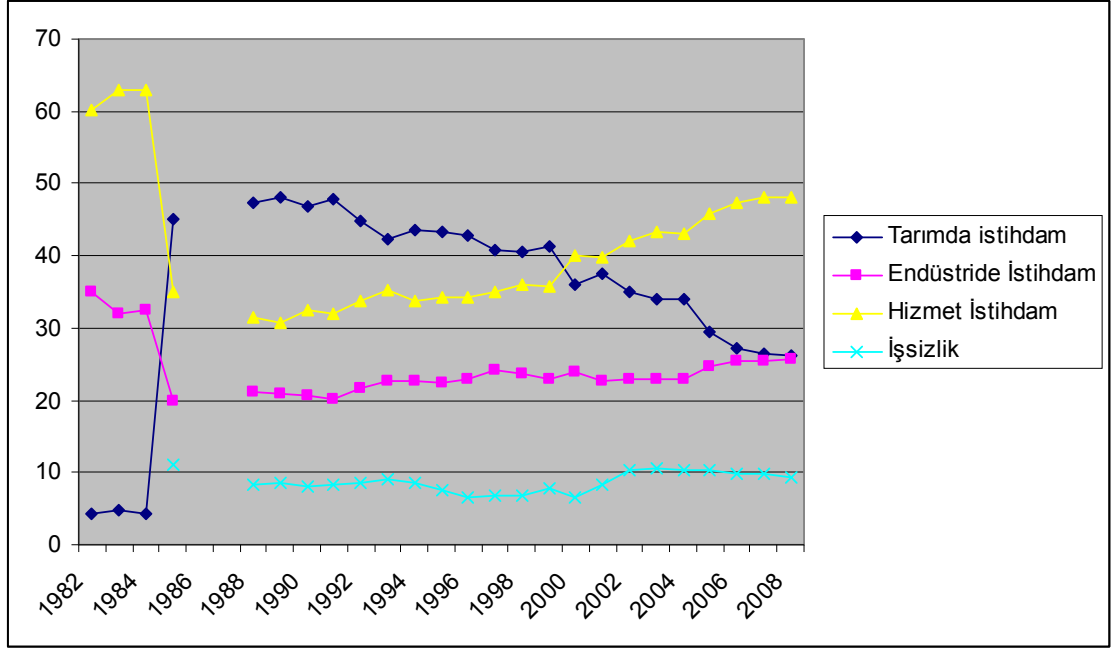
(Kaynak: World Development Indicators–2009)

Türkiye	İstihdamın Dağılımı %			
Yıllar	Tarımda	Endüstride	Hizmet	İşsizlik %
1985	45	20	35	11,20
1990	46,9	20,7	32,4	8,00
1995	43,4	22,3	34,3	7,60
2000	36	24	40	6,50
2005	29,5	24,8	45,8	10,30
2008	26,2	25,7	48,1	9,40

Tablo 2.5’teki verileri incelendiğinde 1985 yılında genel istihdam içerisinde %45 oranına sahip olan tarım sektörü tarımda makineleşmenin, sanayileşmenin ve buna bağlı olarak teknolojik gelişmenin neticesi olarak, genel istihdam içerisindeki ağırlığı 2008 yılında %26,2’ye kadar düşmüştür. Buna karşılık aynı dönemde sanayi sektörü %20’lerden %25,7’ye hizmet sektörü ise %35’ten %48,1’e yükselmiştir. 1985–2008 yılları arasındaki işsizlik oranları ise artış ve düşüşler göstererek ortalama %8,8’ oranında gerçekleşmiştir.

⁵⁸ Karluk.(1997). a.g.e. s.23.

Şekil 2.5 Türkiye’de İstihdamın Dağılımındaki Değişim
(Kaynak: Tablo 2.5’teki veriler)

Şekil 2.5 incelendiğinde tarım sektöründe istihdam edilen iş gücü azalırken sanayi ve hizmet sektöründe ise artışlar yaşanmıştır. İşsizlik oranı ise inişli çıkışlı bir seyir izlemiş ve ortalama %8,8 oranında gerçekleşmiştir.

Tablo 2-6 Türkiye’de Toplam İş gücü İçindeki Yüksek Öğretim Mezunları (%)

(Kaynak: World Development Indicators–2009)

Yıllar	GSYİH içinde eğitim Harcamaları %	Toplam emek gücü içinde Yüksek öğretim mezunlar %
1971	2,08	
1973	4,13	
1981	2,25	
1985	1,79	
1998		8,30
1999	2,96	8,80
2000	2,59	9,70
2001	2,71	9,80
2002	2,82	11,00
2003	2,96	11,10
2004	3,12	10,50
2005		11,50
2006	2,86	12,40
2007		13,10

Tablo 2.6’daki veriler incelendiğinde GSYİH içinde eğitim harcamaları 1971 yılından 2006 yılına kadar inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. Bu dönemde eğitim harcamalarında kısmî artış ve düşüşün yanı sıra, önemli olan eğitim harcamalarına ayrılan payın gelişmiş ülkelerin çok gerisinde olmasıdır. Toplam emek gücü içinde yetişmiş ve kalifiye iş gücünü gösteren yüksek öğretim mezunlarının sayısı ülkemizde 1998’den sonra tedricen yükselmiştir. Bu yükselişte mevcut devlet üniversitelerinin yanı sıra, vakıf ve özel üniversitelerinin artışının da bir katkısı vardır. Bu artışa rağmen yüksek öğretim mezunu çalışan sayısı gelişmiş ülkelerle mukayese edildiğinde, Türkiye’de toplam emek iş gücü içinde yüksek öğretim mezunları sayısı hala çok düşük seviyededir.

2.1.6. Türkiye’de Temel Ekonomik Sektörler

2.1.6.1. Tarım

Demokrat Parti 1950 yılında yapılan çok partili seçimleri kazanıp iktidara geldiğinde köylünün kalkınmasına yönelik politikalara ağırlık vermiştir. Bunun sonucu olarak tarımda makineleşme hızlanmış, ekilen tarım alanları genişlemiş, tarım kesimi daha çok desteklenmiştir. Türkiye büyük miktarda ekilebilir bir tarım

arazisine (28 milyon hektar) sahip olmasına rağmen yalnız 8,5 milyon hektarlık kısmı, teknik ve ekonomik olarak sulamaya uygundur⁵⁹.

İşte bu nedenle Türkiye'nin Güneydoğu illerini kapsayan GAP projesi yürürlüğe konularak Türkiye yüz ölçümünün yaklaşık onda birine denk gelen 75 bin km² alanın sulanması plânlanmıştır. Bölgedeki 3,1. milyon hektarlık işlenebilir tarım arazisinin yaklaşık % 21'inde sulu tarım yapılabilecektir. Fakat bugüne kadar GAP projesinin yaklaşık üçte biri gerçekleştirilebilmiştir. Cumhuriyet döneminde iktidara gelen hükümetler tarafından ekonomik gelişmede temel hedef, sanayileşme olarak benimsenmesine rağmen, tarım sektörü ekonomi içindeki ağırlığını korumaya devam etmiştir. Bu dönemde tarımda hızlı makineleşme sonucunda ekime açılan arazi genişlemiş ve buna bağlı olarak üretim artmıştır. 1960'lı yıllarda Türkiye, plânlı kalkınma dönemine girmiş ve 1963 yılından sonra ekonomik gelişme, beşer yıllık plân ve yıllık programlar ile yürütülmeye başlanmıştır. Plânlı dönemde tarım sektöründe 1984 ara yılı dışında öngörülen hedeflere ulaşamamıştır. Plânlı dönemde tarım sektörünün sabit sermaye yatırımlarından aldığı pay sürekli azalmıştır. Birinci plân döneminde cari fiyatlarla % 13,9, ikinci plânda %11,1, üçüncü plânda %11,8 dördüncü plânda %10, beşinci plânda %7,9, altıncı plânda %5,1 olarak gerçekleşmiştir. Yukarıda görüldüğü gibi plânlı dönemde tarım sektörünü devlet yeterince teşvik etmemiştir⁶⁰.

Ekonomi gelişirken tarımın görece önemini yitirmesinin çeşitli sebepleri vardır. Bunlar: Tarım sektöründe üretilen ürünlerin gelir elâstikiyetinin düşük olması, tarımda diğer sektörlere nazaran teknolojik gelişmenin yavaş olması, iklim koşullarının tarımsal üretime direkt olarak etki etmesi, tarım sektörünün yapısı gereği sermaye şirketlerinin gelişmesi için, sanayi ve hizmetler sektörleri kadar elverişli olmaması ve son olarak sanayileşme ile ekonomik gelişmenin özdeş görülmesi gibi sebepler sayılabilir⁶¹.

1980 yılı Tarım sayımı sonuçlarına göre 2.250 tarımsal işletme (mevcutların %62'si), 50 hektardan küçük arazi işletmelerinden oluşmaktaydı. Bu durum, Türk tarımında küçük işletmelerin hâkim olduğunun göstergesidir. Tarımsal işletmelerin küçük ve parçalı olması, üretimde teknoloji, bilgi ve sermaye kullanımını

⁵⁹ Karluk .(1997). a.g.e. s.163–164.

⁶⁰ Karluk (1997). a.g.e. s.166–167.

⁶¹ Kuyucuklu.(1993). a.g.e. s.240–241

sınırlandırmakta; verimlili düşürücü, birim maliyetleri de yükseltici etki yapmaktadır⁶².

1963 ve 1980 yıllarındaki tarım sayımları, aynı zamanda Türkiye’de topraksız köylülerin sayısının da hızla arttığını göstermiştir. Türkiye tarımının bitkisel ağırlıklı yapısı, plânlı dönemde de önemli bir değişiklik göstermemiştir. Plânlı dönem içinde tarım sektörünün gelişmesi amacıyla 1973 yılında 1757 sayılı Toprak ve Tarım Reformu kanunu çıkartılmıştır. Yasa’nın amaçları arasında, toprağın verimli bir şekilde işletilmesi, tarımsal yapının iyileştirilmesi, üretimin artırılması, toprak mülkiyeti dağılımının ve tasarruf şeklinin sosyal adalet ilkelerine göre düzenlenmesi, istihdam imkânının yaratılması ve çiftçi ailelerine gerekli donatım, destekleme ve örgütlenme sağlamak için toprak ve tarım kooperatiflerinin kurulması sayılabilir⁶³.

Türkiye’de özellikle plânlı dönemle birlikte ekonomide tarım sektörünün payı giderek azalırken, tarımda çalışanların miktarı, mutlak sayı olarak azalmıştır. Bu durum yalnızca Türkiye’ye has bir durum değildir. Günümüzün gelişmiş ülkeleri de aynı evrimi geçirmişlerdir. Örneğin, ABD’de ve Japonya’da tarımsal istihdamın iş gücündeki payı 19.yüzyılın ikinci yarısında sırasıyla % 50 ve %80 iken bugün bu oran %2 ve % 5 den ibarettir.⁶⁴ VII. Beş Yıllık Kalkınma Plâni’nda da belirtildiği gibi Türkiye’de toplam istihdamın yaklaşık % 45’i, verimi düşük olan tarım sektöründe çalışmaktadır. Türkiye’de tarım önemli bir istihdam kaynağı iken, sanayileşmiş ülkelerde bu sektörün istihdam yaratmadaki önemi giderek azalmaktadır. Türkiye’de tarımsal üretim ve verimin artışında 1990 yılından sonra özel sektörün tohumluk alımındaki olumlu faaliyetleri, yem bitkileri ile karma yem üretim artışı, tarımda kimyasal gübre kullanımı ve makineleşme de tarımsal verim artışında önemli etkenlerdir⁶⁵.

Türk tarımı 1990’lardan sonra üretim ve verim artışı yaşamasına karşın, önemli sorunlar da yaşamıştır. Söz konusu yaşanan sorunlar: Kullanılan teknolojilerin görece geri olması, tarım sektöründe uğraşan insanların ortalama gelirinin diğer sektörlere nazaran daha düşük olması, eşitsiz toprak dağılım ve mevcut kurumsal yapı, üretim ve piyasa aşamasında bu sektörde çağdaş örgütlülüğün

⁶² Tecer .(2005). a.g.e. s.3.

⁶³ Karluk .(1997). a.g.e s.170.

⁶⁴ Şahin. (2000). a.g.e. s.101–245.

⁶⁵ Karluk.(1997). a.g.e. s.176–177.

olmaması, toprakların su ve rüzgâr erozyonu ile kaybedilmesi gibi sorunlar sayılabilir⁶⁶.

Türk tarımında üretim yapısı incelendiğinde üretim değeri, istihdam edilen iş gücü oranı, toprak ve sermaye girdisi kullanımı açısından bitkisel üretim ağırlıklı bir yere sahiptir. Daha sonra sırasıyla hayvansal üretim, orman ürünleri üretimi ve su ürünleri üretimi gelmektedir. Türkiye hayvan sayısı bakımından zengin bir ülke olmasına rağmen, hayvansal üretim bakımından oldukça geridir. Gelişmiş ülkelerde hayvansal üretim, tarımsal üretimin içinde birinci sırada yer almaktadır. Bu ülkelerde ormancılık ve su ürünleri üretimi de Türkiye ile kıyaslanmayacak kadar yüksektir. Tarımsal faaliyetler içerisinde orman ürünleri üretimi, Türk tarım sektörünün en zayıf olduğu iki alandan biridir. Diğeri ise üç tarafı denizlerle çevrili ve çok sayıda doğal ve baraj gölüne sahip olmasına rağmen su ürünleri alanındadır⁶⁷.

Ekonomik gelişmeyle birlikte bir toplumda tarım sektörünün nispi önemi azalmakla beraber, bu sektör tüm dünyada çeşitli politikalar uygulanarak hem korunmakta hem de desteklenmektedir. Tarım sektörü Türkiye’de, Cumhuriyetin ilk yıllarından beri korunmuş ve desteklenmiştir. Tarım sektöründe destekleme uygulamasına ilk defa 1932 yılında buğday ve üzüm piyasasına müdahale ile başlanmıştır. Türkiye’de tarımsal destekleme politikaları iki yöntem kullanılarak uygulanmaktadır. Bunlar:

—Ürün temelinde taban fiyat (en düşük fiyat) belirlenmesi ve destekleme alımları yapılması

—Girdi ve ürün bazında sübvansiyonda bulunulmasıdır.

Tarımsal destekleme politikaları içinde bu iki yöntemden fiyat yoluyla desteklemeye Türkiye’de daha fazla önem verilmiş ve uzun yıllar uygulanmıştır. Taban fiyatlar, uygulamada Bakanlar Kurulu kararı ile belirlenmekte ve içinde bulunulan şartlara göre değişebilmektedir. Türkiye’de Cumhuriyet döneminde tarımsal destekleme politikalarını genel olarak değerlendirdiğimizde, üç temel dönemin olduğunu görürüz. 1923–1965 yılları arasında uygulanan politikaların temel amacı, ülkenin tarımsal ihtiyaçlarını yurt içinden karşılamak ve ihracata imkân verebilmek için belli bir üretim potansiyeli korumaktır. 1966–1980 yılları arasında

⁶⁶ Şahin. (2000). a.g.e. s.267–269.

⁶⁷ Karluk.(1997). a.g.e. s.171–177.

ise üretici gelirlerinin arttırılması ön plânda tutulmuştur. 1980'den sonra izlenen liberal politikalara paralel olarak tüketici çıkarlarının korunmasıyla verimliliğin ithal girdiler ile arttırılması düşüncesi, ekonomi politikalarının belirlenmesinde ağırlık kazanmıştır⁶⁸.

Türkiye'de tarımı destekleme politikası kapsamındaki alımlar ve tarımsal sübvansiyon niteliği taşıyan kararlar, üç kurul tarafından alınmaktadır. Bunlar: Bakanlar Kurulu, Yüksek Plânlama Kurulu ve Para-Kredi ve Koordinasyon Kurulu'dur. Söz konusu desteklemeler, Ziraat Bankası tarafından sağlanan krediler, Destekleme ve fiyat istikrar fonu (DFİF) vasıtasıyla tarımsal girdilerden gübre, ilâç, tohum için sübvansiyon nitelikli ödemeler, gene DFİF'ten karşılanan primler, KİT'ler vasıtasıyla fiyatlara müdahale ve destekleme alım fiyatlarının yüksek tutulması gibi destekleme politikası araçlarına başvurulmaktadır. Tüm bu tarımsal destekleme politikalarının malî kaynakları ise ilk olarak DFİF, Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu (KKDF) ve Geliştirme ve Destekleme Fonu'dur. İkinci olarak bütçe, bütçede sermaye transferi ve ödenmeyen vergi ve fonlar vasıtasıyla sağlanmaktadır. Üçüncü olarak ise T.C. Ziraat Bankasıdır. Ziraat Bankası teşkilâtlanmış kredi kaynaklarından üreticiye verilen kredilerin tamamına yakın bölümünü karşılamaktadır. Sanayileşme sürecindeki bir ekonomide milli gelir içinde tarım kesimi payının sanayi kesimine göre gerilemesi doğaldır. Türkiye özellikle plânlı dönemle birlikte böyle bir dönüşüm sürecine girmiştir⁶⁹.

Tarım ürünleri, ihracatımız açısından önemlidir. Ülkemiz uzun yıllar ekonominin ihtiyaç duyduğu döviz girdisini tarımsal ürünler ve ham maddeler ihraç ederek sağlamıştır. İhracatımız içinde tarım ürünleri payı yıllara göre dalgalanmalar göstermekle birlikte, genel eğilim bu payın azalması yönündedir. Özel sektöre ağırlık verilerek sanayileşmenin sürdürülmesinin amaçlandığı bu dönemde, Marshall yardımının başlamasıyla tarımda makineleşme sürecine girmiştir. Bunun doğal sonucu olarak ekilen tarım alanları genişlemiş, iklim koşullarının elverişli gitmesi, tarım kesiminin desteklenmesi ve tarım ürünleri dış talebin artması gibi olumlu koşullar tarım kesiminde büyük ölçüde gelir artışı sağlamıştır⁷⁰.

⁶⁸ Karluk.(1997). a.g.e. s.181.

⁶⁹ Karluk.(1997). a.g.e. s.181

⁷⁰ Necat Berberoğlu Vd. (1990). Türkiye Ekonomisi T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları No:119:Eskişehir, Ocak, S.253.

Tablo 2-7 Türkiye’de Tarım Sektörünün Toplam Katma Değer ve İstihdam İçindeki Payı (%)

(Kaynak: World Development Indicators–2009)

Yıllar	Toplam Katma değer içinde Tarım sektörünün payı (%)	Toplam istihdam içinde Tarım sektörün payı (%)
1960	55,95	
1965	47,51	
1970	40,17	
1975	36,50	
1980	26,50	
1985	20,26	
1990	18,09	46,9
1995	16,29	43,4
2000	11,31	36
2005	10,80	29,5
2008	8,61	26,2

Tablo 2,7’deki değerler incelendiğinde toplam katma değer içindeki tarım sektörünün payı, 1960’lardan sonra yürürlüğe giren bütün kalkınma plânlarında sanayi sektörüne öncelik ve ağırlık verilmesi politikası neticesinde, tarım sektörünün payı düzenli bir biçimde azalmışken, sanayi sektörünün payı ise artmıştır. Gene aynı dönemde toplam istihdam içinde tarım sektörünün payı ise 1990 yılında %46,9 iken azalma eğilimi gösterip 2008 yılında %26,2 oranında gerçekleşmiştir.

2.1.6.2. Sanayi

Temel sınaî faaliyetleri kapsayan sanayi sektörü, ekonominin temel sektörlerinden biridir. Ekonomik bir kavram olarak ham madde ve ara mallarının, mevcut bilgi, beceri ve teknolojilerden yararlanılarak ve işçi emeği ile fabrika veya üretim tesislerinde mal ve hizmet şekline dönüştürülmesi biçiminde tanımlanabilir. Dar anlamda sanayi, faaliyeti yalnızca bu süreç sonucunda üretilen fizikî malları ifade eder. Bu anlamda sanayi imalatanayi ile eş anlamlıdır. Geniş anlamda ise, turizm sanayinde olduğu gibi girişimcinin kurduğu, mal ve hizmet üreten ve gelir getiren faktörlerin bileşimidir⁷¹. 1950’den sonra on yıllık süre içinde, sanayide önemli gelişmeler olmuş ve özel girişime kalkınmada öncelik verilmiştir. Bunun uygulanması için belli kredi fonları oluşturulmaya çalışılmış, burada dış kaynaklardan da yararlanma yoluna gidilmiştir. Örneğin, özel sanayi kuruluşlarının

⁷¹ Seyidoğlu .(1992). a.g.e. s.738.

kredi ihtiyaçlarını karşılamak bakımından, uluslar arası kuruluşların bu amaçla verecekleri kaynakları dağıtmak üzere “**Türkiye Sınâî Kalkınma Bankası**” kurulmuştur⁷². Türkiye'nin sanayileşme politikaları incelendiğinde, 1960'lı yıllardan bu yana uygulanan iki temel stratejiden söz edilebilir. Bunlardan birincisi 1963–1980 arası uygulanan ithal ikameci sanayileşme stratejileri, ikincisi ise 1980'den sonra uygulanan ihracata yönelik sanayileşme stratejileridir. İthal ikameci sanayileşme stratejileri, toplam iç talebin hacmi ve bileşimi değişmeden, ithal talebinin azalması ile sonuçlanan sanayileşmedir. Bu stratejide, iç talebi karşılamak için ithal mallarının yurt içinde üretilmesi esastır. İhracata yönelik sanayileşme stratejilerinde ise ülkenin iç üretimde kullanabileceği kaynaklar, etkili bir şekilde ihracat üretimine yönlendirilmektedir⁷³.

Günümüzün gelişmiş ülkelerinin “sanayileşmiş” ülkeler olması, az gelişmiş ülkelerin de sanayileşme çabalarını yoğunlaştırmalarına neden olmuştur. Gerçekten de sanayileşme toplumun ekonomik ve sosyal yapısında büyük gelişmeler sağlamaktadır. Sanayileşme ile ülke ekonomisi dinamik bir yapı kazanmakta ekonomi içinde girişimcilerin sayısı ile bütün sektörlerde verimlilik artış sağlanmaktadır. İstihdam olanakları sürekli ve kararlı biçimde artmakta, ekonomide teknik bilgi ve yönetim bilgi düzeyi yükselmekte teknolojik gelişmeler sağlanmaktadır. 1950 yılında siyasî iktidarın değişmesiyle birlikte devletçilik rejimi yerini, özel teşebbüsün teşvikinin ağırlık kazandığı sanayileşme stratejisine bırakmıştır. 1950–1960 yılları arasında uygulanan bu ekonomik kalkınma stratejisinin genel özellikleri şöyle özetlenebilir: Özel sektörün önemli ölçüde teşviki amaçlanmış; dış kaynaklardan önemli ölçüde yararlanılmış, yabancı sermayenin teşviki amaçlanmış tarım kesiminin gelişmesi ön plâna alınmış, sanayileşmenin gerektirdiği alt yapı yatırımlarına ağırlık verilmiş, özel sektör öncülüğünde ithal ikamesi sağlayan tüketim malları sanayinin gelişimine çalışılmıştır⁷⁴.

Fakat o dönemde ekonomik şartlar, sermaye yetersizliği, girişimci azlığı, nitelikli iş gücü eksikliği, dış rekabet gibi sebeplerle özel sektör eliyle sanayileşmede başarıya ulaşılamamış ve sektördeki büyüme, diğer sektörlerin gerisinde kalmıştır. Bu durumda bizzat devlet kalkınma hamlesini başlatmıştır. Devletçilik politikası, sanayileşmeyi hızlandırmak için alternatif olarak doğmuş ve “devlet öncülüğünde

⁷² Kuyucuklu.(1993). a.g.e. s.389.

⁷³ Karluk.(1997). a.g.e. s.192.

⁷⁴ Berberoğlu.(1990). a.g.e. s. 270–275.

plânlı sanayileşme” hedef alınmıştır. Sonuç olarak Türkiye’de devletçilik yoğun olarak sanayi sektöründe uygulanmıştır. Devletçilik ilkesi, iki sanayi plânının hazırlanması ve yürürlüğe konmasıyla düşünceden, uygulamaya geçirilmiştir⁷⁵.

1950–1960 döneminde sanayileşme yolunda önemli adımlar atıldığı söylenebilir (sanayi kesimi ortalama % 9,3 büyümüştür). GSMH büyük ölçüde büyümüş, sanayi kesiminin GSMH’daki payı hissedilir ölçüde artış göstermiştir. Ancak bu dönemde yatırım artışlarının gerektirdiği finansman sorunu ekonomide enflasyonist bir politika izlenmesine neden olmuştur. İhracatın azalması ithal malları talebinin artması dış ödemeler açığı yaratmış yabancı sermayeden beklenen faydalar ise sağlanamamıştır⁷⁶. Türkiye’de tüm kalkınma plânlarında sanayileşmeye öncelik verilmiş ve gelişmeyle özdeş sayılmıştır. Bu dönemde benimsenen strateji sonucunda toplumun ihtiyaç duyduğu temel tüketim mallarının üretimine öncelik verilirken, aynı zamanda yatırım ve ara malı üretecek tesislerin kurulmasına da çalışılmıştır. 1980 yılına kadar, ülkenin karşılaştırmalı üstünlüğü olan sanayi dallarına önem verilmemiş, özellikle dayanıklı tüketim malları sanayinde büyük ölçüde ithal ikamesi gerçekleştirilmiştir. İlk üç plân uygulaması sonucunda, sanayileşmeyi teşvik eden politikalar sonucunda bu sektörün GSMH içindeki payı hızla artmıştır. 1963 yılından 1980’e kadar Geçen dönemde sanayi sektörü, ekonomide mutlak ve nispi anlamda büyürken, yapısında önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Burada sanayi sektöründe yapısal değişikliklerden bahsederken büyük ölçüde imalât sanayindeki gelişmeleri esas almaktayız. Çünkü 1963–1978 döneminde sanayi sektöründe yaratılan gelirin % 85 ‘i imalât sanayinde olup, bu alt sektörde çalışanlar, sanayi sektöründe istihdam edilenlerin % 90’ı kadardır⁷⁷.

Gene bu dönemde karma ekonomik yapı içerisinde uygulanan kalkınma plânlarında sanayi sektörü genellikle öncü ve sürükleyici sektör olarak ele alınmıştır. Söz konusu plânlar kamu sektörü için emredici iken, özel sektör için yol gösterici bir nitelik taşımaktadır⁷⁸. Cumhuriyetin ilk yıllarından 1980’e kadar geçen sürede sanayileşme, ithal ikamesi yönünde olmuştur. Türk sanayi, öncelikle iç talebi karşılamak ve daha önce ithal edilen malları, ülke içinde üretip yurt içinde satmayı amaçlamıştır. Bu yönde bir gelişmeyi, yeni kurulan sanayi dallarının çok uzun

⁷⁵ Karluk.(1997). a.g.e. s.202.

⁷⁶ Berberoğlu Vd. (1990). a.g.e. s. 276.

⁷⁷ Karluk.(1997). a.g.e. s.214–216.

⁷⁸ Berberoğlu Vd. (1990). a.g.e. s.277.

süreler gümrük ve diğer eş etkili vergilerle korunması, sanayinin iç piyasa için üretim yapma rahatlığı, iç rekabetin bulunmaması ile tekel tipi üretimin vermiş olduğu rahatlık etkilemiştir. Bütün bunların sonucunda dışa kapalı ve rekabetçi olmayan bir sınaî yapı ortaya çıkmıştır⁷⁹. Örneğin, 1970’li yıllarda Türkiye ihracat gelirlerinin % 65’den fazlası tarım ürünleri ihracatından elde ediliyordu. Sınaî ürünlerin ihracat gelirlerindeki payı ise ortalama % 25 civarındaydı. 1980 ‘den sonra ihracatta ürün yapısı süratle değişmiş ve tablo tersine dönmüştür. 1980’li yıllarda ihracat gelirlerinin % 82’si sınaî ürünlerin % 16’sı tarım ürünleri ve % 2’si madencilik ürünleri ihracatından sağlanmıştır⁸⁰.

24 Ocak 1980 tarihinde ekonomide köklü dönüşümleri amaçlayan bir istikrar programı yürürlüğe konmuştur. İthal ikameci sanayileşme stratejisi terk edilerek, ihracata ağırlık ve öncelik veren bir sanayileşme modeli benimsenmiştir. Bu modelle yatırım ve ara malı üretimine öncelik veren anlayış bırakılmış, sanayin dışa açılmasına önem verilmiş ve ithalâta liberalizasyon’a gidilerek Türk sanayisi terbiye edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca bu modelle sanayileşmede, özel girişimciliğe ağırlık verilmiş, bazı üretim alanlarında (sigara ve çay) devlet tekelleri kaldırılmış, piyasa şartları ön plâna çıkarılmış, verimsiz kitlerin özelleştirilmesi ciddi gündeme gelmiş ve Türk ekonomisinin ve sanayinin dışa açılması ve dünya ekonomisine entegre olması için gerekli olan uygulamalara hızla geçilmiştir. İhracatı teşvik eden yeni politikalar sonucunda sanayiciler, iç piyasa yerine dış piyasalara da yönelmeye başlamışlar ve iç piyasanın darlığından kurtulmuşlardır. İhracat ile birlikte kalite yükselmiş, ambalâjlar iyileşmiş, teknoloji gelişmiş, modern işletmecilik kuralları uygulanmaya başlanmış, dış pazarlar yakından izlenir olmuş, uluslar arası finansman kuruluşlarıyla ilişkiler artmış, yeni pazarlama yöntem ve teknikleri ülkeye getirilmiş, yönetimde profesyonelleşme başlamış, yabancı sermaye girişinin çoğalmasıyla yeni ortaklıklar yaratılmış, yeni iş ilişkileri gelişmiş ve en önemlisi Türkiye, kendisinin dışında başka bir dünya olduğunun farkına varmıştır. Bütün bunların sonucunda sanayi ürünleri üretimi ve ihracatı hızla gelişmiş, toplam milli gelir içerisinde sanayi sektörünün payı artmıştır⁸¹.

Bir ülkenin sanayileşmiş sayılabilmesi için bir görüşe göre toplam nüfusunun en az % 10’unun sanayide çalışıyor olması gerekiyor. Türkiye’de 1997 yılında

⁷⁹ Karluk.(1997). a.g.e. s.217.

⁸⁰ Şahin. (2000). a.g.e. s.285.

⁸¹ Karluk.(1997). a.g.e. s.218

yaklaşık 3,2 milyon insanın, sanayide çalıştığı göz önüne alınırsa ve bu sayı 62 milyon nüfusa oranlanırsa sanayide çalışanların toplam nüfusa oranı ancak %5 'e ulaştığı görülür. Bu ölçüte göre Türkiye sanayileşmiş ülke kriterine sahip değildir⁸².

1990'lardan sonra dünya imalât sanayi, hızlı gelişen teknoloji karşısında, giderek ham madde ve emeğe dayanan üretim yapısından, teknoloji yoğun bir yapıya dönüşmektedir. Ham maddeye dayanan, klâsik üretim teknolojisini kullanan ve çevre kirliliğine yol açan tekstil, demir-çelik, gemi inşa sanayiler emeğin ucuz olduğu gelişme yolunda olan ülkelere kaymaktadır. Buna karşılık gelişmiş ülkeler, bilgi ve beceri gerektiren, araştırma ve geliştirmeye dayanan, ileri teknoloji sanayi dallarına yönelmektedirler. Dünya sanayi sektöründe uluslar arası karşılaştırmalı üstünlükler, doğal kaynak zenginliğinden çok, sahip olunan teknoloji seviyesine bağlı bir duruma gelmiştir. Türkiye Ekonomisi karma ekonomik yapıda olup, özel ve kamu sektörüne ait işletmeler, ekonominin her sektöründe birlikte faaliyet göstermektedirler. 1980 sonrası izlenen sanayileşme politikalarının temel özelliklerinden biri, sanayileşmede özel sektöre önem verilmesidir. Bu çerçevede, kamu iktisâdi teşebbüslerinin (KİT) özel, yerli ve yabancı sermayeye satılarak özelleştirilmesi ve imalât sanayinin tamamen özel girişimciliğe dayanması ilke olarak benimsenmiştir⁸³.

Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası yapısal uyum önlemleri çerçevesinde 1980'lerde Türkiye'nin sanayileşme konusunda karşı karşıya olduğu politika sınırlamalarını üç ana başlık altında ele almak mümkündür. Bunlar ekonomik stabilizasyon, dışa açılma ve sanayi dışı sektörleri geliştirme olarak sayılabilir⁸⁴.

⁸² Şahin. (2000). a.g.e. s.284.

⁸³ Karluk.(1997). a.g.e. s.220.

⁸⁴ Parasız .(2003) a.g.e. s.355.

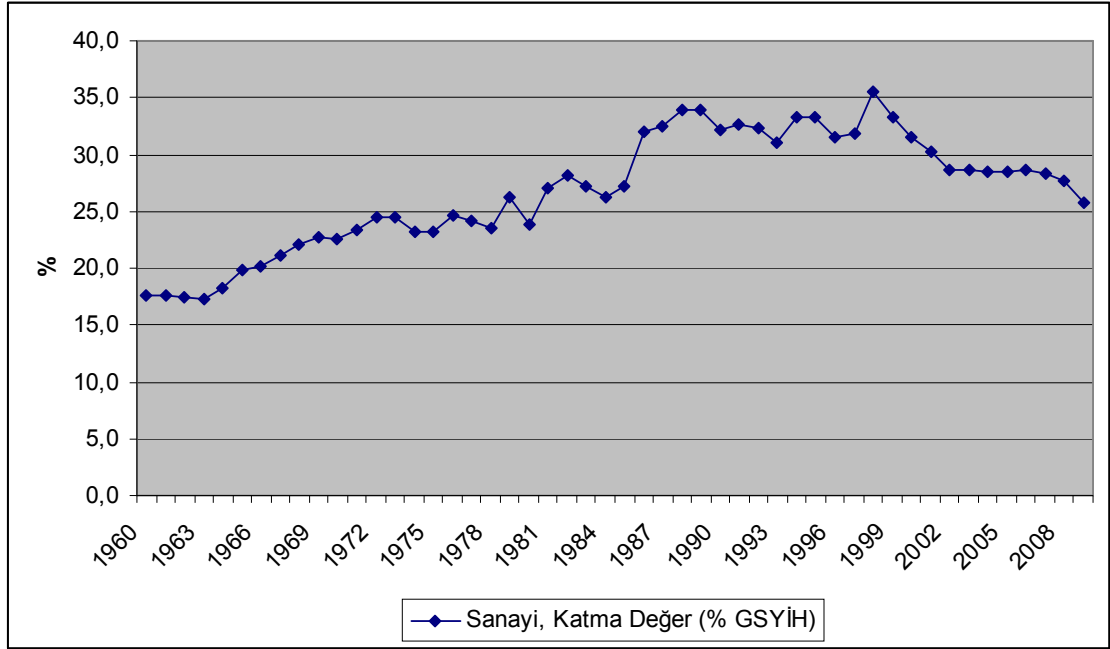
Tablo 2-8 Türkiye’de Toplam Katma Değer İçinde Sanayi Sektörünün Payı

(Kaynak: World Development Indicators–2009)

Yıllar	Sanayi, Katma Değer (% GSYİH)
1960	17,6
1965	19,9
1970	22,5
1975	23,3
1980	23,8
1985	27,1
1990	32,2
1995	33,2
2000	31,5
2005	28,5
2009	25,8

Tablo 2.8’deki veriler incelendiğinde 1960–1995 yılları arasında iktidarda olan tüm hükümetler tarafından desteklenen sanayileşme politikası neticesinde, toplam katma değer içinde sanayi sektörünün payı artarak yükselmiştir. 2000 yılı sonrasında ise 2001 yılında Türkiye’de, 2008 yılında Amerika’da yaşanan ekonomik krizin tüm dünyaya yayılması sonucu toplam katma değer içinde sanayileşmenin payında düşüş yaşanmıştır.

Şekil 2.6 Türkiye’de Toplam Katma Değer İçinde Sanayi Sektörünün Payının değişimi
(Kaynak: Tablo 2.8’deki veriler)

Şekil 2.6 incelendiğinde, toplam katma değer içinde sanayi sektörünün payı 2000 yılına kadar dalgalı bir seyir izlemişse de 2000 yılından sonra hızla düşüş trendine girerek %25,8 seviyesine inmiştir.

2.1.6.3. Hizmetler

Ekonomide somut mal üretimi ile ilgili bulunmayan ekonomik faaliyetlere verilen genel isim. Bunlar da tarım ile imalât sanayi dışındaki sektörlerdir. Örneğin, inşaat, ticaret, turizm, ulaştırma ve haberleşme gibi faaliyetler hizmet sektörü içinde yer alır⁸⁵. Tüm bu hizmetler, son yıllarda teknolojik yeniliklerin katkısıyla büyük gelişme göstermiş ve hizmet sektörü ticaretinde de önemli artışlar olmuştur. Türkiye’de hizmet sektörü, dünya ekonomisindeki gelişmeye paralel olarak katma değerdeki payını artırmıştır. 1973 yılında katma değer içinde hizmet sektörünün payı %44,9 iken, 1980’de oran %48,4 ‘e, 1985’te %55,9’a, 1990’da %52,2’ye ve 1995’te %59,2’ye yükselmiştir⁸⁶.

Hizmet sektörü DPT’nin ayırımına uygun olarak: Ulaştırma, haberleşme, ticaret, turizm, inşaat ve konut sahipliği olarak beş alt başlık altında incelenecektir.

⁸⁵ Seyidoğlu .(1992). a.g.e. s.351.

⁸⁶ Karluk.(1997). a.g.e. s.245.

A) **Ulaştırma Sektöründeki Gelişmeler,** Ulaştırma hizmetleriyle insan ve mal akımının etkin bir biçimde sağlanması, ekonominin işlerliği için bir ön koşuldür. Gelişmekte olan bir ekonominin pazara açılması, bölgeler arası fiyat farklılıklarının giderilmesi ve üretim yapılabilmesi ulaştırma alanındaki gelişmelere doğrudan bağlıdır. Ulaştırmanın temel işlevi çeşitli hizmet biçimleri arasında uyum sağlamak bunu toplumsal ve ekonomik gelişmenin gerektirdiği düzeyde ve etkinlikte gerçekleştirmektir⁸⁷.

1) **Kara yolları,** Kara yolları yatırımları, ulaştırma yatırımları içerisinde, ortalama % 80 oranında bir yere sahiptir. Kalan % 20 ise demir yolu, deniz yolu, hava yolu ve boru hattı arasında paylaşılmıştır. Türkiye’de gerçek anlamda plânlı ve modern yol yapımına, Kara yolları Genel Müdürlüğü’nün 1.3.1950 tarih ve 5539 sayılı kanunla 1950 yılında bu işle görevlendirmesiyle başladığı kabul edilir. 1950 yılından itibaren kara yollarının uzunluğu ve kalitesi hızla arttırılmıştır⁸⁸. Böylece ülkenin gerek sanayi ve gerekse tarım ürünleri daha etkin dağıtım imkânına kavuşmuş ve bu durum ekonomik kalkınmayı hızlandırmıştır. Ayrıca kara yollarının gelişmesi ve ulaşım imkânlarının artması sonucunda motorlu taşıt sayısında da hızlı artışlar meydana gelmiştir⁸⁹. Kara yolları ulaşım sistemi içinde hızla gelişmiş, geliştiği ölçüde de demir yolları payı giderek küçülmüş ve %10’un altına düşmüştür⁹⁰.

2) **Demir yolları,** 1950 yılından itibaren Kara yollarının hızlı gelişimine karşılık demir yolları aynı gelişmeyi gösterememiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında ise zamanın en gelişmiş ulaştırma sistemi demir yollarıydı⁹¹. Yüksek taşıma potansiyeline ve yük taşımacılığındaki ekonomik olma özelliğine rağmen, demir yolu yapımı ve işletmeciliğine gereken önem verilmemiştir⁹². 19.yüzyılda İngiltere’de başlayan demir yolu ulaşımı Osmanlı Devletinde ilk defa İzmir-Aydın hattının açılmasıyla gerçekleşmiştir⁹³. Türkiye’de demir yollarında her türlü bakım, onarım ve çalışmayı 1953 yılında kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demir yolları İşletmesi yürütmektedir. Türkiye gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında Demir yolu

⁸⁷ Kepenek ve Yentürk .(2000). a.g.e. s.393.

⁸⁸ Nüvit Oktay Vd. (1990). Türkiye Ekonomisi T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları No:119, Eskişehir, Ocak, s.299.

⁸⁹ Oktay Vd. .(1990). a.g.e. s.299.

⁹⁰ Kuyucuklu.(1993). a.g.e. s.462.

⁹¹ Oktay Vd. .(1990). a.g.e. s.299.

⁹² Parasız .(2003). a.g.e. s.635.

⁹³ Orhan Kurmuş. (2008). Emperyalizmin Türkiye’ye Girişi Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti.Mart, s.80.

yapımında çok gerilerde kalmış ve bu taşımacılık türüne gereken önem verilmemiştir⁹⁴. Demir yolları yapımının yavaşlamasına karşılık, yerli dizel lokomotif, yolcu ve yük vagonu imalâtı son yıllarda hızlanmıştır⁹⁵.

3) **Deniz yolları**, Deniz ulaşım hizmetleri, liman ve iskeleler arasındaki her türlü mal ve insan taşınmasını kapsar. Özellikle mal ulaşımında denizde taşıma en ucuz olandır. Özellikle ülkeler arası taşımacılıkta çok avantajlıdır. Çünkü deniz yolunun inşa ve bakım giderleri yoktur bu da ulaşımı daha ucuza mal etmektedir. Bu avantajlarından dolayı günümüzde dış ticarete konu olan malları % 80'i deniz yolu ile yapılmaktadır⁹⁶. 1950'ye kadar kamu sektörünün daha ağırlıklı olduğu deniz yolu taşımacılığında bu yıldan sonra getirilen teşviklerin de etkisiyle özel sektörün payı artmıştır. Bu arada özellikle plânlı dönemde gemi inşa sanayi de hızla gelişmiştir. Ayrıca, yeni limanların yapılması ile mevcutların genişletilmesi faaliyetleri de bu dönemde hız kazanmıştır⁹⁷.

4) **Hava yolları**, Hava yolu ile ulaşım, özellikle 20.yüzyılda büyük gelişim göstermiştir. Zaman kavramının giderek önem kazandığı günümüzde hava yolları, ulaşım hizmetleri sektöründe stratejik öneme sahiptir. Bu özelliğinden dolayı Cumhuriyet'in ilânından 10 yıl sonra, 20.05.1933 tarih ve 2187 sayılı yasa ile Milli Savunma Bakanlığına bağlı olarak Hava yolları Devlet İşletme Dairesi kurulmuştur. Daire, 1935 yılında Bayındırlık Bakanlığına bağlanmış, 1938'de 3424 sayılı yasa ile Ulaştırma Bakanlığı içinde bir İDT olan Devlet Hava Yolları'na dönüşmüştür. Uzun süre hava ulaşımında tekel durumunda olan THY, 1990'lı yılların başlarında özel hava yollarına da ulaşım hizmeti sunma hakkının verilmesiyle, tekel durumunu kaybetmiştir. Türkiye'de hava yoluyla gerek yolcu ve gerekse yük taşımada son yıllarda hızlı bir gelişim meydana gelmiştir. Yurt içi yolcu taşımacılığı ile yurt içi yük taşımacılığı, 1992 yılına göre % 100'e yakın bir artış göstermiştir. Yurt dışı yolcu taşımalarında hava yolu, ağırlıklı bir durumdadır. Yerli hava yolu şirketlerinin dış hat yolcu taşımacılığındaki payı 1995 yılında % 55,4 'e ulaşmıştır⁹⁸.

5) **Boru Hatları**, Dünya ekonomisinde ham petrol ve petrol ürünleri taşımada deniz yolları yanında boru hattı taşımacılığı, özellikle 1960'lardan sonra hızlı bir gelişim göstermiştir. Fakat Türkiye'de iç taşımacılık, daha çok kara yolu ve

⁹⁴ Karluk.(1997). a.g.e. s.250.

⁹⁵ Oktay Vd. (1990). a.g.e. s.300.

⁹⁶ Karluk.(1997). a.g.e. s.251.252.

⁹⁷ Oktay Vd. (1990). a.g.e. s.300.

⁹⁸ Karluk.(1997). a.g.e. s.253–254.

kara yolu tankerlerine dayalı kalmıştır. İlk boru hattı 1966'da TPAO tarafından Batman-Dörtyol arasında döşenmiş ve işletmeye açılmıştır. Bu hat, TPAO yanında Shell ve Mobil'in Siirt ve Diyarbakır illerindeki üretim arazilerine ikincil hatlarla bağlanmıştır. Türkiye–Irak petrol boru hattının inşasına 1974'te başlanmıştır. Hat, 25.05.1977'de işletmeye açılmıştır. Toplam 891 km uzunluğundaki hattının 340 km.si Irak'ta, 641 km'si Türkiye'dedir⁹⁹.

B) Haberleşme Sektöründe Gelişmeler, Haberleşme faaliyetleri, ekonominin en temel hizmet sektörlerinden biridir. Haberleşmenin etkinliği ile ekonomik gelişme arasında çok yakın bir ilişki vardır. Bu sebeple 1980'li yılların başına gelene kadar haberleşme hizmetleri, devlet tekeli olarak yürütülmüştür. Cumhuriyet döneminde haberleşme hizmetinin düzenli ve modern şekilde yapılması, PTT'nin 13.07.1953 tarih ve 6154 sayılı yasa ile bir İktisâdi Devlet Teşekkülü (İDT) 'ne dönüştürülmesi ile mümkün olmuştur. Bu tarihten sonra haberleşme hizmetlerinde çok hızlı bir gelişme gözlenmiştir. Özellikle posta telefon ve telgraf (PTT)'nin Telefon kısmının özelleştirilmesiyle hızlı biçimde telefon hizmetlerinde abone sayısı ve hizmet kalitesi artmıştır. Ayrıca TÜRK SAT 1-B ve TÜRK SAT 1-C uydularını uzaya göndererek uzayda uydusu bulunan 16 ülkeden bir olmuştur¹⁰⁰.

C) Ticaret Sektöründe Gelişmeler, Milli gelir hesaplarında toptan ve perakende ticaret bir diğer deyişle iç ticaret, milli gelire katkı açısından bütün hizmet sektörleri arasında en hızlı gelişen alt hizmet sektörüdür. Turizm sektörünü de kapsayan ticaret alt sektörünün 1973 yılında %11,6 olan milli gelire katkısı, 1982'de %16 'ya ve 1992'de % 20,6'ya çıkmış ve hizmet alt sektörleri içinde birinci sırayı almıştır. Toptan ticaret yapan iş yerleri arasında ilk sırada gıda maddeleri, ikinci sırada dokuma-giyim eşyası ve mobilya, üçüncü sırada ise kereste ve yapı malzemesi ticaret yapan iş yerleri bulunmaktadır. DİE verilerine göre 1995 yılında 56.046 şirket kurulmuştur. Bunun 49.013 'u limitet şirkettir. Yeni kurulan bu şirketler, en yoğun olarak ticaret ve inşaat alt hizmet sektörlerindedirler¹⁰¹.

D) Turizm Sektöründe Gelişmeler, Turizm, dünya ekonomisinde son yıllarda hızla gelişen bir hizmet sektörüdür. Milli gelir hesaplarında ticaret alt sektörü içinde yer alır. Türkiye gibi kalkınmakta olan ve ödemeler dengesi genellikle açık veren ülkelerde turizm sektörünün sağlayacağı dış getirilere büyük önem

⁹⁹ Karluk.(1997). a.g.e. s.255

¹⁰⁰ Karluk.(1997). a.g.e. s.257

¹⁰¹ Kepenek ve Yentürk .(2000). a.g.e. s.397.

verilmektedir. Birinci ve İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânlarında turizmin gelişmesi önemle ele alınmıştır. Ancak turizm yatırımlarının gerçekleştirilmesi birçok nedenlerle plân ve program hedeflerinin altında kalmıştır. Turizm gelirlerinin istenilen hızla artmasını önleyen bir etkende Türk lirasının iç ve dış değeri arasında meydana gelmiş olan farktır.¹⁰²

Plânlı dönemde turizm sektörüne önem verileceği plânlarda vurgulanmasına rağmen fiiliyatta önemli bir gelişme olmamıştır. Turizm sektöründe yapılan yatırımlarda ağırlık daima özel sektörde olmuştur. Kamu sektörü ise daha çok turizm ile ilgili alt yapı yatırımlarına yönelmiştir. Turizm sektöründe 1980 sonrasında giderek artan bir canlılık gözlenmektedir. İzlenen dışa çık ekonomi politikalarının da etkisiyle 1983'ten itibaren ülkeye gelen turist sayısında ve turizm gelirlerinde hissedilir artışlar ortaya çıkmıştır¹⁰³.

E) **İnşaat ve Konut Sahipliği Sektöründe Gelişmeler**, Konut Türkiye gibi gelişme yolunda olan ülkelerde şehir-köy ayrımının giderilmesinde, hızlı şehirleşmenin yarattığı gecekondular sorununun önlenmesinde çok önemlidir. Bundan dolayıdır ki, Türkiye'de sabit sermaye yatırımları içerisinde son yıllarda birinci sırayı almaktadır. Konut sektöründe Türkiye'de özel sektör yatırımlarının büyük ağırlığı vardır. İnşaat emek-yoğun, fazla nitelikli eleman gerektirmeyen dışa ve ithalâta bağımlılığı düşük bir sektördür. Önsel ve gerisel ilişkileri kuvvetli olduğu için, inşaat sanayi kollarını uyarır ve bu alanlarda üretim ve istihdam artışına yol açar. Buna karşılık bir sanayi yatırımı gibi ekonomide devamlı bir üretim kapasitesi ve istihdam yaratmaz¹⁰⁴.

¹⁰² Parasız .(2003) a.g.e. s.208.

¹⁰³ Oktay Vd. .(1990). a.g.e. s.303.

¹⁰⁴ Karluk.(1997). a.g.e. s.266–267.

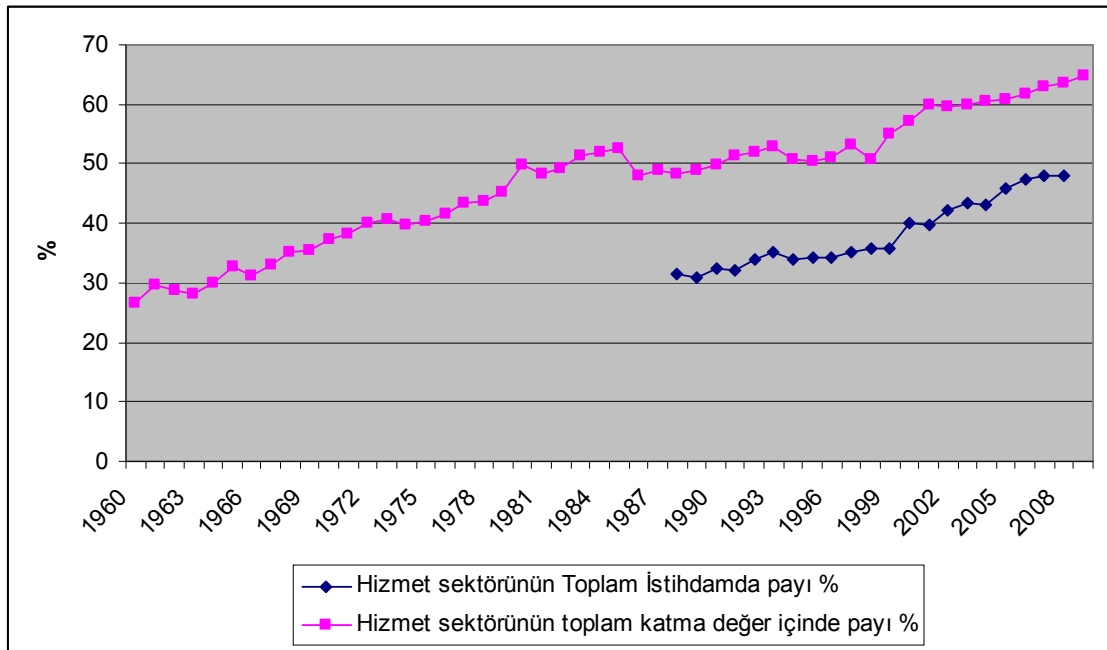
Tablo 2-9 Türkiye’de Hizmet Sektörünün Toplam İstihdam ve Toplam Katma Değer İçindeki Payı

(Kaynak: World Development Indicators–2009)

Yıllar	Hizmet sektörünün Toplam İstihdamda payı %	Hizmet sektörünün Toplam katma değerde payı %
1960		26,45
1965		32,57
1970		37,30
1975		40,22
1980		49,68
1985		52,61
1990	32,4	49,75
1995	34,3	50,47
2000	40	57,21
2005	45,8	60,69
2009		64,86

Tablo 2.9’deki verilere göre hizmet sektörünün(inşaat, turizm, bilgi ve ulaşım) toplam katma değer içindeki payı 1985–1990 yılları arası hariç tutulursa sürekli yükselme eğilimi göstermiştir. 1990 -2005 yılları arasında hizmet sektöründe istihdam edilen çalışan sayısında artış görülmüştür. Bu artışta bilgi ve iletişim teknolojilerindeki muazzam gelişmeler etkili olmuştur.

Şekil 2.7 Türkiye’de Hizmet Sektörünün Toplam İstihdam ve Toplam Katma Değer İçindeki Payının değişimi
(Kaynak: Tablo 2.9’deki veriler)

Şekil 2.7 incelendiğinde hizmet sektörünün toplam istihdamdaki payı 1990 yılından 2005 yılına kadar yükselme trendi göstermiştir. Diğer taraftan hizmet sektörünün toplam katma değer içindeki payı dalgalı bir seyir göstermesine rağmen daima artış yönünde olmuştur.

2.2. 1948’DEN BUGÜNE İSRAİL EKONOMİSİNİN KISA TARİHİ

İsrail Devleti 1948 yılında kurulmasını müteakip komşu Arap Devletleriyle savaşmak zorunda kalmış, buna ilâveten 1951 yılının sonuna kadar yaklaşık 600 bin Yahudi göçmenin ülkeye göçü sonucu oluşan barınma ve istihdam ihtiyacıyla ile yeni kurulan devletin alt yapı ve üst yapı kurumlarının oluşturulması gibi sorunlarla karşılaşmıştır. Genç İsrail Devleti yukarıda belirtilen sorunlara çok kısa sürede başarılı çözümler üretmiştir. Yüksek teknolojiye dayalı olan İsrail ekonomisi, tarım, sanayi, elmas işlemeciliği alanlarında çok büyük gelişmeler kat etmiştir. Büyük miktarlarda Ar-Ge yatırımlarına ağırlık verilerek yüksek teknolojinin geliştirilmesi ve bu teknolojinin sanayi, tarım ve diğer hizmet sektörlerinde kullanılması için çaba harcamıştır¹⁰⁵.

¹⁰⁵ Nadav Halevi .(2008). A Brief Economic History Of Modern İsrail. EH.NET Encyclopedia, Edited By Robert Whaples

Yetersiz doğal kaynaklara ve küçük ölçekli pazara sahip olanı İsrail, ekonomisini yüksek teknolojiye dayalı malların üretildiği küresel ölçekte üretim yapan bir yapıya dönüştürmüştür. İhracat miktarının artması sonucunda, GSMH ve kişi başına düşen milli geliri artmış, Avrupa ortalamasına yakın bir seviyeye yükselmiştir. İsrail ekonomisinin gelişmesinde yüksek teknolojiye yapılan yatırımlar önem arz etmekte olup bu amaçla ileri teknoloji alanına yabancı yatırımları çekmek için çeşitli teşvik edici politikalar uygulamıştır. Uygulanan bu teşvikler neticesinde Intel, IBM, Motorola, Google gibi dünya çapında tanınan firmalar İsrail'de Ar-Ge merkezleri kurmuştur. Bu firmaların İsrail'i seçmesinin nedeni ise silikon üretimi için elverişli olması ile kişi başına düşen bilgi teknolojilerinde çalışan sayısının çok yüksek ve kalifiye olmasıdır. İsrail firmaları NASDAQ endeksinde en çok işlem gören ülkeler sıralamasında ABD ve Kanada'dan sonra üçüncü sırada gelmektedir. Güvenlik sorunlarına rağmen İsrail Devleti sürekli kaliteli insan gücü yetiştirmeye önem vererek ekonomisinin büyümesini sağlamıştır Kibutz adı verilen komünal tarım çiftlikleri ile gıda üretiminin tamamına yakınına yakınına gerçekleştirerek ülkenin gıdada kendi kendine yetmesini sağlamaktadır¹⁰⁶.

1950–1965 yılları arasında çok hızlı büyüme gösteren İsrail Ekonomisinde, milli gelirdeki artış yıllık ortalama % 11'den fazla olmuş ve kişi başına düşen milli gelir % 6'dan fazla artmıştır. Bu artışta, dışarıdan gelen büyük göçmen nüfusu, Almanya'nın tazminat ödemeleri, BM'ler yardımı, İsrail dışındaki Yahudi toplumunun (Diaspora) gönderdiği tek taraflı sermaye transferleri, İsrail hükümetinin ve Bank of İsrail'in hazine bonolarının yurt dışında satılması gibi enstrümanlar büyümeye neden olmuştur. Söz konusu kaynaklar sayesinde İsrail'in özel ve kamu tüketim ve yatırım harcamalarının yapılması mümkün olmuştur¹⁰⁷. 1973 yılında meydana gelen petrol krizi, gene aynı tarihte Araplarla yapılan Yom Kippur Savaşı ile 1975 yılında Sina'daki petrol kuyularının Mısır'a geçmesi İsrail ekonomisini krize sokmuştur. Yüksek savunma harcamaları ve petrol kıtlığı ekonomide krize neden olmuştur¹⁰⁸.

¹⁰⁶ Facts about the İsrail

,<http://www.mfa.gov.il/MFA/Facts+About+Israel/Economy/+Inflation+and+the+Public+Sector.htm>

¹⁰⁷ Halevi. (2008). Ibid.

¹⁰⁸ Paul Rivlin .(2011). The İsrail Economy From The Foundation Of The State Through The 21 St Century, Tel Aviv University, Cambridge University Press P.2.

İsrail ekonomisi 1983 Ekiminde bankacılık sistemindeki kriz sonrası malî çöküşün eşiğine gelmiş, bu durum karşısında hükümet bütçe açıklarını ve yüksek enflasyonu kontrol altına almak için radikal tedbirler almak zorunda kalmıştır. Bu tedbirlere rağmen 1985'in ilk yarısında enflasyon oranları zirveye çıkarak % 400'leri bulmuş, bu da hükümet bütçesinde ve ödemeler dengesinde açıklar meydana gelmesine neden olmuştur. Yüksek enflasyon oranlarını düşürmek için, 1985 yılında Ekonomik İstikrar Programı uygulanarak merkezi plânlı ekonomiden serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecinde ekonomik alanda birçok reform gerçekleştirilmiş; devletin ekonomiye müdahalesi en aza indirilmiş, ticarî engeller kaldırılmış ve kapsamlı bir özelleştirme programı uygulanmıştır¹⁰⁹

Uygulanan sıkı ekonomik politikalar neticesinde İsrail Ekonomisi hızlı dönüşüm yaşamış ve 1986–1995 yılları arasında ekonomide istikrar sağlanmış ve % 400'ler seviyesinde olan enflasyon oranları %2–3 seviyelerine indirilmiştir. 1990'dan sonra İsrail'e Sovyetler Birliği'nden gelen kitlesel göçler, GSMH'yı yıllık ortalama % 5,2 artırarak ekonomi ölçeğinin ve yerel pazarın büyümesine yaptığı katkıyla ekonomide dönüşüm sağlamıştır. 1992 yılında İtibaren ABD'nin İsrail'in borçlarına garanti sağlaması, İsrail'e sermaye akmasını teşvik ederek ekonomik büyümeye yardım etmiştir¹¹⁰. 2002 sonrasında ise gelir vergisi oranları düşürülmüş, özelleştirmeler hızlandırılmış, alt yapı yatırımları artırılmış, eğitim sistemi gözden geçirilmiş, yabancı sermayenin ülkeye giriş-çıkışı serbestleşmiş, döviz kuru bandının kaldırılması ve serbest dalgalanma sistemine geçilmesi gibi söz konusu ekonomik reformlar başarıyla uygulanmıştır¹¹¹.

2.2.1. 1948'den 1973'e Kadar İsrail Ekonomisi

14 Mayıs 1948'de kurulan İsrail Devleti, kurulmasından kısa bir süre sonra etrafını çevreleyen Arap Devletleri ile savaşmak zorunda kalmıştır. İsrail hem bu savaşı kazanmak, hem de bu dönemde ülkeye gelen göçmenlerin barınma ve ülkeye intibak gibi sorunlarını çözmek durumunda kalmıştır. Diğer taraftan da var olan nüfusun temel ihtiyaçlarını karşılamak durumundaydı. İngiliz manda yönetimi süresince, yarı resmi Yahudi kurumlarınca oluşturulan hükümet departmanları, yeni kurulan İsrail devletinin yönetiminin oluşturulmasında kolaylıklar sağlamıştır.

¹⁰⁹ Halevi. (2008). a.g.e.

¹¹⁰ Rivlin (2011). a.g.e. P.5.

¹¹¹ Rafi Melnick And Yosef, Mealem .(2009). İsrail's Economy:1986–2008,September, <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsourc/isdf/text/Melnick%20Mealem.pdf>

Komşu Arap devletleriyle yapılan savaş sonrası 1949 yılında ateşkes antlaşması imzalamıştır. Böylece 1,5 yıl süren savaş sonlandırılmıştır¹¹².

İsrail'in bağımsızlığını ilânından 1951 yılının sonlarına kadar 600 bin Yahudi göçmen İsrail'e ulaşmıştır. Böylece kurulduğunun ilk 3 yılı içinde İsrail'in nüfusu iki kat artmıştır. 1949'dan sonra gelen göçmenlerin çoğu Orta doğu kökenli idi ve gelen bu göçmen nüfus, Avrupa'dan gelen veya Filistin'de yaşayan Yahudilere nazaran düşük eğitim seviyesine sahiptiler. Gelen göçmenlerin barınma ve iş şartları tedrici olarak iyileştirilmiştir. Ekonominin yetersiz kontrolü, döviz oranlarında devalüasyon, fiyat kontrollerinin ve değerlendirilmesinin gevşemesi 1952'de kara borsacılığa neden olmuştur¹¹³.

Yeni kurulan devletin ilk önemli ekonomik verileri 1950 yılında yayınlanmış ve buna göre İsrail'in GSMH'sı yaklaşık 4,5 milyar \$ ve kişi başına düşen GSMH ise 3.546 \$'olmuştur. Yine söz konusu yayına göre, kişi başına düşen ihracat miktarı 27\$ ve kişi başına düşen ithalat miktarı ise 237 \$'dır. İsrail Devleti'nin İthalât ile ihracatı arasındaki bu büyük uçurum büyük bir döviz dar boğazına yol açmış ve hükümet dış ticaret ve ödemeler dengesindeki bozulma için önlemler almak zorunda kalmıştır¹¹⁴.

1950–1965 yılları arasında İsrail ekonomisi çok hızlı büyüme kaydetmiştir. Milli gelir artarak yıllık ortalama %11'den fazla olmuş ve kişi başına düşen milli gelir %6'dan fazla artmıştır. Bu artışa, büyük sermaye akışı ve dışarıdan gelen büyük göçmen nüfusu, BM'ler yardımı, İsrail dışındaki Yahudi toplumunun gönderdiği tek taraflı sermaye transferleri, Almanya'nın tazminat ödemeleri, İsrail hükümetinin ve Bank of Israel'in hazine bonolarının yurt dışında satılması gibi enstrümanlar büyümeye neden olmuştur. Yukarıda bahsedilen kaynaklar sayesinde İsrail'in özel ve kamu tüketim ve yatırım harcamalarının yapılması mümkün olmuştur¹¹⁵.

Bu dönemde iktidarda bulunan koalisyon hükümetindeki Sosyalist Parti, devletin ekonomiye müdahalesini savunan pragmatist felsefeye sahipti. Bu dönemde devlet bütçesi güçlü korumacı tedbirler ve ithalâtı kısıtlayıcı politikalarla, yeni endüstrilerin gelişmesini teşvik etmiştir. Özellikle tekstil ihracatının artması için verilen sübvansiyonlarla İsrail Devleti 1960'lara kadar firmaların (üretim ve istihdam alanında) büyümesini gerçekleştirmiştir. Buna mukabil İsrail Devleti'nin yerel

¹¹² Halevi. (2008). a.g.e..

¹¹³ Rivlin (2011). a.g.e.. P.2.

¹¹⁴ Rivlin (2011). a.g.e.. P.3.

¹¹⁵ Halevi. (2008). a.g.e..

pazarların kısıtlamalarıyla ya da yetersiz olması sebebi ile yeni pazarlara ihtiyaç duymuştur¹¹⁶.

İsrail, Avrupa Topluluğu ile ilk ticaret antlaşmasını müzakere etmiş ve bu müzakereler neticesinde, İsrail sanayi ürünleri AT pazarına serbestçe, tarım ürünleri ise sınırlı olarak girmiştir. Bu antlaşmanın içeriği, 1975'te daha da genişletilmiştir. Bunun yanı sıra ABD ile tarım, sanayi ve hizmet alanlarında daha önemli antlaşmalar 1985'te imzalanmıştır. Akabinde ödemeler dengesindeki açıkları azaltmak için, ihracatı teşvik eden, ithalâtı kısıtlayan, iç talebi azaltan periyodik deflasyonist politikalar uygulanmıştır. Böylece ödemeler dengesinde düzelme sağlanmıştır. Fakat çok geçmeden 1967 yılında meydana gelen 6 gün savaşları İsrail Devleti'nin savunma ve askeri harcamalarında patlama meydana getirmiştir¹¹⁷.

Yerli askeri sanayinin teşvik edilmesi, yüksek teknoloji devrimine öncülük etmiştir. Ar-Ge teknolojisi için, yapılan önemli yabancı yatırımlar, Orta doğu'da İsrail'i kendine güvenen ve yeni bölgesel güç olan stratejik konuma yükseltmiştir. 1967–1973 tarihleri arasında batı ülkelerinden yaklaşık 100 bin göçmen İsrail'e göç etmiştir. Göç edenlerin çoğu finans ve kapitale sahip, yüksek eğitimli finans piyasasının içinden gelenlerden oluşmaktaydı. Ülkede, ikinci jenerasyon göçmenler ekonomik yönden huzursuz idiler ve bu durum karşısında hükümete karşı gösteriler düzenlemişlerdir. Bunun üzerine hükümet yapılan gösterilere karşı, sosyal refahı artırıcı programlarla cevap vermiştir. Bu da bütçe açıklarına neden olmuştur. Fakat hükümet için büyüyen ekonomi nedeniyle bu durum, o dönemde problem olarak görülmemiştir. Bu dönemdeki olumlu ekonomik trendler, 1973' teki Yom Kippur savaşıyla son bulmuştur. Çünkü bu savaşta, İsrail Devlet'i büyük miktarda ölü, yaralı ve devasa askeri kayıplarla karşılaşmıştır¹¹⁸.

2.2.2. 1973'ten 1985'e Kadar İsrail Ekonomisi

İsrail Ekonomisi 1973'teki Yom Kippur savaşından doğrudan etkilenmiştir. Savaş sonrası ekonomik aktiviteler azalmış, bu da vergi gelirlerinde düşme yaratmış, bununla birlikte artan askeri harcamalar, 1975'te Sina'daki petrol kuyularının Mısır'a geçmesi, petrol ithalâtının artmasıyla ödemeler dengesi bundan olumsuz etkilenmiş, 1979'daki uluslar arası petrol fiyatlarının da ki hızlı artış, mevcut durumu daha da

¹¹⁶ Halevi. (2008). a.g.e..

¹¹⁷ Rivlin (2011). a.g.e.. P.4.

¹¹⁸ Rivlin (2011). a.g.e.. P.5.

kötüleştirmiştir. Hükümet, gelir vergisi sistemini reformlarla ıslah etmiş ve ekonomide istikrarı sağlamaya çalışmıştır. 1977 yılında iktidardaki İşçi Partisi, ilk kez iktidardaki gücünü kaybetmiş ve yerine sağcı Likud Partisi iktidara gelmiştir. Bu değişiklikte, toplumda çoğunluğu imtiyazını kaybeden Yahudi seçmenlerin, kendilerinin devlete yabancılaşmasının sonucunda olmuştur. Bunun yanı sıra İşçi Partisinin yozlaşması ve Yom Kippur savaşında yönetime olan gecikmiş protestolarda bu değişikliğe neden olarak sayılabilir. Yeni kurulan hükümet, fakirlere daha fazla destek sunulmasını isteyenlerle, devletin ekonomiye daha az müdahale edilmesini savunan liberallerin görüşlerini de dikkate alan politikalar uygulamıştır. Bu politikalar neticesinde, yüksek enflasyon, daha büyük bütçe ve ödemeler dengesi açıkları ve artan dış borçlara ilâveten düşük büyüme oranı da eşlik etmiştir¹¹⁹.

Gene bu dönemde sabit döviz kuru sistemi yerine ekonominin liberalize edilmesiyle dalgalı kur sistemine geçilmiş; ayrıca sermaye hareketlerine izin verilmiştir. 1982 Lübnan savaşı sonrası, tekrar ekonomik problemler ortaya çıkmış ve ekonomik istikrar için uygulanan politikalar başarısız olmuştur. Ülke, ekonomik felâketin eşiğine gelmiş; Ekonomide, polarizasyon, hiper-enflasyon, dev bütçe açıkları, ödemeler dengesi açıkları, uluslar arası finansman kredibilite kaybı ve bunun sonucu dış piyasada borçlanmak zor ve pahalı olmuştur. Temmuz 1985'de Ekonomik Krizin bütün yönleri ile ilgili önemli istikrar program uygulanmıştır. Bu İstikrar programı ile bütçe ve para sınırlamaları, işçi ücretleri ve fiyatların dondurulması, 1985'in ilk yarısında % 400 'e yaklaşan enflasyon oranını, yılın ikinci yarısında %20'ye indirmiştir. Bütçe açığı azalmış ve ödemeler dengesi güçlendirilmiştir. Bu programın uygulanmasına Amerika 1,5 milyar dolar yardım sunmuştur¹²⁰.

2.2.3. 1985'den Günümüze Kadar İsrail Ekonomisi

1985'den 1990 yılına kadar enflasyon oranlarını düşürmek için, döviz oranları sabit tutulmaya çalışılmış, 1990'ların ortalarında İsrail Hükümeti İle İsrail bankası, Bank Of Israel, Enflasyon Oranın yıllık % 2-3 Seviyesine getirilmesinde anlaşmışlardır. Uygulanan Sıkı ekonomik politikalar sonucunda İsrail Ekonomisi hızlı dönüşüm yaşamış ve 1986-1995 yılları arasında, ekonomik İstikrar sağlanmıştır. 1990'dan sonra İsrail'e Sovyetler Birliği'nden gelen kitlesel Yahudi

¹¹⁹Rıvln (2011). a.g.e.. P.5.

¹²⁰ Halevi. (2008). a.g.e..

göçü (yaklaşık 1 milyon kişi), İsrail'in GSMH'sını yıllık ortalama % 5,2 oranında artırmış, ekonomi ölçeğinin ve yerel pazarın büyümesine yaptığı katkıyla ekonomide dönüşüm sağlamıştır. 1992'den itibaren, ABD'nin İsrail'in borçlarına garanti sağlaması, İsrail'e sermaye akmasını teşvik ederek ekonomik büyümeye yardım etmiştir¹²¹.

1985'in ilk yarısında enflasyon oranları zirveye çıkarak % 400'leri bulmuş, bu da hükümet bütçesinde ve ödemeler dengesinde açıklar meydana gelmesine neden olmuştur. 1983 Ekiminde bankacılık sistemindeki kriz sonrası İsrail ekonomisi malî çöküşün eşiğine gelmiştir. Bu durum karşısında hükümet mevcut bütçe açıklarını ve yüksek enflasyonu kontrol altına almak için şiddetli tedbirler almak zorunda kalmıştır. 1985 yılındaki Ekonomik İstikrar Programı devletin ekonomideki rolünü azaltıp ve Liberal ekonomik düzene geçilmesini sağlamıştır. Bu dönemde devletin ekonomideki ağırlığı ve etkinliği sınırlandırılarak ekonomik problemlere piyasa güçleri tarafından çözüm bulunacağı düşünülmüştür¹²².

İstikrar programına göre alınan önlemler şöyle özetlenebilir: Yerli para %19 oranında devalüe edilmiştir. Yerli para cinsinden ifade edilen tüm büyüklükler (ücret, fiyat, kurve para arzı) dondurulmuş, kur ayarlamasının gerekli görülen nominal ücret ayarlamasına göre yapılması kararlaştırılmıştır. Merkez Bankası para arzını kontrol ederken, Ticaret ve Sanayi Bakanlığı ise fiyat kontrollerinden sorumlu tutulmuştur. Bütçe açığının artış hızı reel büyüklüklerin artış hızı ile sınırlandırılmış ve açığın kapatılması için savunma harcamaları azaltılmıştır. Kamu mallarına yapılan sübvansiyonlar en aza indirilmiş, ayrıca kamu mal fiyatları % 60–75 oranında arttırılmıştır. ABD'nin 750 milyon \$'lık yardımı ödemeler dengesini ilk anda rahatlatmıştır. İsrail programında sosyal ve politik açıdan zor ve sancılı olan reel ücret indirimi gerçekleştirilmiştir¹²³.

Ekonomik büyümenin % 3'ten daha az olduğu 1996–2003 yılları arası "**İkinci kayıp on yıl**" diye adlandırılmıştır. Büyümenin azalmasının ana nedeni enflasyonun daha fazla azaltılması için uygulanan malî ve parasal politikaların etkisidir. Diğer nedenler; İkinci İntifada, yüksek teknoloji patlamasının çöküşünü

¹²¹ Rivlin (2011). a.g.e.. P.5.

¹²² Melnick and Mealem. (2009) a.g.e..

¹²³ Haim Barkai .(1987). Israel's Attempt At Economic Stablization, Maurice Falk İnstitute For Economic Research İn Jerusalem, s.8.

sayabiliriz¹²⁴. 2001–2003 döneminde İsrail devleti kuruluşundan beri en ciddi resesyonu yaşamıştır. Bu dönem NASDAQ'daki yüksek teknoloji hisselerinin endekslerindeki keskin düşüşlerle başlamıştır. Bu da İsrail'deki yatırımlarda önemli düşüşlere neden olmuştur. Uygulanan sıkı para politikası ile büyüme oranları düşmüş; bu da 2001–2002 yılları arasında kişi başına milli gelirden düşmeye neden olmuştur. Bu dönem aynı zamanda küresel pazarlara açılma, küreselleşme sürecinin yoğunlaşması ve döviz piyasalarının liberalizasyonu politikaları eşlik etmiştir¹²⁵.

2000 yılından 2003 yılının ilk yarısına kadar süren resesyondan sonra 2004'ten 2007'ye kadar geçen sürede ekonomik büyüme süreci başlamış ve yükselme dönemine girmiştir. Bu dönem kişi başına gelirden büyüme, işsizlik oranlarında düşme, hükümetin hedeflediği açıkları kapatma başarısı, düşük enflasyon oranı ve güçlü bankacılık sistemiyle tanımlanmaktadır¹²⁶. 2004 yılında iç ve dış yatırımlardan elde edilen gelirlerden alınan vergiler eşitlenmiştir. Yüksek teknoloji çoğunlukla ihracat temelli ve yabancı yatırımların artmasında teşvik edici rol oynamıştır. Bank of Israel 2005 yılında dövizde aşırı dalgalanmayı engelliyordu. Aynı Bank of Israel 2009 yılında milyarlarca dolar satın alarak, Şekelin Dolar ve diğer dövizler karşısında yükselmesini sınırlaması neticesinde, kişi başına ihracat 5400\$, kişi başına ithalât ise 6800\$'a ulaşmıştır¹²⁷.

2007 yılında ABD'den başlayan küresel malî kriz önce ABD'yi daha sonra dünyanın geri kalanı etkilemiştir. Ekonomi küresel ölçekte bu krizden etkilenmiştir. Yaşanan kriz öncelikle ABD'deki finansal kurumların çökmesiyle başlamış ve finansal değerlerin fiyatlarında sert düşüşler yaşanmıştır. Aynı zamanda finansal sistemde likidite ve kredi sıkıntısı ortaya çıkmış ve bu arada kriz diğer gelişmiş ekonomilere, özellikle Avrupa'ya ve Asya'ya da yayılmıştır¹²⁸. İsrail'in GSYİH'sı 2008'de yaklaşık 199 milyar dolara ulaşmıştır. Aynı dönemde kişi başına milli geliri ise 27.200 dolara yükselmiştir. 2003–2007 döneminde ekonomideki pozitif gelişmeler İsrail'in kişi başına milli gelirinin önemli oranda artmasına öncülük etmiş ve resesyona olumsuz etkilerini dengelemiştir¹²⁹. 2009 yılındaki ödemeler dengesi hesabı 7,3 milyar dolar fazla vermiştir. Döviz rezervleri 60 milyar dolara ulaşmış ve

¹²⁴ Rivlin (2011). a.g.e.. P.6.

¹²⁵ Avi Ben Bassat (1995). The Exchange Rate Regime, Monetary Policy and the Inflation Target. Bank of Israel, Discussion Paper Series, 95.10.

¹²⁶ Bassat, (1995) a.g.e.

¹²⁷ Rivlin (2011). a.g.e.. P.6.

¹²⁸ Melnick and Mealem. (2009) a.g.e.

¹²⁹ Melnick and Mealem. (2009) a.g.e.

Şekel dolara karşı % 16 değer kazanmıştır. 2008 yılının sonunda ise İsrail'in dış borcu 55 milyar dolar idi. Yıllardır İsraililer kendilerinin güçlü bir toplum, ekonomilerin ise zayıf olduğunu düşünürlerdi. Fakat 1948–2009 yılları arası durum, paradoksal bir biçimde tersini ortaya koymuştur. Göçler neticesinde; oluşan emek fazlalığı işsizliğe neden olmuş, yabancı yatırımın artması ise ödemeler dengesinde bir düzelmeye yol açmış ve İsrail ekonomisi bir dönüşüm yaşamıştır¹³⁰.

İsrail ekonomisi yeterli ham madde kaynaklarına sahip olmadığından üretiminde girdi olarak kullandığı ham maddeleri yurt dışından ithal etmek mecburiyetinde kalmıştır. Bu durum ödemeler dengesinde açıklar meydana gelmesine neden olmaktadır. Bu yüzden İsrail devleti ödemeler dengesinde bu dengesizliği düzeltmek ya da azaltmak için ihracatı artırıcı stratejiler uygulamıştır. İsrail yetersiz ham madde kaynakları sorununu bilgi yoğun yüksek teknolojiyle gidermeye çalışmaktadır. İsrail küçük olan pazarından ötürü küreselleşmenin yarattığı imkânlardan yararlanarak global ölçekte üretim yapmaya çalışmaktadır¹³¹.

İsrail yüksek teknoloji ürünleri ve hizmetlerde karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir. Karşılaştırmalı üstünlükler endeksine göre, OECD üyeleri arasında İrlanda'dan sonra ikinci sırada gelmektedir. İsrail bu pozisyonunu 1990'ların başından günümüze kadar sürdürmektedir. İhraç ürünlerinin çoğu imalât sanayine dayalı olup yakın zamana kadar ihracatının % 40'ından fazlası sanayi sektörü tarafından gerçekleştirilmiştir. Ar-Ge hizmetleri, bilgisayar hizmetleri, iletişim hizmetleri, İsrail'in teknoloji yoğun hizmetleri ihracatının yarısından fazlasını oluşturmaktadır. İsrail'in teknoloji yoğun hizmet ihracatının yarısı ABD'ye, dörtte birlik kısmı da Avrupa'ya yapılmaktadır¹³².

2.2.4. İsrail'de Üretim Gücü

2.2.4.1. Sermaye birikimi

Tasarruflar: İsrail'de özel tasarruflar 1950'lerin sonlarına kadar düzenli bir şekilde artmıştır. Özel tasarrufların ortalama oranı 1960'ların başlarına kadar %29'un altına asla düşmemiştir. Fakat daha sonraları bu oran % 21'e düşmüşse de 1972'de tekrar % 38'e yükselmiştir. 1981 yılından sonra düzenli olarak düşerek 2009 yılında

¹³⁰ Rivlin (2011). a.g.e.. P.6

¹³¹ Melnick and Mealem. (2009) a.g.e.

¹³² Bank of Israel Annual Report (2008). Chapter 7, Box 7-1
www.bankisrael.gov.il/deptdata/mehkar/doch09/eng/pe_7

% 26'ya kadar düşmüştür. İsrail özel tasarruf bakımından dünyanın en yüksek oranlarından birine sahiptir. Buna karşın söz konusu tasarruflar İsrail'in ekonomik büyümesi için gerekli kaynağı oluşturmak bakımından yetersizdi. İsrail ekonomik büyümesi için gerekli olan kaynağı, Almanya'nın savaş tazminatları, yabancı yatırımcılar tarafından yatırım amacıyla getirilen sermayeler, diaspora'daki Yahudi kurumlarının tek taraflı sermaye transferleri, ABD ve BM'lerin yardımları ve son olarak Bank of Israel'in yurt dışında hazine bonolarının satışından elde ettikleri gelirleri sayabiliriz¹³³.

Yatırımlar: İsrail ekonomisi hızlı büyüyen bir ekonomi olmasına karşın mevcut tasarruf oranı, büyük ölçekli yatırımlara yeterli destek vermemiştir. Sonuç olarak, ekonomi büyük oranda direkt olarak kamu sektöründen ve yurt dışından kamu ve özel sermayenin transferiyle finanse edilmek zorundaydı. Yatırımlar 1995–2000 arasında yatırımlar 17 milyar dolardan 22,8 milyar dolara yükselmiştir. Daha sonraki 3 yıl boyunca yatırımlar düşme eğilimi göstermiş olmasına rağmen, tekrar yükselerek 24 milyar doları bulmuştur. 2007'ye kadar yatırımlar finansal krizin sonucu olarak düşmüştür. Uzun dönemde kendine güvenen güçlü yatırımcının İsrail'de yatırım yapmasının nedeni, dinamik ve yüksek teknolojik iş ortamıdır. İç ve dış kaynaklı özel yatırımların çoğu hükümetin inisiyatifi ve teşvikiyle yapılmıştır. Sermaye yatırımlarının teşvik edilmesi için çıkarılan yasalar çeşitli versiyonlarıyla yıllardır yürürlükteydi. Bu yasa uyarınca uzun dönemli borçların sübvansede edilmesi ve faiz oranlarının düşürülmesi yatırımcıları İsrail'e çekmiştir. Doğrudan yardımlarla toplam yatırım ve Ar-Ge finanse edilmiştir. Bu amaçla yatırım yapacak olanlara vergi indirimi ve vergi iadesi imkânı sunulmuştur. Nüfusun dağılımı ve ihracatın teşviki gibi etmenler, 1980'lerin sermaye stokunun birikimini açıklamada yardımcı olmaktadır. Üretim kapasitesi oranı GSYİH'nın büyümesine katkı sunmaktadır. Bazı sektörlerdeki üretim kapasitesi fazlası 1990'lardaki hızlı büyümeyi kolaylaştırmıştır¹³⁴.

Doğrudan yabancı yatırımlar: İsrail devleti çok uluslu girişimciler için kalifiye, eğitilmiş iş gücü ve Ar-Ge imkânları, üretim hatları ve Ar-Ge merkezleri gibi avantajlar sunması, İsrail'in D.Y.Y. stokunu 4,5 milyar dolardan 1990 yılında 71,3 milyar dolara yükselmiştir. İsrail 2010 yılında yüksek teknoloji alanlarına DYY'nin

¹³³ Halevi. (2008). a.g.e..

¹³⁴ Facts about the Israel

<http://www.mfa.gov.il/MFA/Facts+About+Israel/Economy/+Inflation+and+the+Public+Sector.htm>

akması için aktif olarak teşvik etmektedir. İsrail Hükümeti aynı zamanda finansal kurumların araştırma merkezlerini çekmek için özel teşvikler sunmuştur. İsrail parlâmenter demokrasiye sahip küçük bir devlettir.1980'lerin ortalarına kadar hükümet müdahalesinin yüksek olduğu sermaye piyasasını tam kontrol edildiği, ithalât korumasının yüksek düzeyde olduğu bir ülkeyken, 1985 yılında Ekonomik İstikrar Kararları gereğince uygulanan malî ve parasal politikaları, ekonominin liberalize edildiği reformlar takip etmiştir. Bu reformlar: Sermaye piyasalarını hükümetin engellemelerinden, döviz kontrollerinden kurtarmış, kamu sektörü ve kamu borçlarının büyüklüğünü azaltmış, özelleştirme süreci hızlanmış, döviz kuru liberalize edilmiş ve ekonomiyi daha fazla rekabetçi insan sermayesinin yüksek kalitesiyle büyük bir avantaja sahip olmuştur¹³⁵.

Bu nedenle Ar-Ge alanında yatırım yapan girişimcilerin sayısı artmıştır. 1980'de Sanayi Bakanlığının gözde bilim adamları çeşitli programlarla Ar-Ge'yi desteklemişlerdir. İki uluslu Ar-Ge kuruluşları kurulmuş ve 1977 yılında ortak sermaye endüstrisi ortaya çıkmıştır. İsrail geçen 20 yılda inovasyon için oldukça kalifiye ve eğitilmiş iş gücüne sahip olmasıyla tanınmıştır. İsrail'in yüksek teknoloji sanayisi 2009 yılında ülke GSYİH'sının yaklaşık % 15'ini oluşturuyordu (195 milyar dolar). Buna ilâveten iş hizmetleri ihracatının % 48'i hizmet ihracatlarının % 29'u Ar-Ge ve yazılımların ihracatından oluşmaktadır. Sonuç olarak birçok çok uluslu şirket Ar-Ge merkezlerini İsrail'de kurmuştur. Bugün ülkenin pazar ekonomisi esnek, küreselleşmeyle uyumlu ve ileri teknoloji temelli olarak tanımlanabilir. 2010–2011 dünya rekabetçilik yıllık sıralamasında 139 ülke arasında 24. sırada yer almaktadır¹³⁶. İsrail bağımsız devlet olduğundan beri yabancı yatırımcıları çekmek için çok uğraşmıştır. Bu konuda yeterince başarılı olamamıştır.

Bu durumun çeşitli nedenleri vardır. Bunlar: Birincisi 1990'larda. Arap ülkelerinin İsrail'in var olma hakkını ret edip İsrail'e boykot uygulamaları¹³⁷. İkincisi, gelişmiş ülkelerle kıyaslandığında gelişmiş alt yapı ve iletişim hizmetlerinin yetersiz olması¹³⁸. Üçüncüsü, iç piyasanın çok uluslu şirketleri çekmek için küçük ölçekli olması. Dördüncü ve son neden, ülkenin sosyalist bir parti tarafından

¹³⁵ UNCTAD, World Investment Report .(2007). Transnational Corporations, Extractive Industries and Development (Geneva: United Nations,), table A7

¹³⁶ World Economic Forum, Global Competitiveness Report .(2010–2011). (Lausanne: Wef, 2010).

¹³⁷ Chaim Freshman And Neil Gandal. (1998). The Effect Of The Arab Boycott On Israel: The Automobile Market," Rand Journal Of Economics, Vol. 29, No. 1, P. 193–214.

¹³⁸ Dan Senor And Saul Singer .(2009). Start-Up Nation: The Story Of Israel's Economic Miracle (New York And Boston: Council Of Foreign Relations, P. 115.

yönetilmesi nedeniyle ekonomide devlet müdahalesinin olması sayılabilir. İsrail 1970’li yıllarda ancak birkaç milyon dolar olan DYY miktarını 1980’li yıllarda artırarak 3,2 milyar dolara yükseltmiştir.¹³⁹ Uygulamada İsrail bütün ekonomik branşlarda yabancıların girişine izin vermiştir¹⁴⁰. İsrail sınırlı kaynaklarıyla küçük bir ülke olmasına rağmen malî ve parasal politikalar ile ekonomiyi liberalize eden reformlarla dünyanın en rekabetçi ekonomilerinden biri olmuştur. Bölgede devam eden gerilime rağmen İsrail kuruluşundan yalnızca 20 yıl sonra sanayileşmiş bir ülke olmuştur.

Tablo 2-10 İsrail’de Gayri Safi Sabit ve Gayri Safi Sermaye Oluşumu (GSYİH%)
(Kaynak: World Development Indicators–2009)

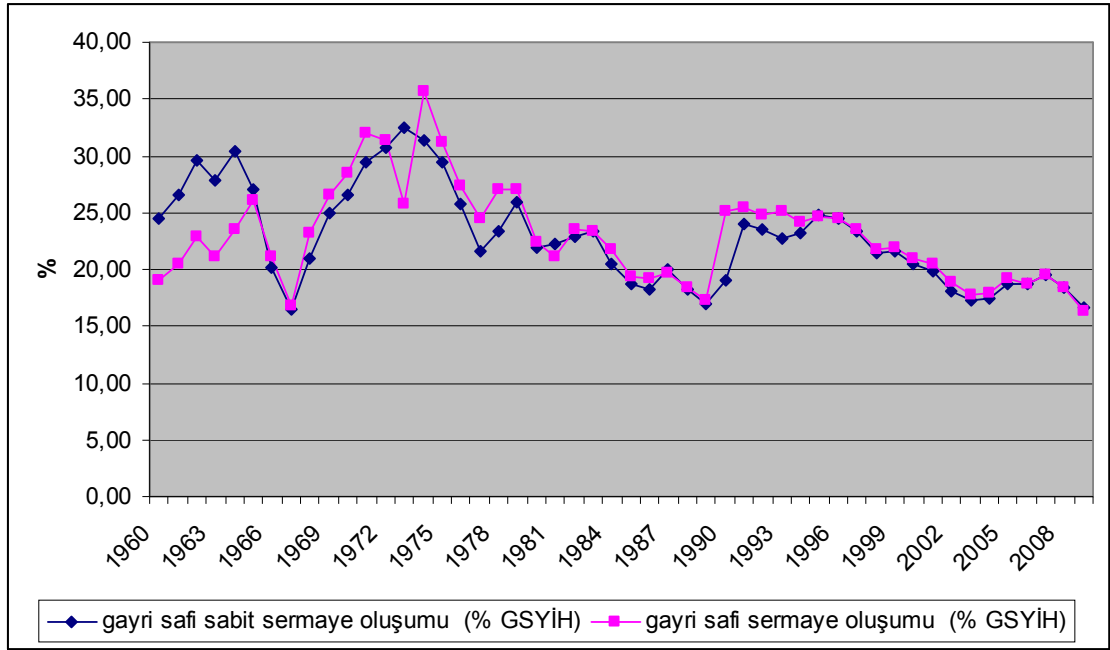
Yıllar	Gayri safi sabit sermaye oluşumu (% GSYİH)	Gayri safi sermaye oluşumu (% GSYİH)
1960	24,49	19,10
1965	27,02	26,05
1970	26,59	28,43
1975	29,42	31,27
1980	21,99	22,40
1985	18,77	19,36
1990	19,12	25,10
1995	24,82	24,71
2000	20,40	20,97
2005	18,79	19,18
2009	16,69	16,39

Tablo 2.10’deki veriler incelendiğinde, bir ekonomide bir yıl içerisinde yapılan özel ve kamu sektörü yatırımlarının toplamı ve bu toplamdan mevcut sermayenin üretim sırasında aşınma ve eskimesini ifade eden amortisman payı çıkartılmadığı için yıl içerisinde yapılan yatırımların toplamı olan Gayri safi sabit sermaye 1960 yılından 2009 yılına kadar inişli çıkışlı bir seyir izleyerek, 1960’da % 24,49 oranından 2009 yılında %16,69 oranına düşmüştür. Aynı durum gayri safi sermaye gelişimi içinde geçerlidir.

¹³⁹ Unctad’s FDI/Tnc Database, Available At: [Http://Unctad.Stats.Org/Fdi](http://Unctad.Stats.Org/Fdi).

¹⁴⁰ Bank Of Israel, Annual Report (2009). P. 272.

Şekil 2.8 İsrail’de Gayri Safi Sabit ve Gayri Safi Sermaye Oluşumunun değişimi
(Kaynak: Tablo 2.10.’daki veriler)

Şekil 2.8. incelendiğinde 1960’lardan 2009’a kadar geçen dönemde gayri safi sabit sermaye oluşumu ile gayri safi sermaye oluşumunda trend 1966 yılına kadar gayri safi sabit sermaye oluşumu, gayri safi sermaye oluşumuna göre daha fazla bir artış göstermiştir. 1966’dan 1975 yılına kadar birbirine yakın büyüme oranları gösteren trend 1975 yılından sonra gayrisafi sermaye oluşumunu gayrisafi sabit sermaye oluşumunu geçerek %35 oranını geçmiştir. O tarihten sonra ise her iki sermaye oluşumu başa baş bir biçimde düşme eğilimi, göstermiştir.

2.2.4.2. Emek

İsrail Güneybatı Asya’da en yüksek, Asya kıtasında ise Güney Kore’den sonra ikinci en yüksek eğitim süresine sahip bir ülkedir¹⁴¹. BM raporlarına göre, İsrail benzer bir şekilde güneybatı Asya’da en yüksek okuma -yazma oranına da sahiptir¹⁴². İsrail devletinin eğitim kanunu 1953 yılında kabul edilmiştir. Bu kanun 5 çeşit okul türü belirlemiştir. Bunlar: Lâik devlet okulları, dini devlet okulları, ultra Ortodoks okullar, ortak yerleşim okulları ve Arap okulları. En büyük okul grubu lâik kamu okullarıdır. Bu okullara çoğunluğu Yahudi ve Arap olmayan öğrenciler devam

¹⁴¹ Global Education Digest .(2004). Unesco Institute For Statistics, Montreal, s.75- 77.

¹⁴² Human Development Indicators..(2005). Human Development Report (United Nations), <http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2005/>

etmektedir. Arapların çoğu, çocuklarını Arapça eğitim yapan okullara göndermektedir¹⁴³. 3–18 yaş arasındaki tüm çocuklar için eğitim zorunludur¹⁴⁴. İsrail eğitim sisteminde okullaşma üç gruba ayrılır: İlkokul (1–6 sınıflar), ortaokul (7–9 sınıflar) ve lise (10–12 sınıflar). Bagrut olgunluk sınavı ile son bulacak eğitimde bir Bagrut sertifikası almak için gerekli olan, matematik gibi temel konularda yeterlilik, İbranîce ve genel edebiyat, İngilizce, tarih ve yurttaşlık gibi derslerde başarılı olması gerekir¹⁴⁵.

Liseyi bitiren gençler askere alınmakta ve erkekler 3, kızlar 2 yıl askerlik yapmakta, üniversite öğrenimi ise askerlikten sonra yapılabilmektedir. İsrail’de 8 Üniversite ve 65 yüksek okul bulunmaktadır. Üniversiteler; Kudüs İbranî Üniversitesi, Ben Gurion Üniversitesi (Beer Sheva), Hayfa Üniversitesi, Tel-Aviv Üniversitesi, Technion (Teknik Üniversite, Hayfa), Bar-İlân Üniversitesi (Ramat-Gan), Weizman Teknoloji ve Bilim Üniversitesi (Rehovot), Bezalel Güzel Sanatlar Akademisi (Kudüs). Yüksek okullarla (College) birlikte yüksek öğrenimdeki toplam öğrenci sayısı 200,000’in üzerinde olup, bunların 50.000 kadarı yüksek lisans ve doktora öğrencisidir. Okuma yazma oranı yüzde yüze yakındır. Halkın çoğunluğu, başta İngilizce olmak üzere en az bir yabancı dil konuşabilmektedir¹⁴⁶.

¹⁴³ Israeli Schools Religious And Secular Problems, Eric. (Ed).Gov. (1984). Retrieved 13 March 2009

¹⁴⁴ Kashti, Or; Shahr Ilan (2007). Knesset Raises School Dropout Age To 18, *Haaretz*, [Http://www.haaretz.com/hasen/spages/883341.html](http://www.haaretz.com/hasen/spages/883341.html), Retrieved 5

¹⁴⁵ The Israeli Matriculation Certificate, (1996). United States-Israel Educational Foundation Via The University Of Szeged University Library, January, [Http://www.bibl.u-szeged.hu/oseas/bagrut.html](http://www.bibl.u-szeged.hu/oseas/bagrut.html), Retrieved 5 August 2007

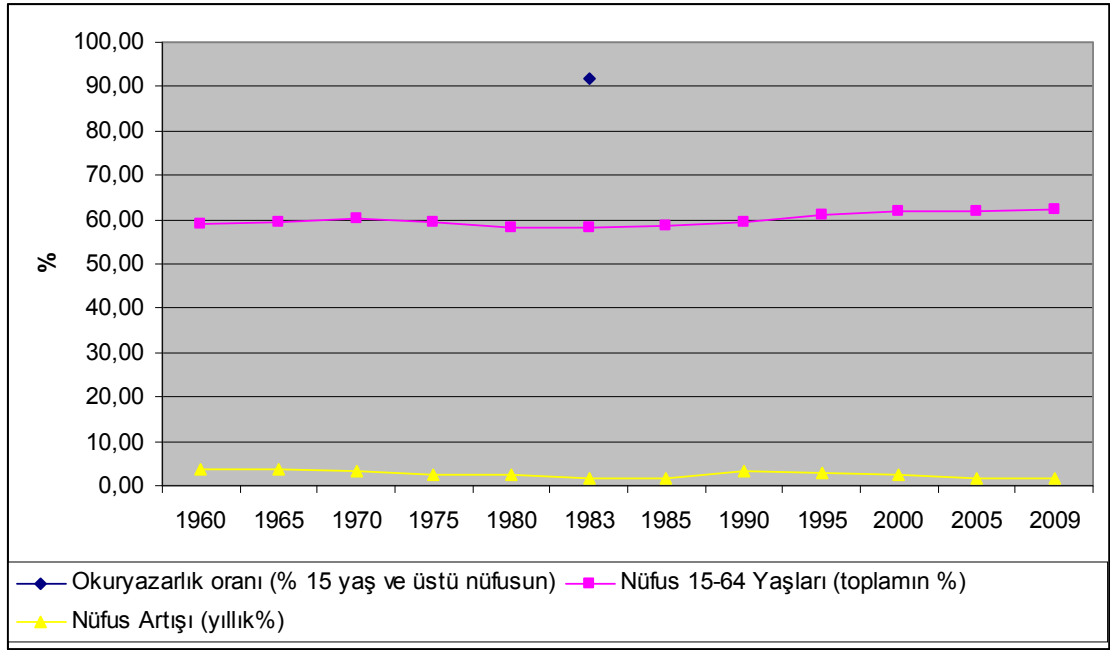
¹⁴⁶ Esma Deniz .(2009). İsrail Ülke Raporu Avrupa İşletmeler Ağı-Karadeniz, Haziran, s.15.

Tablo 2-11. İsrail’de Demografik Yapı
(Kaynak: World Development Indicators–2009)

Yıllar	Okuryazarlık oranı (% 15 yaş ve üstü nüfusun)	Nüfus 15–64 Yaşları (toplamı %)	Nüfus Artışı (yıllık%)	Nüfus Toplam
1960		59,08	3,75	2.114.020
1965		59,50	3,49	2.563.000
1970		60,22	3,32	2.974.000
1975		59,37	2,28	3.455.000
1980		58,18	2,40	3.878.000
1983	91,75	58,33	1,82	4.105.000
1985		58,64	1,76	4.233.000
1990		59,62	3,09	4.660.000
1995		60,91	2,67	5.545.000
2000		61,81	2,64	6.289.000
2005		61,99	1,76	6.930.100
2009		62,19	1,80	7.441.700

Tablo 2.11.’e göre, İsrail’in demografik yapısı incelendiğinde, 15–64 yaş arası aktif nüfus 1960–2009 yılları arasında dalgalı bir seyir izlemiştir. Nüfus artış hızı 1960 yılında %3,75 oranından düşme eğilimine girerek 1985 yılında %1,76 oranına düşmüştür. 1990 yılında tekrar %3,09’a yükselmiştir. 1995 yılında %2,67 olan oran, 2009 yılında %1,80 seviyesine inmiştir.

Şekil 2.9 İsrail’de Demografik Yapının değişimi
(Kaynak: Tablo 2.11’deki veriler)

Şekil 2.9.'a göre İsrail'in 15–64 yaşları arasında nüfusu inişli çıkışlı bir seyir izlemesine karşın trend artış yönünde olmuştur.

2.2.4.3. Doğal kaynaklar

Topraklarının % 72'si çöllerle kaplı olan İsrail, zengin petrol kaynaklarına sahip diğer Orta doğu ülkelerinin aksine, sınırlı ve kıt doğal kaynaklara sahiptir. Ülkenin başlıca su kaynakları; Ürdün nehri, Galile (Kinneret) Gölü ve çevresindeki küçük ırmak sistemleridir. Ayrıca yer altı su kaynaklarından da yararlanılmaktadır. Toplam yenilenebilir su kaynakları yaklaşık 57 milyon m³ olarak hesap edilmektedir. İsrail'in en verimli ve değerli maden yatakları, Lut Gölü bölgesinde bulunan potasyum, sodyum, manganez ve tuz kaynaklarıdır. Necef'te ise bakır, kaya fosfatları, cam toprağı, kaolin, demir cevheri, petrol ve doğal gaz bulunur¹⁴⁷. 2009 yılında Hayfa'nın 90 km batısında bulunan Tamar'da önemli doğal gaz rezervleri keşfedilmiştir. Bu İsrail'de şimdiye kadar keşfedilmiş en büyük doğal gaz rezervidir¹⁴⁸.

¹⁴⁷ Israel. CIA World Factbook.(2008). <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/is.html>. Retrieved 2008–04–08

¹⁴⁸ <http://www.haaretz.com/hasen/spages/883341.html>, retrieved 5.

İsrail, 1948’de bağımsız bir ülke olduğundan beri enerji bakımından ithalâta bağımlı bir ülke olmuştur. Fakat yakın zamanda Tamar, Dalit, ve Leviathan’da yapılan doğal gaz keşifleri bu durumu değiştirmiştir. Muhtemelen bu keşifler İsrail’i doğal gaz ihracatçısı yapacak potansiyele sahiptir. Bu keşif İsrail’in ithal ettiği doğal gaz ihtiyacını azaltacaktır. Doğal gaz keşfinin kömür, petrol ve doğal gazın ithalâtına etki edeceği kesindir. Doğal gaz keşfinin ülkenin elektrik üretimine olumlu yönde etki edeceği ve enerjiden alınan vergi oranlarını düşürmesi olasıdır. Aynı zamanda İsrail’in ödemeler dengesini ve karbondioksit emisyonunu azaltacağı da öngörülmektedir. Bölgesel olarak İsrail’in bu başarısı komşularının ilgisini kendi sınırlarında enerji kaynaklarını keşfetmeye yöneltmektedir. Bu kaynakların geliştirilmesiyle ve diğer olası keşiflerle İsrail’in ekonomik ve enerji güvenliği genişleyecektir¹⁴⁹.

Tablo 2-12. İsrail’de Yıllık Petrol ve Doğal Gaz Üretimi

(Kaynak: [Http://www.mni.gov.il](http://www.mni.gov.il))

Yıllar	Petrol Üretimi Varil/yıl	Petrol Üretimi Varil/Gün	Doğal Gaz Üretimi MMCF/yıl	Doğal Gaz Üretimi MMCF/Ay
1955	9.968	125	0	0
1960	941.348	2.615	214	17,8
1965	1.469.079	4.081	2.716	226,3
1970	554.883	1.541	4.753	396,1
1975	250.532	696	2.132	177,7
1980	142.707	396	68	5,6
1985	73.426	204	1.866	155,5
1990	90.884	252	1.162	96,8
1995	64.562	179	887	73,9
2000	25.060	69	338	28,2
2005	21.800	60	58.458	4.871,5
2008	15.715	43	121.358	10.113,0

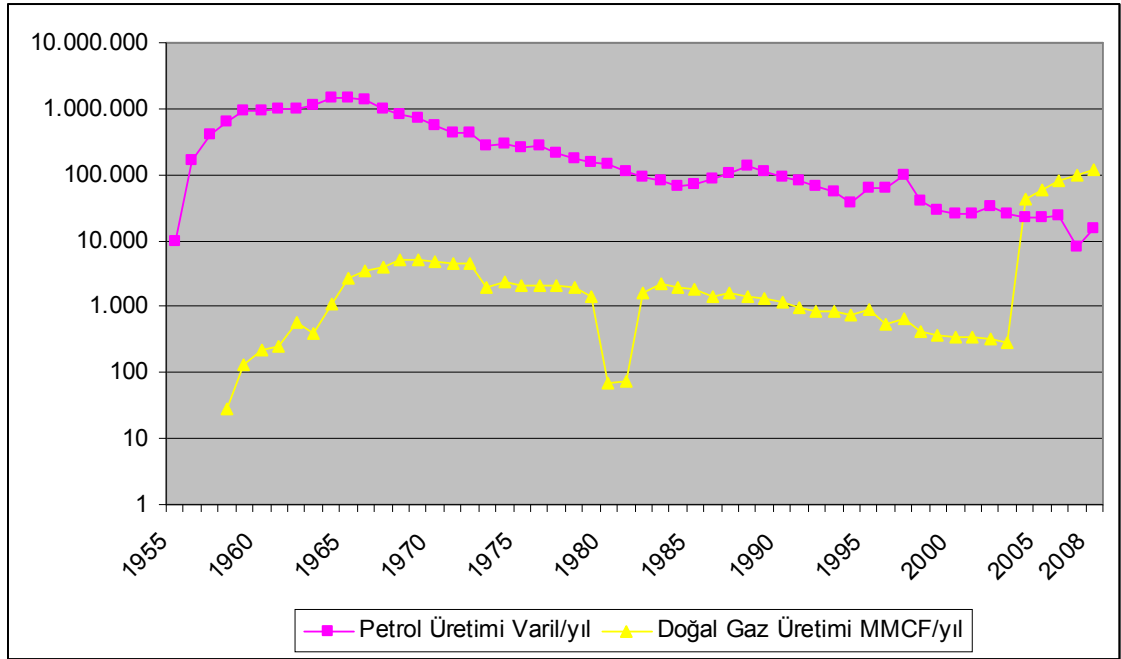
Tablo 2.12 incelendiğinde İsrail’in petrol üretimi 1960–1965 yılları haricinde dikkate değer bir miktarda değildir. Bunda İsrail’in doğal kaynaklar yönünden fakir bir ülke olması yatmaktadır. İsrail 2008 yılına kadar doğal gaz yatakları yönünden de zengin bir ülke değildi. Fakat 2009 yılında Hayfa yakınlarındaki Tamar’da zengin doğal gaz rezervleri bulunmasıyla durum bir nebze değişmiştir. Bulunan zengin

¹⁴⁹ Michael Rather.(2011). Israel’s Offshore Natural Gas Discoveries Enhance Its Economic and Energy Outlook ‘January, <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/R41618.pdf>

doğal gaz rezervleri ile enerji yönünden bağımlı olan İsrail Devleti enerji bağımlılığından bir nebze kurtulmak istemektedir.

Şekil 2.10 İsrail’de Yıllık Petrol ve Doğal Gaz Üretimini değişimi

(Kaynak: Tablo 2.11’deki veriler)

Şekil 2.10 incelendiğinde İsrail’in petrol üretimi 1955’ten 1965’e kadar, artış göstermişse de 1970–2008 yılları arasında hızlı bir düşüş trendine girerek yıllık 15,715 varil miktarıyla nerdeyse 1955 yılındaki miktara yaklaşmıştır. Doğal gaz üretiminde ise 2008 yılına kadar ciddi bir potansiyele sahip değilken, 2008 yılında keşfedilen yeni ve zengin doğal gaz rezervleri ile İsrail enerji yönünden avantajlı konuma gelmek istemiştir.

2.2.5. Makro-Ekonomik Değişkenler

2.2.5.1. GSMH ve büyüme

İsrail Devleti bağımsızlığını kazandıktan sonra, ekonomisi üç önemli sorunla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bu sorunlar: Komşu Arap Devletleri ile yapılan savaşın neticesinde oluşan yüksek savunma giderleri, ikincisi, yurt dışından gelen kitlesel Yahudi göçmenler, üçüncü olarak, yeni kurumların inşası. Bütün bu sorunların çözümü için kamu kaynaklarının söz konusu alanlara aktarılması

gerekiyordu¹⁵⁰. 1948'den 1951'e kadar kitlesel göçlerle İsrail nüfusu iki katından fazla artmıştır. Bu tarihlerde yıllık Yahudi göçü % 22,6 oranına ulaşarak yeni kurulan devleti ekonomik anlamda zorlamıştır¹⁵¹. İsrail'in GSMH içinde savunma harcamalarının payı 1967'de % 10,4 iken 1969'da iki kat artarak % 20,2'ye ve 1970'de %25,7 'ye yükselmiştir¹⁵². Bu dönemde İsrail hükümeti savunma alanında Ar-Ge araştırmaları için büyük miktarlarda kaynaklar aktarmakla savunma sanayinde istihdam patlaması yaratmıştır. 1966'ta 14,000 olan istihdam sayısı 1972'de 34,000 kişiye ulaşmıştır¹⁵³. İsrail'in savunma maliyetleri 1973–1976 yılları arasında GSMH'nın yaklaşık % 32'sine ulaşmıştır¹⁵⁴.

1990 yılından sonra İsrail'in ekonomik büyümesi Sovyetler Birliği'nden gelen göçmenler ve dinamik yüksek teknolojisiyle gerçekleştirilmiştir. Sovyetler Birliğinin çökmesi sonucu oluşan politik ve ekonomik karmaşanın sürmesiyle 1989'den 1998'e kadar yaklaşık 1 milyon Yahudi göçmen İsrail'e göçmüştür. O tarihte 4.56 milyon olan İsrail nüfusunun % 19,3'ü yeni gelen göçmenlerden oluşmaktaydı¹⁵⁵. Sovyetlerden gelen göçmenlerin çoğu oldukça eğitimli bir nüfus idi. Gelen göçmenlerin %55'ten fazlası lise sonrası eğitim almış, %15'i mimar ve mühendis, % 7'si hekim, % 18'i teknisyen ve diğer mesleklerden ve % 8'i ise yönetici idiler. 1990 yılının başlarında İsrail'e olan göç GSMH'nın büyümesine yıllık %6–7 oranında bir katkı sunmuştur¹⁵⁶.

1990'lı yıllarda İsrail'in yüksek teknoloji sektöründeki emsalsiz büyümesi, yüksek teknoloji alanında dünyadaki en iyi beş ülkeden biri olarak yıllık satışları \$7 milyar dolara ulaşmıştır. Gene bu dönemde Tel Aviv dünyanın en iyi 10 teknoloji merkezinden biri olmuştur¹⁵⁷. Yüksek teknoloji alanındaki bu muazzam gelişme sayesinde 2000 Aralık ayı itibarıyla İsrail'de her 1000 kişiden 9'u Yüksek teknoloji

¹⁵⁰ Yair Aharoni .(1991). The Israeli Economy: Dreams And Realities. London, Routledge, P.72.

¹⁵¹ Shoshana Neuman. (1999). Aliyah To Israel: Immigration Under Conditions Of Adversity," Discussion Paper No. 89 December, Institute For The Study Of Labor (IZA), Bonn, P.22.

¹⁵² David Kochav .(1984). The Influence Of Defense Expenditure On The Israel Economy, İn Sanbar, P.30

¹⁵³ Sharon Sadeh .(2001). Israel's Beleaguered Defense Industry, Middle East Review Of Foreign Affairs (MERIA) Journal, Vol. 5, No.1 P.6.

¹⁵⁴ David Kochav.(1999). The Influence Of Defense Expenditure On The Israel Economy," İn Sanbar, P.41.

¹⁵⁵ Shoshana Neuman .(1999). Aliyah To Israel: Immigration Under Conditions Of Adversity," Discussion Paper No. 89, Institute For The Study Of Labor (IZA), Bonn, P.15.

¹⁵⁶ Linda Sharaby (2002). Israel's Economic Growth: Success Without Security''Meria Journal, Volume 6, No. 3 - September

¹⁵⁷ Gershon Shafir And Yoav Peled.(2000). The New Israel: Peacemaking And Liberalization (Boulder: Westview Press, P 222.

sektöründe istihdam edilmiştir¹⁵⁸. İsrail kendi bölgesinde teknolojik açıdan en gelişmiş ülkedir. İsrail küreselleşmenin avantajlarından yararlanmış ve uluslar arası sermayeyi İsrail'e çekmiştir. İsrail'e 1993 ve 1997 yılları arasında 7 milyar dolar DYY yapılmıştır. Bu rakam 2000 yılında rekor kırarak 5 milyar dolar olmuştur.

Bugün İsrail'de yüksek teknolojiye dayanan mal ve hizmet ihracatı, toplam ihracatın 3'te birini oluşturmaktadır¹⁵⁹. Bağımsız ekonomistler 2000'den 2002'ye kadar geçen sürede İsrail'in GSMH miktarının 3'te 2 oranında düştüğü konusunda İsrail Hükümetiyle aynı fikirde olmuş ve bu düşüşte intifada gösterilerinin büyük rolü olduğu yönünde anlaşmışlardır¹⁶⁰. Gerçektende İsrail dünyada ekonomisi, teknolojiye en fazla bağımlı olan ülkelerden biri olmuştur. İsrail GSMH'sının %15'i ve bütün ihracatlarının %31'i yüksek teknolojiye bağımlıdır. Böylece küresel ölçekte yüksek teknolojideki bir düşüş diğer ülkelerden daha fazla İsrail'i etkilemektedir¹⁶¹.

Tablo 2-13. İsrail'de GSYİH Büyüme Oranları
(Kaynak: World Development Indicators-2009)

İSRAİL	GSYİH (Cari \$)	GSYİH Kişi Başı (Cari \$)	GSYİH Büyüme (yıllık %)	Kişi Başı GSYİH Büyüme (yıllık %)
1960	2.887.081.984	1366		
1965	3.663.345.598	1429	9,09	5,35
1970	5.372.301.095	1806	7,31	3,81
1975	12.336.986.760	3571	3,32	0,99
1980	21.780.968.646	5617	6,87	4,34
1985	24.122.660.959	5699	3,45	1,64
1990	52.490.325.648	11264	6,84	3,58
1995	96.064.819.727	17325	6,67	3,87
2000	124.749.221.298	19836	9,20	6,35
2005	134.246.880.570	19372	5,10	3,26
2009	195.391.755.461	26256	0,77	—1,03

Tablo 2.13'e göre İsrail'in GSYİH 1960–2009 yılları arasında katlanarak artmıştır. Gene aynı dönemde kişi başına GSYİH değerleri de GSYİH'da olduğu gibi artış yönünde olmuştur. 1965–2005 yılları arasında yıllık büyüme oranları inişli

¹⁵⁸Samuel Neaman (2001). Institute For Advanced Studies In Science And Technology, Technion-Israel Institute Of Technology, P.18

¹⁵⁹ Clement M. Henry And Robert Springborg. (2001). Globalization And The Politics Of Development In The Middle East (Cambridge: Cambridge University Press, P.202–203.

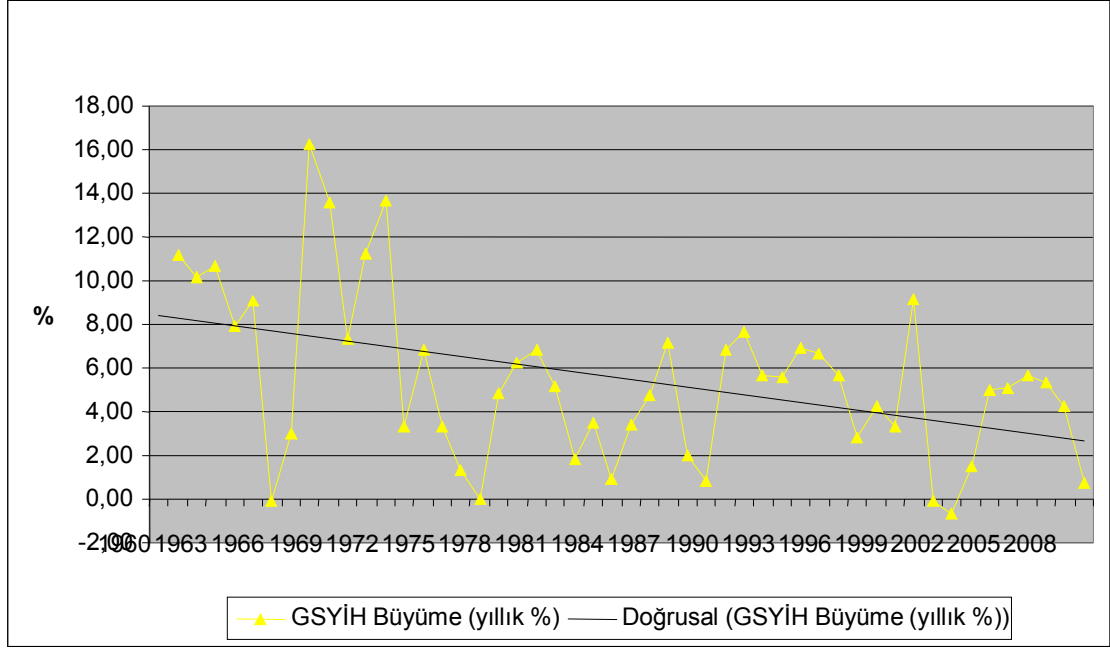
¹⁶⁰ David Simons.(2002). Cold Calculation Of Terror. Forbes, May

¹⁶¹ Shahaar Ginosar.(2002). Am Behira: Totzaot Ha-Emet"Yediot Ahronot, August, 7 Days Section, P. 22–86.

çıkışlı bir seyir izlemiş ve nihayetinde 2009 yılında Amerika’da başlayıp dünyaya yayılan küresel krizin etkisiyle büyüme oranı sıfırın altında gerçekleşip % 0,77 oranında gerçekleşmiştir. Kişi başına GSYİH oranı GSYİH büyüme oranı gibi dalgalı bir seyir izlemiştir.

Şekil 2.11 İsrail’de GSYİH Büyüme Oranlarının Değişimi

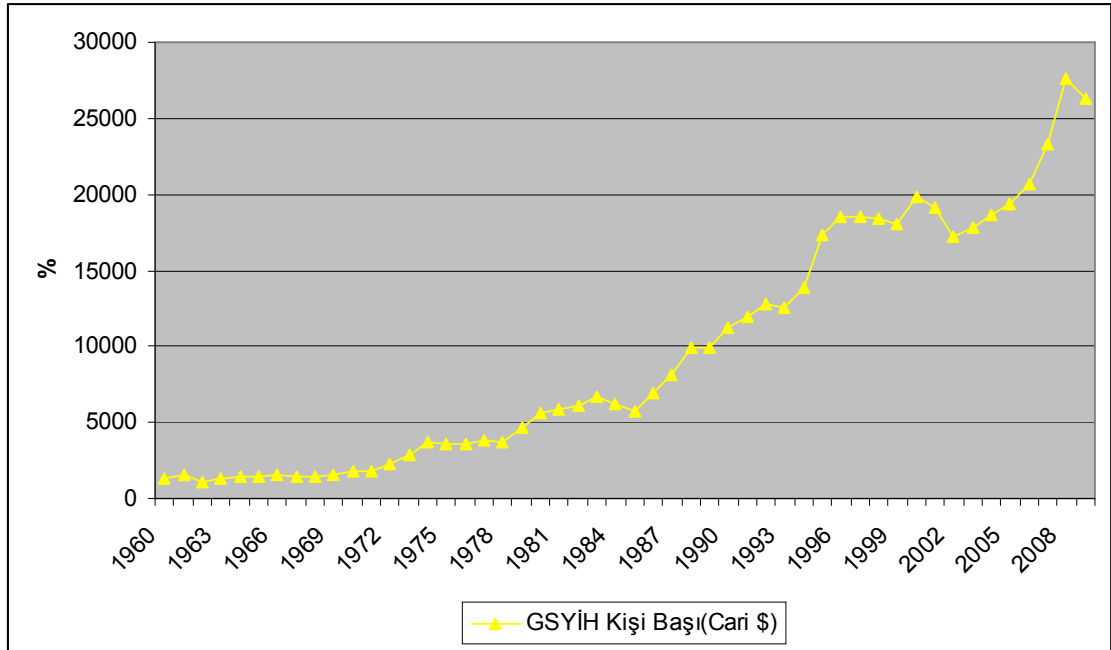
(Kaynak: Tablo 2.13’deki veriler)

Şekil 2.11 incelendiğinde GSYİH büyüme oranları dalgalı bir seyir izlemiş 2009 yılında % 0,77 oranında gerçekleşmiştir. Bu istikrarsız büyümenin nedenleri: Yeni kurulan İsrail Devleti’nin çok kısa geçmişinde komşu Arap Devletleriyle 1967 ve 1973 yıllarında olmak üzere iki büyük savaşın yaşanması, 1970’lerin sonlarına doğru yaşanan petrol krizini takiben ortaya çıkan ekonomik krizler sayılabilir.

Şekil 2.12 İsrail’de Kişi Başına GSYİH Oranlarının Değişimi

(Kaynak: Tablo 2.13’deki veriler)

Şekil 2.12 incelendiğinde İsrail’in kişi başına gerçekleşen GSYİH 1960’ta 1.366 \$ iken katlanarak artış göstermiş ve 2009 yılında 26.256 \$ seviyesine ulaşmıştır.

2.2.5.2. Fiyat istikrarı

İsrail bağımsızlığını ilân ettikten sonraki ilk üç yıl içinde komşu Arap devletleriyle yaptığı savaş ve başta Arap coğrafyası ve diğer Orta Doğu ülkelerinde yaşayan Yahudi göçmenlerin İsrail’e göçmesi gibi etkenler İsrail ekonomisini sıkıntıya sokmuştur. İsrail Devleti döviz ve hükümet bono satışı ile para basımı yoluna giderek bu ekonomik dar boğazdan kurtulmak istemiştir. Fakat söz konusu ekonomik tedbirler enflasyon oranlarını artırmıştır. 1964'lere kadar tek basamaklı olan enflasyon, ekonominin büyümesi nedeniyle ekonomi yönetimi tarafından ciddiye alınmamıştır. 1965 yılında hükümet ihracatı artırmak ve ithalatı azaltmak amacıyla talep daraltıcı politikalar uygulamaya karar vermiştir. Bu dönemde yabancı yatırımlardaki ve sermaye transferlerdeki azalma, Almanya'nın ödediği tazminat miktarlarının düşmesi gibi gelişmeler, kısa dönemde borçlanma yoluna gidilerek çözülmeye çalışılmıştır. Bu gelişmeler ekonominin durgunluğa girmesine yol açan

politika değişikliğine neden olmuştur. GSYİH'daki büyüme ise 1966 yılında % 2'ye gerilemiştir¹⁶².

1965–1967 dönemi İsrail'de efektif talep yetersizliğinin yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemdeki resesyon, 1964'teki % 10 enflasyon ve cari işlemler açığını azaltmak amacıyla uygulanan klâsik politika önlemlerinin bir sonucu idi¹⁶³. 1970'lerden sonra enflasyon tırmanışa geçerek iki haneli rakamları görmüştür. 1973 yılında ise İsrail ile Arap devletleri arasında yaşanan Yom Kippur Savaşı ve 1977 yılında dünya çapında yaşanan petrol krizi İsrail ekonomisinde yüksek enflasyonlara neden olmuştur. İsrail ekonomisindeki enflasyon oranı 1984'te tavan yaparak % 400'lere çıkmış ve üç haneli enflasyon oranlarını görmüştür. İsrail'in kuruluşundan 2000 yılına kadar, yüksek fiyat artışlarından çekmiştir. 1950–1985 yılları arasında Arjantin, Bolivya ve Brezilya'dan sonra en yüksek enflasyon oranı İsrail'de görülmüştür¹⁶⁴.

Enflasyonun yakıcı etkilerini azaltmak ve böylece İsraililerin yaşam standardını yükseltmek için, ekonomideki bütün finansal sorumluluklar; maaşlar, kiralar, tasarruf hesapları, hayat sigortası poliçesi, gelir vergisi destekleri, yabancı döviz veya tüketici fiyat endekslerine göre ayarlanmıştır. Yüksek enflasyon oranlarının tek rakamlı olduğu 1950'lerin ortalarından 1960'ların sonuna kadar, 1970'lerde iki rakamlı veya 1980'lerin ilk yarısında üç rakamlı haneye ulaştığı dönemde, İsrail ekonomisi enflasyondan çok çekmiştir. İsrail'de enflasyon oranı, 1983'te % 191'den 1984'te % 400'e yükselerek ekonomiyi tehdit eder hale gelmiştir. İşçi Partisi'nden Şimon Peres, Likud Partisi'nden Maliye bakanı İzak Moda'nın birlikte başkanlık ettiği, Ulusal Birlik Hükümeti Acil Radikal İstikrar Programını, işçi sendikaları konfederasyonu Histadrud ile iş birliği yaparak uygulamaya koymuştur. Uygulanan istikrar programından sonra, enflasyon oranı, 1985'te %185'e düşmüş, 1990'da %17,2'e 1997'de %7'ye ve ilk kez 2000 yılında %1,1'e düşmüştür. 2003 yılında ise negatif enflasyona ulaşarak % 1,9 olmuştur. Resesyon döneminde

¹⁶² Paul Rivlin .(1992). The Israeli Economy US Westview, Press P.5–6.

¹⁶³ Stanley Fischer .(1986). Indexing. Inflation, And Economic Policy, (Cambridge, Massachusetts: MIT Press,

¹⁶⁴ Micheal Bruno .(1994). Kriz, İstikrar Programları Ve Ekonomik Reform.(Çev.) Zülfi Dicleli Türk Henkel Dergisinyayınları2

Bank of Israel'in ekonomik büyümeyi teşvik etmek için, faiz oranlarını düşürerek enflasyon oranlarının artmasına izin vermiştir¹⁶⁵.

1984 yılında %400'e yükselen enflasyonu düşürmek için uygulanan istikrar programının akabinde enflasyonda çarpıcı bir düşüş yaşanmıştır. Program sonrasında 1987 yılına kadar ekonomik faaliyetlerde bir canlılık ve enflasyon oralarında düşüş gözlenmiştir. İsrail istikrar programı, heterodoks istikrar programlarının başarılı bir örneği olarak kabul edilir. Enflasyonun yıllık % 400 seviyelerinden %20'lerin altına düşmesi kolay bir iş olmasa gerek. Yukarıda belirttiğimiz gibi İsrail Devleti kurulduğundan beri enflasyon olgusuyla uğraşmak durumunda kalmıştır. İsrail'de enflasyonun artmasına sebep olan faktörler ise: Endekslemenin etkisi (İş gücü ve sermaye piyasasında endeksleme), yüksek savunma harcamalarının etkisi (1956, 1967 ve 1973 yıllarında yapılan savaşlar), dışsal şokların etkisi (Petrol Krizi ve ödemeler dengesi krizi) gibi faktörler İsrail ekonomisinin uzun yıllar enflasyonla uğraşmasına neden olmuştur¹⁶⁶.

Tablo 2-14. İsrail'de Enflasyon/ Tüketici Fiyatları (Yıllık %)

(Kaynak: World Development Indicators–2009)

Yıllar	İsrail Enflasyon/ Tüketici Fiyatları (yıllık %)
1961	6,8
1965	7,7
1970	6,1
1975	39,3
1980	131,0
1985	304,6
1990	17,2
1995	10,0
2000	1,1
2005	1,3
2009	3,3

Tablo 2.14 incelendiğinde İsrail'in 1961–1975 yılları arasında enflasyon artışı tek basamaklı bir seyir izlerken 1975'te %39,3 oranına çıkarak iki basamaklı bir seviyeye yükselmiştir. 1980'lerde % 131,0 oranını gören enflasyon oranı 1985'li

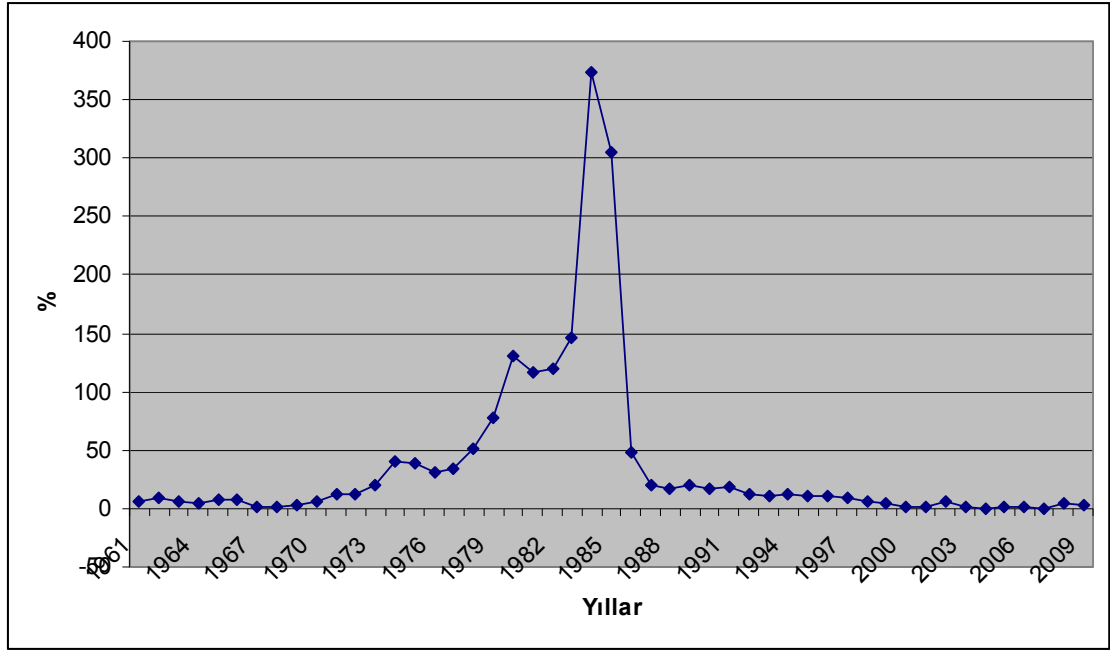
¹⁶⁵[Http://www.mfa.gov.il/MFA/Facts+About+Israel/Economy/+Inflation+And+The+Public+Sector.Htm](http://www.mfa.gov.il/MFA/Facts+About+Israel/Economy/+Inflation+And+The+Public+Sector.Htm)

¹⁶⁶ Bilge Köksel (1997). Heterodoks İstikrar Programının İsrail Uygulaması. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.

yıllara ulaştığında ise %304,6 seviyelerine çıkararak hiper enflasyon durumunu yaşamıştır. 1990'lı yıllardan sonra enflasyon oranlarında ciddi düşüşler yaşanmış ve 1990 yılında %17,2, 1995 yılında %10,0, 2000 yılında %1,1, 2005 yılında %1,3 oranını gördükten sonra 2009 yılında %3,3 oranını görmüştür. Enflasyon oranlarındaki bu düşüşün en önemli nedeni 1985 yılında uygulanan ekonomik istikrar programıdır.

Şekil 2.13 İsrail'in Enflasyon ve Tüketici Fiyatları değişimi

(Kaynak: Tablo 2.14'deki veriler)

Şekil 2.13 incelendiğinde 1961'den 1980'e kadar enflasyon ciddi bir problem yaratmazken, 1980–1985 arası ise yaşanan hiper-enflasyon İsrail Devleti'ni ciddi biçimde düşündürmüştür. 1985 yılında uygulamaya konan ekonomik istikrar programı sayesinde yüksek enflasyonist ortamdan çıkılarak, enflasyonun 2000 yılında %1,1 oranına, 2009 yılında ise %3,3, oranına gerilediği görülmüştür.

2.2.5.3. İstihdam

İsrail Devleti 1950–1960 yılları arasında büyük miktarlarda gerçekleşen göçler sonucunda gelen göçmenlerin çocuklarını kamu okullarına alarak, gelecekte kendisine lâzım olan eğitilmiş iş gücü için, eğitim alanına büyük miktarlarda yatırımlar yapmıştır. Bu dönemde kamu hizmetlerinin hızlı büyümesiyle eğitilmiş iş

gücüne daha fazla talep olmuştur. Kamu hizmetlerindeki büyüme 1970'lerin başlarına kadar süren ve katlanarak devam eden ekonomik büyümenin ve hızlı nüfus artışının neticesinde olmuştur. 1970'lerde iş gücünün eğitim seviyesi yükselmeye devam etmiştir¹⁶⁷.

İsrail küçük nüfusu ve buna bağlı olarak yetersiz olan iş gücü kaynaklarına rağmen eğitime ve teknolojiye yaptığı muazzam yatırım ve teşvikler neticesinde yalnız kendi bölgesinde değil, dünya çapında uzman ve kalifiye iş gücüne sahip olmayı başarmıştır. İsrail iş gücü piyasası 1980'lerin sonlarından itibaren Sovyetler Birliği'nden gelen yüksek eğitim seviyesi ve meslekî tecrübeye sahip göçmenlerin yoğun talebi ile karşılaşmıştır. Ancak göçmenlerin gerek ülkeye uyum süreci, gerekse daha önce bilgi ve tecrübe sahibi oldukları alanların İsrail'de uygulama alanının sınırlı olması dolayısıyla İsrail iş gücü piyasasına katılımları zaman almış; iş gücü hacminde yaşanan hızlı artış neticesinde yeni iş alanlarının açılması da zaman aldığı için çoğu niteliklerinin altındaki işlerde düşük ücret düzeyinden istihdam edilmişlerdir. Fakat bu durum 1991 yılından sonra yüksek teknoloji yatırımlarının artması ve yeni iş sahalarının açılması ile değişmeye başlamıştır¹⁶⁸.

İş gücü, 1990 yılında % 2,9; 1991 yılında % 7,3; 1992 yılında % 4,9 oranında artış göstermiştir. İş gücü kapasitesindeki artışa paralel olarak toplam istihdam oranı 1990, 1991 ve 1992 yıllarında sırasıyla % 2,1; % 6,1 ve % 4,2 oranlarında artış göstermiştir. İşsizlik oranı ise 1989 yılı sonunda % 9'dan 1992 yılı sonunda % 11,5'e çıkmıştır. Ancak bu tarihte başta inşaat sektörü olmak üzere sınaî yatırımlardaki artış ile birlikte 1993 yılında % 4,8 iş gücü artışına paralel olarak istihdam oranı da % 6,1 artmıştır. 1995 yılı itibarıyla istihdam % 26,5 olarak gerçekleşirken işsizlik oranı % 6,3'e düşmüştür. 1995 yılı itibarıyla İsrail'de işgücü toplam 1.968.000 kişi olup bunun %'9'unu kalifiye olmayan işgücü, % 21,8'ini sanayi ve inşaat kesiminde istihdam edilen kalifiye işgücü, % 2,4'ünü tarım kesiminde istihdam edilen kalifiye işgücü; %17'sini satış ve hizmetler kesiminde çalışanlar ve servis elemanları; %16,7'sini devlet memurları; %4,9'unu yöneticiler; %13,7'sini kurumsal profesyoneller ve teknisyenler; %11,6'sını ise akademisyenler oluşturmaktadır.

¹⁶⁷ The İsrail Economy. www.mongabay.com/reference/israel/economy.html

¹⁶⁸ Sezer özlenen ve H.Tülay Güzel .(1997). İsrail ülke Etüdü, İstanbul Ticaret Odası yayın no. 1997–22 s.34

Toplam iş gücünün 1.131.800'ünü erkekler; 836.200'ünü ise kadınlar oluşturmaktadır¹⁶⁹.

Tablo 2-15. İsrail'de GSMH İçinde Eğitim Harcamaları/ Toplam Emek Gücü İçinde Yüksek Öğretim Mezunları (%)

(Kaynak: World Development Indicators–2009)

İsrail	GSYİH İçinde Eğitim Harcamaları (%)	Toplam Emek Gücü İçinde Yüksek Öğretim Mezunlar (%)
1971	5,64	
1975	7,12	
1980	8,77	
1985	9,13	
1996		43,80
1997		
1998	7,06	46,20
1999	6,79	47,50
2000	6,49	48,60
2001	6,78	81,40
2002	6,93	82,00
2003	6,78	83,00
2004	6,35	82,90
2005	6,11	83,20
2006	6,08	83,30
2007	5,90	84,00

Tablo 2.15 incelendiğinde İsrail Devleti'nin GSYİH içindeki eğitim harcamalarının payı 1971 yılından 2007 yılına kadar dalgalı bir seyir izlemiştir. İsrail nüfus oranına göre değerlendirildiğinde eğitime gelişmiş ülkeler seviyesinde bir yatırım yapmaktadır. İsrail Devleti, 1996 yılında %43,80 olan toplam emek gücü içerisinde yüksek öğretim mezunlarının sayısı artarak 2007 yılında %84,00 oranına ulaşmıştır.

¹⁶⁹ Özlenen ve Güzel (1997). a.g.e. s.34

Tablo 2-16. İsrail’de İstihdamın Sektörel Dağılımı (%)

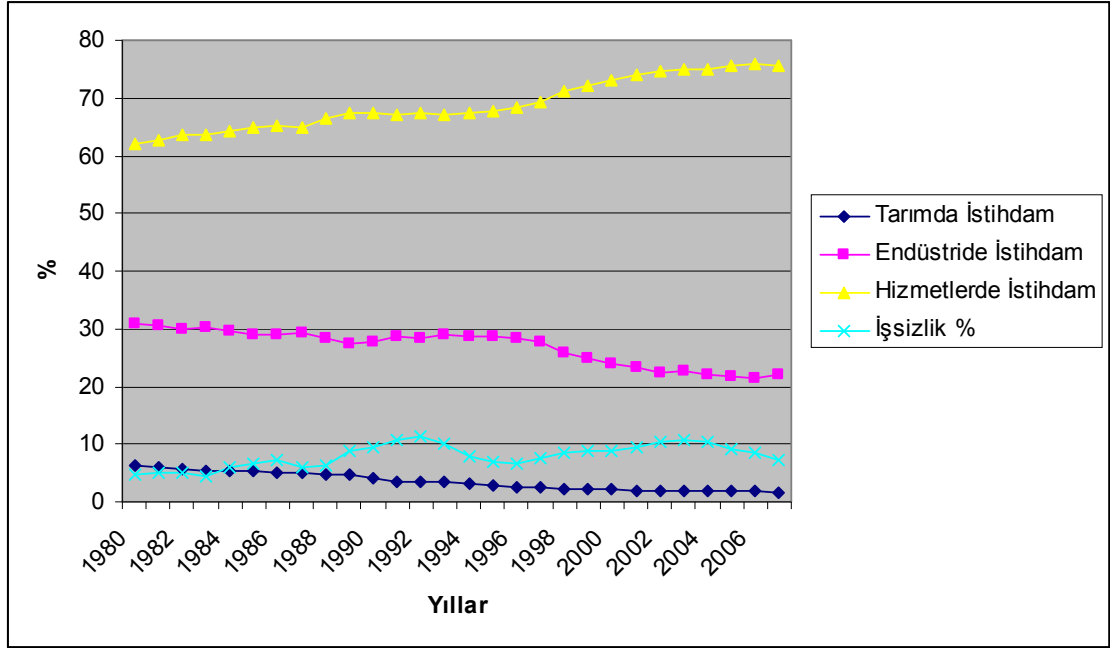
(Kaynak: World Development Indicators–2009)

Yıllar	İstihdamın sektörel Dağılımı %			İşsizlik %
	Tarımda	Endüstride	Hizmetlerde	
1980	6,3	30,8	62,1	4,80
1985	5,3	28,9	65	6,60
1990	4,1	27,8	67,5	9,60
1995	2,9	28,7	67,6	6,90
2000	2,2	24	73	8,80
2005	2	21,7	75,6	9,00
2007	1,6	21,9	75,6	7,30

Tablo 2.16’ya göre İsrail Devletinde istihdamın sektörel dağılımı 1980 yılında, tarım sektörü %6,3, sanayi sektörü %30,8 ve hizmet sektöründe ise %62,1 oranında olmuştur. Daha sonra tarım sektörü ve sanayi sektöründe kademeli olarak düşüşler yaşanırken bu dönemde hizmet sektörü ise düzenli olarak yükselmiştir. Teknolojik gelişmeye paralel olarak tarım ve sanayi sektörü emek yoğun bir durumdan teknolojiye dayanan bir yapıya dönüşmüştür. Hizmet sektörü ise tüm gelişmiş ülkelerde görülen trende uygun olarak artış göstermiştir.

Şekil 2.14 İsrail’de İstihdamın Sektörel Dağılımının Değişimi

(Kaynak: Tablo 2.16’deki veriler)

Şekil 2.14. incelendiğinde yüksek teknolojinin kullanılmasına paralel olarak tarım ve sanayi sektöründe istihdam edilen eleman sayısı düşerken, hizmet sektöründe ise gelişmiş ülkelerdeki gelişmeye benzer bir şekilde artış meydana gelmiştir.

2.2.6. Temel Ekonomik Sektörler

2.2.6.1. Tarım

İsrail, üretim miktarını etkileyen doğal kaynaklardaki kıtlığın (özellikle su ve ekilebilir arazi) üstesinden yoğun teknolojik üretim sistemiyle gelmiştir. Tarım sektöründeki istikrarlı büyüme, tarımla ilgili sanayi sektörleri, çiftçiler ve araştırmacılar arasındaki yakın iş birliği neticesinde olmuştur¹⁷⁰. Ülke topraklarının yaklaşık % 72'si çöl olan İsrail'de tarım kesiminin ekonomi içerisindeki nispi payının düşüklüğüne rağmen bu kesimde diğer kesimlere kıyasla daha yoğun bir devlet müdahalesi bulunmaktadır¹⁷¹. İsraili çiftçiler ve bilim adamları zorlu çevre ve sınırlı su kaynaklarıyla mücadele etmişlerdir. Onların bu deneyimi özellikle gelişen

¹⁷⁰ <http://www.mfa.gov.il/MFA/Facts+About+Israel/Economy/Economy-sectors+of+the+Economy.htm>

¹⁷¹ Özlenen ve Güzel (1997). a.g.e. s.48.

ülkelere örnek olmuştur. Onların başarısının altında kendilerini tarımın gelişmesine adanmış ve dünyaya toprağın gerçek bir değer olarak nasıl kullanıldığını gösteren İsraili çiftçiler ile bilim adamlarının azim ve zekâsı yatmaktadır. Sanayi ve Ar-Ge arasındaki iş birliği, pazara yönelik tarım ticaretinin gelişmesine öncülük etmiştir. Dünya çapında tarım teknolojisindeki çözümleri ve özellikle de sulamaya yönelik çözümleriyle dünyaya örnek olmuşlardır¹⁷².

İsrail'in kuru tarıma dayalı üretim yapısı hızlı bir dönüşüm sürecine girmiş ve sulu tarıma yönelik yoğun bir modernizasyona gidilmiştir. Ülkenin tarımsal gelişiminde kooperatifleşmenin oldukça önemli bir katkısı olup bütün kooperatif oluşumları Moşav ve Kibutz adı verilen iki ana modele dayanmaktadır. Küçük toprak sahiplerinin oluşturduğu Moşav modelinde her çiftçi kendi toprağını işlemekte ve kendi üretiminden sorumlu olmakta fakat sosyal güvenliği ve ürünün pazarlanması bu kolektif yapı içerisinde sağlanmaktadır. 1995 yılı itibarıyla yaklaşık 411 Moşav 160.000 kişiyi kapsamaktadır. Kaynakların, iş gücünün, kâr ve zararın ortak mülkiyetine ve paylaşımına dayalı kibutz sistemi ise kolektif bir şirket şeklinde olup her üyenin en iyi olduğu konuda çalışması beklenmektedir. Bu yapı altında faaliyet gösterenlere hizmetleri karşılığı herhangi bir ücret ödenmemekte, fakat kişi ihtiyaç duyduğu tüm mal ve hizmetleri yine herhangi bir ödeme yapmadan temin edebilmektedir. Kibutzlar, gönüllü katılımın, çok taraflı sorumluluğun ve eşit hakların bulunduğu bir sistemdir. 1995 yılı itibarıyla, ülkede yer alan yaklaşık 410 kibutz'da 122.500 kişi yaşamakta olup bu rakam ülke toplam nüfusunun % 2,7'sine karşılık gelmektedir. Gerek kibutzlar gerekse moşavlar İsrail Devleti'nin kuruluşundan itibaren ekim yapılan topraklarda büyük ölçekli bir yayılma politikası izlenmiş olup toprakların ıslah edilip ekime açılması yolu ile 1948 yılında 1.650 bin dönüm olan ekilebilir arazi, 1990'lı yıllarda 4.371 bin dönüme ulaşmıştır. Kuru tarıma elverişli arazi 4,1 milyon dönümdür. Ayrıca ülke topraklarının 8,5 milyon dönümü doğal otlak, 0,9 milyon dönümü ise ormanlıktır¹⁷³.

Şehirleşme ile birlikte İsrail'in su sıkıntısı iki kat artmıştır. Yarım yüzyıldır tarım ile uğraşan nüfus 400 binden 750 bine yükselmiş, buna karşılık toplam nüfus içinde payı % 12 'den %5'den daha az bir seviyeye düşmüştür. Bugün, İsrail'in gıda

¹⁷²<http://www.mfa.gov.il/MFA/Facts+About+Israel/Economy/Economy+Sectors+of+the+Economy.htm>

¹⁷³ Sezer Özlenen ve H.Tülay Güzel.(1997).İsrail ülke Etüdü, İstanbul Ticaret Odası yayın no. 1997–22 s.48–49.

ihtiyacının çoğu, iç üretimle karşılanmakta, yetmediği durumlarda ithalât ile gıda ihtiyacı karşılanmaktadır. İsrail'in başlıca tarımsal ihraç ürünleri: Tahıl, yağ tohumu, et, kahve, kakao ve şekerden oluşmaktadır. Diğer ihraç ürünleri ise çiftlik ürünleri, büyük miktarda mandıra ve kümes hayvancılığı ürünlerinden oluşmuştur. Bunlara ek olarak, yerel olarak yetişen sebze, meyve ve çiçeklerin büyük çeşidini de eklemek gerekmektedir. Sıcak İsrail'deki çiftçilere Avrupa pazarına erken girme avantajı vermiştir¹⁷⁴. İsrail'de tarım kuzey kıyı bölgesi, ortadaki yüksek bölgeler ve yukarı Ürdün vadisi olmak üzere başlıca üç bölgede yapılmaktadır. 1994 yılında tarımsal üretimden elde edilen kazanç 6 milyar 747 milyon şekel iken, 1994 yılında ülkenin toplam tarım ürünleri ihracatı 593,7 milyon dolar, 1995 yılında ise 740,5 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir¹⁷⁵.

1995 yılı itibarıyla toplam 740,5 milyon dolar olan tarım ürünleri ihracatının 177,3 milyon dolarını bitkisel ürünler; 286 milyon dolarını meyveler ve 22,5 milyon dolarını canlı hayvanlar oluşturmaktadır. 1995 yılı itibarıyla tarım ürünleri ihracatının 19.046,1 milyon dolar olan toplam ülke ihracatı içerisindeki payı ise % 25,7 olarak gerçekleşmiştir. En son 1981 yılında gerçekleştirilen tarım sayımına göre ortalama 12,6 hektar alanda 43.000 çiftçi ailesi yer almakta olup bunların % 19,8'i, 1 hektarın altında; % 75,7'si, 1–9 hektar arasında; % 3,3'ü, 10–49 hektar arasında; %0,4'ü, 50–159 hektar arasında; % 0,8'i, 200 hektar ve üstünde yerleşime sahiptir. 1995 yılı itibarıyla çiftliklerde 395.000 baş sığır; 327.000 baş koyun; 94.000 baş keçi ve 40.085 milyon kümes hayvanı vardır. Gene 1995 yılı yumurta üretimi 1.946.5 milyon adet; inek sütü 1.136.3 milyon litre; balık üretimi 24,9 bin ton; kümes hayvanı eti ise 353,2 bin ton olarak gerçekleşmiştir¹⁷⁶.

¹⁷⁴ <http://www.mfa.gov.il/MFA/Facts+About+Israel/Economy/+Sectors+of+the+Economy.htm>

¹⁷⁵ Özlenen ve Güzel .(1997). a.g.e. s.50.

¹⁷⁶ Özlenen ve Güzel.(1997). a.g.e. s.51.

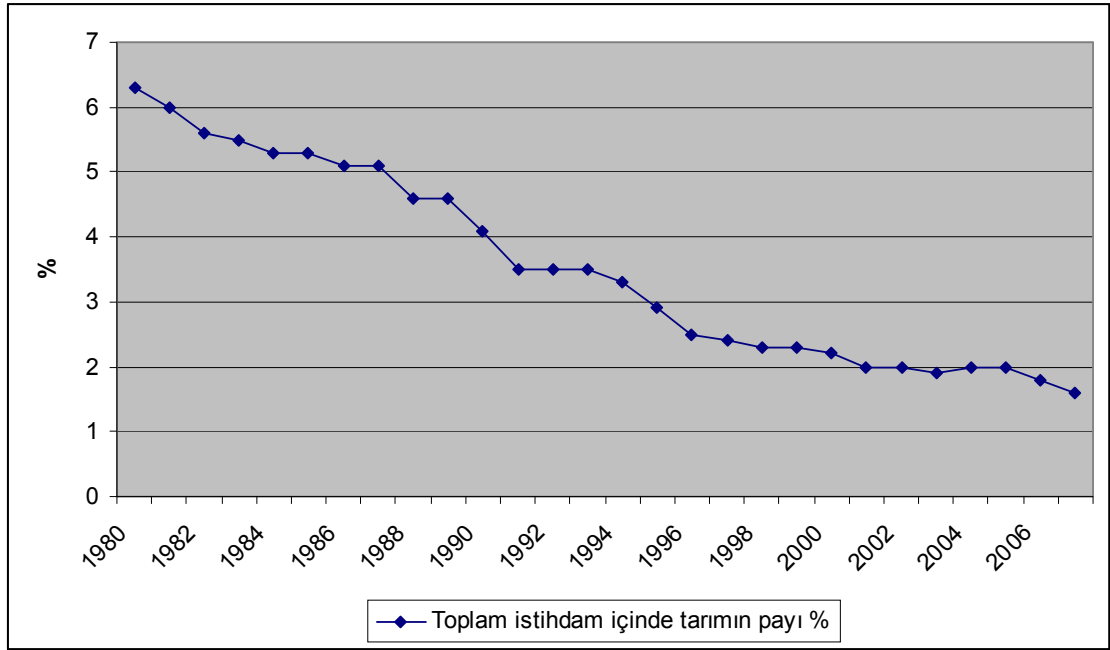
Tablo 2-17. İsrail’de Toplam İstihdam İçinde Tarım sektörünün Payı (%)

(Kaynak: World Development Indicators–2009)

Yıllar	Toplam istihdam içinde tarımın payı %
1980	6,3
1985	5,3
1990	4,1
1995	2,9
2000	2,2
2005	2
2007	1,6

Tablo 2.17’ye göre tarım sektöründe istihdam edilen işçi sayısı 1980 yılında %6,3 iken, düzenli bir şekilde düşme eğilimi göstermiş ve 2007 yılında % 1,6 oranını görmüştür. Bu düşüşte tarım sektöründe teknolojinin kullanılması ve makineleşmenin artmasına bağlı olarak, emek yoğun bir sektörden teknolojinin daha yoğun kullanıldığı bir sektöre dönüşmüştür.

Şekil 2.15 İsrail’de Toplam İstihdam İçinde Tarım sektörünün Payının değişimi
(Kaynak: Tablo 2.17’deki veriler)

Şekil 2.15. incelendiğinde tarım sektörünün toplam istihdam içindeki payı 1980 yılından 2007 yılına kadar tarımda makineleşmenin kullanılması ve mevcut hükümetlerin politika olarak tarım sektörünü desteklemek yerine sanayileşmeye dayalı bir politika izlemesi sonucu düşmüştür.

2.2.6.2. Sanayi

İsrail Devleti, yoğun olarak Ar-Ge’ye dayanan yüksek teknoloji süreçleri, âlet ve makineleşmesi ile birçok geleneksel alanın da dâhil olduğu, kendi imalât sektörüne sahip olan sanayileşmiş bir ülkedir. Bu hızlı ve yoğun bir gelişmenin sonucudur. Bugünün dinamik ve çeşitlendirilmiş sanayi sektörü, küçük atölyelerden geliştirilerek bugünkü modern haline ulaşmıştır. Bu atölyeler, 19.yüzyılın sonlarından beri tarımsal üretim süreçleri ve tarım âletleri yapımı için kurulmuşlardır¹⁷⁷. Yüksek nitelikli iş gücü ve ham madde açısından dışa bağımlılık dolayısıyla İsrail’de yüksek teknoloji ve know-how gerektiren, teknik yeniliklerin uygulandığı, bilgi yoğun sanayi dalları gelişme göstermeye başlamıştır. 1970’li yıllara kadar gıda sanayi, tekstil ve konfeksiyon, mobilya, gübre ve tarımsal ilâçlar,

¹⁷⁷<http://www.mfa.gov.il/MFA/Facts+About+Israel/Economy/Economy+Sectors+of+the+Economy.htm>

kimyasal ürünler, plâstik ürünler, kauçuk ürünler ve metal ürünleri ülkenin sınaî üretimini büyük bir kısmını oluştururken son 20 yıldır elektronik tıbbî sanayi, tarım teknolojisi, telekomünikasyon, kimyasallar, donanım ve yazılım sistemleri, elmas kesimi ve parlaticılığı gelişme gösteren başlıca sanayi dalları arasındadır¹⁷⁸.

Sanayileşmenin yeni evresi, ülkenin savunması için gerekli olan savaş silâhlarının imalâtına ve geliştirilmesine yoğunlaşmıştır. Yeni kurulan devletin silâh ambargosu tehlikesine maruz kalması bu durumu hızlandırmıştır. Silâhlanma ve havacılık sanayilerine yapılan geniş yatırımlar, yeni teknolojilerin yaratılmasına neden olmuştur. İsrail'in yüksek teknolojisinin temelini oluşturan; elektronik Tıbbî cihazlar, bilgisayar ve yazılım, telekomünikasyon vb. alanlarda olmuştur. Bunun yanı sıra İsrail Devleti Intel, Microsoft ve IBM gibi çok uluslu şirketlere yatırım yapma ve üs kurmaları için kapılarını açmıştır¹⁷⁹.

1990'larda eski Sovyetler Birliğinden göçlerin sonucu, oldukça kalifiye bilim adamları, mühendisler, teknisyenler ve tıp alanında çalışan uzmanlar, İsrail sanayisinin şimdiki sofistike haline ulaşmasına ve ihracat ürünlerinin donanımına katkı sunmuşlardır. Doğal kaynak ve ham maddelerin yetersizliğinden dolayı sıkıntı yaşayan İsrail'in avantajı, onun oldukça kalifiye iş gücü, bilimsel kurumları ve Ar-Ge merkezlerinin olmasıdır. Bugün İsrail sanayisi, yüksek katma değer sağlayan, kendi bilimsel yaratıcılığı ve teknolojik inovasyonu ile geliştirilen ürünler üretmektedir ve daha çok imalât ürünlerine yoğunlaşmıştır¹⁸⁰.

1990 yılı başlarında, çoğu gelişmiş ülkenin sanayilerindeki iş gücü miktarı sabit kalmış veya azalmış iken, İsrail'in kendi iş gücü artmaya devam etmiş, sanayideki iş gücünün %25'den fazlası yüksek teknoloji imalâtında istihdam edilmiştir. Geçen yirmi yılda, sanayi ürünleri; elektronik tıp malzemeleri üretimi, tarım teknolojisi, telekomünikasyon, sağlıklı kimyasallar, bilgisayar yazılım ve donanımları ile birlikte, elmas işletmeciliği, İsrail'i uluslar arası bir seviyeye getirmiştir. 2008'de imalât sanayisinde 384,000 kişi istihdam edilmiştir. Bu dönemde

¹⁷⁸ Özlenen ve güzel .(1997). a.g.e. s.53.

¹⁷⁹<http://www.mfa.gov.il/MFA/Facts+About+Israel/Economy/Economy+Sectors+of+the+Economy.htm>

¹⁸⁰ <http://www.mfa.gov.il/MFA/Facts+About+Israel/Economy/Economy+Sectors+of+the+Economy.htm>

İsrail'in 11,000 sanayi fabrikası olup, bu fabrikalardan 58 milyar dolarlık üretim gerçekleştirilmiştir ve bu üretimin yarısından çoğu ihraç edilmiştir¹⁸¹.

Yüksek Teknoloji Sanayi, Yüksek teknoloji sektöründeki en hızlı büyüme oranları yakın zamanlarda yıllık ortalama % 8 oranında gerçekleşmiştir. Bu sektör; ustalık, yoğun sermaye ve sofistike üretim teknikleri gerektirmektedir. Bunlara ilâveten, Ar-Ge alanında dikkate değer bir yatırım da gerekmektedir. İsrail, GSYİH'sının % 4,9'unu yüksek teknoloji alanına harcamakta, bu da OECD ülkeleri arasında en yüksek oranı oluşturmaktadır. Bu alana yapılan harcamalarla İsrail'de Ar-Ge'nin kalitesi yükselmiştir. BM uzmanlarına göre, İsrail yüksek teknoloji alanına yaptığı yatırım tutarı açısından, dünyadaki ilk 10 ülke içerisinde yer almaktadır. İsrail'in 1965'deki sanayi üretiminin tek başına % 37'si yüksek teknoloji tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu oran 1985'de % 58'e ve 2006'da % 70'e yükselmiştir¹⁸².

Yüksek teknolojiye dayanan ihracat miktarı 1991'de 3 milyar dolar iken 2000 yılında 4 kat artarak yaklaşık 12,3 milyar dolara yükselmiş ve 2006'da 29 milyar dolara ulaşmıştır. Ayrıca 5,9 milyar dolar da diğer yüksek teknoloji hizmetleri ihraç etmiştir. 2009'da BİT (Bilgi ve iletişim teknolojisi yüksek teknolojinin önemli bir kısmını oluşturuyordu) miktarı yaklaşık 19 milyar doları buluyordu. Bu sektörün GSYİH'ya katkısı % 17,3'tü. Buna ilâveten 204 bin kişi bu sektörde istihdam edilirken, sektörün yaklaşık ihracatı 16 milyar dolar idi. Kamu bütçesinin %90'ı Ar-Ge için harcanmaktayken bu akam 2006 yılında yaklaşık 7 milyar dolar civarında gerçekleşmiştir. Yüksek teknoloji sanayine yatırımların çoğu, ortak girişim sermaye fonları üzerinden olmuştur¹⁸³.

Son yıllarda İsrail hükümet'i, başarılı şirketlerin sorunsuz çalışması için, borçlarının geri ödemesinde şirketlere yardım etmiş, ayrıca Ar-Ge projeleri için ABD, Kanada, İtalya, Belçika, Avusturya, Fransa, İsveç, Almanya, Hollânda, İrlanda, Portekiz, İspanya, Hong Kong, Hindistan, Türkiye ve Çin'le ortak girişim

¹⁸¹ <http://www.mfa.gov.il/MFA/Facts+About+Israel/Economy/Economy-Sectors+of+the+Economy.htm>

¹⁸² <http://www.mfa.gov.il/MFA/Facts+About+Israel/Economy/Economy-Sectors+of+the+Economy.htm>

¹⁸³ <http://www.mfa.gov.il/MFA/Facts+About+Israel/Economy/Economy-Sectors+of+the+Economy.htm>

fonları antlaşmaları yapmıştır¹⁸⁴. Bilgi teknolojisi çağında, internet ve e-ticaret İsrail ekonomisine girmiş ve özellikle onun yüksek teknoloji sanayisinin gelişmesinde ve dünyanın en önde gelen ülkesi olmasına yol açmıştır. Multi milyar dolarlık işlemler, İsrail'in olağanüstü yenilikçi yeteneklerinden ötürü, uluslar arası piyasada tanınan bazı İsraili firmalarda toplanmıştır. Bu durum kalifiye iş gücünün varlığıyla iki kat yükselmiştir. Wall Street ve Avrupa borsalarındaki İsrail firmalarının büyüyen varlığı ile yüksek teknolojisi diğer saygı duyulacak alanlardır¹⁸⁵.

İsrail'in Elmas Endüstrisi, İsrail, dünya elmas üretim ve ticaretinde öncü bir ülkedir. Bunun ana nedeni, İsrail elmas sanayisinin çoklu fonksiyonlara sahip olmasıdır. İsrail elması, güven ve itimatla eş anlamlıdır. Elmanın hakikî olması ve tartışmasız kalitesi, İsrail tarafından garanti edilmektedir. Ayrıca, İsrail elmas sanayisi üstün teknolojisi ile dünyada liderdir. İsrail üstün teknolojisiyle, kaba ya da işlenmemiş ürünlerden, parlatılmış ya da işlenmiş en iyi ürünler elde edilmektedir. Yerel üretimin büyük mal stoku ile birlikte, vergisiz işlenmemiş ve işlenmiş elmas ithalâtının sağlanması dış piyasada rekabetçi fiyatlar elde etmesine yaramaktadır. İsrail elmas borsası, dünyadaki en büyük elmas borsasıdır. Her bir elmas alıcısının ihtiyaçlarını ve operasyonel işlemlerini tek çatı altında barındırmaktadır. 2008 yılında ihraç edilen elmas tutarı 9,4 milyar dolara ulaşmıştır. 2009 yılındaki resesyona sanayi kötü bir biçimde etkilenmişse de, veriler göstermiştir ki küresel talep 2010 boyunca da artarak ihracat seviyesi yeniden önceki seviyelerine yükselmiştir. 2009 yılı boyunca İsrail elmas ihracatının çoğunu ABD'ne yapmıştır. Benzer bir şekilde Hong Kong Belçika ve İsviçre İsrail'in diğer önemli müşterileridir¹⁸⁶.

¹⁸⁴ <http://www.mfa.gov.il/MFA/Facts+About+Israel/Economy/Economy-Sectors+of+the+Economy.htm>

¹⁸⁵ <http://www.mfa.gov.il/MFA/Facts+About+Israel/Economy/Economy-Sectors+of+the+Economy.htm>

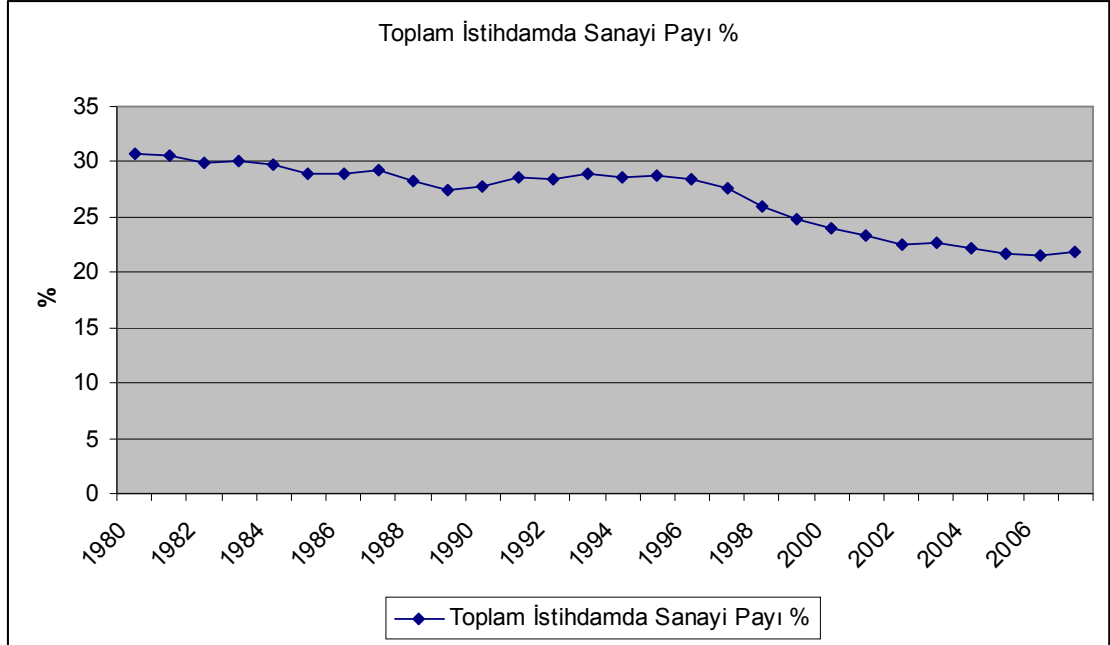
¹⁸⁶ <http://www.mfa.gov.il/MFA/Facts+About+Israel/Economy/Economy-Sectors+of+the+Economy.htm>

Tablo 2-18. İsrail’de Toplam İstihdam İçinde Sanayi Sektörünün Payı (%)
(Kaynak: World Development Indicators–2009)

Yıllar	Toplam İstihdamda Sanayi Payı (%)
1980	30,8
1985	28,9
1990	27,8
1995	28,7
2000	24
2005	21,7
2007	21,9

Tablo 2.18 incelendiğinde toplam istihdam içinde sanayi sektörünün payı 1980 yılından 2007 yılına kadar azalarak düşmüştür. 1960’lardan sonra tüm kalkınma plânlarında sanayi sektörüne önem ve ağırlık verilmesi neticesi sanayi sektörü gelişmiş, bu alanda istidam edilen işçi sayısı artmıştır. Fakat 1980 sonrası yüksek teknolojiye yapılan yatırımlar sonucu sanayi sektöründe istihdam edilen eleman sayısı düşerken hizmet sektöründeki istihdam edilen eleman sayısı artmıştır.

Şekil 2.16 İsrail’de Toplam İstihdam İçinde Sanayi Sektörünün Payının Değişimi
(Kaynak: Tablo 2.18’deki veriler)

Şekil 2.16. incelendiğinde toplam istihdam içinde sanayi sektörünün payı 1980 sonrası yüksek teknolojideki gelişmelere paralel olarak sanayide makineleşme ve robot kullanımı yüzünden %30’lar seviyesinden %21’e düşmüştür.

2.2.6.3. Hizmetler

İnşaat sektörü: İsrail devletinin ilk yıllarında toplam inşaat üretim miktarının % 84’ü mesken amaçlı inşa edilen inşaatlarından oluşmaktaydı. Geri kalan miktar ise, alt yapı inşaatı olarak yer almıştır. İnşa edilen mesken miktarları 1991’e kadar % 70–75 arasında dalgalanmıştır. Arka arkaya gelen göçlerin mesken inşaatı taleplerini karşılamak için mesken üretim miktarı % 85’e çıkmıştır.¹⁸⁷ Sonuç olarak, inşaat sektörü üretimi 1990–92 döneminde çok hızlı büyümüştür. İnşaat sektöründeki bu gelişmenin arkasında yatan temel unsur, bu dönemde Sovyetler Birliği’nden ülkeye yönelik yoğun göç akışıdır¹⁸⁸.

O tarihten sonra mesken üretimi giderek azalmış ve yıllık rakam 2004’te 29.000’e düşmüştür. Yeni apartmanların tamamlanmasıyla sayı 1992’de önce 70,100’e yükselmiş, sonra tekrar azalarak 31,700’e düşmüştür. 2005 yılında

¹⁸⁷ <http://www.mfa.gov.il/MFA/Facts+About+Israel/Economy/Economy-Sectors+of+the+Economy.htm>

¹⁸⁸ Özlenen ve Güzel .(1997). a.g.e. s.49.

ekonominin öncü kolu ve ekonomik aktivitelerin barometresi olarak düşünülmüş olan inşaat sektörü GSYİH'ya katkısı 2006'da katkısı yalnızca %5 olmuşken 1950'de % 30 idi. Başlangıçta hemen hemen bütün inşaat sektöründe yatırımlar ve hükümet inisiyatifinin sonucu iken, 1958 ve 1989 yılları arasında devletin payı kademeli olarak düşerek % 67'den %16'ya inmiştir. İsrail'e yüz binlerce göçle beraber özel sektör hızla artan talebi karşılayamamıştır.

Ulaşım ve iletişim sektörü: Ulaşım ve iletişim sektörünün önemi onun ekonominin istatistiklerindeki küçük payını artırmıştır. Alt yapı sanayi olarak bütün diğer ekonomi dallarına hizmet vermektedir. Üretim sektöründen daha fazla, hizmet sektörüne yararlı olan ve büyüyen bu sektör, bütün modern ekonomilerde önemli yer tutmakta ve üretim sektörlerinden daha hızlı büyümektedir. Son zamanlarda, havacılık alanında, turizmdeki gelişmeye paralel olarak önemli büyüme yaşamıştır. Bununla birlikte iletişim sektörünün büyümesi, ulaşım sektörüne göre daha hızlı olmuştur. Ulaşım ve iletişim sektörünün GSYİH'ya katkısı 2006 yılında % 7 oranında gerçekleşmiş olup mal ve hizmet ihracatlarının % 8'ini oluşturmaktadır. Ülkenin emek gücünün %5'i bu sektörde istihdam edilmiştir. Gelirin %36'sı kara taşımacılığında, %20'si gemicilik ve havacılıktan, %39'u iletişimden ve geri kalanı da çeşitli hizmetlerden elde edilmiştir. 1950'nin başından bu yana İsrail'in ticaret filosunun toplam brüt tonajı 10 kattan fazla büyümüştür. Hava taşımacılığındaki uçuş ve yolcu sayısı 100 kat artmışken, aynı zaman diliminde, yol uzunluğu 2 kat, otobüs sayısı 3 kattan fazla ve kamyon sayısı ise 10 kat artmıştır.

Karayolları: İsrail'in 1980 yılında 11,810 km olan kara yolu uzunluğu, 1990 yılında 13,199 km, 2006 yılında ise 17,686 km'ye ulaşmıştır. 1990-2006 yılları arasında %110 oranında artan (1,69 milyon kişiye ulaşan) özel araç sahipliği ile 1,02 milyondan 2,18 milyona yükselen toplam taşıt sayısı, İsrail'in kara yolu alt yapısındaki gelişmeleri gölgede bırakmaktadır. Kara yollarına yapılan yatırımların toplam değeri, 2006 yılında yıllık ortalama %23, 2007 yılında ise %32 düzeyinde olmasına rağmen nüfusun yoğun olduğu şehir merkezlerinde sıklıkla yaşanan trafik sıkışıklığı, kara yolu alt yapısını zorlamaktadır. Değişen vergi oranları ve yeni İsrail Şekli'nin 2007 ortalarından itibaren değer kazanması, taşıt ithalâtını daha da fazla artırmıştır. Yapımına devam edilen ve bitirildiğinde toplam uzunluğunun 300 km.'ye ulaşması hedeflenen ücretli otoyollar yollar ile sık kullanılan kara yollarına alternatifler üretilmeye çalışılmaktadır. 2001 yılından itibaren hükümet, daha önce

kooperatifler aracılığıyla kullanılan halk otobüsleri rotalarının % 15'ini rekabete açmıştır¹⁸⁹.

Hava Yolları: İsrail'e gerçekleştirilen seyahatlerin % 90'ı hava yolu ile yapılmakta olduğundan hava yolu taşımacılığının İsrail için önemi büyüktür. 2003-2005 yılları arasında özelleştirilen El Al Şirketi, artan rekabete rağmen hâlihazırda hava yolu taşımacılığında lider şirkettir. Son yıllarda artan turist sayısı da sektörün gelişimine katkıda bulunmaktadır. İsrail'in AB ile 2007 yılının sonundan bu yana yürütmekte olduğu hava sahasının açılması anlaşmasının imzalanması ile birlikte El Al Şirketi'nin daha fazla oranda rekabetle karşılaşacağı tahmin edilmektedir. İsrail Hava Alanları İdaresi (IAA), ülkedeki sekiz hava alanının faaliyetlerinden sorumlu olan hükümet birimidir. Tel Aviv'e 20 km ve Kudüs'e 40 km uzaklıkta yer alan Ben Gurion Hava alanı, ülkenin en önemli hava alanıdır. Yeni terminal binası Kasım 2004'te hizmete giren ve yalnızca uluslar arası seferler düzenlenen Ben Gurion Hava alanının yıllık yolcu kapasitesi 16 milyon yolcuya ulaşmıştır. Ülkenin ikinci büyük hava alanı olan Eylat Hava alanının yenilenmesi için ise 150 milyon Dolar değerinde bir proje tasarlanmaktadır. Eylat Hava alanı, bazı Avrupa ülkelerine yapılan charter seferleri ve Tel Aviv Dov Hoz Hava alanı ile iç hat uçuşları (Tel Aviv–Eylat) için hizmet vermektedir¹⁹⁰.

Deniz Yolları: Ülkenin başlıca limanları Liman İdaresi'ne bağlı olan ve farklı şirketler tarafından işletilen Akdeniz kıyısındaki Hayfa ve Ashdod Limanları ile Kızıldeniz kıyısındaki Eylat Limanı'dır. Ne var ki, limanlardaki alt yapı yetersizliği, kısa çalışma saatleri ve sık sık yaşanan işçi grevleri nedeniyle İsrail'in deniz yolu trafiğinde de son yıllarda artış yaşanmıştır. Bu dar boğazı aşmak amacıyla hükümet Ashdod Limanı'nın yeniden yapılandırılması için ihale açmış Liman,2005 yılı ortasında gecikmeli de olsa yeniden faaliyete geçmiştir. Sektör de gelecek 15 yıl içinde özelleştirme çalışmalarına hız verilmesi ve kargo taşımacılığının en az %50 oranında artırılması plânlanmaktadır¹⁹¹.

Turizm sektörü: Kudüs'ün, Musevîliğin, Hıristiyanlığın ve Müslümanlığın dini merkezi olmasının yanı sıra Eylat civarında ve Akdeniz kıyılarında önemli turistik merkezlere sahip olan İsrail'de turizm sektörü GSMH içerisinde önemli bir

¹⁸⁹ İnci Selin Aydın .(2009). İsrail Ülke Raporu. T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi

¹⁹⁰ Aydın .(2009). a.g.e.

¹⁹¹ Aydın .(2009). a.g.e.

paya sahiptir. Gelecek on yılda turist sayısının 43 milyona ulaşması beklenen turizm sektörü, mevcut durumda 50 bin kişiye iş imkânı sağlamakta olup bu sektörden elde edilen gelir yaklaşık 2 milyar dolar düzeyindedir. Bu rakam, ülkenin sınaî mamul ihracatından elde ettiği kazancın 1/6'sına eşittir¹⁹². Turizm 1984 yılında İsrail'in önemli bir döviz kaynağı olmuştur. Turizmde 1.08 milyar dolar kazanç elde etmiştir. Buna ek olarak İsrail hava yolları turizmle ilgili olarak 210 milyon dolar kazanmıştır.

1986 yılında 929,631 turist hava yoluyla, 18,252 kişi deniz yoluyla, 17,563 turist ise diğer ulaşım yollarıyla İsrail'e ulaşmıştır. 1986 yılındaki gelen turistlerin % 60'ı Avrupa kökenli, %20 'si ise ABD kökenli olmuştur. 1986 yılındaki rakamları dikkate değer bir artış göstermişse de 3 yıl önceki rakamlara nazaran %13 oranında bir düşme yaşanmıştır. Bu düşüşte Orta Doğu'daki güvenlik sorunu ve ABD dolarının Avrupa para birimleri karşısında değerinin düşmesi sayılabilir¹⁹³.

İsrail coğrafik farklılığı, arkeolojik ve dini yerlerinden ötürü turist çekmektedir. Ülkeyi ziyaret eden en fazla turist 2008 yılında zirve yapmış ve 3 milyonu aşmıştır. Bu rakamı diğer yıllarla mukayese ettiğimizde, 1950 yılında 33,000, 1960 yılında 118,000, 1970 yılında 441,000, 1980 yılında 1.18 milyon, 1990 yılında 1.34 milyon, 2000 yılında ise 2.41 milyon kişi olarak gerçekleşmiştir. Ülkeyi ziyaret eden turist sayısı artmaya devam etmektedir. 2010 'un ilk yarısında 1,6 milyon turist İsrail'i ziyaret etmiştir. Bu rakamlar bir önceki senenin aynı dönemine göre % 39'dan daha fazladır. İsrail'e gelen turistlerin % 21'ini Amerikalılar oluşturmaktadır. Amerikalıları %15 ile Ruslar ve geri kalan turist miktarını diğer Avrupa ülkeleri oluşturmaktadır¹⁹⁴. 2006 yılında turizm sektörü ekonomiye 2,8 milyar dolarlık yabancı döviz kazandırmıştır. 2010 yılının ilk yarısında ise ekonomiye yaklaşık 1.55 milyar dolarlık katkı sağlamıştır. Turizm sektörünün GSMH'ya katkısı % 3'ten az olmasına rağmen, bu sektör, yabancı para katma değerinin % 85'ine sahip olup bu sektörde 80,000 insan istihdam edilmektedir. Bu sektörün büyüklüğünün potansiyelinden henüz yeteri kadar istifade edilmemiştir. İsrail'in ekonomik büyüme plânında turizm önemli bir yere sahiptir¹⁹⁵.

¹⁹² Özlenen ve Güzel .(1997). a.g.e. s.49.

¹⁹³ http://www.mongabay.com/reference/country_studies/israel/economy.html

¹⁹⁴ <http://www.mfa.gov.il/MFA/Facts+About+Israel/Economy/+Sectors+of+the+Economy.htm>

¹⁹⁵ <http://www.mfa.gov.il/MFA/Facts+About+Israel/Economy/+Sectors+of+the+Economy.htm>

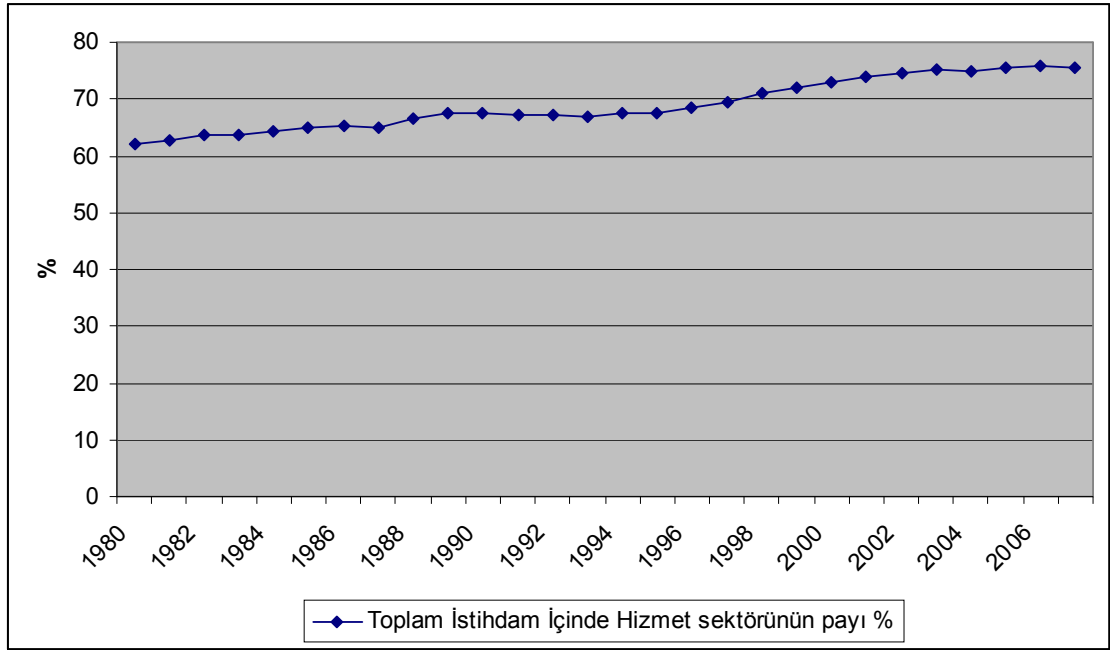
Tablo 2-19 İsrail’de Toplam İstihdam İçinde Hizmet Sektörünün Payı (%)

(Kaynak: World Development Indicators–2009)

Yıllar	Toplam İstihdamda Hizmet sektörünün payı (%)
1980	62,1
1985	65
1990	67,5
1995	67,6
2000	73
2005	75,6
2007	75,6

Tablo 2.19 değerler incelendiğinde 1980–2007 yılları arasında tarım ve sanayi alanında istihdam edilen eleman sayısı azalırken, hizmet sektörü alanında istihdam edilen eleman sayısı düzenli artışlarla yükselmiştir. Hizmet sektöründeki istihdam son yıllarda hızlı gelişme gösteren inşaat, turizm, ulaştırma ve iletişim alanlarında gerçekleşmiştir.

Şekil 2.17. İsrail’de Toplam İstihdam İçinde Hizmet Sektörünün Payının Değişimi
(Kaynak: Tablo 2.19’deki veriler)

Şekil 2.17 incelendiğinde 1980 yılında %62,1 oranında gerçekleşen hizmet sektöründeki istihdam oranı artış trendi gösterip 2007 yılında %75,6 oranına ulaşmıştır.

2.3. İHRACAT PERFORMANSI VE ÜZERİNDE ETKİLİ FAKTÖRLER

Performans genel anlamda amaçlı ve plânlanmış bir etkinlik sonucunda elde edileni, nicel ya da nitel olarak belirleyen bir kavramdır¹⁹⁶. İhracat performansı da bu tanımdan farklı bir anlam taşımamaktadır. İhracat performansı, ihracata girişme amacının yerine getirilme derecesi olarak algılanmalıdır. Bir ülke genellikle bir kısım ekonomik ve/veya stratejik amaçlarla ihracat faaliyetinde¹⁹⁷. Kar elde etmek, satış yapmak, döviz elde etmek ve ekonomik büyümek gibi amaçlar ekonomik amaçlardır. Pazar genişletme, rekabet tepkisi, dış pazarda yer edinme, ülke ekonomisini veya ürünü dış pazarda fark ettirmek gibi amaçlar ise stratejik amaçlardır. Bir ülkenin

¹⁹⁶ Zühal Akal.(2000). İşletmelerde Performans Ölçümü ve Denetimi, M.P. M.Yayınları, Yayın No:473; Ankara, s. 1

¹⁹⁷ S.Tamer Çavuşgil and, Shaoming, Zou. (1994). Marketing Strategy-Performance Relationship: An Investigation of the Empirical Link in Export Market Ventures", Journal of Marketing, Vol.58, January, s.4

ihracat performansını başarısı, ihracat pazarlama stratejileri ve yönetimin bu stratejileri uygulama yeteneğiyle belirlenir¹⁹⁸.

İhracat arz ve talep koşulları tarafından belirlenir. Talep yanında reel döviz kuru ve ihraç piyasasının gelir düzeyi vs. gibi faktörler vardır. Arz yanında ise GSYİH, büyüme oranı, dolaylı vergiler, ulaşım ve iletişim alt yapısı, tasarruflar, sanayileşme düzeyi, ham madde, üretim kapasitesi emek gücü, devletin Ar-Ge politikaları sayılabilir. Bu araştırmada daha ziyade içsel yani arz kapasitesi üzerinde durulacaktır¹⁹⁹.

2.3.1. İhracat Performansının Genel Belirleyicileri

2.3.1.1. GSYİH ve nüfus

Nüfus bakımından büyük ülkeler iç piyasalarının büyük olmasından dolayı ihracata daha az eğilimlidirler. İşletmelerin optimum ölçüğe erişebilmesi dış piyasaların varlığına daha az ihtiyaç duymaktadırlar. Nitekim dışa açıklık oranı açısından bir çok büyük ülkenin liberal bir dış ticaret politikası gütseler bile küçük ülkelerden geri olduğu söylenebilir. Nüfus bakımından büyük ülkeler ihracat hacimleri büyük olmasına rağmen, gerek kişi başı ihracat, gerekse ihracatın toplam hasılaya oranı bakımından düşük nüfuslu ülkelerden iyi olmayan bir performans sergiledikleri görülmektedir. Diğer yandan toplam nüfusun ihracat performansı üzerinde önemli olduğu kanıtlanamamıştır.²⁰⁰ Sonuç olarak nüfus ve diğer kaynaklar bakımından büyük ülkelerin dış ticaret ve ihracat hacimleri mutlak değer itibarıyla büyük olacaktır. Fakat oransal olarak bakıldığında bu büyüklüğün fazla bir anlamı kalmamaktadır. Bir başka deyişle büyüklük ihracat miktarını belirlemede fakat subjektif özellikler göz önünde tutulduğunda miktar cinsinden ifade edilen ihracat performansı önemini kaybetmektedir.

2.3.1.2. İç ulaşım engelleri

İç ulaşım maliyetleri ihracat performansı üzerinde olumsuz bir etkiye sahiptir. Buna karşılık ulaşım kolaylıkları ise ihracat üzerinde önemli rol oynamış ve ihracatçılar için önemi giderek artmaktadır. Diğer bir deyişle, ulaşım alt yapıları

¹⁹⁸ Çavuşgil and, Zou.(1994) a.g.e. s.7

¹⁹⁹ Marco Fugazza. (2004). Export Performance And Its Determinants: Supply And Demand Constraints. policy Issues In International Trade And Commodities Study Series No. 26, New York And Geneva, s.31.

²⁰⁰ Fugazza (2004) ,a.g.e., s.32.

ihracat sektörünün gelişiminin ilk aşamalarında önemli rol oynamaktadır. Asfalt yolların toplam yol miktarı içindeki yüzde oranı, ihracat açısından önemli ve büyük bir etkiye sahiptir. Bazı ampirik sonuçlara göre, Afrika ülkelerinin yetersiz ulaşım alt yapıları nedeniyle, ticaret büyüklükleri ve akışlarının düşük olduğu gözlenmiştir²⁰¹. Ulaşım etkinliğinin ve ulaşım metotlarındaki gelişmelerin devletlerin daha fazla ve daha iyi opsiyonlarla, ihracat pazarında daha iyi performans gösterme eğiliminde olacağı beklenmektedir. Daha iyi bir ulaşım performansı, devletlerin kendi müşterilerine daha hızlı ulaşmasına ve pazara girişte avantaj sağlayacağı gerçeği yatmaktadır. Bir diğer neden, etkili ulaşım ağı var olursa firmalara daha hızlı ve daha ucuz yoldan ürün gönderme imkânını sağlar Böylece devletler daha fazla hava alanı, otobanlar ve limanlarla ihracat pazarında yer almaya çalışmaktadırlar. Gelişmiş alt yapı imkânlarına sahip olan devletler daha az gelişmiş alt yapı imkânlarına sahip olanlara göre daha iyi performans göstermektedir²⁰².

Bir ülkenin ihracat performansını artırmada ulaşım alt yapıları önemli olup, bu ulaşım yöntemlerinin gelişmişliği deniz yolu ulaşımında yeterli ve gelişmiş limanlara sahip olması, hava yolu ulaşımında ise helikopter ve uçaklar için hava alanları sayısı ve kara yolları ulaşımında ise asfaltlanan yol ve otoban uzunluğu önemli bir kriterdir. Uluslar arası ticarete kara yolları ulaşımı önemli yere sahiptir. Kara yollarının etkinliği ve kullanılabilirliği, ham maddelerin bol olduğu yerlerden az olduğu yerlere taşınmasına ve üretilen nihaî malların pazarlara taşınmasına yardımcı olmaktadır. Kara yolları alt yapısının toplam imalât malları ihracatları üzerinde pozitif etkisi olduğu gözlenmiştir. Yapılan araştırma sonuçları göstermiştir ki, kara yolu yoğunluğundaki yüzdeler artışı hem düşük teknoloji hem de yüksek teknoloji mamul ihracatlarına pozitif ve önemli etkisi olmuştur. Gene bu sonuçlara göre, kara yolları alt yapısının etkisinin düşük teknolojiye dayanan ihracatlarda, yüksek teknolojiye dayanan ihracatlarına göre biraz daha yüksektir. Bu sonuçlara göre düşük teknolojili ürünler çok daha fazla ulaşım etkinliğine bağımlıdır²⁰³.

Ticaret ve coğrafya bağlantılarında bir ülkenin ticaret modelinin bir haritasını çıkarmaya çalıştığımızda kullandığımız karakteristiklerinden biri fizikî konumdur. Bir ülkenin gelirini, ticaret dinamiklerini ve üretim yapısını belirleyen coğrafya iki

²⁰¹ Fugazza (2004) ,a.g.e., s.33.

²⁰² Nsih-Gyasi, ve Christian K. .(2005). What Determines Exports Of United States States: Distance Or Location Factors. Middle Tennessee State University, Murfresboro, Tennessee, p26.

²⁰³ Gyasi and Christian. (2005). a.g.e.

farklı bakış açısından önemli rol oynamaktadır. Birincisi, bir yerin fizikî coğrafyası sahilleri, dağları, okyanusa ulaşılabilirliği ve doğal kaynaklara sahip olması önemli bir faktördür. İkinci bakış açısı, ekonomik aktörler arasındaki uzaklık belirlemektedir. Coğrafya bir ülkenin dünya pazarlarına entegre olmasında önemli rol oynamaktadır. Örneğin karayla kuşatılmış bir ülkenin entegrasyon maliyetleri sahile sahip bir ülkeden daha fazladır. Fizikî uzaklık coğrafyanın ikinci bakış açısı olarak doğrudan işlem maliyetlerini artırıcı, yüklenen malların ulaşım maliyetinden ötürü hassas malların yükleme tarihinin zaman maliyet ve uzak ülkelerin ekonomileri hakkında bilgi edinmemenin maliyeti etkilemektedir²⁰⁴.

2.3.1.3. Makro ekonomik çevre

Reel döviz kuru: Döviz kuru, bir yabancı para ile ulusal para arasındaki değişim oranı, diğer bir ifadeyle, iki milli para birimi arasındaki değişim oranıdır. Uluslar arası piyasalarda mal ve hizmet alımı v.b. alışverişlerde kullanılan ödeme araçları döviz olarak adlandırılır. Döviz Kuru, ülkeler arasındaki fiyat seviyelerini birbirine bağlayarak fiyat ve maliyet karşılaştırmaları yapılmasına imkân sağlar²⁰⁵. Reel döviz oranlarının ihracat performansı üzerinde önemli bir etkisi olduğu bütün zamanlar için ispatlanmıştır. Döviz oranlarındaki % 1'lik değer azalması (Devalüasyon), ihracatta % 6 ile % 10 arasında artışlar meydana getirmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, aşırı değerlenmiş paranın, ihracat performansı üzerinde olumsuz bir etkisi olduğunu göstermiştir. Aşırı değerlenmiş para, ihracat yapan firmanın fiyat rekabetini kaybetmesine neden olmaktadır. Bu durum, özellikle emeğe dayanan mal ve mamul ürünler için geçerlidir. Reel döviz oranlarının emsallerinin önemini açıklamada her iki mal temel bileşendir. Güçlü ihracatçıların sermaye-yoğun üretimle ilişkisi, zayıf ihracatçılara göre daha bağımlıdır²⁰⁶. Reel faiz oranlarının, ihracatçıların ihracat performanslarını etkilediği görülmüştür. Yüksek faiz oranları üreticinin maliyetlerini ve böylece ihracat rekabet yeteneğini olumsuz olarak etkilemektedir²⁰⁷. Genel olarak, döviz kuru oranının ticaret hacmi üzerinde önemli bir etkisi vardır. Döviz kuru mal fiyatlarının değişmesine neden olduğu kadar ithalât yapan ülkelerin alım gücünü de etkileyip uluslar arası rekabet seviyesini değiştirir.

²⁰⁴ Overman Et Al. (2001). The Economic Geography Of Trade 21 Production And Income: A Survey Of Empirics. CEPR Discussion Paper 2978, London.

²⁰⁵ Suna Oksay .(2001). Döviz Kuru ve Ödemeler Bilânçosu Politikaları: Türkiye (1923–2000) , İstanbul: Beta Basım s.30–31

²⁰⁶ Fugazza (2004) ,a.g.e., s.33.

²⁰⁷ Fugazza (2004) ,a.g.e., s.33

Eğer bir ihracat ürününün fiyatı düşerse yani iç piyasa malları ucuzlarsa o zaman rekabetin seviyesi iç ekonomide artar²⁰⁸.

İşçilik maliyetleri: İşçilik maliyetleri uluslar arası ticarete önemli bir faktördür. Bu yüzden imalât sürecindeki birim işçilik maliyetlerinin uluslar arası rekabette önemli bir yeri vardır. Yapılan analizler göstermiştir ki düşük işçilik maliyetleri uluslar arası rekabette önemli avantaj sağlamaktadır. Sanayi alanında fiyat rekabeti daha düşük teknolojik yoğunluk kadar, kalifiye olmayan ya da az kalifiye olan iş gücünün yaygın kullanımı ile ilgilidir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde emek-yoğun veya kaynak temelli sanayilerde uzmanlaşmış düşük kalifiyeli iş gücüne sahip sektörlerde rekabet için işçilik maliyetleri düşük tutulmalı, çoğunlukla standart ürünler olan emek-yoğun ürünlerle uluslar arası pazarlarda fiyat temelinde rekabet etmelidirler²⁰⁹. Ekonomi literatüründe belirtildiği gibi, sermaye mallarının fiyatları küresel pazarın fiyatlarına eşittir. İş gücü ve birim emek maliyeti uluslar arası rekabetin en önemli faktörleridir²¹⁰.

2.3.1.4. Doğrudan yabancı yatırımlar

Girişimcilerin kendi ülkeleri dışında başka ülkelere üretim ve hizmet sunma amacıyla demirbaş, makine parkı, know-how, patent, ticarî marka, teknoloji ve organizasyon göndermeleri yabancı ülkelere üretim tesisi kurma veya mevcut tesisi satın alma doğrudan sermaye yatırımı olarak adlandırılır. Birden fazla ülkede şubesi olan şirketlere de çok uluslu şirketler adı verilir. Bu şirketler 1960 yılından sonra yaygınlaşmıştır. Çok uluslu şirketlerin ilk örnekleri Amerikan şirketlerinde görülmüş, onları Batı Avrupa ve Japon şirketleri izlemiştir²¹¹.

Yakın dönemde küresel yatırım örnekleri ve ekonomik büyümenin etkisiyle doğrudan yabancı yatırımlar çeşitli görünümde kazanmıştır. Bunlar: Yabancı firmanın doğrudan satın alınması, ortaklık girişimi, yerel firmalarla teknolojik destek karşılığında stratejik ittifak, fikri mülkiyet haklarının lisanslanması gibi şekillerde olmuştur. İş âleminin küreselleşmesinde doğrudan yabancı yatırımlar önemli rol

²⁰⁸ Anthony G. Turner, and Stephen S. Golub .(1997). Towards a System of Unit Labor Cost-based Competitiveness Indicators for Advanced, Developing and Transition Countries, In Staff Studies for the World Economic Outlook, IMF. s.46-47

²⁰⁹ Turner, and Golub (1997).a.g.e.. s.46-47

²¹⁰ Stephen S.Golub and Janet Ceglowski (2002). South African Real Exchange Rates And Manufacturing Competitiveness. South African Journal Of Economics Volume 70, Issue 6, P.1047-1075

²¹¹ Kazım Oksay. .(1998). Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımı Kılavuzu, İstanbul: Doğan Matbaa s.128

oynamıştır. Gelişmekte olan ülkelerde DYY'ların çok derin etkisi olmuştur. Gelişmekte olan ülkelerde DYY'lar geçmişten günümüze kadar artarak büyümektedir. DYY şirket satın almaları, şirket birleşmeleri ve sanayi ürünlerinin küreselleşmesini beraberinde getirmektedir²¹².

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, ilgili ülkeyi hemen terk edemeyecekleri İçin ülke riskini de üstlenmiş olmaktadır. Bu nedenle, bu yatırımlar gideceği ülkenin makro ekonomik verilerini ve geleceğe ilişkin beklentilerini çok iyi tahlil ederek en az oranda risk almaya çalışmaktadırlar. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları genelde çok uluslu şirketler tarafından gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelere doğru kaymaktadır. Genellikle emek yoğun üretim yapan firmaların, ucuz iş gücünün bulunduğu gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelere yatırım yapma arzusu doğrudan yabancı sermayeyi bu ülkelere kaydırmaktadır. Çok uluslu şirketlerin gelişmekte olan ülkeye yerleşmesiyle beraber söz konusu ülkenin iş gücünün kalitesinde ve istihdamında artış, iş bölümü, uzmanlaşma ile yüksek teknolojiyi elde etme gibi avantajlar sunmaktadır²¹³. yabancı sermaye yatırımlarıyla hedef ülkenin üretim kapasitesini artıracak teknolojik bilgi birikimi ve benzeri transferlerde bulunmaktadır. Bu özellikle gelişmekte olan ülkelerin ihracat olanaklarına olumlu etkide bulunmaktadır. Diğer yandan birçok yabancı yatırım doğrudan ihracata yönelik üretimde bulunduğundan yine ihracat performansını geliştirici sonuçları olmaktadır.

2.3.1.5. Kurumlar

İhracatın gelişim süresince makro ekonomik ortam ve kurumlar birbirlerinin yerine geçebilirler. Reel döviz oranı ve iş gücü maliyetleri düşük ihracat performansına sahip ülkelerin rekabetinde önemli yere sahiptir. Yüksek ihracat performansı gösteren ülkeler için, kurumsal yapı rekabette önemli bir yere sahiptir. Gelişmiş kurumlar, mülkiyet haklarını daha iyi koruyup garanti altına alarak ihracat ürünlerinin sermaye-yoğun olmasını sağlamaktadır. Gelişmiş kurumlar ayrıca daha iyi yönetim avantajı sağlar²¹⁴. Ticaret ve kurumların her ikisi, uzun dönemde ülkeler

²¹² Jeffrey Paul Graham and Robert. Barry. (2005). Understanding Foreign Direct Investment (FDI). Retrieved March 18, 2008

²¹³ Tuğlu, A. (2003). Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları Ve Bu Yatırımların Vergilendirilmesi, Yaklaşım, Sayı:125

²¹⁴ Fugazza (2004) ,a.g.e., s.39.

arasındaki büyüme oranlarındaki farklılıkları anlamada önemli yere sahiptir²¹⁵. Gelişmiş kurumlar mülkiyet hakları ve hukukun üstünlüğünü sağlayarak ülkelerin ihracat performanslarını olumlu yönde etkilemektedir. Kurumsal kalitenin entegrasyona pozitif ve önemli etkisi olmaktadır. Entegrasyonun da kurumsal kalite üzerinde pozitif etkisi mevcuttur²¹⁶.

2.3.1.6. Yabancı pazarlara giriş

Yabancı pazarlara giriş, esas olarak, coğrafya, ticaret, politika ve ortaklıkların özellikleri, ulaşım kolaylıkları ve kendi pazarlarının büyüklüğü gibi elemanlarla açıklanmaktadır. Ülkeler arasındaki entegrasyon, ortaklık özelliklerinin daha birleştirici bir hale gelmesini zorunlu kılmıştır. Uluslar arası pazara girmek, dış sektörün yapısının gelişmesinde, DYY.'ların sermaye oluşumuna yaptığı katkıdan daha önemlidir. Uluslar arası pazara giriş ihracat performansı belirleyicilerinden biri olarak da önemli bir yere sahiptir. Yapılan araştırmalara göre, uluslar arası pazarlara daha rahatça girebilmek, dış sektörlerin büyümesine ve yapısal gelişiminin tüm aşamalarında katkı sunmaktadır²¹⁷. Pazarın yapısal sorunlarının artmasıyla pazara girişte zorluklarla karşılaşmaktadır. Yabancı pazarlara girişte, ticaret politikası ve teknik enstrümanlar kadar; tarifeler, kotalar, tarife oranları kotaları, anti-damping ölçüleri, teknik düzenlemeler ve standartlarda önemli faktörlerdir.

2.3.2. İhracat Performansında Teknolojik Belirleyiciler

2.3.2.1. Ar-Ge

İktisâdi faaliyetler içinde beşeri sermayenin en yoğun kullanıldığı alan Ar-Ge'dir. Dolayısıyla gelişmekte olan ülkelerde Ar-Ge faaliyetlerinin ihracat performansı üzerinde etkili olabilmesi için zaten az olan eğitilmiş iş gücünün bir kısmının bu alana tahsis edilebilmesi ile mümkün olabilecektir. Ar-Ge için harcamalarda bulunan ülkelerde yeni ürünler ve üretim süreçleri icat ettiklerinde ilgili piyasalarda teknolojik düzeyin sınırlarında yer alacaklardır. Böylece diğer ülkeler karşısında karşılaştırmalı üstünlük sahibi olacaklardır. İç kaynaklı büyüme

²¹⁵ David Dollar And Aart Kraay.(2002). Institutions, Trade, And Growth Forthcoming, Carnegie-Rochester Conference Series On Public Policy The World Bank, July

²¹⁶ Dani Rodrik Et. Al. (2002). Institutions Rule: The Primacy Of Institutions Over Geography And Integration In Economic Development, Working Paper 9305 National Bureau Of Economic Research 1050 Massachusetts Avenue Cambridge, MA 02138 October

²¹⁷ Fugazza (2004) ,a.g.e., s.32.

teorileri inovasyonun, teknolojik rekabeti ve bir sektörün ihracat performansını belirlediğini iddia etmektedirler²¹⁸.

Var olan ürününün kalitesinin geliştirilmesinde ve yeni ürün bulunmasında inovasyonun rolü kanıtlanmıştır. İnovasyona daha fazla para harcama (Ar-Ge harcamaları gibi) ürünlerin kalitesinin geliştirilmesi ve malların daha fazla sofistike üretilmesiyle, faal firmalar arz zincirinin bir üst aşamasına yükselmektedir. Ar-Ge'nin ihracat üzerine etkisiyle ilgili ampirik çalışmalar, çok fazla açık ve anlaşılır değildir. Bazı çalışmalarda, İngiltere'nin ihracat performansı üzerinde Ar-Ge'nin etkisinin pozitif yönde olduğu görülmüştür.²¹⁹ Diğer çalışmalara göre ise, Kanada gibi ülkelerde Ar-Ge yoğunluğunun ihracatı artıramadığı yönündedir²²⁰.

İhracat mallarının kalitesinin geliştirilmesi ve farklılaştırılmış yeni ürünler sunulmasıyla, teknolojik kapasitenin doğrudan ilişkisi vardır. Teknolojik rekabet gücünün incelediğimizde, Çin'in ihracat performansına inovasyonun etkisi veya Ar-Ge'nin katkısı gelişmiş ülkelere nazaran zayıftır²²¹. Ar-Ge sadece yenilikler üretmez, aynı zamanda firmalara dışsal teknolojik bilgilere ulaşma fırsatını da vermektedir. Onun için Ar-Ge ihracat performansını etkileyen önemli faktörlerden biri olarak görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelere üs kuran uluslar arası şirketler daha düşük maliyet ve ucuz üretim imkânı olduğundan dolayı, yatırımlarını geliştirmekte olan ülkelere yönlendirmiş, buda geliştirmekte olan ülkelerin DYY'ları çekerek Ar-Ge alanında gelişmeler kaydetmesini sağlamıştır.

Uluslar arası şirketler sahip oldukları teknolojik birikimle, gittiği bölgeyle uyumlu ürünlerin üretilmesi yeteneğini kazanıp yerel pazarlara ulaşmayı ve maliyetlerini düşürmeyi amaçlamaktadırlar. Daha liberal ticaret ve yatırım ortamının, özellikle Ar-Ge'nin de dâhil olduğu bilgi ve iletişim teknolojilerinin ekonomik aktiviteler üzerinde önemli etkisi vardır. Aynı zamanda kendi ekonomik gelişmesini

²¹⁸ Grossman, Et Al (1995). Technology And Trade, Handbook Of International Economics, İn: G. M. Grossman & K. Rogoff (Ed.), Handbook Of International Economics, Edition 1, Volume 3, Chapter 25, Pages 1279–1337 Elsevier

²¹⁹ Miguel Leon-Ledesma. (2000). R&D Spillovers And Export Performance: Evidence From The OECD Countries. Working Paper, Social Science Research Network. ,Greenhalgh, C. P. Taylor, And R. Wilson. (1994). Innovation And Export Volumes And Prices On A Disaggregated Study. Oxford Economic Papers No. 46.102–135.

²²⁰ Élisabeth Lefebvre Et Al. (1998). R&D-Related Capacities As Determinants Of Export Performance. Small Business Economics 10.365–377.

²²¹ Xiaohui Liu Chang Shu. (2003). Determinants Of Export Performance: Evidence Form Chinese Industries Economics Of Planning 36.45–67

hızlandırmak isteyen gelişmekte olan ülkeler için bilgi ve iletişim teknolojilerindeki yeni gelişmelerin sürmesi ana dürtüdür²²².

2.3.2.2. Teknolojik yetenekler

Teknolojik yetenekler bir firmanın şimdiki ya da gelecekteki potansiyel yeteneklerinin, bitmiş ürün veya üretim sürecinin teknik fonksiyonunun artması, teknik problemlerin çözülmesi ve firmaya özel uygulama imkânları sunar. Teknoloji temelli rekabetin artmasıyla, teknolojik yeteneklerin bir firmanın ihracata yönelmesinde temel rol oynaması beklenmektedir. Küçük ölçekli ihracatçılar teknolojik yetenekleri sayesinde yabancı pazarlarda güçlü bir biçimde rekabet edebilme şansına sahip olmaktadır. Yüksek imalât teknolojilerinin benimsenmesiyle teknolojik yetenekler imalâtçı firmaların rekabetinde anahtar rol oynamıştır. Bu teknolojiler verimlilik artışına ve ürün kalitesinde gelişmelere neden olmuştur. Bir ülkenin mühendis, bilim adamı ve teknisyen sayısı, teknolojik bilgi ve teknolojik yoğunluğunun ihracat performansı ile güçlü bir ilişkisi vardır²²³.

Teknolojik yeteneklerin, teknik, idarî ve organizasyon becerileri üretmek ve teknik değişimi yönetmek gibi işlevleri vardır²²⁴. Son zamanlarda yapılan bazı çalışmalarda, ürün ve süreç iyileştirmeleri, bağlantılar, yeni ekipman yatırımları, vb. gibi teknolojik özellikleri, teknolojik yeteneklerin çeşitli bileşenlerini göz önüne alarak, bir firmanın belirli bir teknoloji endeksi içinde ölçmek için çalışmalar yapılmıştır²²⁵. Mauritius ve Kenya'daki firmalar için ihracat ve teknoloji endeksi arasındaki ilişki test edilmiş ve test neticesinde her iki ülkede ki çalışmalarda pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ne yazık ki, söz konusu iki ülkede yapılan çalışmanın 40 firma üzerinde yapılması ve örneklem büyüklüğünün yeterli olmaması kesin bir sonuca ulaşmamızı engellemektedir²²⁶.

²²² The Unctad Secretariat, The Impact Of FDI On Development: Globalization Of R&D By Transnational Corporations And Implications For Developing Countries www.unctad.org/templates/Download.asp?docid=5660&lang=1...

²²³ Martin Bell And Keith Pavitt .(1993). Accumulating Technological Capability In Developing Countries, In World Bank (Ed), Proceedings Of The World Bank Annual Conference On Development Economics 1992: World Bank, P. 257–281.

²²⁴ Henny Romijn .(1997). Acquisition Of Technological Capability In Development: A Quantitative Case Study Of Pakistan's Capital Goods Sector: World Development, V. 25, P. 359–377.

²²⁵ Ganeshan Wignaraja. (1998). Trade Liberalization In Sri Lanka: Exports, Technology And Industrial Policy, New York, Macmillan.

²²⁶ Ganeshan Wignaraja And Gerrishon Ikiara .(1999). Adjustment, Technological Capabilities And Enterprise Dynamics In Kenya, Sanjaya Lall (Ed) (1999). The Technological Response To Import Liberalization In Sub-Saharan Africa: London, Macmillan Press Ltd, P. 57–111.

Teknolojik yetenekler, know-how tekeli, teknolojik bilgi yoğunluğu, makine ve ekipman modernizasyon derecesi, otomasyon seviyesi ve Ar-Ge yatırımlarının ihracat performansı ile güçlü bir ilişkisi vardır²²⁷. Teknolojik yeteneklerin gelişmesinde iş gücünün Peğitimi önemli olup, teknolojik gelişimin ihracat performansına pozitif katkı sunması beklenmektedir. İhracat performansı ve teknolojik gelişme için uygulanan ekonomi politikalarının Lâtin Amerika ve Asya'daki yeni sanayileşmiş birçok ülkede ekonomik büyümeyi özendirici ve ihracatları teşvik ettiği kanıtlanmıştır. Örneğin, Brezilya, Singapur ve Tayvan gibi ülkelerde 1960–1970 yılları arasında ihracat performansları göz kamaştırıcı bir biçimde artmıştır. İhracat performanslarındaki artışlar bu ülkelerin yaşam standartlarının iki kat artmasında etkili olmuştur. Ticaret akımı ve üretim süreci özellikle ürünün kalitesi ve maliyetine bağlıdır. Teknolojideki değişim daha etkin üretim teknikleri, daha kaliteli ürün ve daha düşük birim maliyetlerine öncülük ederek, uluslar arası rekabetin ve pazarın büyümesine yol açmıştır²²⁸.

Teknolojik yenilikler, iletişim koordinasyon maliyetini düşürmesiyle ekonomik büyüme ve ticaret performansında kritik rol oynamaktadır. Teknolojik yenilikler iki türlü avantaj sağlamaktadır. Birincisi, iş süreci ve çalışma pratikleri gibi tamamlayıcı organizasyonel yatırımlara olanak sağlamada önemli bir bileşendir. İkincisi, teknolojik yeniliklere yapılan yatırımlar maliyetlerde indirim sağlayarak verim artışına öncülük etmektedir. Bununla birlikte firmalara yeni ürünlerin kalitesini artırma veya var olan ürünlerinin geliştirilmesine fırsat sunmaktadır²²⁹.

İhracatta rekabetin geliştirilmesi ve devam ettirilmesi için batılı ülkelerde Ar-Ge kurumlarına ihtiyaç vardır. Ar-Ge sayesinde yeni ürünler üretilmesi veya var olan ürünlerin geliştirilmesi sağlanır. Gelişmiş ülkeler yüksek teknolojik kapasiteleri nedeniyle üretim ve teknoloji temelli ürünlerin ticaretinde uzmanlaşmışken, gelişmekte olan ülkeler ucuz emek gücünün bolluğundan dolayı emek yoğun ve kaynak temelli sanayilerde uzmanlaşmışlardır. inovasyon ve Ar-Ge ilgili girdi

²²⁷ Élisabeth Lefebvre And Louis A. Lefebvre .(1997). Innovative Capabilities As Determinants Of Export Performance And Behaviour: A Longitudinal Study Of Manufacturing Smes Mathematics And Industrial Engineering Department École Polytechnique De Montréal, P.6–7.

²²⁸ İbrahim Akoum .(1990). Technological change and Economic Performance: An Empirical Examination Of The Newly Industrializing Countries, The University Of Texas At Dallas, United States PhD. In political economy 164 p

²²⁹ Erik Brynjolfsson And Lorin Hitt .(2000). Beyond Computation: Information Technology, Organizational Transformation And Business Performance, Journal Of Economic Perspectives, Vol. 14, No. 4, P.23–48.

faktörlerindeki kıtlık, ürün talebinin fiyat elâstikiyeti yüksek olan teknolojik yoğunlukla, gelir elâstikiyeti daha yüksek olan emek yoğun ürünlerle karşılaştırsak teknoloji yoğun ürünler üretici ve satıcılarına daha yüksek dönüşler ve daha yüksek verimlilik avantajları sunar²³⁰.

Teknoloji yoğun ürünler piyasada geçici tekel gücü yaratır. Fikri mülkiyet hakları nedeniyle gelişmiş ülke firmaları özellikle düşük ücrete sahip ülkelerde yerleşmiş olan firmaların kendi ürünlerinin taklitlerine karşı mücadele vermektedirler. Teknoloji seviyesinin ihracat ve rekabet üzerine etkisi gelişmiş ülkeler için yapılan çeşitli çalışmalarda ortaya konulmuştur. Bu çalışmalara göre, teknolojik yenilikler ve ihracat performansı arasında önemli ve pozitif bir ilişki vardır. Teknolojik gelişme ekonomik büyümeye ve uluslar arası rekabete olumlu katkı sunmaktadır²³¹.

2.3.2.3. Beşeri sermaye

Beşeri sermaye, iş gücünün sahip olduğu bilgi, yetenek, kişisel becerilerini kapsayan ve ekonomiye değer katan özelliklerine beşeri sermaye denir. Beşeri sermaye iş gücünün eğitimi ve tecrübesiyle elde edilen özelliklerdir²³². Beşeri sermayenin, teknolojik yetenekler, vasıflı çalışanlar ve eğitim harcamalarının payı gibi göstergeler arasında güçlü bir ilişki vardır. Beşeri sermayenin gelişmiş ekonomilere sahip, Alman ve İngiliz şirketlerinin yaptığı ihracatlara pozitif etkisi bulunmuştur²³³. Endonezya ve Brezilya gibi az gelişmiş ülke şirketlerinin büyük bir bölümü için ise, olumsuz işaretler bulunmuştur²³⁴. Kalifiye iş gücü kıt ve pahalı üretim faktörüdür. Bu nedenle ihraç edilen malların miktarını olumsuz yönde etkiler. Aynı argüman, vasıflı iş gücünün görece büyük olduğu Almanya ve İngiltere gibi sanayileşmiş ülkeler için geçerli değildir. Neo-teknolojik teoriye göre, insan sermayesinin ihracat performansı üzerinde olumlu etkisi vardır. Beşeri sermayenin

²³⁰ Stephen Roper, and James H.Love .(2001). Innovation and Export Performance: Evidence from UK and German Manufacturing Plants, Working Papers NIERC_62, Economic Research Institute of Northern Ireland

²³¹ Jan Fagerberg, (1988). International Competitiveness. Economic Journal, Royal Economic Society, vol.98(391), s. 355–74.

²³² Sullivan, Et Al. (2003). Economics: Principles In Action. Upper Saddle River, New Jersey 07458: Pearson Prentice Hall. P. 5.

²³³ Joachim Wagner. (2001). A Note On The Firm Size Export Relationship: Small Business Economics, V. 17, P. 229–237.

Katharine Wakelin. (1998). Innovation And Export Behaviour At The Firm Level: Research Policy, V. 26, P. 829–841.

²³⁴ Larry Willmore .(1992). Transnationals And Foreign Trade: Evidence From Brazil: Journal Of Development Studies, V. 28, P. 314–335.

teknolojik yetenekler ile güçlü bir ilişkisi vardır. Bu da toplam istihdam içinde kalifiye iş gücünün payıyla ortaya konulmuştur.

Neo-teknolojik model, beşeri sermaye ve ihracat eğilimi arasında güçlü ve pozitif bir ilişki olduğunu öne sürmektedir. Çünkü eğitilmiş ve kalifiye işgücü belli yeteneklere sahip olarak yabancı pazarlarla daha kolay temas kurup ve devam ettirmede kolaylık sağlamaktadır. Diğer taraftan Heckscher-Ohlin modeli yeterli miktarda kalifiye iş gücü olmayan ülkelerin kalifiye iş gücü elde etmek için yapmak zorunda olduğu yatırımların büyük maliyetlere neden olmasından dolayı ihracat üzerinde negatif etkisinin olduğu tahmin edilmektedir. Beşeri sermaye değişkeninin ihracat performanslarıyla negatif ilişkisi Brezilya ve Endonezya firmaları için ampirik olarak test edilmiş ve gösterilmiştir²³⁵.

İnovasyon, üretim maliyetlerini daha düşük seviyeye indirerek etkinliği artırıp, daha yüksek çıktı alınmasını sağlar. Devletlerarası karşılaştırmalı üstünlüğün kaynağı olarak, beşeri sermayenin daha yüksek seviyeye çıkması, üretim etkinliklerinde ve inovatif kapasitelerin gelişmesinde bir artışa neden olmaktadır. Söz konusu devletlerin dünyadaki ihracat pazarlarında daha iyi performans göstermesini sağlamaktadır²³⁶. Bir ekonomide yenilikçi faktör olarak tanımlanan beşeri sermaye, ekonomi tarafından eğitime yapılan yatırımın seviyesi ile direkt olarak bağlantılıdır. Yenilikçi sermaye indeksi bir ülkedeki bir ülkedeki doktoralı sayısı, bilim adamları, mühendisler, bin kişiye düşen işçi sayısını kapsamaktadır²³⁷.

Beşeri sermaye açısından İsrail Türkiye ile mukayese edilmeyecek derecede gelişmiş bir ülkedir. Şöyle ki İsrail kurulduğu günden beri eğitime, teknolojiye muazzam derecede kaynak ayırmış ve bu alanı desteklemiştir. Bunun neticesinde çok kısa sürede eğitim ve ileri teknoloji açısından dünyada önemli bir yere gelmiştir. Beşeri sermaye yönünden güçlü bir ülke haline gelen İsrail, ihracatında eğitilmiş iş gücünü ve yüksek teknolojisini kullanması sonucu, uluslar arası ticarete yüksek teknolojiye dayanan ihraç ürünleriyle söz sahibi olmuştur. Diğer taraftan Türkiye için

²³⁵ Michiel Van Dijk .(2002). The Determinants Of Export Performance In Developing Countries: The Case Of Indonesian Manufacturing Eindhoven Centre For Innovation Studies, The Netherlands Working Paper 02.01 Department Of Technology Management Technische Universiteit Eindhoven, The Netherlands February

²³⁶ Zvi Griliches .(1994). Productivity, R&D And The Data Constraint. American Economic Review,84(1), P. 1–23.

²³⁷ Peter Howitt and David Mayer .(2002). Technological Innovation, Implementation And Stagnation: A Schumpeterian Theory Of Convergence Clubs

aynı şeyleri söylemek ne yazık ki mümkün değildir. Çünkü Türkiye yakın zaman kadar eğitime gerekli önemi vermemiş, yüksek teknoloji için gerekli alt yapıyı sağlayamamış ve bu alana destek sunamamıştır. Bunun neticesinde düşük ya da yetersiz beşeri sermayesiyle, düşük ve orta teknolojiye dayanan ihraç ürünleriyle uluslar arası piyasada rekabet etmekte zorlanmaktadır

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. MATERYAL VE YÖNTEM

Araştırma Türkiye ve İsrail'in ihracat performansını karşılaştırmak üzere 1962–2005 yıllarını esas almıştır. Bunun nedeni her iki ülkenin karşılaştırmasını sağlayacak verilerin bu aralıkta olmasıdır. Çalışma öncelikle her iki ülkenin gerçekleştirdiği ihracatın dünya ticaretinde yerine ilâve olarak, gerçekleştirdikleri ihracat miktarları, GSYİH'ları içindeki ihracat düzeyleri, kişi başına ihracat miktarı ve ihracatın ithalâtı karşılama oranları bakımından değişim ve gelişimi incelenmiştir. İkinci olarak ise niteliksel çözümleme yapmak amacıyla ihracatın teknolojik yoğunluğu ortaya çıkarılmıştır. Bu amaçla Sanjaya Lall tarafından Pavit ve OECD'nin yaptığı tasnif denemelerine dayanılarak hazırlanan sınıflandırma kullanılmıştır. SITC REV. 2'ye göre hazırlanan şema özeti tablo 3.1'deki gibidir. Ancak analizin tarihsel kapsamını genişletmek amacıyla Lall tarafından önerilen SITC REV.2'ye göre hazırlanan sınıflandırma dönüşüm tablosu kullanılarak REV.1'e göre yeniden düzenlenmiştir²³⁸. Böylece SITC REV.2 ile Türkiye için 1985'e, İsrail için 1981 yılına kadar giden bir analizin SITC REV.1'in kullanılmasıyla her iki ülke için 1962'ye kadar genişletilebilmesi olanağı sağlanmıştır.

Tablo 3-1 Dış Ticarete Konu Ürünlerin Teknolojik Yoğunluğa Göre Sınıflandırılması

²³⁸<http://unstats.un.org/unsd/trade/conversions/SITC2%20to%20SITC1%20Conversion%20and%20Correlation%20Tables.xls>

(Kaynak: Lall, 2000)

Ham madde ürünleri	Taze meyve, et, pirinç, kakao, çay, kahve, kereste, kömür, ham petrol ve gaz
Kaynak Temelli Ürünler	
Tarım/orman temelli ürünler	Hazır et/meyveler, içecekler, ağaç ürünleri, bitkisel yağlar
Diğer kaynak temelli ürünler	Maden cevherleri, petrol/kauçuk ürünleri, çimento, kesme değerli taşlar, cam
Düşük Teknoloji Ürünleri	
Tekstil/moda ürünleri	Tekstil kumaşları, giyim, başörtüsü veya şapka, ayakkabı, deri ürünleri, seyahat ürünleri
Diğer düşük teknoloji	Çömlekçilik, basit metal parçaları/yapıları, mobilya, mücevherat, oyuncaklar, plâstik ürünler
Orta Teknoloji Ürünleri	
Otomotiv Ürünleri	Binek araçlar ve aksamaları, ticarî araçlar, motosiklet ve aksamaları
Süreç sanayileri	Sentetik elyaf, kimyasallar ve boyalar, gübreler, plâstikler demir, borular/tüpler
Mühendislik Sanayileri	Makine, motorlar, sanayi makineler, pompalar, ana şalter, gemiler, saatler
Yüksek teknoloji ürünler	
Elektronik Ve Elektrikli Ürünler	Ofis /veri süreç/telekomünikasyon ekipmanları, TV'ler, transistörler, türbinler, enerji üreten ekipman
Diğer Yüksek Teknoloji:	İlaçlar, havacılık, optik ve ölçüm âletleri, kameralar
Diğer işlemler:	Elektrik, sinema, film, basılı materyal, özel işlemler, altın, sanat/resim, madeni paralar, evcil havanlar

Orijinali SITC Rev.2'ye dayanılarak hazırlanmış olan teknolojik yoğunluk sınıflandırmasını SITC Rev 1'e göre yeniden düzenlenmesi sonunda elde edilen sınıflandırma ek'te gösterilmiştir. Bu şekilde elde edilen yeni tablonun orijinal tabloyu temsil kabiliyetini ölçmek amacıyla 1991–2005 yılları için yaptığımız korelasyon testine göre dönüştürme işlemi sonunda elde edilen SİTC Rev.1'e göre sınıflandırma ile SİTC Rev.2'ye göre sınıflandırma arasında (ort.) 0,997 gibi yüksek bir korelasyon değerine ulaşılmıştır. Buna göre aslen revizyon 2'ye göre yapılan sınıflandırma sistemi, dönüştürme tablosu kullanılarak Rev.1 verileri kullanıldığında elde edilen sonuçlar Rev.2'ye göre hazırlanan tablo ile büyük oranda benzerlik/aynılık göstermektedir.

Tablo 3-2 Rev.1 ve Rev.2'ye göre sınıflandırma arasında korelasyon kat sayıları (1991–2005)

	İsrail	Türkiye
1991	0,997	0,997
1992	0,997	0,997
1993	0,998	0,998
1994	0,997	0,997
1995	0,997	0,997
1996	0,997	0,997
1997	0,997	0,997
1998	0,997	0,997
1999	0,997	0,997
2000	0,998	0,998
2001	0,997	0,997
2002	0,998	0,998
2003	0,998	0,998
2004	0,998	0,998
2005	0,998	0,998
Ort.	0,997	0,997

Türkiye ile İsrail'in gösterdiği ihracat performansının boyutları ve niteliğini çözümlmek amacıyla Birleşmiş Milletler Uluslar arası Ticaret Veri Tabanından (Comtrade) ve Dünya Bankası World Development Indicators veri tabanından sağlanan veriler kullanılmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

4.1. İKİ ÜLKENİN İHRACAT PERFORMANSININ KARŞILAŞTIRMASI (1962–2005)

4.1.1. Türkiye ve İsrail'in İhracatında Gelişmeler

Türkiye'nin ihracatı 1960'lı yıllara kadar kayda değer gelişme göstermemiştir. Gerçekleştirilen ihracat daha çok tarımsal ürün veya ham madde ağırlıklı olmuştur. Bunda yeterli üretim alt yapısının ve gerekli beşeri sermayenin olmaması, ihracata yeterli önemin verilememesi gibi ekenler etkili olmuştur. 1963 yılında plânlı ekonomiye geçilmesiyle beraber ihracatın teşvik edildiği bir büyüme modeli benimsenmiştir. Plânlı ekonomiye geçilmesiyle beraber ihracat miktarında artışlar yaşanmıştır. Türkiye'de ilk defa 1973 yılında ihracat, 1970 devalüasyonun da etkisiyle bir milyar doların üstüne çıkarak 1.317 milyon dolara ulaşmış ve bu gelişme sonraki yıllarda da devam etmiştir. Türkiye'de ihracat miktarındaki artışın en önemli sebeplerinden biride devalüasyondur. Cumhuriyet tarihi boyunca 1946, 1958, 1970, 1980, 1995 ve 2001 yılında olmak üzere 6 tane devalüasyon kararı alınmıştır²³⁹.

İsrail ekonomisi ham madde ve döviz gelirleri açısından dış ticarete olan bağımlılığı oldukça yüksek küçük bir ekonomidir. Doğal kaynaklar yönünden kıt imkânlarla sahip olduğundan ham madde fiyatlarındaki dalgalanmalara petrol ve sanayi ürünlerindeki fiyat hareketlerinden kolayca etkilenmektedir.²⁴⁰ İsrail'de 1990'lı yılların başına kadar ihracata teşvikler getirilmiş ve ithalâtı kısmak amacıyla da tarife dışı engeller konulmuştur. İsrail'in en büyük ihraç pazarı %35 pay ile ABD'dir. ABD'yi elmas ticaretinin yoğun olarak yapıldığı Belçika ve Hong Kong;

²³⁹ Rıdvan Karluk .(1981). Türkiye'de İhracata Yönelik Dış Ticaret Politikası Ve ihracatın Yapısal Analizi, Eskişehir İktisâdi Ve Ticarî İlimler Akademisi Yayınları No:237/158 Eskişehir, s.150–154.

²⁴⁰ <http://www.mfa.gov.il/MFA/Facts+About+Israel/Economy/+Sectors+of+the+Economy.htm>

sonrasında ise daha çok AB ülkeleri İsrail'in ihracatından pay almaktadır. AB ülkelerinin toplam payı yaklaşık %30 civarında iken; Asya piyasalarının da giderek önem kazandığı görülmektedir. Türkiye İsrail'in ihracat yaptığı ülkeler sıralamasında %2,2 pay ile onuncu sırada yer almaktadır. İsrail teknoloji ihracatçısı bir konumda olup elektronik, yazılım ve bilgisayar sistemleri ihraç etmektedir. İsrail'in bir diğer önemli ihracat kalemi elmadır²⁴¹.

Tablo 4-1 Türkiye ve İsrail'in Toplam İhracatı (Cari \$)
(Kaynak: World Development Indicators & Global Development Finance)

	Türkiye	İsrail
1962	381.186.272	279.977.440
1965	458.920.928	429.143.584
1970	588.521.920	775.510.336
1975	1.401.072.640	1.966.887.936
1980	2.909.633.536	5.540.003.840
1985	7.958.002.688	6.256.386.048
1990	12.959.323.702	12.047.056.896
1995	21.596.475.392	19.047.276.544
2000	27.485.359.097	31.401.582.592
2005	73.339.884.090	42.763.651.000

Tablo 4.1.'deki değerler incelendiğinde Türkiye'nin toplam ihracat miktarı 1962 yılında 381.186.272 \$ iken katlanarak artış göstermiş ve 2005 yılında 73.339.884.090 \$ seviyesine ulaşarak yaklaşık 192 kat artmıştır. 1970–1975 yılları arasında ihracatta görülen artışta 1970 devalüasyonunun, 1980–1985 yılları arasında görülen artışta 1980 devalüasyonunun 1990–1995 yılları arasındaki artışta 1995 devalüasyonunun ve son olarak 2000–2005 yılları arasında görülen ihracat miktarındaki artışta ise 2001 devalüasyonunun oldukça büyük bir etkisi vardır.

Tablo 4.1.'e göre, İsrail'in ihracat miktarı 1962 yılında 279.977.440 \$ iken sürekli ve düzenli artışlarla 2005 yılında 42.763.651.000 \$'a ulaşarak yaklaşık 152 kat artış göstermiştir. İsrail'in bu başarısında Ar-Ge yatırımları, yabancı yatırımları çekmek için teşvikler sunması, iyi eğitilmiş kalifiye iş gücü ve yüksek teknolojinin kullanılması neticesinde fiyat avantajı sağlaması gibi etkenler sayılabilir.

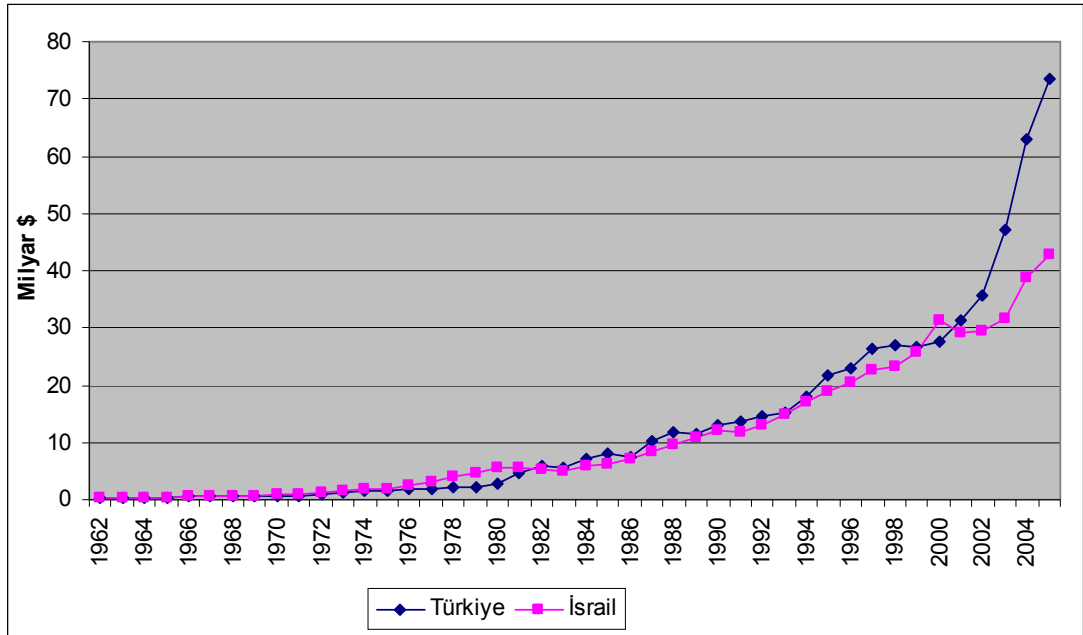
1962–2005 yılları arasında Türkiye ve İsrail'in toplam ihracat miktarları mukayese edildiğinde İsrail Türkiye'nin 1/10'i nüfusa sahip olmasına rağmen 2005

²⁴¹ İsrail Ülke Raporu .(2009). http://www.blacksea-eeen.org/dosyalar/BB_ULKRAP/BB_ulkrp-5-32.pdf

yılı hariç olmak üzere, 1970, 1975, 1980 ve 2000 yıllarında İsrail'in toplam ihracat miktarları Türkiye'den fazla olmuştur. 1990 yılında ise her iki ülke değerleri eşit ve 1962, 1965, 1985 ve 1995 yıllarında ise Türkiye'nin gerçekleştirdiği toplam ihracat miktarı fazla olmuştur. Burada ilginç olan durum nüfus ve GSMH olarak İsrail'den çok büyük olan Türkiye'nin toplam ihracat miktarının İsrail'den çok fazla olmamasıdır.

Şekil 4.1. Türkiye ve İsrail'in Toplam İhracatının Değişimi

(Kaynak: Tablo 4.1'teki veriler)

Şekil 4.1. incelendiğinde 1962–2005 yılları arasında Türkiye ve İsrail'in toplam ihracat miktarlarının değişimi 2000 yılına kadar hemen hemen aynı olmuştur. 2000–2005 yılları arasında ise Türkiye'nin toplam ihracat değeri 27.485.359.097\$'dan 73.339.884.090\$'a yükselerek yaklaşık 2,6 kat artış olmuştur. Gene aynı dönem içerisinde İsrail'in toplam ihracat miktarı 31.401.582.592.\$'dan 42.763.651.000\$'a yükselmiş ve yaklaşık 1,3 kat artış göstermiştir. Netice olarak 2000–2005 yılları arasında Türkiye'nin toplam ihracat miktarı İsrail'in yaklaşık iki katı oranında olmuştur.

4.1.2. Türkiye ve İsrail'in Dünya Ticareti İçindeki Yeri

Türkiye'nin de dâhil olduğu gelişmekte olan ülkeler 1950 yılında dünya ticareti içerisinde % 28,6'lık bir paya sahip olmasına karşılık, bu pay daha sonraki yıllarda gelişmekte olan ülkelerin aleyhine bir gelişim göstererek 1975 yılında % 21,2'ye kadar gerilemiştir. Türkiye'nin dünya ticareti içerisindeki payı 1950 yılında % 0,44 iken bu değer 1975 yılında % 0,35'e düşmüştür. Bu düşüş 1980 yılına kadar devam etmiştir. 24 Ocak 1980 yılından sonra dış ticaretin liberalize edilmesiyle, ihracat odaklı sanayileşme neticesinde Türkiye'nin payı önce % 0,47'ye yükselmiş daha sonra 2000 yılına kadar inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. 2000 yılında % 0,45 seviyesine düşmüştür. 2000–2005 yılları arası dönemde ise % 0,45 olan payı 2005 yılında % 0,74 ve son olarak 2008 yılında % 0,80 seviyesine yükselerek dünya sıralamasında 32.sırada yer almıştır. Türkiye'nin dünya ticareti içerisinde payının az olmasının başlıca üç sebebi vardır. Bunlar: 1) II. Dünya Savaşı sırasında yapılamayan ithalât dolayısıyla o dönem için önemli miktarlara ulaşan altın ve döviz rezervlerinin varlığı 2) Batı'dan özellikle ABD'den sağlanan dış yardımlar 3) Kore Savaşı nedeniyle tarımsal ihraç ürünlerinden artan dış talep²⁴².

İsrail'in komşu Arap devletlerinin önemli bir bölümüyle diplomatik ve ekonomik ilişkilerinin bulunmaması, buna ilâveten Arap devletlerinin İsrail'e ekonomik ambargo uygulamaları, İsrail'i başta ABD ve Avrupa olmak üzere daha uzak ülkelerle daha yoğun ticarî ilişkiler kurmaya yöneltmiştir. ABD, AB, EFTA ve diğer önde gelen birlik ve ülkelerle imzaladığı serbest ticaret anlaşmaları İsrail'in dünya pazarındaki yerini sağlamlaştıran unsurlar olarak görülmektedir. İsrail dünyada hem ABD ile hem Avrupa ile serbest ticaret antlaşması imzalayan tek ülkedir²⁴³.

²⁴² Karluk .(1981). a.g.e. s.133–135.

²⁴³ İsrail Ülke Raporu .(2009). http://www.blacksea-eeen.org/dosyalar/BB_ULKRAP/BB_ulkrap-5-32.pdf

Tablo 4-2 Türkiye ve İsrail'in Dünya Ticareti İçindeki Yeri
(Kaynak: World Development Indicators & Global Development Finance)

	Türkiye	İsrail
1962	0,36	0,26
1965	0,28	0,27
1970	0,21	0,28
1975	0,17	0,25
1980	0,17	0,32
1985	0,47	0,37
1990	0,41	0,38
1995	0,46	0,40
2000	0,45	0,51
2005	0,74	0,43

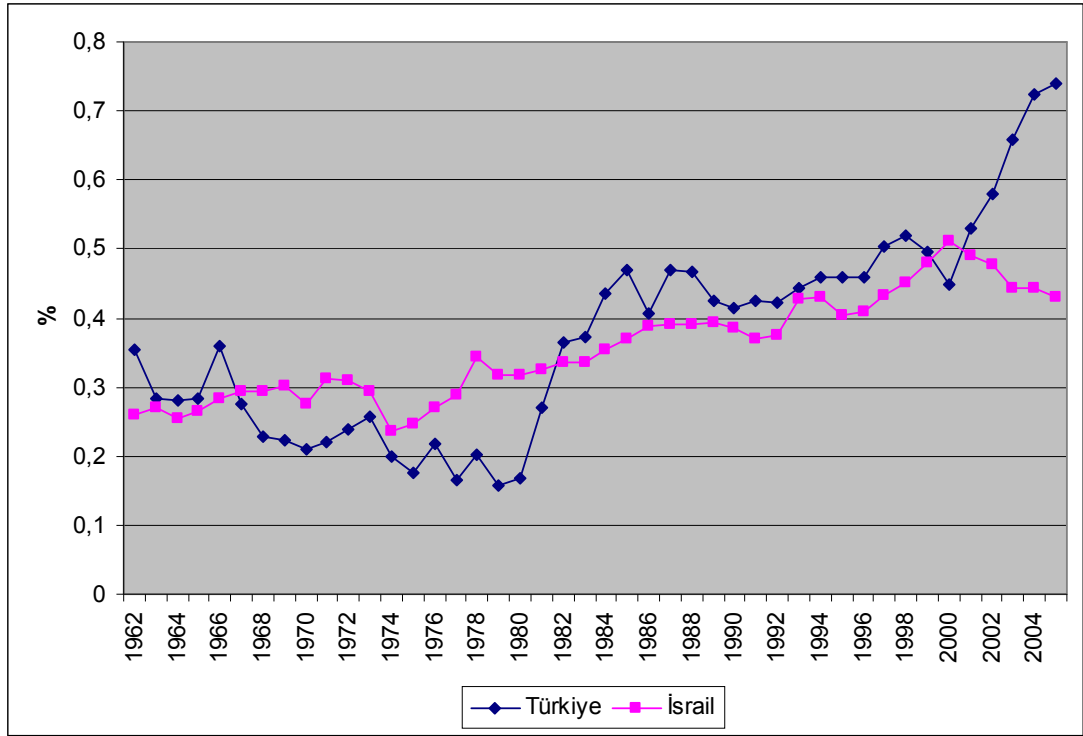
Tablo 4.2 'de verilen değerler incelendiğinde Türkiye'nin dünya ticareti içerisindeki payı 1962'de % 0,36 iken düzenli olarak düşme eğilimi göstermiş ve 1980 yılında % 0,17 oranını görmüştür. Yukarıda belirtildiği gibi 24 Ocak 1980 tarihinde alınan ekonomik istikrar kararları doğrultusunda, Türk ekonomisinin liberalize edilmesi, ithalâtın serbest bırakılması, Türk parasının konvertibl olması ve ihracata odaklı bir sanayileşme politikası neticesinde dünya ticareti içerisindeki payı 1985 yılında % 0,47'ye yükselmiş, daha sonra 2000 yılına kadar dalgalı bir seyir izlemiş, 2005 yılında ise tekrar bir artış sağlayarak % 0,74 oranına ulaşmıştır.

Gene aynı dönemlerde İsrail'in dünya ticareti içerisindeki payı 1962–1970 yılları arası %0.26'dan %0.28'e yükselmiş, Arap-İsrail Savaşı ve petrol krizi nedeniyle İsrail ekonomisinin krize girmesi neticesinde dış ticaret rakamları düşmüş ve 1975 yılındaki payı %0.25 olarak gerçekleşmiştir. 1980–2000 yılları arasında 1985 yılında uygulamaya konulan ekonomik istikrar politikası, ihracat ürünlerinde yüksek teknolojiyi kullanması, uluslar arası pazara rahatça girebilmesi, büyük Ar-Ge yatırımları sonucu kaliteli ve farklılaşmış ürünler üretmesi dünya ticareti içindeki payını %0.32'den %0.51 oranına yükseltmiştir.

Türkiye ve İsrail'in dünya ticareti içerisinde yerleri çok önemli olmayıp birbirlerine göre durumu ise 2005 yılına kadar yakın oranlarda seyretmiş ve 2005 yılında ise Türkiye İsrail'e göre nispi olarak payını artırmıştır.

Şekil 4.2. Türkiye Ve İsrail'in Dünya Ticareti İçindeki Yerinin değişimi

(Kaynak: Tablo 4.2'deki veriler)

Şekil 4.2. incelendiğinde Türkiye'nin dünya ticareti içindeki payı 1962 yılında %0.36 iken daha sonra 1966 yılında %0.37 oranını gördükten sonra düşme eğilimine girmiş ve 1975–1980 arasında %0.17 oranına inerek dip noktayı görmüştür. 1980 sonrası dönemde ise inişli çıkışlı bir seyir izleyerek artış göstermiştir. 2005 yılında ise %0.74 oranına yükselmiştir.

İsrail'in dünya ticareti içindeki payı 1962 yılında %0.26 iken 1970 yılında %0.28 oranına yükselmiş daha sonra 1975 yılında %0.25 oranına düşmüştür. 1980 sonrası dönemde yükselme trendine girerek 2000 yılında %0.51 oranına ulaşarak yaklaşık iki kat artış yaşamıştır. 2005 yılında tekrar düşme eğilimine girerek %0.43 seviyesine inmiştir.

4.1.3. İhracatın Türkiye ve İsrail'in GSYİH'sı İçindeki Payı

Türkiye'de GSYİH içinde ihracatın payı, 1948–1977 döneminde ortalama olarak %7 civarında iken, bu tarihten sonra başlayan azalma 1960 yılına kadar devam etmiş ve %3,7'ye kadar gerilemiştir. Bu tarihten sonra ihracatın GSYİH içindeki oranı bir miktar artmakla beraber dalgalı bir seyir izlemiş ve 1966 yılından sonra

ortalama %4,5 oranı civarında gerçekleştirmiştir. 1980 sonrası uygulanan ekonomik politikalar neticesinde 1980’den 2005 yılına kadar yavaş da olsa GSYİH ihracatın payı artmaktadır.

İsrail kurulduğu günden bu güne ekonomik kalkınmasına ve büyümesine özel önem vermiştir. Nüfus bakımından küçük ve genç bir ülke olmasına rağmen, iyi yetişmiş insan gücü sayesinde ekonomik yönden kısa sürede gelişmiş ülkeler seviyesine gelmiştir. Bunu gerçekleştirirken de ihracatın GSYİH’sı içinde payını düzenli bir biçimde artırmıştır. İhracat miktarındaki artışta en önemli sebep ileri teknoloji ve iyi eğitilmiş iş gücüdür.

Tablo 4-3 Türkiye ve İsrail’in GSYİH’sı İçinde İhracatın Payı (% GSYİH)
(Kaynak: World Development Indicators & Global Development Finance)

	Türkiye	İsrail
1962	5,6	17,8
1965	4,5	18,9
1970	4,4	27,0
1975	4,4	32,6
1980	5,2	43,8
1985	15,9	44,7
1990	13,4	34,7
1995	19,9	28,6
2000	20,1	37,1
2005	21,9	42,6

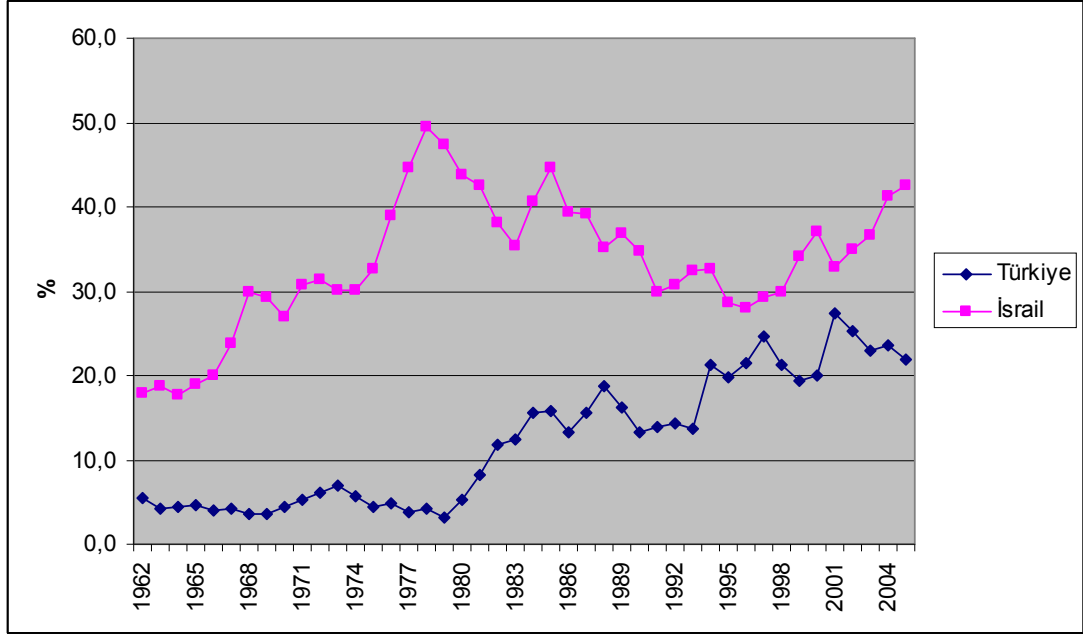
Tablo 4.3. incelendiğinde Türkiye’nin 1962 yılında % 5,6 olan mal ve hizmet ihracatı düşme trendine girerek 1975 yılında %4,4 seviyesine düşmüştür. 1975–1985 yılları arasında %4,4’ten %15,9’a yükselmiştir. Bu yükselişte 1980 sonrası ihracata yönelik sanayileşme ve buna mukabil mal ve hizmet ihracatının artması söylenebilir. 1990 yılında küçük miktarda bir düşüşten sonra, 1995–2005 yılları arasında tekrar yükselme trendine girmiştir. Türkiye’deki dalgalanmanın yerine İsrail’in 1962–1985 yılları arasında mal ve hizmetlerin ihracatı düzenli ve istikrarlı bir biçimde artış göstermiştir. 1990–1995 yılları arasında bir düşüşten sonra, 2000–2005 yılları arasında tekrar yükselme trendine girmiş ve 2005 yılında %42,6 oranında gerçekleşmiştir.

Türkiye ve İsrail’in GSYİH’sı içinde mal ve hizmet ihracatının payı 1962 yılından 2005 yılına kadar mukayese edildiğinde İsrail’in Türkiye’ye kıyasla çok

daha iyi performans gösterdiği söylenebilir. Bu oran 2005 yılında yaklaşık iki kat olarak gerçekleştirilmiştir.

Şekil 4.3. Türkiye ve İsrail'in Toplam Hâsılası içinde Mal ve Hizmet İhracatının Payında Değişim

(Kaynak: Tablo 4.9'daki veriler)

Şekil 4.3. incelendiğinde Türkiye'nin mal ve hizmet ihracatının gelişimi 1962-1980 arasında %5-6 arasında gerçekleşirken 1980 sonrası inişli çıkışlı bir seyir izlemekle birlikte yükselerek 2005 yılında %21,9 seviyesine ulaşmıştır. Aynı dönemde İsrail'in mal ve hizmet ihracatındaki değişim %17,8 ile %42,6 arasında inişli ve çıkışlı bir seyir izlemiştir.

4.1.4. Türkiye ve İsrail'in Dış Ticaret Hacmi İçinde İhracatın Payı

Gelişmekte olan ülkeler açısından dış ticaret açığı vermemek ya da az açık vermek genel bir hedeftir. Türkiye de gelişmekte olan bir ülke olarak dış ticaret açığını azaltmak hatta mümkünse fazla vermek için 1963'te yürürlüğe giren kalkınma plânlarındaki büyüme hedeflerine paralel olarak, sürekli dış ticareti içerisinde ihracat payını artırmaya çalışmıştır. Fakat bunda başarılı olamamıştır. Bu başarısızlıktaki en önemli sebep, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin ihracatında kullanılmak üzere yurt dışından büyük miktarda ham madde veya ara malı ithal etmesi sonucu ithalâtın ihracata göre sürekli olarak daha fazla büyümesi neden

olmuştur. Bu durum Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için bir kısır döngü durumu yaratmaktadır.²⁴⁴

İsrail'in dış ticaret içerisinde ihracatın payı 1962'de %18,23 oranında iken artış göstererek 2005 yılında %32,26 oranına yükselmiştir. İsrail ekonomik kalkınma politikasını ihracata dayalı sanayileşme olarak belirlemiştir. İsrail de ihracat ekonomik büyümenin lokomotifi durumundadır. Bu yüzden dış ticareti içerisinde ihracat miktarını artırmak için ihracat sektörüne her türlü desteği vermektedir. İsrail doğal kaynaklar açısından kıt imkânlarla sahip olduğundan ihracat ürünleri imalât sanayinde kullanılmak üzere ham madde veya ara maddeler ithal etmek durumundadır. İsrail'in ihracat ürünleri daha çok yüksek teknoloji ürünleri ve elmasan oluşmaktadır.

Tablo 4-4 Türkiye ve İsrail'in Dış Ticaret Hacmi İçinde İhracatın Payı (%)
(Kaynak: World Development Indicators & Global Development Finance)

	Türkiye	İsrail
1962	23,45	18,23
1965	28,63	20,44
1970	24,94	21,08
1975	13,12	19,07
1980	16,12	25,66
1985	25,97	27,65
1990	22,51	28,38
1995	23,22	25,25
2000	20,24	30,55
2005	24,52	32,26

Tablo 4.4. incelendiğinde Türkiye'nin dış ticaret hacmi içinde ihracatın payı 1962'den 1975'e kadar düşmüş ve 1975'te % 13,12 oranını görmüştür. 1980'de önce % 16,12'ye 24 Ocak kararları neticesi ekonomik sistemin ithal ikameci yapıdan ihracata yönelik bir büyümenin hedeflendiği bir yapıya dönüşmüştür. Bunun neticesinde 1980–1985 yılları arasında ihracatın payı %16,12 den %25,97 ye yükselmiştir. Daha sonra inişli ve çıkışlı bir seyir izleyerek 2005 yılında % 24,52 oranını görmüştür.

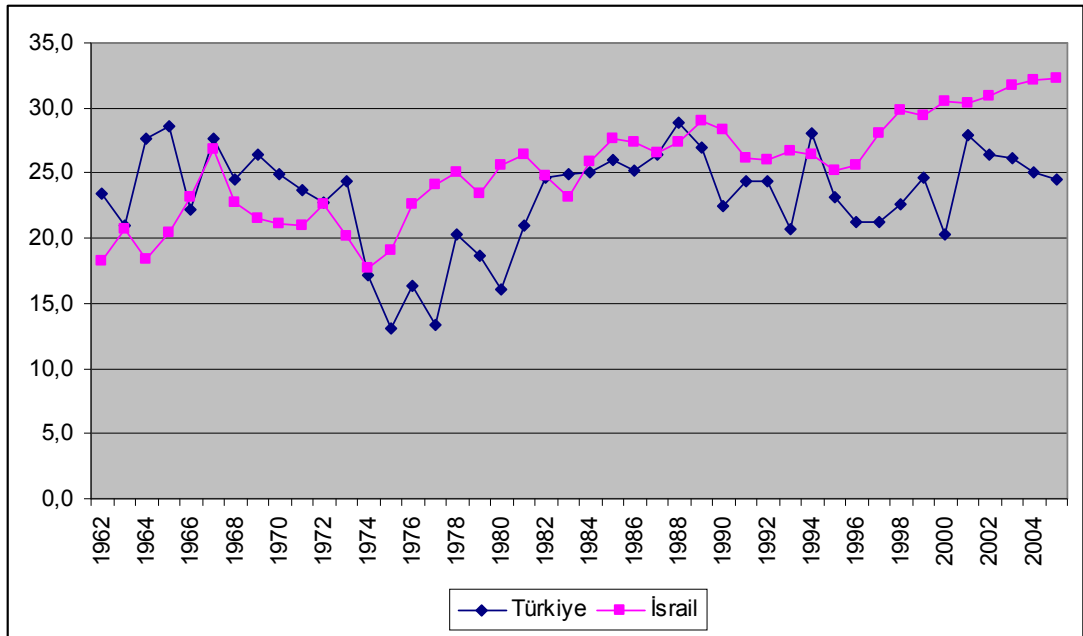
Aynı dönemde İsrail'in dış ticareti içerisinde ihracatın payı 1962–1970 yılları arasında önce artmış, daha sonra dünya petrol krizi ve Arap-İsrail savaş sonucu yaşanan ekonomik kriz neticesinde dış ticaretin içinde ihracatın payı 1975 yılında

²⁴⁴ Karluk .(1981). a.g.e. s.137.

%19.07 oranına düşmüştür. 1975–1990 yılları arasında yükselme trendine girerek %28.38 oranına ulaşmıştır. 1995 yılında küçük bir düşüş yaşanmasına rağmen, 1995–2005 yılları arasında tekrar yüksele trendine girerek %32.26 oranına ulaşmıştır.

Türkiye ve İsrail arasında dış ticaret hacmi içerisinde ihracatın payını mukayese ettiğimizde 1962–1970 yılları arasında Türkiye'nin İsrail'e kıyasla dış ticaret hacmi içerisinde ihracatın payının daha yüksek olduğu, fakat 1975–2005 yılları arasında ise dış ticaret hacmi içerisinde ihracatın payı açısından İsrail'in Türkiye'ye nazaran daha yüksek olduğu görülmüştür.

Şekil 4.4. Türkiye ve İsrail'in Dış Ticaret Hacmi İçinde İhracatın Payının değişimi (Kaynak: Tablo 4.4.'deki veriler)

Şekil 4.4. incelendiğinde Türkiye'nin dış ticareti içinde ihracatın payı 1962 yılında % 23.45 iken bu oran önce kısmî bir yükselme göstermiş, daha sonra hızlı bir şekilde düşme eğilimine girerek 1975 ve 1977 yıllarında % 13.12 oranına inmiştir. 1980 sonrası tekrar bir yükselme trendine girmiş ve 1988 yılına kadar artış göstermiştir. 1988–2005 yılları arasında inişli çıkışlı bir seyir izleyerek 2005 yılında %24.52 oranına ulaşarak nerdeyse 1962 yılındaki orana yaklaşmıştır.

İsrail'in dış ticareti içinde ihracatın payı 1962–2005 yılları arasında 3 dönemde incelenebilir: Birincisi 1962–1970 yılları arasında %18.23'ten %21.08'e yükselmiş 1975 yılında ise %19.07'ye düşmüştür. İkincisi 1980–1990 yılları arasında

%25.66'dan %28.38'e yükselmiştir. 1995 yılında ise %25.25 seviyesine düşmüştür. Üçüncü ve son olarak 2000–2005 yılları arası %30.55'ten %32.26'ya yükselmiştir.

1962–2005 yılları arasında Türkiye ve İsrail'in dış ticareti içerisinde ihracatın payları mukayese edildiğinde Türkiye'nin dış ticareti içerisinde 1962'de ihracatın oransal olarak payı neyse 2005 yılında da aynı olduğu görülmüştür. Öte yandan İsrail'in dış ticareti içinde ihracatın payı 1962'de %18.23'ten 2005 yılında 32.26'ya yükselerek yaklaşık 1,8 kat artış yaşanmıştır.

4.1.5. Türkiye ve İsrail'de Kişi Başına İhracat Miktarı

Türkiye'de, cumhuriyetin ilk yıllarında çok düşük olan kişi başına ihracat miktarı 1950 yılına kadar ciddi bir değer kaydetmemiştir. 1927 yılında Türkiye'de kişi başına ihracat 5.95 \$ iken 1950 yılında bu değer 12.65 \$'a yükselmiştir. Kişi başına ihracat tutarı 1950 yılından 2005 yılına kadar artış göstererek yükselmesine rağmen diğer ülkelerle karşılaştırıldığında çok düşüktür. Bunun başlıca sebebi, Türkiye'de nüfus artış hızının çok yüksek olmasıdır. Diğer bir sebep ise, ihracatta görülen yavaş gelişimdir. Bundan ötürü Türkiye'de kişi başına düşen ihracat çok yavaş artmıştır²⁴⁵.

İsrail nüfus açısından Türkiye'nin 1/10'ü nüfusa sahip olmasına rağmen, kişi başına ihracat miktarı açısından, 1962 ve 1965 yıllarında Türkiye'nin 10 katı, 1970'te 16 katı, 1975'te 17 katı, 1980'de 23 katı, 1985'te 9,5 katı, 1990'da 11 katı, 1995–2000 yıllarında 12 katı ve 2005 yılında ise, düşüş göstererek 6 katı oranında gerçekleşmiştir. İsrail ihracat miktarları 2005 yılı hariç Türkiye'nin gerçekleştirdiği ihracat miktarına yakın bir miktarda gerçekleştirmiştir. İsrail'in bu başarısında az olan nüfusunun oldukça eğitilmiş ve kalifiye olması, liberal ve dışa açık bir ekonominin olması; ihracat ürünlerinin çeşitlendirilmesinde, kalitesinin artmasında ve uluslar arası pazarlarda rekabet etmesinde ihracatının yüksek teknolojiye dayanması ve teknoloji yoğun ürünler ihraç etmesi sayılabilir.

²⁴⁵ Karluk .(1981). a.g.e. s.140.

Tablo 4-5. Türkiye ve İsrail’de Kişi Başına İhracat Tutarı (\$) (Kaynak: World Development Indicators & Global Development Finance)

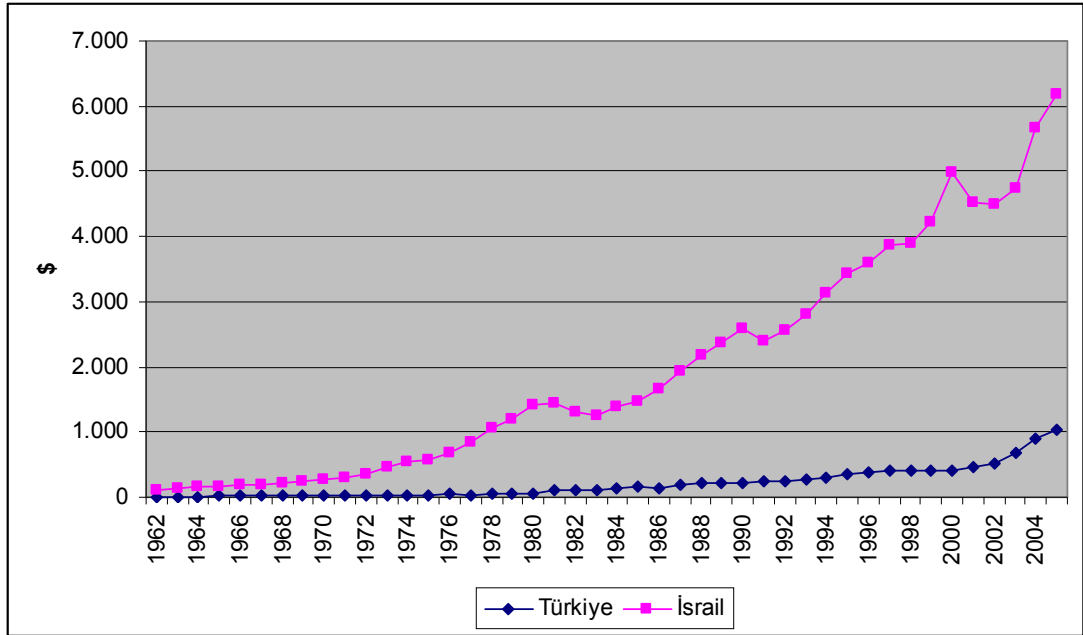
	Türkiye	İsrail
1962	12,83	122,10
1965	14,34	167,44
1970	16,25	260,76
1975	34,00	569,29
1980	63,03	1.428,57
1985	155,16	1.478,00
1990	231,06	2.585,21
1995	352,85	3.435,04
2000	413,57	4.993,10
2005	1.030,50	6.170,71

Tablo 4.5. incelendiğinde 1962–2005 yılları arasında Türkiye ve İsrail’in kişi başına ihracat miktarları düzenli ve sürekli olarak artış göstermiştir. 1962–2005 yılları arasında Türkiye’de kişi başına gerçekleşen ihracat tutarı 1962’de 12,83 \$ iken 2005 yılı itibarıyla 1.030,50 \$ olarak gerçekleşerek yaklaşık 86 kat artmıştır. Gene aynı dönemde İsrail’in 1962’de 122,10 \$ olan kişi başına ihracat miktarı 2005 yılında 6.170,71 \$’a ulaşarak yaklaşık 51 kat artmıştır.

Kişi başına ihracat tutarı açısından Türkiye ve İsrail’i mukayese ettiğimizde 1962–2000 yılları arasında 1970–1980 yılları arasını istisna tutarsak, İsrail’in kişi başına ihracat tutarı Türkiye’nin yaklaşık 10 katı oranında gerçekleşmiştir. 2005 yılında da İsrail Türkiye’ye kıyasla yüksek bir başarı göstermiş ve yaklaşık 6 kat oranında bir artış göstermiştir.

Şekil 4.5. Türkiye ve İsrail’de Kişi Başı İhracat Tutarının Değişimi

(Kaynak: Tablo 4.5.’teki veriler)

Şekil 4.5. incelendiğinde Türkiye’de kişi başına düşen ihracat miktarı yavaş dahi olsa sürekli yükselme eğilimi göstermiş ve 1962 yılında 12.83 \$ olan kişi başına ihracat miktarı 2005 yılında 1.030,50 \$’ı görmüştür. Bu oran gelişmiş ülke değerleriyle mukayese edildiğinde çok düşük kalmaktadır. Öte yandan İsrail ile ilgili değerler Türkiye’ye göre daha iyi bir seyir izlemiş, gelişmiş ülkeler seviyesine yaklaşmıştır. İsrail 1962’de 122,10 \$ olan kişi başına ihracatı değerini düzenli olarak artırarak 2005 yılında 6.170,71 \$’a yükseltmiştir.

4.1.6. Türkiye ve İsrail’de İhracatın İthalâtı Karşılama Düzeyi

Bir ülkenin ihracat miktarının ithalât miktarından fazla ya da eşit olması istenen sonuçtur. Türkiye’de 1930–1946 yılları arasında ihracatın ithalâtı karşılama oranı %100 oranında gerçekleşmiş olup dış ticaret açığı oluşmamıştır. Bu dönem dışında Türkiye’de ihracatın ithalâtı karşılama oranı sürekli düşüş eğiliminde olup 1973 yılında ihracatın ithalâtı karşılama oran %50’nin altına düşmüş ve bu düşüş devam ederek 1977 yılında %30,24 oranına inmiştir. Bu olumsuz durum dalgalı bir seyir izleyerek 2005 yılına kadar devam etmiştir. İhracatın ithalâtı karşılayamaması

dış ticaret açıklarına neden olmaktadır. Dış ticaret açıklarının büyümesi ekonomide istenen ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesini engellemektedir.²⁴⁶

İsrail'in dış ticareti içinde ihracatın payı ithalâta oranla artmaya devam etmektedir. İhracat miktarının artması doğal olarak dış ödemeler dengesinde açıkları azaltıcı ve ihracatın ithalâtı karşılama düzeyin yükselmesine yol açmaktadır. İhracattaki bu artışlara karşın hala ithalât miktarı ihracat miktarından fazladır. Bu da dış ödemeler dengesinde açık oluşmasına neden olmaktadır. İsrail küçük bir ülke olmasına rağmen, ihracatı teşvik edici politikalarla ihracatta teknoloji yoğun ürünler kullanması, ihracat miktarını gün be gün artırmakta ve ihracatın ithalâtı karşılama düzeyi oransal olarak yükselmektedir.

Tablo 4-6 Türkiye ve İsrail'de ihracatın ithalâtı karşılama düzeyi
(Kaynak: World Development Indicators 2009)

	Türkiye	İsrail
1962	30,63	22,29
1965	40,12	25,68
1970	33,22	26,72
1975	15,10	23,57
1980	19,21	34,52
1985	35,09	38,22
1990	29,06	39,64
1995	30,24	33,78
2000	25,38	43,99
2005	32,49	47,62

Tablo 4.6.'daki veriler incelendiğinde Türkiye'nin ihracatının ithalâtı karşılama oranı 1962 yılında %30,63 seviyesinden 1975 yılında %15.10 dip seviyesini görmüş, daha sonra inişli çıkışlı bir seyir izleyerek 2005 yılında %32.49 üst seviyesine ulaşmıştır. 1975 yılındaki düşüşte tüm dünyada yaşanan petrol krizi, 2001 yılındaki düşüşte ise 2001 yılında Türkiye'de yaşanan ekonomik kriz neticesinde ihracat miktarlarındaki azalma söylenebilir. Gene 1980–1985 yılları arasındaki artışta ise Türkiye'nin 24 Ocak ekonomik istikrar kararları neticesinde, ithal ikameci bir ekonomik yapıdan ihracatın teşvik edildiği politikaların uygulanması neticesinde ihracat miktarındaki büyük artışlar söylenebilir.

Öte yandan İsrail ile ilgili değerler incelendiğinde 1962 yılında %22.29 olan oran iniş ve çıkışlar göstererek 2005 yılında % 47.62 oranına ulaşmıştır. 1975

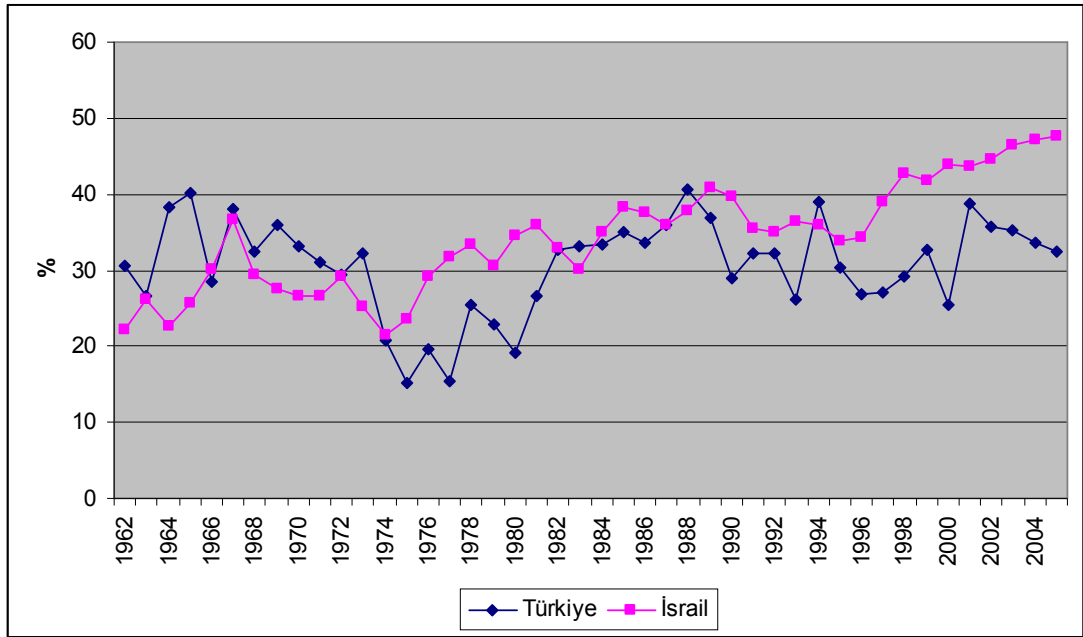
²⁴⁶ Karluk .(1981). a.g.e. s.156.

yılındaki düşüşün nedeni 1973 Arap-İsrail savaşı ve dünya petrol krizi söylenebilir. 1995 yılındaki düşüşte ise 1990 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasını müteakip bir milyonun üzerinde Yahudi göçmenin İsrail'e göçü ve bu göç neticesinde artan nüfus nedeniyle oranın düşmesi söylenebilir. 2000 yılından sonraki artışlarda ise İsrail Devletinin ihracatında yüksek teknolojiyi kullanması sonucu, ürün kalitesi ve fiyat avantajı kazanması neticesinde ihracat miktarını artırmıştır.

İhracatın ithalâtı karşılama düzeyi açısından İsrail ile Türkiye'yi kıyasladığımızda 1962–2005 yılları arasında 1962–1970 yılları arasında Türkiye İsrail'e nazaran daha iyi bir durumdayken, 1970–2005 yılları arasında ise İsrail'in ihracatının ithalâtı karşılama düzeyi Türkiye'ye kıyasla çok daha üstün olduğu söylenebilir.

Şekil 4.6. Türkiye Ve İsrail'de İhracatın İthalâtı Karşılama Düzeyinin Değişimi

(Kaynak: Tablo 4.6.'daki veriler)

Şekil 4.6. incelendiğinde Türkiye'de 1962 yılında % 30.63 oranında gerçekleşen ihracatın ithalâtı karşılama oranı 1975 yılında %15.10 oranını 1975 yılından itibaren inişli ve çıkışlı bir seyir izleterek 2005 yılında %32.49 oranına ulaşarak 1962 yılındaki oranını biraz geçmiştir. Bu oran gelişmiş ülkelerle mukayese edildiğinde çok düşük kalmaktadır.

Aynı dönemde İsrail'in 1962 yılında %22.29 oranında gerçekleşen ihracatın ithalâtı karşılama oranı inişli ve çıkışlı seyir izleyerek 2005 yılında %47.62 oranına ulaşmıştır. İsrail Türkiye'ye kıyasla daha düzenli ve istikrarlı bir artış göstererek ihracatın ithalâtı karşılama oranı yönünden daha iyi bir performans göstermiştir.

4.2. İHRACATIN TEKNOLOJİK YOĞUNLUĞA GÖRE YAPISI VE PERFORMANSI

Küreselleşme sürecinin, bütün ülkelerin dünya ekonomisiyle entegrasyon düzeyini artırdığı göz önünde tutulursa, ülkelerin gösterdiği ihracat performansının kendi ekonomik performanslarıyla çok yakından ilgili olduğu söylenebilir. Ölçek ekonomisi, iş bölümü ve uzmanlaşmadan elde edilecek getirilere ilâve olarak döviz geliri sağlamak için ihracatın en önemli yollardan olduğu bilinmektedir. İhracatın Yapısında ham maddeden teknoloji yoğun ürünlere doğru bir değişim ülke içinde teknolojik ilerlemeye işaret ettiği kadar ekonominin büyüme ve refaha dönük işleyişinde sistemin iyi çalıştığına da işaret etmektedir. Sanayileşme ve uluslararası ticaretin ekonomik büyümenin motoru olarak kabul edildiğinden hareketle sanayileşme düzeyinin yüksekliğine işaret eden teknoloji yoğun ürünlerin ağırlıklı olduğu ihracat yapısının, ekonomik büyüme üzerinde daha fazla olumlu etkide bulunacağı söylenebilir²⁴⁷.

Türkiye ve İsrail'in gösterdiği ihracat performansının yapısal çözümlemesinde teknolojik yoğunluğa odaklanacağız. Çünkü ihracatın teknolojik yapısının Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler açısından önemli sonuçları bulunmaktadır. Bilindiği gibi teknolojik gelişmenin, özellikle uzun dönemli analizlerde, ekonomik büyümenin en önemli kaynaklardan biri olduğu kabul edilmektedir. Yeni ürünler, yeni üretim biçimleri veya yeni pazarlar yaratıldığı, teknolojik gelişme sonunda, birim girdinin sağlayabileceği çıktı düzeyinde artış gerçekleşir. Teknolojik gelişmenin, büyüme sürecinde önemli rol oynadığı konusunda bütün ekonomik büyüme teorilerinde uzlaşma olduğu görülmektedir²⁴⁸.

Öte yandan yaygın kabul gören büyüme kaynaklarından bir diğeri ise ihracattır. Ekonomik büyümeye etki eden birçok faktör vardır. İhracat bu faktörler içerisinde en önemlisi olarak düşünülmektedir. Ekonomik büyüme dünyanın her

²⁴⁷ Daniele Archibugil And Jonathan Michie. (1998). Technical Change, Growth And Trade: New Departures İn Institutional Economics, s.5

²⁴⁸ Archibugil and Michie. (1998). a.g.e., s.5.

tarafında çok önemli bir mesele olarak tartışılmaktadır. Neo-klâsik görüşe göre, ihracat performansı ve dışa yönelim ekonomik büyümeye önemli katkı yapmaktadırlar. Bu katkılar a) uzmanlaşmanın ve karşılaştırmalı avantajın faydasını arttırması b) daha büyük ölçek ekonomileri sunarak pazarın büyüklüğünü genişletmesi c) daha büyük kapasite kullanımı yaratması d) ve son olarak daha hızlı teknoloji değişiklik yaratması olarak sayılabilir²⁴⁹.

Bu çerçevede teknolojik gelişme ve İhracat bir arada düşünüldüğünde ihracat yapısının teknolojik yoğunluğu büyüme açısından dikkat çekmektedir. Bir başka deyişle Teknoloji, özellikle uzun vadede, birim girdi başına çıktıda artış sağlayarak, dış ticaret ise pozitif dışsallıklar, uzmanlaşma ve ölçek ekonomileri vasıtasıyla büyüme üzerinde olumlu etkiler doğurmaktadır. Nitekim gelişmiş ülkelerinin ticaret modellerinin incelendiğinde bu ülkelerin gelişmişlik düzeyinde teknolojinin önemli rol oynadığı rahatlıkla görülebilir. Geleneksel ticaret teorilerinin çoğu, teknolojik etkinliğin gelişmiş ülkelerin sahip olduğu karşılaştırmalı avantajda oynadığı önemli rol konusunda hemfikirdirler. Buradan teknoloji yoğun bir ihracat yapısının ekonomik büyüme üzerinde, düşük teknolojik yoğunluklu yapıdan daha fazla etkili olduğu sonucu çıkarılabilir. Öncelikle belirtmek gerekir ki ürün ve süreç yeniliklerinin sıkça görüldüğü sektörler, genellikle teknolojik olarak durgunluk içindeki sektörlerden daha fazla talep artışıyla karşılaşır²⁵⁰.

Teknolojik gelişme sonunda sağlanan yenilikçilik ile ticarî ya da ekonomik performans arasında etki mekanizmasının farklı yollarla kendini gösterdiği görülmektedir. **Birinci olarak**, üretim yöntemiyle ilgili bir süreç yeniliği maliyetleri düşürdüğünden ve/veya kaliteyi artırdığından üreticiye önemli bir rekabet avantajı kazandırır. **İkinci olarak** ticarete konu üründe yaratılan küçük yenilikler kaliteyi artırdığından hem iç, hem de dış piyasalarda talep düzeyini yükseltir. Ürün ve süreç yeniliklerinin sık görüldüğü teknoloji yoğun sektörler, genellikle teknolojik olarak durgun sektörlerden daha fazla talep artışıyla karşılaşır. Büyük ve köklü yenilikler ise üreticisine kısa süreli bile olsa tekel konumu ve buna bağlı olarak olağan dışı karlar sağlar. **Son olarak**, yenilikçi sektörlerin talep potansiyeli yüksek olduğu gibi,

²⁴⁹ Rati Ram. (1987). Exports And Economic Growth In Developing Countries: Evidence From Time-Series And Cross-Section Data Economic Development And Cultural Change Vol. 36, No. 1, P. 51–72.

²⁵⁰ Sanjaya Lall .(2000). The Technological Structure and Performance of Developing Country Manufactured Exports, 1985–98. Oxford Development Studies, Taylor and Francis Journals, vol. 28(3), s. 337–369

geleneksel ürünlerin aksine piyasalarda yeni rakiplerle karşılaşma olasılığı daha düşüktür. Çünkü geleneksel sektörlerde üretim için gereken beşeri ve finansal kaynaklar, teknolojik yeteneğe göre daha bol ya da erişilebilir olduğundan yeni rakiplerle karşılaşılma olasılığı yüksektir.

Dolayısıyla üreticilerin yeni rakiplerin piyasaya girişini engellemek amacıyla kar marjlarını düşük tutmak zorunda kalırlar. Oysa teknoloji yoğun ürünlerin arz edildiği piyasalarda üreticiler, fikri mülkiyet haklarının verdiği hukukî koruma altındadırlar. Aynı zamanda üretim için gerekli yüksek kaliteli iş gücü ihtiyacı gibi fiili piyasaya giriş engelleri sayesinde üreticiler yeni rakiplerin potansiyel tehdidinden korunabilmektedirler. Öte yandan ileri teknoloji üretim/ihracat yapısının bir takım dışsal faydaları da vardır. Bunlar arasında kendi içinde yenilik yaratma potansiyelinin yüksekliği ve yenilikçi tamamlayıcılık özelliği ile düşük teknolojilerle birleşerek yenilikler yaratması ve bu sektörlerde de verimlilik artışı sağlaması sayılabilir.²⁵¹

Tüm bunlar göz önünde tutulduğunda, bir ülkenin teknoloji yoğun ihracat yapısı uluslar arası piyasalarda rekabet gücünün yüksek olduğuna işaret ederken yine aynı zamanda farklı mekanizmalarla ekonomik büyüme üzerinde etkili olmaktadır. Nitekim gelişmekte olan ülkelerin çoğu ihracat yapısını düşük teknolojiye dayanan emek yoğun ürün yapısından, yüksek teknoloji ve beceri gerektiren ürünlere dönüştürmek istemektedirler. Buna karşın çoğu ülke hem ihracat gelirlerinde hem de ürün kalitesinin şartlarında bir durgunluk yaşamaktadır. Söz konusu ülkelerde büyüme miktarındaki dikkate değer artışlara rağmen, gerekli yüksek teknolojiye sahip olunamamasından dolayı, ürün kalitesinde aynı başarı sağlanamamıştır. Yüksek teknoloji sanayileri, sanayileşmiş ve yarı sanayileşmiş ülkelerde diğer sanayilerden daha hızlı büyümektedir. Yüksek teknoloji sanayileri daha fazla öğrenme ve yeni bilimsel bilgilerin uygulanmasına daha fazla alan sunma potansiyeline sahiptir. Yüksek teknoloji sanayilerinde, genel bilgi ve yeni becerilerin üretilmesinde dışsal ekonomilerin daha büyük etkisi vardır Düşük teknolojiye sahip ülkeler bunun aksine daha yavaş büyüyen pazarlara sahip, sınırlı öğrenme potansiyeli olan, teknolojinin geç güncellendiği ve daha az dışsal ekonomi etkisinin olduğu

²⁵¹ Archibugil and Michie. (1998). a.g.e., s.10

sanayilerdir. Söz konusu teknolojik yapıya sahip ülkeler daha düşük fiyat avantajıyla rakipleriyle teknik değişme ve pazara kolay girmeye hassastırlar²⁵².

Kısa özetini tablo 3-1’de verdiğimiz teknolojik yoğunluğa göre sınıflandırmada ticarete konu ürünler Birincil Ürünler (Ham Madde) (PP), Kaynak Temelli Ürünler (RB), Düşük Teknoloji Ürünleri(LT), Orta Teknoloji Ürünleri(MT), ve Yüksek Teknoloji Ürünleri(HT) olmak üzere beş kategoriye ayrılmıştır.²⁵³

Birincil Ürünler (Ham Madde)(PP), bu ürünlerin ihracatın teknoloji temelli yapısal analizinde fazla bir önemi bulunmamaktadır. Bu ürünler genellikle doğada var olduğu şekliyle, ya da basit bir işlem sonrası piyasaya arz edilmeye hazır hale getirilmesi dolayısıyla uluslar arası rekabet bakımından tahlile ihtiyaç duymazlar. Çünkü üretici ülkenin ürün üzerinde ilâve bir katma değer yaratıcı üretim teknolojisi kullanmasına gerek yoktur²⁵⁴.

Kaynak Temelli Ürünler (RB), kaynak temelli ürünler temel gıda ürünleri ve deri işleme gibi emek yoğun ve basit olma eğilimindedirler. Ancak petrol arıtma veya modern işlenmiş gıdalar gibi üretiminde yoğun sermaye ve ölçeğin ihtiyaç olduğu kısımları olduğu gibi yüksek beceri kullanılan bölümleri de vardır. Bu ürünlerde mukayeseli avantaj, her zaman değilse bile doğal kaynakların yerel mevcudiyetinden kaynaklanmakta fakat tek başına rekabet için yeterli görülmemiştir. Bu çalışmada kaynak temelli ürünleri RB1 ve RB2 diye iki bölümde incelenmiştir. RB1 hazır et/meyveler, içecekler, ağaç ürünleri, bitkisel yağlar gibi tarım/orman kaynaklı ürünlerdir. RB2 ise maden cevherleri, petrol/kauçuk ürünleri, çimento, cam, kesme değerli taşlar gibi diğer kaynak temelli ürünlerdir²⁵⁵.

Düşük Teknoloji Ürünleri (LT), Düşük teknoloji ürünler istikrarlı, coğrafi anlamda iyi yayılmış teknolojilerdir. Bu teknolojiler genel olarak sermaye ekipmanları ile şekil bulurlar. Ticarî ürünlerin çoğu farklılaşmamış ve var olan rekabet fiyatlar üzerinden olmaktadır. Bu yüzden işçilik maliyetleri, rekabette maliyetin en önemli unsurudur. Ölçek ekonomileri ve giriş engelleri genellikle düşüktür. Bununla birlikte bu özelliklerin bazı istisnaları vardır. Marka isimleri, beceri, tasarım ve teknolojik gelişmişliğin çok önemli olduğu yüksek kaliteli ürünlerde, her ne kadar teknoloji yoğunluğu diğer kategorilerin seviyesine ulaşmasa

²⁵² Lall .(2000).a.g.e.. s.337–369.

²⁵³ Lall .(2000).a.g.e.. s.337–369.

²⁵⁴ Lall .(2000).a.g.e.. s.337–369.

²⁵⁵ Lall .(2000).a.g.e.. s.337–369.

da, düşük teknoloji ürünler vardır. Gelişmekte olan ülkelerde olan ülkelerin ürettikleri ürünlerin çoğu daha düşük kaliteli ürünlere eğilimlidir. Söz konusu ülkelerin ürünleri yüksek kaliteden ziyade basit teknolojiye ve düşük fiyatlara dayanan bir yapıya sahiptir. Çalışmada düşük teknoloji ürünlerini (LT), giyim, ayakkabı, tekstil kumaşları, deri ürünlerinden oluşan LT1 ve çömlek, mobilya, mücevherat, oyuncak ve plâstik ürünlerden oluşan LT2 olmak üzere iki gruba ayırıyoruz²⁵⁶.

Orta Teknoloji Ürünleri (MT), orta teknoloji ürünleri beceri ve ölçek yoğun teknolojileri içeren sermaye malları ve ara ürünlerin bir bileşiminden oluşan sanayi etkinliklerinin merkezidir. Bunlar yüksek seviyede araştırma geliştirme seviyesine ve ileri yeteneğe ihtiyaç duyan ve uzun öğrenme sürecine sahip olan karmaşık teknolojilerdir. Mühendislik ve otomotiv alt grupları, firmalar arasında en iyi teknik etkinliğe ulaşmak için yoğun iletişim gerektirir. Mühendislik ürünleri, ürün tasarımı ve gelişimine oldukça önem vermektedirler. Bu ürünlerin birçok seri montaj, üretim tesisi ve geniş tedarikçi ağları vardır. Piyasaya giriş bariyerleri yüksektir. Emek yoğun üretim süreci bazen düşük ücretli alanlara kayar. Ancak ürünler ağır ve dünya standartlarına ulaşmada ileri derecede uzmanlık gerektirdiğinden, bu transferler pek nadir olur. Bu çalışmada orta teknoloji ürünleri (MT) yolcu/binek araçları ve aksamı, ticarî araçlar, motosiklet ve aksamı olmak üzere otomotiv ürünlerinden oluşan (MT1), sentetik lifler, kimyasallar ve boyalar, gübreler, plâstikler, demirler, boru ve tüplerden oluşan süreç sanayilerinin oluşturduğu (MT2), makineler, motorlar, sanayi makineleri, pompalar, gemiler ve saatlerden oluşan mühendislik sanayilerinin oluşturduğu (MT3) diye ayırmaktayız²⁵⁷.

Yüksek Teknolojik Ürünleri (HT), yüksek teknoloji ürünleri, ileri ve hızlı değişen teknolojilere sahiptir. Yüksek Ar-Ge yatırımlarında ilk vurgu ürün dizaynı üzerinedir. En gelişmiş teknolojiler sofistike teknolojik alt yapılar, yüksek seviyede uzmanlaşmış teknik beceri, firmalar arasında ve firmalar ile üniversiteler veya araştırma kurumları arasında yakın ilişkileri gerektirir²⁵⁸. Her ne kadar elektronikteki bazı ürünler emek yoğun montaja sahip olsa da, bunların yüksek değer/ağırlık oranı bunların son montaj aşaması ücretlerin düşük olduğu alanlarda ekonomik olabilir. Bu ürünler farklı süreçlerin ayrıldığı ve üretim maliyetlerinde küçük farklılıklara göre

²⁵⁶ Lall.(2000).a.g.e.. s.337–369.

²⁵⁷ Lall.(2000).a.g.e.. s.337–369.

²⁵⁸ Lall.(2000).a.g.e.. s.337–369.

konumlanan çok uluslu şirketlerin yeni uluslar arası entegre üretim sistemlerine önderlik eder²⁵⁹. Yüksek teknoloji ürünleri HT1, elektronik ve elektrik ürünleri, HT2 diğer ileri teknoloji ürünleri diye ayrılmaktadır²⁶⁰.

4.2.1. Genel Değerlendirme

Küreselleşme süreci gelişmekte olan ülkelerin dünya ekonomisiyle başarılı bir biçimde entegrasyonunu artırmaktadır. Ekonomide liberalizasyonun sağlandığı bir dünyada ihracatın başarısı ekonomik performanstan daha önemlidir. Yabancı döviz kazanmada, ölçek ekonomilerinden yararlanma, uzmanlaşma ve yeni teknolojilere ulaşmanın büyük önemi vardır. Sanayi sektörünün etkinliğinin göstergesi olarak ekonomide liberalizasyonun sağlanması ve ulaşım maliyetlerinin düşmesi sanayi sektörü için daha uygun bir rekabet ortamı yaratmaktadır. Yapısal değişim, teknolojik büyüme, modernizasyon, artan mamul ihracatları sistemin iyi çalıştığına işaret etmektedir. Sanayileşme belli bir dereceye kadar büyümenin motoru olarak kabul edilir. Gelişmekte olan ülkelerin çoğu ihracat yapısını düşük teknolojiye dayanan emek yoğun ürün yapısından, yüksek teknoloji ve beceri gerektiren ürünlere dönüştürmek istemektedirler. Buna karşın çoğu ülke hem ihracat kazançları miktarlarında hem de ürün kalitesinin şartlarında bir durgunluk yaşamaktadır. Söz konusu ülkelerde büyüme miktarındaki dikkate değer artışlara karşın, ürün kalitesinde aynı başarı sağlanamamıştır. Bunda gerekli olan yüksek teknolojiye sahip olmaması yatmaktadır.

Küreselleşmenin etkisiyle çok uluslu şirketlerin ticaret hacimleri ve teknolojik inovasyonları da ekonomik büyümede büyük role sahip olmaktadır. DYY ve çok uluslu şirketler, uluslar arası pazar odaklı ileri etkinliklerini uygulamak için, az gelişmiş ülkelere yüksek teknoloji sunmak, kullanmak ve sofistike beceriler kazandırmak amacıyla bu ülkelere yatırım yaparlar. Gelişmekte olan ülkeler gelişmiş ülkelere teknoloji ithal ederler ve onları pasif biçimde kullanırlar. Bu şartlar altında teknolojiye uzmanlaşma, fiyat farklılıkları açısından önemli bir rekabet faktörü olmaktadır. İhracat modellerinin evrimi uluslar arası teknik ilerlemenin

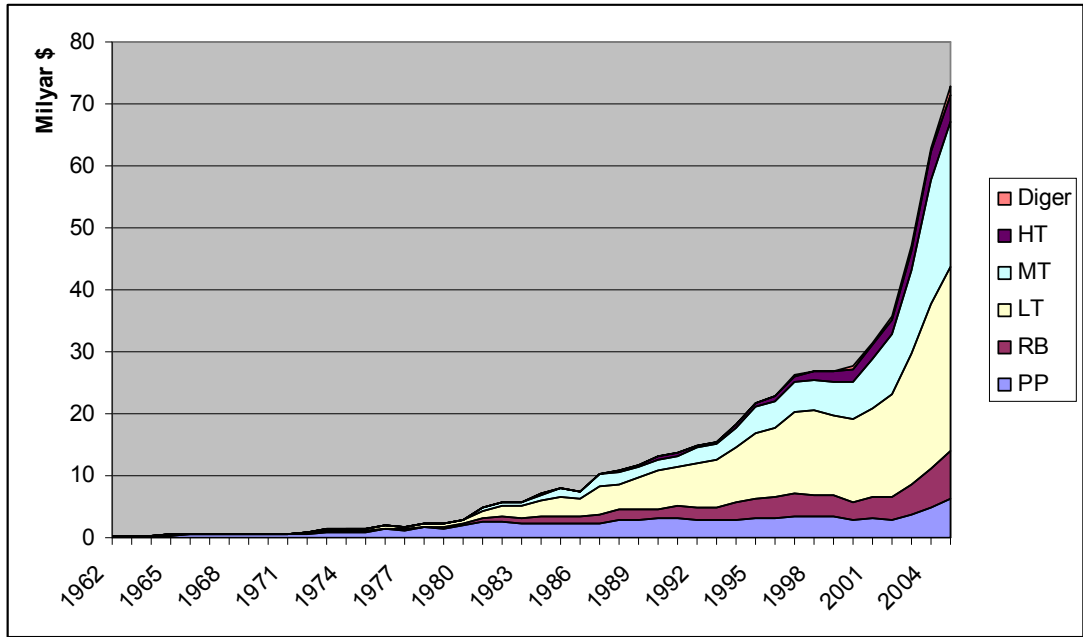
²⁵⁹ Martin Srholec .(2006). Research and Development Activity of Foreign Affiliates in the Czech Republic. DIME Working Paper 2006–06 in the series on “Dynamics of Knowledge Accumulation, Competitiveness, Regional Cohesion and Economic Policies

²⁶⁰ Lall .(2000).a.g.e.. s.337–369.

karşılıklı etkileşimine bağlıdır. Teknoloji yoğun yapılar gelecekteki büyüme için daha iyi öneriler sunar.

Çalışmada Türkiye ile İsrail'in ihracat yapısının niteliği mukayese edilerek ihracata konu ürünlerin teknolojik yoğunluğuna göre sınıflandırması yapıldı. Mukayese neticesinde hangi teknolojik seviyede ihraç ürünleri sattıklarına bakarak ilgili ülkelerin kendi aralarında görece olarak gelişmişlik düzeyleri hakkında bilgi verilmeye çalışıldı. Her iki ülkenin ihracat ürünlerinin teknolojik yoğunluğa göre kıyaslanması neticesinde Türkiye'nin düşük ve orta teknolojiye dayanan ürünler ürettiği, İsrail'in ise kaynak temelli ve daha çok yüksek teknolojiye dayanan ürünler ürettiği ve sattığı görülmüştür.

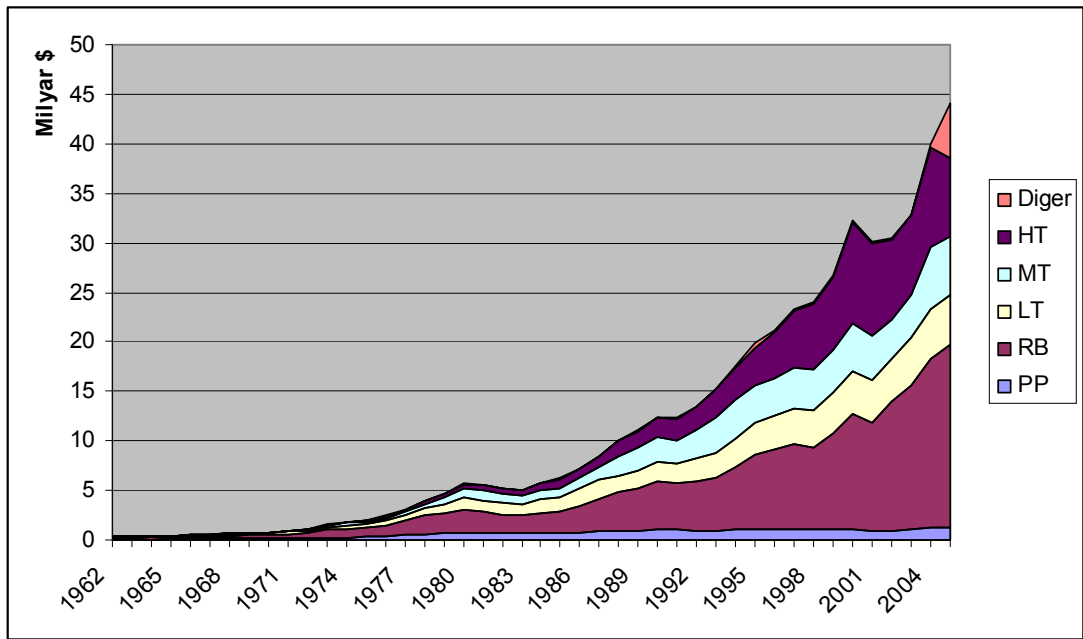
Şekil 4.7. Türkiye İhracatının Teknolojik Yoğunluğa Göre Bileşim ve Gelişimi
(Kaynak: Tablo 4.8.'deki veriler)

Şekil 4.7. incelendiğinde Türkiye'nin 1962 yılından 1980 yılına kadar ihracatının büyük kısmı daha çok herhangi işleme sürecinden geçmeyen (PP) ham maddelerden oluşmaktayken, 1980 sonrası dönemde (PP) ham maddelerin payı hızla azalırken hızlı bir şekilde (LT) düşük teknoloji ürünleri ve onu sırasıyla (RB) kaynak temelli ürünler ve (MT) orta teknolojiye dayanan ürünler takip etmiştir. 1990 sonrası dönemde (RB) kaynak temelli ihracat miktarında önemli bir değişiklik yaşanmazken (LT) düşük teknoloji ihracat ürünleri ile (MT) orta teknoloji ürünlerinde bir artış yaşanmıştır. (LT) ve (MT) ürünlerindeki artış yükselerek devam etmiş ve 2005 yılına

geldiğinde ihracatın bileşimi (PP) ürünleri %9, (RB) ürünleri %11, (LT) ürünleri %41, (MT) ürünleri %32, (HT) ürünleri %6 ve son olara diğer işlemler %1 oranında gerçekleşmiştir. Şekle göre 1990'lardan itibaren kayda değer bir artış gösteren (HT) ürünleri 1990 yılında %3 olan seviyesini 2005 yılında %6 seviyesine çıkarmasına rağmen hala istenen düzeyde değildir. Sonuç olarak, Türkiye'nin ihracatı içerisinde (LT) ve (MT) ihraç ürünlerinin ağırlığı dolayısıyla Türkiye teknolojik yoğunluk açısından gelişmekte olan ülkeler kategorisine girmektedir.

Şekil 4.8. İsrail İhracatının Teknolojik Yoğunluğa Göre Bileşim Ve Gelişimi
(Kaynak: Tablo 4-7'deki veriler dayanılarak hazırlanmıştır)

Şekil 4.8. incelendiğinde İsrail'in 1962 yılında ihracatının % 51,4'ü tek başına kaynak temelli (RB) ihraç ürünlerinden oluşmaktadır. Kaynak temelli ihraç kalemleri arasında en önemli payı elmas oluşturmaktadır. (RB) ürünlerini %25,4 ile ham maddeler (PP) oluşturmaktadır. 1980 sonrasında ise (PP) ürünlerinin payı hızla azalırken düşük teknoloji ürünleri (LT) ve orta teknolojiye (MT) dayanan ürünlerde kısmî artışlar yaşanmıştır. Kaynak temelli ürünlerde (RB) ise dalgalı bir seyir yaşanmıştır. 1990–2000 yılları arasında ileri teknoloji (HT) ürünlerdeki artış devam ederken, (PP), (LT) ve (MT) ihraç ürünlerinin payında düşüş yaşanmış (RB) ürünlerinde ise fazla bir değişiklik olmamıştır. 2005 yılında ihracatın bileşimi (PP) ürünleri % 2,7 (RB) ürünleri % 42 (LT) ürünleri % 11,4 (MT) ürünleri %13,3 (HT) ürünleri %17,9 ve son olara diğer işlemler %12,7 oranında gerçekleşmiştir. Şekle

göre 2005 (HT) ürünlerin payı %32'den %17,9'a düşmüş diğer işlemlerin payı %0,5'ten %12,7'ye yükselmiştir. Şekil değerlerine bakıldığında 2005 yılında (HT) ürünlerinin payı düşmesine karşın %17,9 olarak gerçekleşmiş, onu %42 oranıyla elmas ihracatının yer aldığı (RB) ürünleri takip etmiştir. Sonuç olarak İsrail kaynak temelli ve daha çok yüksek teknolojiye dayanan ürünler ürettiği ve sattığı görülmektedir.

Tablo 4-7 Türkiye ve İsrail ihracatının Teknolojik yoğunluğa göre miktarı

*Milyon		PP	RB Toplam	RB1	RB2	LT Toplam	LT1	LT2	MT Toplam	MT1	MT2	MT3	HT Toplam	HT1	HT2	Diger	Toplam İhracat
1962	İsrail	73,0	148,2	41,0	107,1	47,1	30,0	17,0	11,0	1,9	7,3	1,8	3,9	1,3	2,5	5,1	288,1
	Türkiye	332,3	45,8	26,1	19,7	2,3	2,1	0,2	0,2	0,0	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,1	380,7
1965	İsrail	102,9	229,7	52,5	177,2	48,4	29,5	18,8	30,4	0,8	24,4	5,3	5,7	1,5	4,2	10,0	426,9
	Türkiye	406,3	44,1	24,7	19,3	5,2	4,6	0,5	1,9	0,0	1,8	0,1	0,2	0,0	0,2	0,2	457,9
1970	İsrail	167,1	352,2	83,5	268,8	144,9	101,5	43,5	79,9	1,8	59,2	19,0	25,1	11,2	13,9	16,3	785,6
	Türkiye	495,4	52,4	18,5	33,9	33,0	29,3	3,7	5,9	0,4	3,7	1,8	1,5	0,2	1,3	0,4	588,6
1975	İsrail	338,2	898,4	146,4	752,0	307,3	167,3	140,0	235,6	5,0	161,8	68,8	127,0	83,6	43,3	59,3	1965,8
	Türkiye	913,1	221,0	67,5	153,6	224,5	192,5	32,0	42,7	7,7	17,1	17,9	2,8	0,5	2,4	0,7	1404,9
1980	İsrail	731,3	2304,9	319,2	1985,8	1212,6	521,6	691,0	903,5	22,0	586,8	294,7	461,6	218,3	243,3	45,5	5659,5
	Türkiye	1876,9	375,0	180,5	194,5	521,5	470,2	51,3	129,0	49,3	50,2	29,4	9,8	6,8	3,0	1,5	2913,7
1985	İsrail	672,0	2268,9	429,2	1839,7	1299,1	415,4	883,7	1046,4	18,8	647,9	379,7	862,1	606,5	255,6	41,1	6189,7
	Türkiye	2145,1	1306,2	632,4	673,9	3110,6	2157,1	953,5	1360,5	102,8	752,5	505,2	91,9	64,7	27,2	22,6	8037,0
1990	İsrail	1027,6	4902,8	668,7	4234,1	1951,0	920,6	1030,5	2504,3	30,5	1032,7	1441,2	1956,5	1231,0	725,5	89,8	12432,1
	Türkiye	3031,8	1658,3	786,6	871,7	6053,9	4668,4	1385,5	1934,2	137,0	1314,5	482,7	374,2	295,2	79,0	9,1	13061,5
1995	İsrail	1071,7	7454,7	642,0	6812,7	3326,5	1435,7	1890,8	3787,1	29,5	1541,8	2215,8	3629,2	2568,2	1061,0	536,4	19805,6
	Türkiye	3002,4	3377,1	2197,7	1179,4	10598,7	8318,2	2280,6	4172,0	634,9	2188,4	1348,7	508,2	425,8	82,4	17,5	21675,8
2000	İsrail	1025,5	11709,1	545,3	11163,8	4344,8	1886,8	2458,1	4730,6	28,8	2211,7	2490,1	10344,9	8082,8	2262,1	169,3	32324,2
	Türkiye	2805,3	2983,9	1871,2	1112,7	13338,6	9959,5	3379,0	5936,6	1465,6	2102,4	2368,7	2147,6	1289,9	857,6	383,7	27595,6
2005	İsrail	1174,8	18543,4	535,3	18008,0	5046,3	1925,7	3120,6	5869,0	105,9	2807,4	2955,7	7915,7	4172,5	3743,2	5621,3	44170,5
	Türkiye	6302,7	7826,1	4960,7	2865,5	29585,2	18895,0	10690,2	23401,3	9328,7	5238,1	8834,4	4454,1	3869,7	584,5	1153,4	72722,9

(Kaynak: UN, Commodity Trade Statistics Database (COMTRADE) verilerine dayanılarak hesaplanmıştır.)

Tablo 4-8 Türkiye ve İsrail ihracatının Teknolojik yoğunluğa göre oransal dağılımı (%)

%		RB		LT		MT			HT			Diger				
		PP	Toplam	RB1	RB2	Toplam	LT1	LT2	Toplam	MT1	MT2		MT3	Toplam	HT1	HT2
1962	İsrail	25,4	51,4	14,2	37,2	16,3	10,4	5,9	3,8	0,7	2,5	0,6	1,3	0,5	0,9	1,8
	Türkiye	87,3	12,0	6,9	5,2	0,6	0,6	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
1965	İsrail	24,1	53,8	12,3	41,5	11,3	6,9	4,4	7,1	0,2	5,7	1,2	1,3	0,3	1,0	2,3
	Türkiye	88,7	9,6	5,4	4,2	1,1	1,0	0,1	0,4	0,0	0,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
1970	İsrail	21,3	44,8	10,6	34,2	18,5	12,9	5,5	10,2	0,2	7,5	2,4	3,2	1,4	1,8	2,1
	Türkiye	84,2	8,9	3,1	5,8	5,6	5,0	0,6	1,0	0,1	0,6	0,3	0,3	0,0	0,2	0,1
1975	İsrail	17,2	45,7	7,4	38,3	15,6	8,5	7,1	12,0	0,3	8,2	3,5	6,5	4,3	2,2	3,0
	Türkiye	65,0	15,7	4,8	10,9	16,0	13,7	2,3	3,0	0,5	1,2	1,3	0,2	0,0	0,2	0,0
1980	İsrail	12,9	40,7	5,6	35,1	21,4	9,2	12,2	16,0	0,4	10,4	5,2	8,2	3,9	4,3	0,8
	Türkiye	64,4	12,9	6,2	6,7	17,9	16,1	1,8	4,4	1,7	1,7	1,0	0,3	0,2	0,1	0,1
1985	İsrail	10,9	36,7	6,9	29,7	21,0	6,7	14,3	16,9	0,3	10,5	6,1	13,9	9,8	4,1	0,7
	Türkiye	26,7	16,3	7,9	8,4	38,7	26,8	11,9	16,9	1,3	9,4	6,3	1,1	0,8	0,3	0,3
1990	İsrail	8,3	39,4	5,4	34,1	15,7	7,4	8,3	20,1	0,2	8,3	11,6	15,7	9,9	5,8	0,7
	Türkiye	23,2	12,7	6,0	6,7	46,3	35,7	10,6	14,8	1,0	10,1	3,7	2,9	2,3	0,6	0,1
1995	İsrail	5,4	37,6	3,2	34,4	16,8	7,2	9,5	19,1	0,1	7,8	11,2	18,3	13,0	5,4	2,7
	Türkiye	13,9	15,6	10,1	5,4	48,9	38,4	10,5	19,2	2,9	10,1	6,2	2,3	2,0	0,4	0,1
2000	İsrail	3,2	36,2	1,7	34,5	13,4	5,8	7,6	14,6	0,1	6,8	7,7	32,0	25,0	7,0	0,5
	Türkiye	10,2	10,8	6,8	4,0	48,3	36,1	12,2	21,5	5,3	7,6	8,6	7,8	4,7	3,1	1,4
2005	İsrail	2,7	42,0	1,2	40,8	11,4	4,4	7,1	13,3	0,2	6,4	6,7	17,9	9,4	8,5	12,7
	Türkiye	8,7	10,8	6,8	3,9	40,7	26,0	14,7	32,2	12,8	7,2	12,1	6,1	5,3	0,8	1,6

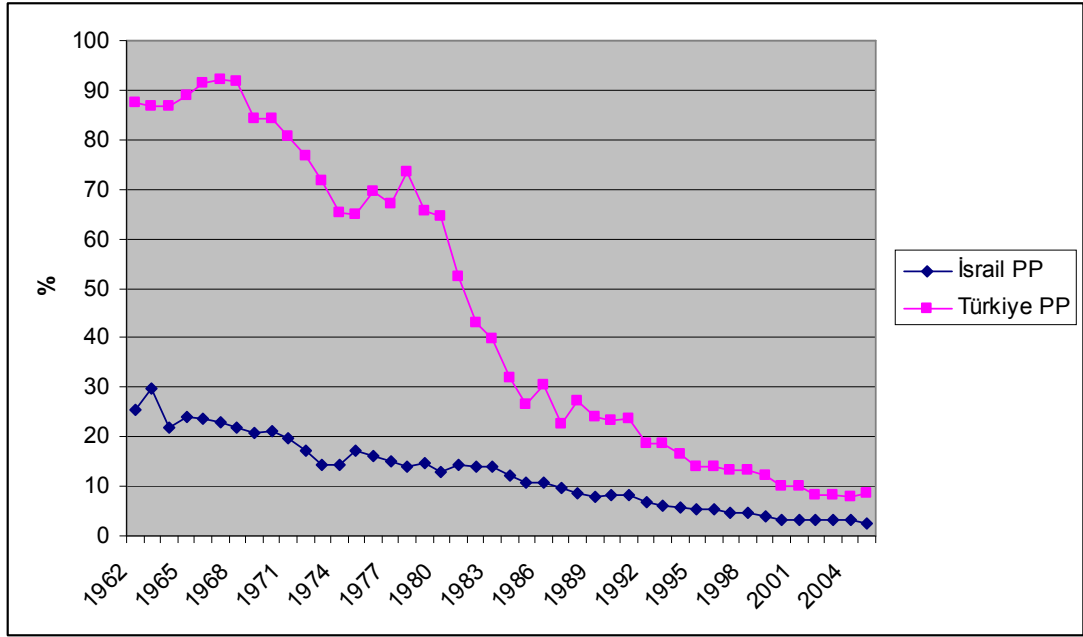
(Kaynak: Tablo 4-7.'deki verilerden hesaplanmıştır)

4.2.2. Ham madde ihracatı

Birincil ürünler (ham maddeler) tabiatta varolduğu şekliyle ya da çok az bir değişiklikle piyasaya sunulan, ihracı için önemli bir teknolojik işleminden geçmeyen basit ürünlerdir.

Şekil 4.9. Türkiye Ve İsrail'in Ham Madde İhracatında Oransal Değişimi

(Kaynak: Tablo 4.8'deki veriler)

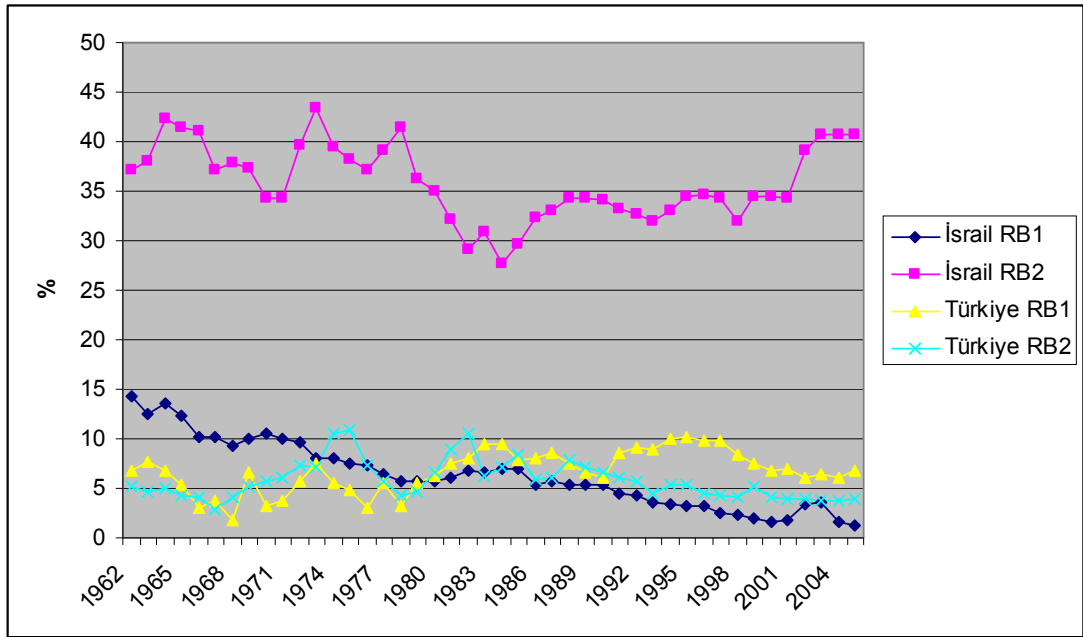
Şekil 4.9 incelendiğinde 1962 yılında Türkiye ihracatının %87,3'ünü ham madde ihracatı oluştururken, aynı dönemde İsrail'in ihracatının %25,4'ünü oluşturmaktaydı. Her iki ülkenin ham madde ihracatı, gelişmekte olan diğer ülkelerdeki eğilime paralel olarak 1962 yılından 2005 yılına kadar düzenli olarak düşme eğilimi göstermiş ve 2005 değerleri itibarıyla Türkiye'nin ham madde ihracatı %8,7'ye, İsrail'in ise %2,7'ye düşmüştür. Oransal olarak bakıldığında geçen 43 yılda her iki ülkenin toplam ihracatı içerisinde ham madde ihracatı % 90 oranında düşmüştür.

4.2.3. Kaynak Temelli Ürünler

Kaynak temelli ürünler, tarım ve orman ürünleri gibi emek yoğun ve basit olabileceği gibi; madenler, petrol ürünleri ve işlenmiş gıdalar gibi sermaye yoğun yüksek beceri gerektiren ürünleri de kapsamaktadır. Doğal kaynaklar uluslar arası rekabette önemli bir avantaj sağlamaktadır.

Şekil 4.10. Türkiye Ve İsrail'in Kaynak Temelli Ürünler İhracatında Oransal Değişim

(Kaynak: Tablo 4.8'deki veriler)

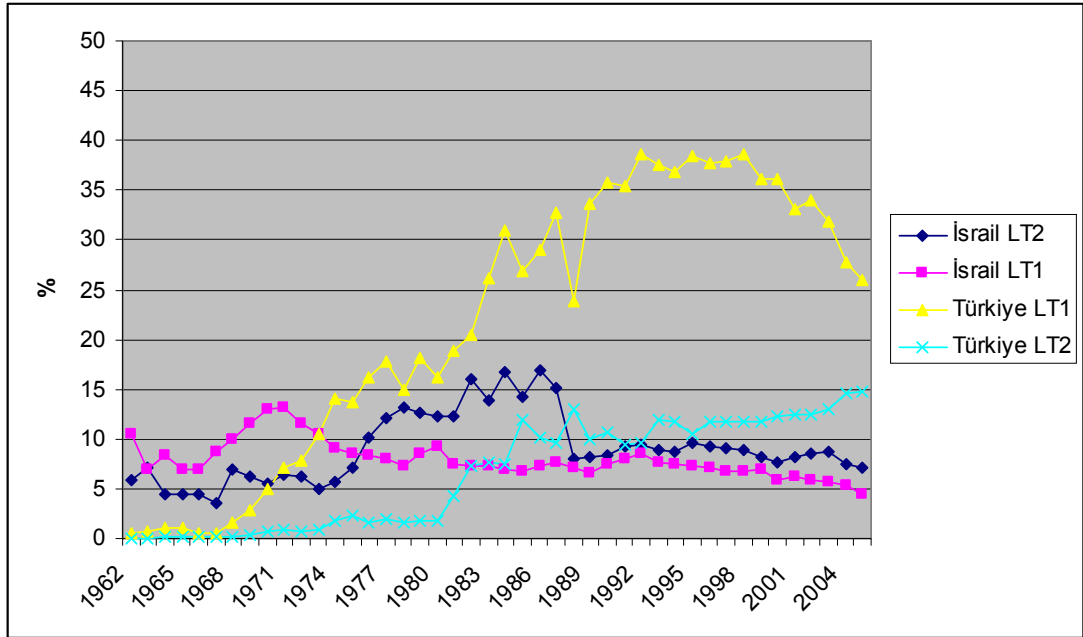

Şekil 4.10. incelendiğinde 1962–2005 yılları arasında İsrail'in gerçekleştirdiği RB ihracat ürünlerinin payı %51,4'ten %42'ye düşmüştür. RB ihracatı içinde RB1 ürünlerin payı %14,2'den %1,2'ye düşmüş, RB2 ürünlerin payı ise iniş ve çıkışlar yaşamasına karşın 37,2'den %40,8'e yükselmiştir. RB1 'deki düşüş normal olmasına rağmen RB2 'inin yüksek olmasının nedeni İsrail'in yüksek elmas ihracatıdır. 1962–2005 yılları arasında Türkiye'nin gerçekleştirdiği RB ihracat ürünlerinin payı %12'den %10,8'e düşmüştür. RB ihracat ürünleri içinde RB1 ihraç ürünlerinin payı %6,9'dan %6,8'e düşerken RB2 %5,2'den %3,9'a düşmüştür.

4.2.4. Düşük Teknoloji Ürünler

Düşük teknolojiye dayanan ürünler, daha çok gelişmekte olan ülkelerde üretilmektedir. Bu ürünler sermayeye dayanan, ürün farklılaşması olmayan, uluslar arası rekabette ürünün kalitesinden ziyade fiyat farklılığına dayanan, ürün fiyatlarının belirlenmesinde işçilik maliyetlerine doğrudan bağlı olan ürünlerdir.

Şekil 4.11. Türkiye ve İsrail'in düşük teknoloji ürünler ihracatında oransal değişimi
(Kaynak: Tablo 4.8'deki veriler)

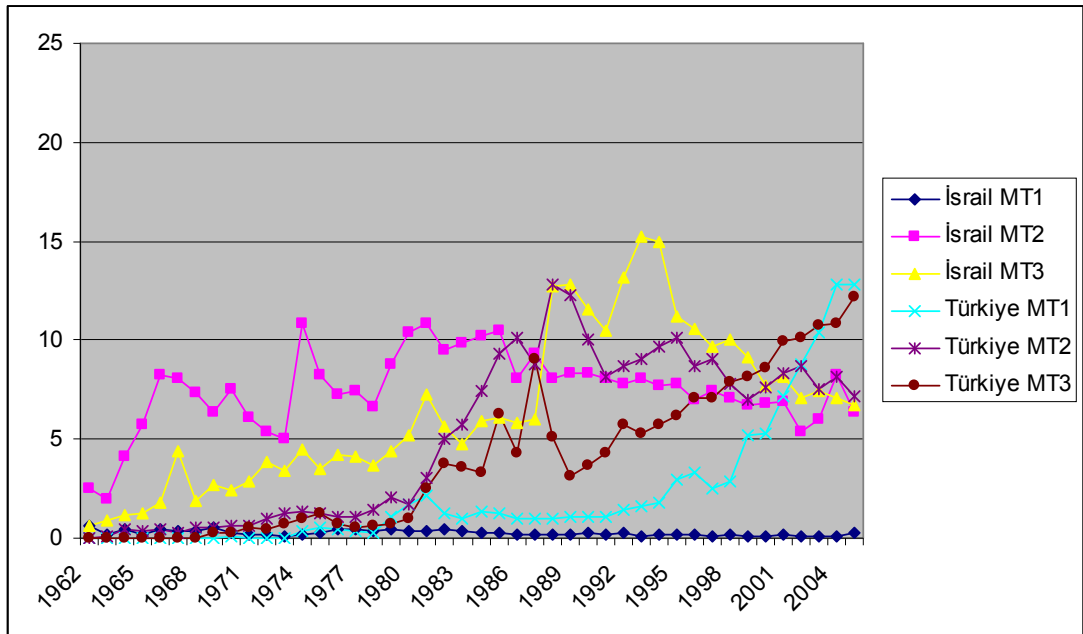

Şekil 4.11. incelendiğinde 1962–2005 yılları arasında İsrail'in gerçekleştirildiği LT ihracat ürünlerinin payı %16,3'ten %1,4'e düşmüştür. LT ihracatı içinde LT1 ürünlerin payı %10,4'ten %4,4'e düşmüş, LT2 ürünlerin payı ise iniş ve çıkışlar yaşamasına karşın 5,9'dan %7,0'a yükselmiştir. 1962–2005 yılları arasında Türkiye'nin gerçekleştirdiği LT ihracat ürünlerinin payı %0,6'dan %40,7'ye yükselmiştir. LT ihracat ürünleri içinde LT1 ihraç ürünlerinin payı %0,5'ten %26'ya yükselirken LT2 %0,1'den %14,7'ye yükselmiştir. Türkiye'nin LT1 ürünlerinde yüksek artışın en önemli nedeni son yıllarda tekstil ve deri sanayindeki gelişmelerdir.

4.2.5. Orta Teknoloji Ürünler

Orta teknoloji ürünleri, ileri derecede uzmanlık ve ölçek yoğun teknolojileri gerektiren, sermaye malları ve ara ürünlerin kullanıldığı ürünlerdir. Orta teknoloji ürünleri, yüksek Ar-ge yatırımlarına ve gelişmiş bir teknolojiye ihtiyaç duymaktadır. Mühendislik ve otomotiv ürünlerinde ürün tasarımı ve gelişimi oldukça önemlidir. Bu ürünlerin yaygın tedarikçi ağları, üretim tesisleri ve seri montaj imkânları bulunmaktadır.

Şekil 4.12. Türkiye Ve İsrail'in Orta Teknoloji Ürünler İhracatında Oransal Değişim (Kaynak: Tablo 4.8'deki veriler)

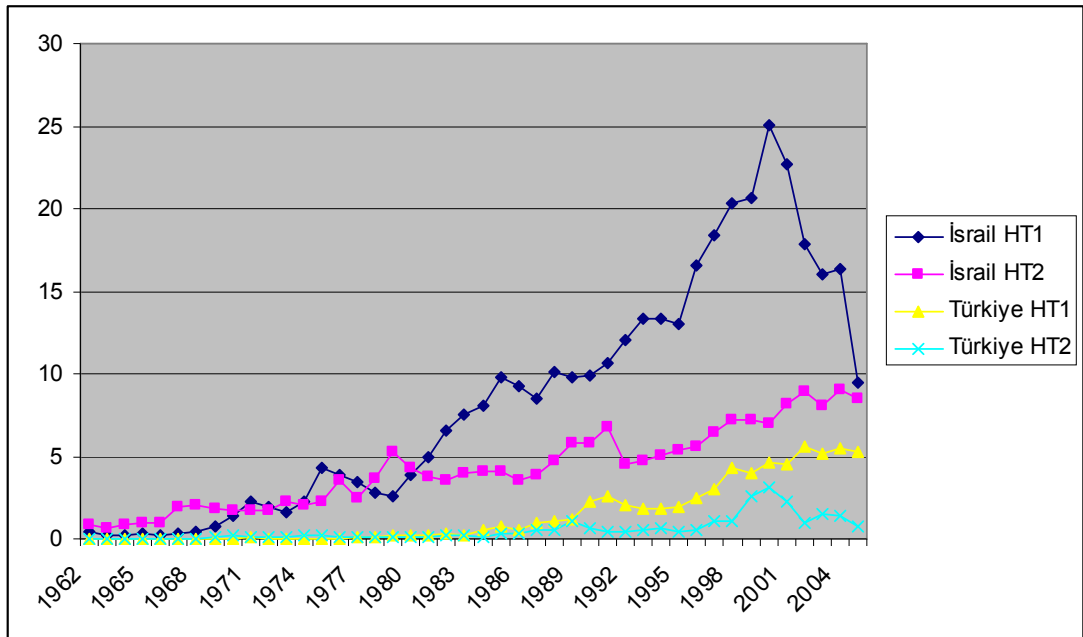
Şekil 4.12 incelendiğinde 1962–2005 yılları arasında İsrail'in gerçekleştirildiği MT ihracat ürünlerinin payı % 3,8'den % 13,3'e yükselmiştir. MT ihracatı içinde MT1 ürünlerin payı % 0,7'den % 0,2'ye düşmüş, MT2 ürünlerin payı iniş ve çıkışlar yaşamasına karşın % 2,5' dan % 6,4'e yükselmiştir. MT3 ürünlerinin payı ise %0,6'dan %6,'ye yükselmiştir. 1962–2005 yılları arasında Türkiye'nin gerçekleştirdiği MT ihracat ürünlerinin payı %0,1'den %32,2'ye yükselmiştir. MT ihracat ürünleri içinde MT1, MT2 ve MT3 ürünlerinin payları toplam %0,1'in biraz üzerindeyken artışlar yaşamış ve MT1 ihraç ürünlerinin payı %12,8'e MT2 ihraç ürünlerinin payı 7,2'ye MT3 ihraç ürünlerinin payı ise %12,1'e yükselmiştir. Türkiye 1960'larda yok denecek kadar az olan MT ürünlerini müthiş derecede artırmış, bu da

teknoloji seviyesini düşük teknolojiden bir üst seviye olan orta teknolojiye çıkardığını göstermektedir.

4.2.6. Yüksek Teknoloji Ürünler

Yüksek teknoloji ürünleri, üretiminde yüksek teknolojinin kullanıldığı ürünlerdir. Bilindiği gibi ileri teknoloji, ileri derecede gelişmiş teknik bilgi, uzmanlaşma ve kalifiye iş gücünü kapsamaktadır. Yüksek teknoloji ürünleri sermaye yoğun ve kompleks teknoloji gerektirirken, elektronik ürünlerinde montaj aşamasında emek yoğun süreçlerde ihtiyaç duymaktadır. Yüksek teknoloji ürünleri gelişmiş tasarımı ve ürün farklılaştırılmasıyla uluslar arası rekabette avantaj sağlarken, ihracat performansını artırıcı bir etki göstermektedir.

Şekil 4.13. Türkiye ve İsrail'in yüksek teknoloji ürünler ihracatında oransal değişim (Kaynak: Tablo 4.8'deki veriler)

Şekil 4.13. incelendiğinde 1962–2005 yılları arasında İsrail'in gerçekleştirildiği HT ihracat ürünlerinin payı %1,3'ten %17,9'a yükselmiştir. HT ihracatı içinde HT1 ürünlerin payı %0,5'ten %9,4'e yükselmiş, HT2 ürünlerin payı ise sürekli artarak %0,8'den %8,5'e yükselmiştir. 1962–2005 yılları arasında Türkiye'nin gerçekleştirdiği HT ihracat ürünlerinin payı 1985'lere gelinceye kadar %1 civarında gerçekleşirken 1985'lerde ancak %1,1 olabilmıştır. HT ihracat ürünleri içinde HT1 ihraç ürünlerinin payı 1985 yılında %1,1'den 2005 yılında %6,1'e

yükselirken HT2 ihraç ürünlerinin payı ise 1985 yılında %0,3'ten 2000 yılında %3,1'e çıkmış daha sonra tekrar düşerek %0,8'e inmiştir. Şekildeki değerlere baktığımızda Türkiye'nin ihracatı içinde HT ürünlerinin payı çok azdır. İsrail'in ise bize nazaran daha yüksek oranlarda gerçekleşmiştir.

SONUÇ

Bu çalışmada, Türkiye ve İsrail'in ihracat performanslarının karşılaştırılması amacıyla dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Türkiye ve İsrail'in ekonomisinin 1950'den günümüze kısa iktisat tarihi, üretim gücü, makro ekonomik değişkenler ve temel ekonomik sektörler yönünden gelişimi incelenmiştir. İkinci bölümde ihracat performansı ve ihracat performansı üzerinde etkili olan belirleyiciler genel ve teknolojik belirleyiciler olarak iki kısımda incelenmiştir. Üçüncü bölümde hangi tür yöntem ve verilerden istifade edildiği belirtilmiş, dördüncü bölümde ise iki ülkenin ihracat performanslarının genel bir değerlendirilmesi yapılarak, ihraç edilen ürünlerin yapısı teknolojik yoğunluğa göre analiz edilmiştir.

1950 yılından sonra Türk ekonomisinde devletçilik ilkesi yerine, liberal ekonomik politikaların uygulanması sonucu özel sektör teşvik edilmiş, özel tüketim ve kamu harcamaları artmıştır. Bu dönemde tüketimin artmasıyla ithalât artmış, ülke kaynakları büyük ölçüde ithalâta kaymıştır. Bu da ekonomide döviz dar boğazı yaratmış bunun sonucunda dış borçlanmaya gidilmiştir. Ekonomide yaşanan bu olumsuz koşullar neticesinde 1958 yılında devalüasyon kararları alınarak ekonomik istikrar tedbirleri uygulanmak durumunda kalmıştır. 1960 yılında DPT teşkilâtı kurulmasını müteakip, 1963 yılında beş yıllık kalkınma plânları benimsenerek ekonominin bütününe kapsayan makro plânlar yürürlüğe girmiştir. İthal ikameci sanayileşme politikasının benimsendiği bu dönemde özel sektör teşvik edilerek 1960–1980 yılları arasındaki tüm kalkınma plânlarında GSMH, tam istidam ve büyüme oranlarının artması hedeflenmiştir. 1970'lerin sonlarına doğru dünyada yaşanan petrol krizi ve artan petrol fiyatları sonucu ekonomi dar boğaza girmiş, dışarıdan borç alamamış ve yatırımlar durma noktasına gelmiştir.

24 Ocak 1980 tarihinde kabul edilip yürürlüğe konulan ekonomik istikrar kararlarıyla, ithal ikameci sanayileşme politikasından ihracata dayalı bir sanayileşme politikasına geçilmiştir. 24 Ocak ekonomik istikrar kararlarıyla ekonomide devletin rolünün azaltıldığı, ekonominin dışa açıldığı, faiz hadlerinin serbest bırakıldığı, yabancı sermayenin teşvik edildiği, enflasyon oranının düşürüldüğü, Türk parasının konvertibl olduğu, özel sektörün teşvik edildiği bir model benimsenmiştir. Bu dönemde uygulanan ekonomik istikrar programlarıyla kısmen düzelen ekonomi, ihtiyaç duyulan yapısal reformların yapılmaması nedeniyle ilki 5 Nisan 1994 ikincisi

22 Şubat 2001 tarihinde olmak üzere iki büyük ekonomik kriz daha yaşamak zorunda kalmıştır.

Türkiye doğal kaynaklar yönünden zengin bir potansiyele sahiptir. Türkiye'nin her bölgesinde çeşitli madenler çıkarılmaktadır. Çıkarılan bu madenlerin çoğu ihraç edilmektedir. Maden yönünden zengin olan Türkiye ne yazık ki enerji kaynakları bakımından dışa bağımlı olup doğal gaz ve petrol ihtiyacının büyük bir kısmını ithal etmektedir. 1954 yılında yaşanan kuraklık, 1960'lara doğru yüksek kamu ve özel tüketim harcamaları, yaşanan enflasyonist ortam ve 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi Türkiye'nin büyüme oranları dolayısıyla da GSMH miktarları üzerine olumsuz etkiler yaratmıştır. Türkiye'de enflasyon olgusu her zaman olmakla beraber ekonomik bir problem olarak görülüşü yıllar 1975–2005 yılları arasındır. Özellikle 1980'lerin başında yıllık %110'lar seviyesinde yüksek enflasyon görülmüştür. Ekonomide bir istikrarsızlık kaynağı olan yüksek enflasyonla mücadele için 24 Ocak 1980'de ekonomik istikrar programları uygulanmıştır. Yüksek enflasyonla mücadele için ekonomik istikrar programları uygulanmış, enflasyon oranı kısa sürede hiper enflasyondan %25 seviyelerine kadar inmiştir. Fakat ekonomideki yapısal sorunlara yönelik radikal çözümler yerine, günü birlik ve yüzeysel tedbirlerle geçiştirildiğinden enflasyon hala ekonomik sorun olmaya devam etmektedir.

Türk ekonomisinin en önemli sorunlarından biri olan işsizlik ekonomik, sosyal ve siyasal bir sorun olarak çözülmeyi beklemektedir. Türkiye genç ve aktif nüfusa sahip olmasına rağmen bu genç nüfusu yeterince eğitemediği için ekonomi için gerekli olan kalifiye iş gücü açığı devam etmekte, iş arayanların ve işsiz olanların çoğu herhangi bir mesleğe sahip olmayan kişilerden oluşmaktadır. Türkiye'de tarım sektörü cumhuriyetin ilk yıllarından beri sübvansiyonlar ve destekleme alımları ile desteklenmiştir. 1950 yılından sonra Marshall yardımları sayesinde tarımda makineleşme artmış. Bu da tarımda verimliliği artırmıştır. 1980'lere kadar toplam istihdam içinde tarım sektörü öncüyken daha sonra bu durum değişmiş sanayileşmenin gelişmesiyle sanayi sektörü daha sonra teknolojik gelişmeyle birlikte bütün gelişmiş ülkelerde olduğu gibi hizmet sektörü lehine artmıştır.

Sanayi sektörü de tarım sektörü gibi sürekli teşvik edilmiş ve desteklenmiştir. Fakat Türkiye'de özel sektör yeterince gelişmediğinden sanayileşme çabaları devlet eliyle gerçekleştirilmiştir. Demokrat Partinin iktidara gelmesiyle özel sektöre ağırlık verilmiş ve sanayileşme faaliyetleri özel sektör eliyle yapılmaya çalışılmıştır. 1963

sonrası tüm beş yıllık kalkınma plânlarında sanayileşme olgusu önemsenmiş ve sanayileşmenin gelişmesine paralel olarak katma değer içindeki payı da artış göstermiştir. İnşaat, ticaret, turizm, ulaştırma ve haberleşme gibi faaliyetleri kapsayan hizmet sektörü, son yıllarda teknolojik yeniliklerin katkısıyla büyük gelişme göstermiş ve hizmet sektörü ticaretinde de önemli artışlar olmuştur. Türkiye’de hizmet sektörü, dünya ekonomisindeki gelişmeye paralel olarak katma değerdeki payını artırmış ve tarım ve sanayi sektörünü geçmiştir.

14 Mayıs 1948 tarihinde kurulan İsrail devleti kurulmasını müteakip bir yandan komşu Arap devletleriyle savaşmak, diğer yandan yurt dışından gelen Yahudi göçmenlere barınak hazırlamak durumunda kalmıştır. İsrail devleti hem komşu Arap devletlerinin saldırılarını bertaraf etmiş hem de Yahudi göçmenlerin her türlü problemlerini başarıyla çözmüştür. İsrail ekonomisi kısa sürede hızlı büyüme kaydetmiştir. Bu hızlı büyümede Almanya’nın tazminatları, BM’ler yardımları, diasporadaki Yahudilerin gönderdikleri yardımlar ve Bank of Israel’in hazine bonolarının satışından elde edilen gelirlerle mümkün olmuştur. İsrail ABD ve Avrupa topluluğuyla yaptığı ticaret antlaşmaları ile ticaret hacmini artırmış ve Arap ambargosunun yarattığı dar boğazlardan kurtulmak istemiştir. Bunun yanında İsrail kendi güvenliğini ve bekasını devam ettirmek için askeri harcamalara ve silâh sanayine çok büyük miktarlarda para ayırmıştır. 1967 yılındaki 6 gün savaşları ve 1973 yılındaki Yom Kippur savaşları İsrail ekonomisini çöküntünün eşiğine getirmiştir.

1975 yılında Sina’daki petrol kuyularının Mısır’ın eline geçmesi, uluslar arası petrol fiyatlarının yükselmesi, İsrail’in petrol ithalâtının artması, Yom Kippur savaşının yarattığı ekonomik krizler sonrasında liberal Likud partisi iktidara gelmiştir. Liberal politikalar uygulayan Likud partisi bütçe ve ödemeler dengesi açıklarıyla karşılaşmış, ekonomide yüksek dış borç miktarı ve düşük büyüme oranları görülmüştür. Liberalize edilen ekonomiyle dalgalı döviz kuru sistemine geçilmiştir. 1982 Lübnan savaşı ile ekonomide istikrar tekrar bozulmuş ve %400 oranlarının görüldüğü hiper enflasyonist bir ekonomik ortam yaşanmış ve akabinde dev bütçe açıkları, uluslar arası kredibilitenin düşmesiyle ekonomide istikrarsızlık had seviyeye ulaşmıştır.

Bunun üzerine 1985 yılında ekonomik istikrar programını uygulamaya konulmuştur. Bu istikrar programı ile, işçi ücretleri dondurulmuş, sıkı ekonomik

tedbirler uygulanarak, dış borçlar ve bütçe açıkları azaltılmış, enflasyon seviyesi % 20'lere çekilmiştir. 1990'lı yılların başlarında Sovyetler Birliğinden yaklaşık 1 milyon Yahudi göçmen İsrail'e göçmüştür. İsrail'e gerçekleşen göçler sonucunda GSMH'da % 5,2 lik bir artış görülmesine karşın, ekonomik büyüme %3'ten az olmuştur. Buna sebep olarak uygulanan malî ve parasal politikalar, ikinci intifada gösterileri, yüksek teknolojiye patlamamanın çöküşü sayılabilir. 2001–2003 yılları arasında İsrail ekonomisi tarihinde daha önce görmediği şekilde resesyona yaşamıştır. Bu resesyona neticesinde ekonomide yatırımlar düşmüş, ekonomi daralmış İsrail'in Nasdaq'daki ileri teknoloji hisselerinde büyük düşüşler yaşanmıştır. Daha sonra alınan tedbirler sonucu ekonomi 2004 yılından sonra tekrar düzelme yoluna girmiştir.

Özel tasarruflar İsrail ekonomisinde dönüşüm gerçekleştirecek yatırımlar için yeterli kaynağı sağlayamamıştır. Gerekli olan kaynak dış yardımlar veya yabancı sermayenin teşvik edilmesiyle sağlanmaya çalışılmıştır. İsrail devleti yabancı sermayeyi çekmek için, kalifiye iş gücü, teknolojik alt yapı, vergi iadesi gibi avantajlar sunmuş; bunlara ilâveten 1985 sonrası ekonomik yapıyı liberalize ederek ekonomide devletin müdahalesi sınırlandırmış, özelleştirmeler yaparak, döviz kurlarını liberalize ederek, yabancı sermayeyi ülkeye çekmiş ve ekonomik büyümesi için gerekli olan kaynağı sağlamıştır. İsrail devleti, 1990'ların başlarında Sovyetler Birliği'nden gelen bir milyon civarında göçmen sayesinde hem iş gücü potansiyelini artırmış hem de kalifiye iş gücü açığını kapatmıştır. İsrail uzun eğitim süresi ve kaliteli eğitimi sayesinde teknoloji alanında çalışan önemli bir iş gücü potansiyeline sahip olmuştur. İsrail devleti küçük yüz ölçümü ve bulunduğu coğrafya itibarıyla doğal kaynaklar açısından kıt kaynaklara sahiptir. Topraklarının %72'si çöllerle kaplı olan İsrail, akarsu ve orman yönünden fakir bir ülkedir. 2009 yılında yeni keşfedilen doğal gaz rezervleriyle İsrail bir nebze rahatlamasına rağmen, İsrail enerji bakımından dışa bağımlı bir ülke olmayı sürdürmektedir. İsrail devleti ham madde yönünden eksikliğini yüksek teknolojisi ve kalifiye iş gücüyle kapatmak istemektedir.

İsrail'de GSMH'nın önemli bir kısmı savunma ve askeri harcamalara gitmiştir. Ayrıca İsrail yüksek teknoloji alanında dünyada en iyi 5.ülke olarak, yıllık satışlarını 1990 yılından günümüze artarak devam ettirmektedir. 2001–2003 yılları arasında ekonomide yaşanan resesyona yüzünden İsrail'in GSMH'sı 2/3 oranında küçülmüştür. İsrail ekonomisinde yaşanan enflasyonist durum 1984'te tavan yaparak

% 400'lere çıkmış ve üç haneli enflasyon oranlarını görmüştür. Yüksek enflasyonla mücadele için 1985 yılında uygulamaya konulan ekonomik istikrar programıyla enflasyonla mücadele edilmiş ve kademeli olarak % 400'lerden 2000 yılında % 1 seviyelerinde enflasyonun görüldüğü bir aşamaya getirilmiştir.

İsrail küçük nüfusu ve buna bağlı olarak yetersiz olan iş gücü kaynaklarına rağmen eğitime ve teknolojiye yaptığı muazzam yatırım ve teşvikler neticesinde yalnız kendi bölgesinde değil, dünya çapında uzman ve kalifiye iş gücüne sahip olmayı başarmıştır. İsrail iş gücü piyasası 1990'ların başlarından itibaren Sovyetler Birliği'nden gelen yüksek eğitilmiş ve meslekî tecrübeye sahip göçmenlerle iş gücü talebi ile karşılaşmıştır. İsrail'de tarım sektörü, doğal kaynaklardaki kıtlığın üstesinden yoğun teknolojik üretim sistemiyle gelmiştir. İsrail'in başarısının altında kendilerini tarımın gelişmesine adanmış ve dünyaya toprağın gerçek bir değer olarak nasıl kullanıldığını gösteren İsraili çiftçiler ile bilim adamlarının azim ve zekâsı yatmaktadır. Sanayi ve Ar-Ge arasındaki iş birliği, pazara yönelik tarım ticaretinin gelişmesine öncülük etmiş ve dünya çapında tarım teknolojisindeki gelişmeler ve özellikle de sulamaya yönelik çözümleriyle dünyaya örnek olmuşlardır. Ülkenin tarımsal gelişiminde kooperatifleşmenin oldukça önemli bir katkısı olup bütün kooperatif oluşumları Moşav ve Kibutz denilen iki ana modele dayanmaktadır.

İsrail Devleti, yoğun olarak Ar-Ge 'ye dayanan yüksek teknoloji süreçleri, âlet ve makineleşmesi ile birçok geleneksel alanın da dâhil olduğu, kendi imalât sektörüne sahip olan sanayileşmiş bir ülkedir. 1970'li yıllara kadar gıda sanayi, tekstil ve konfeksiyon, mobilya, gübre ve tarımsal ilâçlar, kimyasal ürünler, plâstik ürünler, kauçuk ürünler ve metal ürünleri ülkenin sınaî üretiminin büyük bir kısmını oluştururken son 20 yıldır elektronik tıbbi sanayi, tarım teknolojisi, telekomünikasyon, kimyasallar, donanım ve yazılım sistemleri, elmas kesimi ve parlacılığı gelişme gösteren başlıca sanayi dalları arasındadır. İsrail elmas sanayisinin çoklu fonksiyonlara sahip olmasıyla dünya elmas üretim ve ticaretinde öncü bir ülkedir. Ayrıca, İsrail elmas sanayisi üstün teknolojisi ile dünyada liderdir. İsrail üstün teknolojisi sayesinde kaba ya da işlenmemiş ürünlerden, parlatılmış ya da işlenmiş en iyi ürünler elde etmektedir. İsrail elmas borsası, dünyadaki en büyük elmas borsasıdır. İsrail elmas ihracatının çoğunu başta ABD olmak üzere Hong Kong, Belçika ve İsviçre gibi ülkelere gerçekleştirmektedir.

İsrail'in aldığı göçler inşaat alt sektörünün dinamik ve hızla büyüyen bir sektör olmasını sağlamıştır. İsrail'e gelen göçmenlere konut yapımına hız verilmiş, özel sektörün tek başına konut talebini karşılayamamasından dolayı devlet bizzat konut üretimine yardımcı olmuştur. Ulaşım alt sektörü alt yapı sanayi olarak diğer ekonomi dallarına hizmet vermektedir. Ulaşım hizmetleri içinde en büyük pay kara yollarına ayrılmıştır. Hava yolları İsrail'de devlet ve özel sektör tarafından yürütülmektedir. İsrail'in Tel Aviv yakınlarındaki Ben Gurion hava alanı uluslar arası bir hava alanıdır. İsrail'in Akdeniz kıyısındaki Hayfa ve Ashdod ve Kızıldeniz kıyısında bulunan Eilat limanlarına sahiptir. Üç semavî dinin merkezi olan İsrail, arkeolojik zenginliği, coğrafi farklılığı ve Akdeniz kıyısındaki turizm merkezleriyle büyük miktarda turist çekmektedir. Turizm sektörü GSMH içinde önemli bir yere sahiptir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ihracat performansı ve ihracat performansı üzerinde etkili olan genel ve teknolojik belirleyiciler incelenmiştir. İhracat performansı, ihracat faaliyetinde bulunan devletlerin ihracat neticesinde elde ettiği döviz miktarı, kazançlar, pazar payları ve bu faaliyetin yerine getirilme derecesi olarak algılanmalıdır. İhracat performansı üzerinde etkili faktörleri genel ve teknolojik belirleyiciler diye ikiye ayırdık. Genel belirleyicilerden GSYİH'nın ihracat performansı üzerinde fazla bir etkisinin olmadığı büyük GSMH ve nüfusa sahip olan devletlerin ihracat yapmaya daha az eğilimi olduğu görülmüştür. İç ulaşım engellerinin ihracat performansı üzerindeki etkisi önemli ve pozitif yöndedir. Ulaşım alt yapısının gelişmiş olması, kara, deniz ve hava yolları ağlarını yaygın olması ihracat performansı üzerinde doğrudan etkilidir. Örneğin, otoban ve asfaltlanmış yol uzunluğu, deniz ve hava limanlarının sayısı ve büyüklüğü önemlidir. Makro ekonomik çevre ile kastedilen ihracat performansı üzerinde etkili olan reel döviz kuru ve işçilik maliyetleridir. Bir ülkedeki enflasyonist ortam veya devalüasyon durumu ihracat miktarını doğrudan etkilemektedir. Uluslararası piyasalarda rekabet ederken ihraç edilen ürünlerin fiyatları önemli bir faktördür. İşte bu yüzden ihraç edilen fiyatın oluşumunda önemli bir yere sahip olan işçilik maliyetleri uluslar arası rekabette ve ihracat performansı üzerinde etkilidir. Gelişmekte olan ülkelerin ihracat performansı üzerinde DYY'ların doğrudan ve önemli bir yeri vardır. İhracat performansı üzerinde gelişmiş kurumların da etkisi olumlu yöndedir. Şöyle ki İhracat yapılan ülkedeki kurumlar gelişmiş bir hukuksal alt yapı ve mülkiyet haklarını

sağlayan bir yapıya sahiplerse bu ihracat performansı üzerinde olumlu etki yapmaktadır. Genel belirleyicilerden sonuncusu yabancı pazarlara giriştir. Ülkeler, yetersiz olan iç piyasa büyüklüğü ve döviz kazanmak gibi dürtülerle yabancı pazarlara açılırlar. Yabancı pazarlara açılabilme için ticaretin önündeki engeller olan kotalar, tarifeler ve vergilerin kaldırılması ya da azaltılması gerekmektedir.

Ar-Ge yatırımları ihracat performansı üzerinde diğer belirleyicilere göre daha etkili ve önemlidir. Küreselleşmeyle birlikte gerek gelişmiş gerekse de gelişmekte olan ülkeler uluslar arası pazarda pay kapmak veya rekabet edebilmek için kaliteli ve uygun fiyatlarla mal üretip ve ihraç etmek zorundadırlar. Bu yarışta gelişmiş ülkeler kalifiye iş gücü, ileri teknoloji ve büyük Ar-Ge merkezleri ile gelişmekte olan ülkelere göre oldukça avantajlı bir konumdadırlar. Yüksek imalât teknolojilerinin benimsenmesiyle teknolojik yetenekler İmalâtçı firmaların rekabetinde anahtar rol oynamıştır. Bu teknolojiler verimlilik artışına ve ürün kalitesinde gelişmelere neden olmuştur. Teknolojideki değişim daha etkin üretim teknikleri, daha kaliteli ürün ve daha düşük birim maliyetlerine öncülük ederek, uluslar arası rekabetin ve pazarın büyümesine yol açmıştır. Bir ülkenin mühendis, bilim adamı ve teknisyen sayısı, teknolojik bilgi ve teknolojik yoğunluğun ihracat performansı ile güçlü bir ilişkisi olduğu görülmüştür. Teknolojik yeteneklerin gelişmesinde iş gücünün eğitimi önemli olup, teknolojik gelişimin ihracat performansına pozitif katkı yaptığı görülmüştür. Beşeri sermaye ihraç edilen malların miktarı ve kalitesi üzerinde doğrudan etkilidir. Neo-teknolojik teoriye göre, beşeri sermayenin ihracat performansı üzerinde olumlu etkisi vardır. Bir ekonomide yenilikçi faktör olarak tanımlanan beşeri sermaye, ekonomi tarafından eğitime yapılan yatırımın seviyesi ile direkt olarak bağlantılıdır.

Çalışmanın üçüncü bölümü olan materyal ve yöntem kısmında Türkiye ve İsrail'in ihracat performansını karşılaştırmak üzere 1962–2005 yılları arası esas alınmıştır. Bunun nedeni her iki ülkenin karşılaştırmasını sağlayacak verilerin bu aralıkta olmasıdır. Çalışma öncelikle her iki ülkenin gerçekleştirdiği ihracatın dünya ticaretinde yerine ilâve olarak, gerçekleştirdikleri ihracat miktarları, GSYİH'ları içindeki ihracat düzeyleri, kişi başına ihracat miktarı ve ihracatın ithalâtı karşılama oranları bakımından değişim ve gelişimi incelenmiştir. İkinci olarak ise niteliksel çözümlene yapmak amacıyla ihracatın teknolojik yoğunluğu ortaya çıkarılmıştır. Bu amaçla Sanjaya Lall tarafından Pavit ve OECD'nin yaptığı tasnif denemelerine dayanılarak hazırlanan sınıflandırma kullanılmıştır. Lall tarafından önerilen ve SITC

REV.2'ye göre hazırlanan sınıflandırma, dönüşüm tablosu kullanılarak REV.1'e göre yeniden düzenlenmesiyle her iki ülke için 1962'ye kadar genişletilebilmesi olanağı sağlanmıştır.

Çalışmanın dördüncü ve son bölümünde Türkiye ve İsrail'in ihracat performanslarının genel bir değerlendirilmesi yapıp, dış ticaret, GSYİH, ihracat miktarları, kişi başı ihracat tutarları ve ihracatın ithalâtı karşılama oranları açısından değerlendirilmesi yapılmış, daha sonra her iki ülkenin ihracat performanslarının yapısı teknolojik yoğunluğa göre analiz edilmiştir. 1960'lı yıllara kadar Türkiye kayda değer bir ihracat başarısı gösterememiştir. 1963 yılında kalkınma plânlarının uygulanmaya başlamasıyla birlikte ihracat değerlerinde bir artış yaşanmış. Fakat bu ihracat artışları daha çok işlenmemiş ham madde veya tarım ürünleri ağırlıklı olmuştur. Türkiye'de ihracatın artış trendi izlendiğinde ekonomide yaşanan bütün devalüasyonlar neticesinde ihracat miktarlarında artış yaşanmıştır. Yani yaşanan devalüasyonla ihracat artışı arasında doğrudan bir ilişki vardır. İsrail doğal kaynaklar yönünden kıt kaynaklara sahip olduğundan ihracat artışlarını istediği biçimde artıramamıştır. Buna rağmen İsrail devleti ihracatın artması için gerekli teşvik ve destekleri kendi ihracatçısına sunmaya çalışmıştır. Bu minvalde ithalâtı kısımaya yönelik tedbirler almıştır. İsrail devleti iç pazarının küçük olması nedeniyle dış pazarlara açılmak veya yeni pazarlar bulmak durumunda kalmıştır. İsrail'in başlıca ihracat ürünleri yüksek teknoloji ürünleri, yazılımlar ve elmas gelmektedir. Türkiye ve İsrail'in GSYİH'sı içinde mal ve hizmet ihracatının payı 1962 yılından 2005 yılına kadar mukayese edildiğinde İsrail'in Türkiye'ye kıyasla çok daha iyi performans gösterdiği söylenebilir. Bu oran 2005 yılında yaklaşık iki kat olarak gerçekleştirilmiştir. Türkiye ve İsrail arasında dış ticaret hacmi içerisinde ihracatın payını mukayese ettiğimizde İki ülkenin birbirlerine göre payları 2005 yılına kadar yakın oranlarda seyretmiştir. 2005 yılında ise, Türkiye İsrail'e göre nispi olarak payını artırmıştır. Türkiye ve İsrail arasında dış ticaret hacmi içerisinde ihracatın payını mukayese ettiğimizde 1962–1970 yılları arasında Türkiye'nin İsrail'e kıyasla dış ticaret hacmi içerisinde ihracatın payının daha yüksek olduğu fakat 1975–2005 yılları arasında ise dış ticaret hacmi içerisinde ihracatın payı açısından İsrail'in Türkiye'ye nazaran daha yüksek olduğu görülmüştür.

Kişi başına ihracat tutarı açısından Türkiye ve İsrail'i mukayese ettiğimizde 1962–2000 yılları arasında 1970–1980 yılları arasını istisna tutarsak, İsrail'in kişi

başına ihracat tutarı Türkiye'nin yaklaşık 10 katı oranında gerçekleşmiştir. 2005 yılında da İsrail Türkiye'ye kıyasla yüksek bir başarı göstermiş ve yaklaşık 6 katı oranında bir artış göstermiştir. İhracatın ithalâtı karşılama düzeyi açısından 1962–2005 yılları arasında İsrail ve Türkiye'yi kıyasladığımızda 1962–1970 yılları arasında Türkiye İsrail'e nazaran daha iyi bir durumdayken, 1970–2005 yılları arasında ise İsrail'in ihracatının ithalâtı karşılama düzeyi Türkiye'ye kıyasla çok daha üstün olduğunu söyleyebiliriz. Yüksek teknoloji sanayileri, sanayileşmiş ve yarı sanayileşmiş ülkelerde diğer sanayilerden daha hızlı büyümektedir. Yüksek teknoloji sanayilerinde, genel bilgi ve yeni becerilerin üretilmesinde dışsal ekonomilerin daha büyük etkisi vardır. Düşük teknolojiye sahip ülkeler bunun aksine daha yavaş büyüyen pazarlara sahip, sınırlı öğrenme potansiyeli olan, teknolojinin geç güncellendiği ve daha az dışsal ekonomi etkisinin olduğu sanayilerdir.

Her iki ülkenin ihracat ürünlerinin teknolojik yoğunluğa göre kıyaslanması neticesinde, Türkiye ihracat ürünlerinin çoğunun LT ve MT ağırlıklı bir yapıya sahip olduğu görülürken, İsrail'in ihracat ürünlerinin çoğu RB2 ve HT ağırlıklı olduğu görülmüştür. 1962–2005 yılları arasında Türkiye'nin ham madde ihracatı (PP) %87'den % 8,7'ye düşmüş, kaynak temelli ihracatı (RB) % 12'den % 10,8'e düşmüş, düşük teknoloji ihracatı (LT) %0,6'dan % 40,7'ye yükselmiş, orta teknolojiye dayanan ihracatı (MT) %0,1'den % 32'ye yükselmiş, son olarak yüksek teknoloji ihracatları (HT) ise % 0 düzeyinden 2005 yılında % 6,1 seviyesine yükselmiştir. Aynı dönemde İsrail'in ham madde ihracatı (PP) %25,4'ten %2,7'ye düşmüş, kaynak temelli ihracatı (RB) % 51,4'ten % 42'ye düşmüş fakat düşen kısım RB1 ürünleri olmuşken, elmas ihracatını içeren RB2 ise %40,8 oranında gerçekleşmiştir. Düşük teknoloji ihracatı (LT) % 16,3'ten % 11,4'e düşmüş, orta teknolojiye dayanan ihracatı (MT) % 3,8'den % 13,3'e yükselmiş, son olarak ileri teknoloji ihracatları (HT) ise % 1,3'ten % 17,9 seviyesine yükselmiştir. Buna göre inceleme dönemi boyunca Türkiye'nin ihracatında düşük ve orta teknoloji yoğunluklu ürünler ağırlık kazanırken, İsrail'de ise kaynak temelli ürünler ve yüksek teknoloji ürünleri ağırlık kazanmıştır.

KAYNAKLAR:

- Akal, Z. (2000). İşletmelerde Performans Ölçüm ve Denetimi, MPM Yayınları, 4.basım, Ankara.
- Archibugil, D. and Michie, J. (1998). Technical Change, Growth And Trade: New Departures In Institutional Economics, p.5
- Akoun, İ. (1990). Technological Change And Economic Performance: An Emprical Examination Of The Newly Industrializing Countries, The University Of Texas At Dallas, United States, Ph. D. in poltical economy,p164
- Aydın, İ.S. (2009). İsrail Ülke Raporu, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi
- Barkai, H.(1987). Israel's Attempt At Economic Stablization, Maurice Falk İnstitute For Economic Research İn Jerusalem, p.8.
- Bassat, A.B. (1995). The Foreign Exchange Regime, Monetary Policy And The İnáation Target, Bank Of Israel Discussion Paper 95.10
- Bell, M. and Pavitt, K. (1993). Accumulating Technological Capability in Developing Countries in World Bank (ed), Proceedings of The World Bank Annual Conference on Development Economics 1992: World Bank, p. 257–281.
- Berberoğlu N. Vd. (1990). Türkiye Ekonomisi T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları No:119:Eskişehir, Ocak, S.253
- Brouwer, E. and Kleinknecht, A.(1993). Technology and firm's Export Intensity: The need for Adequate Measurement: Konjunkturpolitik, v. 39, p. 315–325.
- Bruno, M. (1994). Kriz, İstikrar Programları ve Ekonomik Reform, (Çev.): Zülfi Dicleli Türk Henkel DergisiYayınları2,
- Brynjolfsson, E. and Hitt L. (2000). Beyond Computation: Information Technology, Organizational Transformation And Business Performance,"Journal Of Economic Perspectives, Vol. 14, No. 4, P.23–48.
- Çavuşgil, S.T. and Zou, S. (1994). Marketing Strategy-Performance relations: An investigation of the empirical link in export market ventures journal of marketting vol.58 p. 1–21.
- Deniz, E.(2009). İsrail Ülke Raporu Avrupa İşletmeler Ağı-Karadeniz, Haziran, s.15.

- Dirimtekin H. Vd. (1990). Türkiye Ekonomisi. T.C.Anadolu Üniversitesi Yayınları No:119,Eskişehir, Ocak, S.336.
- Dollar D. and Kraay. A.(2002). Institutions, Trade, And Growth Forthcoming, Carnegie-Rochester Conference Series On Public Policy The World Bank, July
- Erkan, H. (2008). Cumhuriyetin Kuruluşundan Bugüne Türk Ekonomisinde Temel Dönüşümler Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Türk Ekonomisi s.41–42.
- Fagerberg, J. .(1988). International Competitiveness. Economic Journal, Royal Economic Society, vol.98 (391), p. 355–74.
- Fischer, S. (1986). Indexing. Inflation, and Economic Policy, (Cambridge, Massachussets: MIT Press,) p.221–245.
- Freshman C.and Gandal. N. .(1998). The Effect Of The Arab Boycott On Israel: The Automobile Market,” Rand Journal Of Economics, Vol. 29, No. 1, P. 193–214.
- Fugazza, M. .(2004). Export Performance And Its Determinants: Supply And Demand Constraints. Policy Issues In International Trade And Commodities Study Series No. 26, New York And Geneva,
- Golub, S. and Ceglowski, J. .(2002). South African Real Exchange Rates And Manufacturing Competitiveness. South African Journal Of Economics Volume 70, Issue 6, P.1047–1075
- Graham, J.P. and Spaulding R. B.(2005). Understanding Foreign Direct Investment (FDI). Retrieved March 18, 2008
- Griliches. Z. (1994). Productivity, R&D And The Data Constraint. American Economic Review,84(1), P. 1–23.
- Grossman, Et Al. (1995). Technology And Trade,Handbook Of International Economics, İn: G. M. Grossman & K. Rogoff (Ed.), Handbook Of International Economics, Edition 1, Volume 3, Chapter 25, P. 1279–1337.
- Henry C.M. and Springborg. R.(2001). Globalization And The Politics Of Development İn The Middle East(Cambridge: Cambridge University Press
- Howitt, P. Mayer. D. .(2002). Technological Inovation, Implementation And Stagnation: A Schumpeterian Theory Of Convergence Clubs

Karluk, R. (1981). Türkiye’de İhracata Yönelik Dış Ticaret Politikası Ve ihracatın Yapısal Analizi, Eskişehir İktisâdi Ve Ticarî İlimler Akademisi Yayınları No:237/158 Eskişehir

Karluk, R. (1997). Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişim, Yapısal Ve Sosyal Gelişim, Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş. ,İstanbul

Kepepek, Y. ve Yentürk, N. (2000). Türkiye Ekonomisi, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Kılıçbay, A. .(1985). Türk Ekonomisi Modeller, Politikalar ve Stratejiler, Türkiye İşbankası Yayınları, Ankara

Kochav, D. .(1989). The Influence of Defense Expenditure on the Israel Economy, in Sanbar, p.41.

Köksel, B. (1997). Heterodoks İstikrar Programının İsrail Uygulaması. Yüksek lisans Tezi, Adana

Kumar N. and Siddharthan, N S. .(1994). Technology, Firm Size and Export Behaviour in Developing Countries: The Case of Indian Entreprises: Journal of Development Studies, v. 31, p. 289–309.

Kuyucuklu, N. .(1993). Türkiye İktisadı. Filiz Kitabevi, İstanbul s.455.

Lall, S.(ed). .(1999). The Technological Response to Import Liberalization in Subsaharan Africa: London, MacMillan Press Ltd, p. 57–111.

Lall, S. .(2000). The Technological Structure and Performance of Developing Country Manufactured Exports, 1985–98. Oxford Development Studies, Taylor and Francis Journals, vol. 28(3), pages 337–369

Ledesma, M.L. .(2000). R&D Spillovers and Export Performance: Evidence from the OECD Countries, Studies in Economics,0014, Department of Economics, University of Kent

Lefebvre, É. and Lefebvre, L. A. (1997). Innovative capabilities as Determinants of Export Performance and Behaviour: A Longitudinal Study of Manufacturing SMEs Mathematics and Industrial Engineering Department École Polytechnique de Montréal

Liu X. And Shu. C. (2003). Determinants Of Export Performance: Evidence Form Chinese Industries Economics Of Planning 36.45–67

- Lefebvre, E. Et Al. (1998). R&D-Related Capabilities as Determinants of Export Performance, *Small Business Economics*, Springer, vol. 10(4), pages 365–77, June.
- Luiz. De mello jr .(1999). Foreign Direct İnvstment Led-Growth: Evidence From Time Series Nd Panel Data ‘Department Of Conomics, Keynes College, Univercity Of Ent Canterbury Kent Ct2 7np, Oxford University Press, Marketing, Vol.58, January, P.4.
- Neaman, S. .(2001). Institute for Advanced Studies in Science and Technology, Technion-Israel Institute of Technology March p.18.
- Neuman, S. (1999). Aliyah to Israel: Immigration Under Conditions of Adversity," Discussion Paper No. 89 December Institute for the Study of Labor (IZA), Bonn, p.22.
- Nsiah, G. and Christian, K. .(2005). What Determines Exports Of United States States: Distance Or Location Factors, Murfresboro, Tennessee
- Oksay, K. .(1998). Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımı Kılavuzu, İstanbul: Doğan Matbaa s.128.
- Oksay, S. .(2001). Döviz Kuru ve Ödemeler Bilânçosu Politikaları: Türkiye (1923–2000), Beta Basım, İstanbul
- Oktay, N. vd. .(1990). Türkiye Ekonomisi T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları no:119,Eskişehir, Ocak, s.303.
- Özlenen, S.ve Güzel H.T. .(1997). İsrail ülke Etüdü, İstanbul Ticaret Odası yayın no. 1997–22, s.49.
- Parasız, İ. (2003). Türkiye Ekonomisi, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, s.175
- Ram, R. (1987). Exports And Economic Growth İn Developing Countries: Evidence From Time-Series And Cross-Section Data *Economic Development And Cultural Change* Vol. 36, No. 1, P. 51–72.
- Rıvln, P. .(2011). The İsrail Economy from the foundation of the state through the 21 st century, Tel Aviv University, Cambridge University Press p.1–11.
- Rodrik, D. Et. Al. .(2002). Institutions Rule: The Primacy Of Institutions Over Geography And Integration In Economic Development, Working Paper 9305

National Bureau Of Economic Research 1050 Massachusetts Avenue Cambridge, MA 02138 October

Romijn, H. .(1997). Acquisition of Technological Capability in Development: A Quantitive Case Study of Pakistan's Capital Goods Sector: World Development, v. 25, p. 359–377.

Sağlam, D. Vd. .(1989). Türkiye Ekonomisi. T.C.Anadolu Üniversitesi Yayınları No:119,Eskişehir, Eylül, s.54.

Senor. D. and Singer S. .(2009). Start-Up Nation: The Story Of Israel's Economic Miracle (New York And Boston: Council Of Foreign Relations, P. 115.

Seyidoğlu, H. .(1992). Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük. Güzem Yayınları, Ankara, s.286–287.

Sharaby, L. .(2002). Israel's Economic Growth: Success Without Security. Meria Journal, Volume 6, No. 3.

Shafir, G. and Peled, Y. .(2000). The New Israel: Peacemaking and Liberalization Boulder: Westview Press, p 222.

Sharon, S. .(2001). Israel's Beleaguered Defense Industry,"Middle East Review of Foreign Affairs (MERIA) Journal, Vol. 5, No.1 March p.6.

Srholec, M. .(2006). Research and Development Activity of Foreign Affiliates in the Czech Republic. DIME Working Paper 2006–06 in the series on “Dynamics of Knowledge Accumulation, Competitiveness, Regional Cohesion and Economic Policies

Sullivan, Et Al. .(2003). Economics: Principles İn Action. Upper Saddle River, New Jersey 07458: Pearson Prentice Hall. P. 5.

Şahin, H. .(2000). Türkiye Ekonomisi Tarihsel gelişimi-bugünkü durumu Ezgi kitabevi Yayınları, Bursa s.101–127.

Şimşek, M. .(2003). İhracata Dayalı-Büyüme Hipotezinin Türkiye Ekonomisi Verileri İle Analizi, (1960–2002) Dokuz Eylül Üniversitesi İktisâdi ve İdarî Bilimler Fakültesi Dergisi, Yıl:2, Sayı:18,s 43–68.

Taylor, C. P and Wilson. R. .(1994). Innovation And Export Volumes And Prices On A Disaggregated Study. Oxford Economic Papers No. 46.102–135.

- Tokgöz, E. (2004). Türkiye'nin İktisâdi Gelişme Tarihi (1914–2004) ,Ankara, s.58.
- Tuğlu, A. (2003). Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Bu Yatırımların Vergilendirilmesi, Yaklaşım, Sayı:125.
- Turner, A.G. and Golub. S. (1997). "Towards a System of Unit Labor Cost-Based Competitiveness Indicators for Advanced, Developing and Transition Countries," In Staff Studies for the World Economic Outlook, IMF, p.47–60.
- Van Dijk, M. (2002). The Determinants of Export Performance in Developing Countries: The Case of Indonesian Manufacturing Eindhoven Centre for Innovation Studies, The Netherlands Working Paper 02.01 Department of Technology Management Technische Universiteit Eindhoven, The Netherlands February
- Wagner, J. (2001). A Note on the Firm Size Export Relationship: Small Business Economics, v. 17, p. 229–237.
- Wakelin, K. (1998). Innovation and Export Behaviour at the Firm Level: Research Policy, v. 26, p. 829–841.
- Wasser, D. (2002). The Effects of Current Events on the Israeli Economy and Investments, Ministry of Industry and Trade, April
- Wignaraja, G. (1998). Trade Liberalization in Sri Lanka: Exports, Technology and Industrial Policy, New York, Macmillan press
- Wignaraja, G. and Ikiara, G. (1999). Adjustment, Technological Capabilities and Enterprise Dynamics in Kenya Opening Up, and Shutting Down? Import Liberalisation and Industrial Technology in Sub-Saharan Africa, edited by S. Lall. Basingstoke (UK): Macmillan Press.
- Willmore, L. (1992). Transnationals and Foreign Trade: Evidence from Brazil: Journal of Development Studies, v. 28, p. 314–335
- Yair, A. (1991). The Israeli Economy: Dreams and Realities. London: Routledge, p.72
- Yenal, O. (2001). Cumhuriyet'in İktisat Tarihi, Türkiye Sinaî Kalkınma Bankası Yayını, s. 137.

İNTERNET KAYNAKLARI

Bank of Israel Annual Report (2008) Chapter 7, Box 7-1
www.bankisrael.gov.il/deptdata/mehkar/doch09/eng/pe_7

Comparing Education Statistics Across the World Global Education Digest 2004 (UNESCO Institute for Statistics, Montreal 2004.): pp.75-77,
http://www.unesco.org/education/docs/EN_GD2004_v2.pdf

David Simons .(2002). Cold Calculation Of Terror. Forbes, 28 May 2002
www.forbes.com/2002.05.28/0529_simons_print.html

Facts About The Israel ,<http://www.mfa.gov.il/MFA/Facts+About+Israel/Economy-+Sectors+of+the+Economy.htm>

Human Development Indicators .(2005) .Human Development Report (United Nations), 2005 <http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2005/>

Israel. CIA World Factbook.(2008). <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/is.html>. Retrieved 2008-04-08

Israeli Matriculation Certificate, (1996). United States-Israel Educational Foundation Via The University Of Szeged University Library, January, [Http://Www.Bibl.U-Szeged.Hu/Oseas/Bagrut.Html](http://Www.Bibl.U-Szeged.Hu/Oseas/Bagrut.Html), Retrieved 5 August 2007

İsrail Ülke Raporu .(2009)
http://www.blackseaeen.org/dosyalar/BB_ULKRAP/BB_ulkrap-5-32.pdf

Jeffrey P. Graham and R. Barry Spaulding .(2005). Understanding Foreign Direct Investment, Going Global, available at http://www.going-global.com/articles/understanding_foreign_direct_investment.htm.

Kashti, Or; Shahar Ilan .(2007). Knesset raises school dropout age to 18,
<http://www.haaretz.com/print-edition/news/knesset-raises-school-dropout-age-to-18-1,225752>

Michael Rather .(2011). Israel's Offshore Natural Gas Discoveries Enhance Its Economic and Energy Outlook January,
<http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/R41618.pdf>

Nadav Halevi. (2008). A Brief Economic History Of Modern Israel. EH.NET Encyclopedia, Edited By Robert Whaples
<http://eh.net/encyclopedia/article/halevi.israel>

Roper, S. And Love, J.E.(2001). Innovation and Export Performance: Evidence from UK and German Manufacturing Plants, Working Papers NIERC_62, Economic Research Institute of Northern Ireland
<http://Www.ideas.repec.org/p/eri/niercp/62.htm>

Rafi Melnick And Yosef, Mealem .(2009). Israel's Economy:1986–2008, September,
<http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/isdf/text/Melnick%20Mealem.pdf>

The Israel Economy studies

http://www.mongabay.com/reference/country_studies/israel/ECONOMY.html

The Unctad Secretariat, The Impact Of FDI On Development: Globalization Of R&D By Transnational Corporations And Implications For Developing Countries
<Http://Unctad.Stats.Org/Fdi>

Unctad's FDI/Tnc Database, Available At: <Http://Unctad.Stats.Org/Fdi>.

UNCTAD, Worldinvestmentreport.(2006). P.36–37.

UNCTAD, World Investment Report .(2007). Transnational Corporations, Extractive Industries and Development (Geneva: United Nations,), table A7

Wikipedia,http://tr.wikipedia.org/wiki/Ham_madde

World Economic Forum, Global Competitiveness Report .(2010–2011). (Lausanne: Wef, 2010).

http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2010-11.pdf

EKLER:

Ek A.1. SİTC Rev 2'ye Göre Teknolojik Yoğunluk Sınıfları

Birincil ürünler (Primary products) (PR)	001, 011, 022, 025, 034, 036, 041, 042, 043, 044, 045, 054, 057, 071, 072, 074, 075, 081, 091, 121, 211, 212, 222, 223, 232, 244, 245, 246, 261, 263, 268, 271, 273, 274, 277, 278, 291, 292, 322, 333, 341, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687
Kaynak temelli Ürünler (Resource-based) (RB1)	012, 014, 023, 024, 035, 037, 046, 047, 048, 056, 058, 061, 062, 073, 098, 111, 112, 122, 133, 247, 248, 251, 264, 265, 269, 423, 424, 431, 621, 625, 628, 633, 634, 635, 641
Kaynak temelli Ürünler (Resource-based) (RB2)	281, 282, 286, 287, 288, 289, 323, 334, 335, 411, 511, 514, 515, 516, 522, 523, 531, 532, 551, 592, 661, 662, 663, 664, 667, 688, 689
Düşük teknoloji Ürünler (Low- technology) (LT1)	611, 612, 613, 651, 652, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 831, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 851
Düşük teknoloji ürünler (Low- technology) (LT2)	642, 665, 666, 673, 674, 675, 676, 677, 679, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 699, 821, 893, 894, 895, 897, 898, 899
Orta teknoloji ürünleri (Medium- technology)(MT1)	781, 782, 783, 784, 785
Orta teknoloji ürünleri (Medium- technology) (MT2)	266, 267, 512, 513, 533, 553, 554, 562, 572, 582, 583, 584, 585, 591, 598, 653, 671, 672, 678, 786, 791, 882
Orta teknoloji ürünleri (Medium- technology) (MT3)	711, 713, 714, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 736, 737, 741, 742, 743, 744, 745, 749, 762, 763, 772, 773, 775, 793, 812, 872, 873, 884, 885, 951
Yüksek teknoloji ürünleri (High- technology (HT1)	716, 718, 751, 752, 759, 761, 764, 771, 774, 776, 778
Yüksek teknoloji ürünleri (High- technology) (HT2)	524, 541, 712, 792, 871, 874, 881

Ek A.2. SITC Rev 1'e Göre Teknolojik Yoğunluk Sınıfları

<p>Birincil ürünler (Primary products) PP</p>	<p>0011, 0012, 0013, 0014, 0015, 0019, 0111, 0112, 0113, 0114, 0115, 0116, 01181, 01189, 0221, 0222, 0223, 0250, 0311, 0313, 0410, 0421, 0422, 0430, 0440, 0451, 0452, 0459, 0511, 0512, 0513, 0514, 0515, 05171, 05172, 05192, 05193, 05194, 05195, 05199, 05201, 05202, 05203, 05209, 0541, 0542, 0544, 0545, 05461, 05462, 05481, 05482, 05484, 05489, 0711, 0713, 0721, 0722, 07231, 07232, 0741, 0742, 0751, 07521, 07522, 07523, 07524, 07525, 07529, 08111, 08112, 08119, 0812, 0813, 0814, 08192, 08193, 08194, 08199, 0913, 0914, 1210, 2111, 2112, 2114, 2116, 2117, 2118, 2119, 2120, 2211, 2212, 2213, 2214, 2215, 2216, 2217, 2218, 2219, 2311, 2411, 2412, 2421, 24401, 24402, 2611, 2612, 2613, 2621, 2622, 2623, 26251, 26259, 2626, 2627, 2629, 2631, 2632, 2633, 2634, 2711, 2712, 2713, 2714, 27311, 27312, 27313, 27321, 27322, 2733, 2734, 2741, 2742, 2751, 27521, 27522, 27523, 2761, 27621, 27622, 27623, 27624, 2763, 2764, 27651, 27652, 27653, 27654, 27661, 27662, 27691, 27693, 27695, 27697, 27699, 29111, 29112, 29115, 29191, 29192, 29193, 29194, 29196, 29197, 29198, 29199, 2922, 2923, 2924, 2925, 29261, 29269, 29271, 29272, 29291, 29292, 29293, 29299, 3214, 3216, 3217, 33101, 3411, 3412, 63183, 68111, 68112, 68121, 68122, 68211, 68212, 68213, 68221, 68222, 68223, 68224, 68225, 68226, 6831, 68321, 68322, 68323, 68324, 6841, 68421, 68422, 68423, 68424, 68425, 68426, 6851, 68521, 68522, 68523, 68524, 6861, 68621, 68622, 68623, 6871, 68721, 68722, 68723, 68724</p>
<p>Kaynak Temelli Ürünler (Resource Base products) RB1</p>	<p>0121, 0129, 0133, 0134, 0138, 0230, 0240, 0250, 0312, 03201, 03202, 04601, 04602, 04701, 04702, 04811, 04812, 0482, 0483, 04841, 04842, 04882, 0532, 0533, 0535, 05361, 05362, 05363, 05364, 0539, 0551, 05542, 05543, 05545, 05551, 05552, 0611, 0612, 0615, 0616, 0619, 06201, 06202, 0730, 09902, 09903, 09904, 09905, 09906, 09907, 09909, 11101, 11102, 11211, 11212, 11213, 1122, 1123, 1124, 1221, 1222, 1223, 2312, 2313, 2314, 24221, 24222, 24231, 24232, 2429, 2431, 24321, 24322, 24331, 24332, 2511, 2512, 2515, 2516, 25171, 25172, 25181, 25182, 2519, 2640, 2651, 2652, 2653, 2654, 2655, 2658, 26701, 26702, 4212, 4213, 4214, 4215, 4216, 4217, 4221, 4222, 4223, 4224, 4225, 4229, 4311, 4312, 43131, 43132, 43142, 43143, 62101, 62102, 62103, 62104, 62105, 62106, 6291, 6293, 6294, 62998, 62999, 6311, 63121, 63122, 63141, 63142, 63183, 63186, 63187, 6321, 6322, 6324, 63271, 63272, 63273, 63281, 63282, 63289, 63301, 63302, 6411, 64121, 64122, 6413, 6415, 6416, 64191, 64192, 64193, 64195, 64196, 64197</p>
<p>Kaynak Temelli Ürünler (Resource Base products) RB2</p>	<p>2813, 2814, 2820, 28311, 28312, 28321, 28322, 2833, 2834, 2835, 2836, 2837, 28391, 28392, 28393, 28399, 28401, 28402, 28403, 28404, 28405, 28406, 28407, 28409, 28501, 28502, 2860, 3215, 3216, 3217, 3218, 3321, 3322, 3323, 3324, 33251, 33252, 33261, 33262, 33292, 33293, 33294, 33295, 33296, 4111, 41131, 41132, 41133, 41134, 41139, 51211, 51212, 51213, 51214, 51231, 51232, 51233, 51241, 51242, 51243, 51263, 51269, 51271, 51272, 51273, 51274, 51275, 51276, 51277, 51278, 51279, 51281, 51283, 51284, 51285, 51286, 51287, 51291, 51292, 51299, 5131, 51321, 51322, 51323, 51324, 51325, 51326, 51327, 51331, 51333, 51334, 51335, 51337, 51339, 51341, 51342, 51351, 51352, 51353, 51354, 51355, 51356, 51361, 51362, 51363, 51364, 51365, 51366, 51367, 51369, 51411, 51412, 51413, 51414, 51421, 51422, 51423, 51424, 51425, 51426, 51428, 51429, 51431, 51432, 51433, 51434, 51435, 51436, 51437, 51492, 51493, 51494, 51495, 51496, 51499, 5211, 5214, 53101, 53102, 5321, 5323, 5324, 5511, 55123, 59951, 59952, 59953, 59954, 59955, 59956, 59957, 59959, 6611, 6612, 66131, 66132, 66133, 66181, 66182, 66183, 66231, 66232, 66233, 66241, 66242, 66243, 66244, 66245, 6631, 6632, 6634, 6635, 66361, 66362, 66363, 6637, 66381, 66382, 66391, 66392, 66411, 66413, 6642, 6643, 6644, 6645, 6646, 6647, 6648, 66491, 66492, 66493, 66494, 6671, 6672, 6673, 6674, 6880, 68931, 68933, 68941, 68942, 68943, 6895</p>

Ek A.2. 'nin devamı

Düşük teknoloji Ürünleri (low technology Products) LT1	2628, 6112, 6113, 6114, 61191, 61192, 61193, 61194, 61195, 61199, 6121, 6122, 6123, 6129, 6130, 65111, 65112, 65114, 65121, 65122, 65123, 65124, 65125, 6513, 65142, 65151, 65152, 65161, 65162, 65163, 65164, 65165, 65171, 65172, 65173, 65174, 65175, 6518, 65191, 65192, 65193, 65211, 65212, 65213, 65221, 65222, 65223, 65229, 65311, 65321, 65322, 65331, 6534, 6537, 6538, 65391, 65392, 65394, 65396, 65401, 65402, 65403, 65404, 65405, 65406, 6551, 65541, 65542, 65543, 65545, 65546, 6555, 65561, 65562, 65563, 65571, 65572, 65581, 65582, 65583, 65591, 65592, 6561, 6562, 6566, 65691, 65692, 65741, 65742, 6575, 6576, 6577, 6578, 8310, 84111, 84112, 84113, 84114, 84121, 84122, 84123, 84125, 84126, 84129, 8413, 84141, 84142, 84143, 84144, 84145, 84151, 84152, 84153, 84154, 84159, 8416, 84201, 84202, 85101, 85102, 85103, 85104, 85105, 8930
Düşük teknoloji Ürünleri (low technology Products) LT2	5714, 5812, 6421, 6422, 6423, 64291, 64292, 64293, 64294, 64299, 66511, 66512, 6652, 66581, 66582, 66589, 6664, 6665, 6666, 67311, 67312, 67313, 67321, 67322, 67323, 67341, 67342, 67343, 67351, 67411, 67412, 67413, 67414, 67421, 67422, 67423, 67431, 67432, 67433, 6747, 67481, 67482, 67483, 67501, 67502, 67503, 6761, 6762, 67701, 67702, 67703, 6791, 6792, 6793, 68932, 68933, 68941, 68942, 68943, 6895, 6911, 6912, 69211, 69213, 69221, 69222, 69231, 69232, 69311, 69312, 69313, 6932, 69331, 69332, 69411, 69421, 69422, 6951, 69521, 69522, 69523, 69524, 69525, 69526, 69601, 69603, 69604, 69605, 69606, 69607, 69711, 69712, 69721, 69722, 69723, 69792, 69811, 69812, 6982, 6983, 6984, 69851, 69852, 69853, 69861, 69862, 69882, 69884, 69885, 69886, 69887, 69891, 69892, 69893, 69894, 69896, 69897, 69898, 71941, 71943, 8123, 82101, 82102, 82103, 82109, 8912, 89141, 89142, 89181, 89182, 89183, 89184, 89185, 89189, 8919, 8930, 8941, 89421, 89422, 89423, 89424, 89425, 89431, 89432, 89441, 89442, 8945, 89511, 89512, 89521, 89522, 89523, 89591, 89592, 89593, 89594, 89595, 89711, 89712, 89713, 89714, 8972, 89915, 89918, 89922, 89924, 89926, 89927, 89931, 89932, 89933, 89934, 89935, 89941, 89942, 89943, 89951, 89952, 89953, 89954, 89955, 89956, 89957, 89961, 89962, 89991, 89992, 89993, 89994, 89995, 89997, 89998
Orta teknoloji ürünler (Medium Technology Products) MT1	7321, 7322, 7323, 7324, 7325, 7327, 73281, 73289, 73291, 73311, 73312, 7334
Orta teknoloji ürünler (Medium Technology Products) MT2	26621, 26622, 26623, 26631, 26632, 26633, 2664, 51221, 51222, 51223, 51224, 51225, 51226, 51227, 51228, 51251, 51252, 51253, 5331, 5332, 53331, 53332, 53333, 53334, 53335, 5530, 5541, 5542, 5543, 5611, 56121, 56129, 5613, 5619, 57111, 57112, 5712, 5713, 5811, 5812, 58131, 58132, 58191, 58192, 58199, 5992, 59961, 59962, 59963, 59964, 59965, 59971, 59972, 59974, 59975, 59976, 59977, 59978, 59991, 59992, 59994, 59995, 59999, 65351, 65352, 65353, 65361, 65362, 65363, 6712, 67131, 67132, 67133, 6714, 6715, 6721, 67231, 67232, 67233, 67251, 67252, 67253, 67271, 67272, 67273, 6781, 6782, 6783, 6784, 6785, 71966, 7312, 7313, 7314, 7315, 73161, 73162, 73163, 7317, 7333, 8623, 86241, 86242, 86243, 86244, 86245
Orta teknoloji ürünler (Medium Technology Products) MT3	6566, 7111, 7112, 71141, 71142, 7115, 7116, 7121, 7122, 71239, 7125, 71291, 71299, 7151, 71521, 71522, 71523, 71711, 71712, 71713, 71714, 71715, 7172, 7173, 71811, 71812, 71821, 71822, 71829, 71831, 71839, 71841, 71842, 71851, 71852, 71911, 71912, 71913, 71914, 71915, 71919, 71921, 71922, 71923, 71931, 71932, 71951, 71952, 71953, 71954, 71961, 71962, 71963, 71964, 71965, 7197, 7198, 71991, 71992, 71993, 71994, 71999, 7222, 7231, 72321, 72322, 72323, 7242, 72501, 72502, 72503, 72504, 72505, 72992, 7351, 7353, 7358, 73591, 73592, 73593, 8121, 8122, 81241, 81242, 81243, 86111, 86112, 86121, 86122, 86171, 86172, 86181, 86182, 86411, 86412, 86413, 86414, 86421, 86422, 86423, 86424, 86425, 86426, 86429, 89111, 95101, 95102, 95103, 95104, 95105, 95106

Ek A.2.'nin devamı

Yüksek teknoloji ürünler (high technology Products) HT1	7117, 71181, 71189, 7141, 7142, 7143, 71491, 71492, 7221, 7241, 72491, 72492, 72499, 7261, 7262, 72911, 72912, 7292, 7293, 72941, 72942, 7296, 7297, 72991, 72993, 72994, 72995, 72996, 72998, 72999, 86169, 89112
Yüksek teknoloji ürünler (high technology Products) HT2	5151, 5152, 5153, 5411, 5413, 5414, 5415, 54161, 54162, 54163, 5417, 54191, 54199, 7113, 72952, 7341, 73491, 73492, 86131, 86132, 86133, 86134, 86139, 8614, 8615, 86161, 86169, 86191, 86192, 86193, 86194, 86195, 86196, 86197, 86198, 86199, 89999
DİĞER	3510, 8630, 89211, 89212, 89213, 8922, 8923, 89241, 89242, 89291, 89292, 89293, 89294, 89299, 89601, 89602, 89603, 89604, 89605, 89606, 9110, 9310, 9410, 9610

ÖZ GEÇMİŞ

Hakan Bilgütay 1973 yılında Tunceli’de doğdu. İlk, orta ve lise eğitimin Tunceli’de tamamladı. Anadolu Üniversitesi İktisâdi ve İdarî Bilimler Fakültesi Maliye bölümünden 1995 yılında mezun oldu. 1995–1996 yılları arasında İstanbul’da özel bir şirkette muhasebeci olarak çalıştı. 1997 Mayıs ayından 1998 Temmuz ayına kadar İstanbul’da sınıf öğretmeni olarak çalıştı. 1998 Temmuz ayında Toprakbank’da uzman yardımcılığını kazanınca öğretmenlikten istifa edip 1998 Temmuz ayında Toprakbank’da çalışmaya başladı. 2001 Temmuz ayına kadar Toprakbank A.Ş. İstanbul ve Ankara şubelerinde iki yıl Kambiyo uzmanı, yaklaşık bir yılda Kurumsal pazarlama uzmanı olarak görev yaptı. Hakan Bilgütay iyi derecede İngilizce bilmektedir. 2001 ekonomik krizini müteakip bankadan ayrılıp öğretmenlik mesleğine geri döndü. 2001 Ekim ayından bu yana öğretmenlik mesleğine devam etmekte olup hali hazırda Gaziantep Nuri Pazarbaşı ilköğretim okulunda sınıf öğretmeni olarak çalışmaktadır.

VİTAE

Hakan bilgütay was born in Tunceli in 1973. He completed primary, secondary and high school education in Tunceli, He graduated from faculty of economics and administrative sciences, the department of finance at Anadolu University, in 1995, he worked as an accountant for a private company between 1995–1996 in Istanbul from May 1997 until July 1998, he worked as a classroom teacher in Istanbul. While he was working as a teacher. He won specialist assistant İn Toprakbank in July 1998 and began working as an foreign exchange specialist in Istanbul and Ankara branches for three years at Toprakbank Inc. until to resign July 2001.He knows English. fluently. Following the 2001 economic crisis, he restarted working as a teacher since October 2001 is ongoing and is still working as a classroom teacher in Gaziantep Nuri Pazarbaşı primary schools.